

X 358-082

KORDOS SZABOLCS

EGY VÁROS ÚJABB TITKAI

**1862 EGY SZÉP NAPJÁN AZTÁN BETÉRT
EGY GAZDA AZ ÜZLETBE ÉS SAXLEHNER
ANDRÁS VILÁGA A FEJE TETEJÉRE ÁLLT.**

A gazda, bizonyos Bayer József arra panaszkodott, hogy földet vett a budai Dobogó-hegy déli oldalában, azonban az ott fúrt kútból származó víz nem jó semmire, keserű mint a rettenet, az állatai nem isznak belőle, vagy ha mégis, az még rosszabb, mert hasmenésük lesz tőle ... A Hunyadi János keserűvíz aztán Magyarország valaha volt legsikeresebb exportterméke lett.

Copyright © Kordos Szabolcs, 2023

© XXI. Század Kiadó, 2023

A KÖTET MEGJELENÉSÉT TÁMOGATTA AZ E.ON

e-on

Borítófotó és belvifotók © Huszár Dávid

Archív fotók

© Arcanum Digitális Tudománytár
© Budapest-Fasori Evangélikus Gimnázium
© Budapesti Történeti Múzeum
© Consulate of Japan, NY
© Facebook / Egyedi KÉPEK
© Fortepan
© Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjtemény
© The Harris & Ewing Collection
© Hungart 2023
© Katasztrófavédelem Központi Múzeuma
© Library of Congress
© Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum
© Magyar Nemzeti Filmarchívum
© Magyar Nemzeti Galéria
© Magyar Nemzeti Múzeum
© MTA Könyvtár és Információs Központ
© MTI Fotó
© MTVA Sajtó- és Fotóarchívum
© Országos Széchényi Könyvtár
© Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet
© Petőfi Irodalmi Múzeum
© Sávoly Tamás
© Sylar
© Szántó András
© Szépművészeti Múzeum
© Tropenmuseum
© Virág Judit Galéria

Szerző portréja © Móricz-Sabján Simon

ISBN 978-963-568-467-0

21. Század Kiadó – XXI. Század Kiadó Kft., Budapest
Felelős kiadó Bárdos András és Rényi Ádám
Kiadványfelelős Kovács-Rényi Anna
Projektfelelős Bohus Csaba
Borító Somogyi Péter
Szerkesztő Szekeres Dóra
Előkészítő Takács Andrea
Archívkép-szerkesztő Szalai Teréz
Jogositások dr. Jäger Bence
Tördelés Váraljai Nóra
Korrektúra Bérci Ágnes

Nyomta és kötötte az Alföldi Nyomda Zrt., Debrecen
Felelős vezető György Géza vezérigazgató

SZTE Klebelsberg Könyvtár

J001453045

X 358082

EGY VÁROS BUDAPESTI LEGENDÁK ÚJABB LEGENDÁS BUDAPESTIEK TITKAI

KORDOS SZABOLCS

Budapest, 2023

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó	
Zseni a padlásról – Csontváry műterme a város felett	
Földön heverték a festmények, amelyek ma milliárdokat érnek	
A szocializmus legmenőbb helye, a Körszálló	
A tetőn Coca-Colát, a földszinten Hofit kaptak a vendégek	
Tragikus szerelem a kiscelli kastélyban	
Mágnás Elza felemelkedése és szörnyű halála	
A zuglói ház, amelyre egy Malév-gép zuhant	
Rémálommá vált a vasárnapi sétarepülés	
Hidegtől és hidegháború a Mézes Mackóban	
Nem jött be a kaszinótojás-diplomácia	
Egy világutazó villája az Andrássy úton	
Hopp Ferenc nyolcvanévesen indult el utolsó föld körüli útjára	
Az egyetlen hely, amit Rejtő Jenő otthonnak nevezhetett	
A titokzatos életű író erzsébetvárosi lakása	
Ahol Latinovits Zoltán, Ruttkai Éva és Korda György szomszédok voltak	
A hetvenes években minden szingli a Garzonházba vágyott	
7 Egy sztár, egy gyilkosság és rejtélyek az Orbán-hegyen	
A Bajor Gizi-villa titkait ma sem ismerjük teljesen	73
9 Szabadkőműves páholy a Podmaniczky utcában	
Titkos rítusok helyszínéből nászutasok kedvence lett	81
19 Az amerikai milliárdos nő és egy Széchenyi palotája Pesten	
Különös történelmi fricska az Andrássy útról	90
38 Ősi, elfeledett nép központja volt a Gellért-hegy	
Az eraviszkuszok ma is köztünk élnek	97
45 Budapest bájos édenkertje Rákosmentén	
A Zöld Pagony mindenkit elvarázsol	102
51 Somossy Orfeum – az ember, aki megtanította mulatni a várost	
Az Operettszínház mai épületében a szórakozás nem ismert határokat	107
A budai Disneyland, amelyet a szűnyogok tettek tönkre	
A Konstantinápoly városrész mindössze néhány hónapot élt	117

Keserűvíz, édes élet – a csodálatos Saxlehner-palota A magyar vállalkozó még New York felhőkarcolóin is reklámozta a gyógyvizét	122	Egy atombunker a szemünk előtt A Magyar Rádió titkos objektuma előtt gyanútlan járókelők ezrei sétálnak el naponta	202
Frida: a bujaság elegáns palotája A város legflancosabb bordélyháza a Magyar utcából	133	Nemzetközi gényusz a Bajcsy-Zsilinszky útról Neumann János már gyerekként ógörögül viccelődött	209
Páncélterem és a csúszdázó Diána hercegné a Harmincad utcában A tükrös folyosón először a pénzt őrizték, majd embereket mentettek	140	Ahol a kormányok valójában születtek és megbuktak A Balaton kávéház évtizedeken át volt a politikusok boszorkánykonyhája	215
Józsefváros elzárt negyede: a Kolónia A sorompó mögött egy külön világ kezdődik	154	A Benczúr Ház és az elátkozott fivérek története Az Egyedi család tündöklése és pokoljárása	222
Örkény, az önkény és a Lotz-freskók a Blahán A tér sarkán az író családjának patikája működött	163	Őn a Puskás család számát hívta Dróton beszélni? Na, még mit nem! Az első telefon a távbeszélő atyjának lakásában csengett ki	231
G. B. L., avagy a Ferenciek tere alá temetett nemzeti hős Batthyány Lajos tetemét a szerzetesek a saját életük kockáztatásával rejtették el	169	Ahol Rajk Lászlót is őrizték – a Normafa tornyának sötét múltja A pincébe nem hallatszik le a madárcsicsergés	236
A makaçs Keglevich gróf és a végzetes sértés Színház, szeszgyár, szerelem	177	Habos-babos süteménynek tűnik, de kincseket rejt a Kőrössy-villa A Városligeti fasor legszebb épületének három élete	245
Vörös telefon a padláson, tyúk a kertben Rákosi Mátyás zuglói lakhelye nem hasonlított elnöki rezidenciára	185	Hegedüs-villa: a pénzügyminiszter, Andy Vajna és a kalózzászló Amikor a lábaid előtt hever a város, minden másként fest	255
A malmok pénzt öröklnek – a Haggemacher-ház története A svájci testvérek, akik meghódították a várost	191	Köszönetnyilvánítás Források	264 265

ELŐSZÓ

A napi rohanás közben ritkán nézünk fel az épületekre, csodáljuk meg egy-egy részletüket, vagy gondolkodunk el azon, hogy vajon mi lehet egy kapu mögött. Mennyi titkot rejtenek a falak, milyen történeteket mesélnek el a lépcsőfordulók, a díszek és a domborművek.

Fotós kollégámmal, Huszár Dáviddal újra nyakunkba vettük a várost. Várostarténeti nyomozásunk során eljutottunk a kiscelli kastélyba, a brutálisan meggyilkolt Mágnás Elza egykori szerelmi fészkebe. Szemtanúval beszélünk abban a zuglói lakóházban, amelynek tetejére egy Malév-gép zuhant. Bebarangoltuk a szabadkőművesek fővárosi palotáját, lementünk a Ferenciek tere alatti kriptába, amelyben Batthyány Lajos testét rejtgették.

Jöjjenek velem, és járjuk be együtt az egyetlen olyan épületet, amelyet Rejtő Jenő az otthonának mondhatott. Megnézzük a hetvenes évek legtrendibb házát, amelyben Ruttkai Éva, Korda György és Latinovits Zoltán is élt. Felfedezünk egy titkos kis kolóniát a Józsefváros szélén, kiderítjük, mi köze egy amerikai milliárdosnőnek az orosz nagykövetség épületéhez, és a homlokunkra csapunk, amikor meglátjuk, hol áll atombunker a város szívében.

Kalandozásaink közben megelevenednek Budapest valaha élt legszínesebb figurái is. Több-ségük távolról érkezett a városba, hogy tudással, kemény munkával és némi szerencsével hihetetlen sikereket érjen el. Várja önöket a világutazó, a malommágnás, a patikusból lett világhírű festő, a keserűvíz király, és az ember, aki megtanította Pestet mulatni.

A könyvet több hónapnyi kutatómunkával állítottam össze, ügyelve arra, hogy ne városi legendákat, hanem valós, de nagyon is szórakoztató epizódokat mutassak be egy-egy épületen keresztül a metropolisz életéből. Az elérhető kutatások és cikkek tanulmányozása mellett mindig igyekeztem megszólítani a téma szakértőit, az örökösöket, az egykori és jelenlegi lakókat, sőt – ahol csak lehetséges – magukat a főszereplőket is. Amit a kezükben tartanak, az nem történelemkönyv, hanem sztorik laza, de tanulságos gyűjteménye a városból és a városról.

Remélem, hogy sikerül együtt újra felfedeznünk az izgalmas és sejtelmes Budapestet.

Indulhatunk?

Korda Szabolcs

Kordos Szabolcs

A Csontváry-ház a Bartók Béla útról nézve. A festőzseni az 1910-es évek elejétől az 1919-ben bekövetkezett haláláig élt a legfelső emeleti, nagy ablakos műteremben és lakásban. Tetőtéri magányában Csontváry Kosztka Tivadar már nem festett, inkább rajzolt és sok-sok oldalnyi szöveget írt

ZSENI A PADLÁSRÓL – CSONTVÁRY MŰTERME A VÁROS FELETT

FÖLDÖN HEVERTEK A FESTMÉNYEK,
AMELYEK MA MILLIÁRDOKAT ÉRNEK

Egyetlen épület, megannyi történet! A Bartók Béla út 36–38. elsősre nem sokat mond az olvasónak, ám ha Hadik-házként hivatkozom rá, máris többen ismerik fel a legendás kávéház helyét. Mostanában a Gárdonyi tér szélén álló épületet egyre inkább Csontváry-házként emlegetik: a magyar festőzseni a legfelső emeleti műteremben töltötte élete utolsó éveit. Nemcsak a padlástérbe jutottunk fel, hanem megnéztük azt

is, ki használja a mester egykori szobáit. Legnagyobb meglepetésünkre egy másik, nagy hírű hazai festő.

A szebb napokat is látott, de máig gyönyörű előtérbe lépve a látogató néhány információs táblán végigkövetheti az épület regényes históriájának főbb eseményeit. A történet 1910 körül kezdődött, amikor dr. Palócz Ignác orvos és felesége megrendelték az amúgy méltatlanul keveset emlegetett

Schwarcz Jenő építészől (a kedvenc épületemet is ő tervezte a Rákóczi téren) egy elegáns bérpalota építését.

Hogyan futotta egy orvosnak egy komplett luxusházra? A jó Palócz doktor nem volt éppen szokványos figura, az egyetem elvégzése után rögtön érdeklődni kezdett a kísérleti, alternatív gyógymódok iránt, amelyeket aztán Olaszországban, Svájcban és Németországban is tanulmányozott. Úgy vélte, hogy a „leghatásosabb gyógyszerek a levegő és villamosság, a víz, a nyugalom és a mozgás”. Ennek szellemében az üzleti életben is ügyesen mozgó orvos megalapította „Magyarország legelső és egyetlen Természetes Gyógyintézetét”, amely előbb a Vámház körúton, majd a Rákóczi úton üzemelt, és az újságokban megjelent reklámanyagok szerint villamos fényfürdőt, villamos homokfürdőt, rezgőmasszázszt és más egyéb gyógymódokat kínált tokától bokáig. A ma már kissé kuruzslásnak tűnő marketingszöveg úgy fogalmaz, hogy „csodaszerű biztos hatást és maradandó gyógyulást lehet elérni mindenféle betegségnél”. Palócz a természetgyógyászati klinika mellett feltalált egy Pulmogen nevű „belégző készüléket”, amolyan korabeli asztma elleni pumpát is, amelyet Angliában és Franciaországban is szabadalmaztatott.

Amikor elkészült a gyönyörű épület, harminc lakás kapott benne helyet, több-

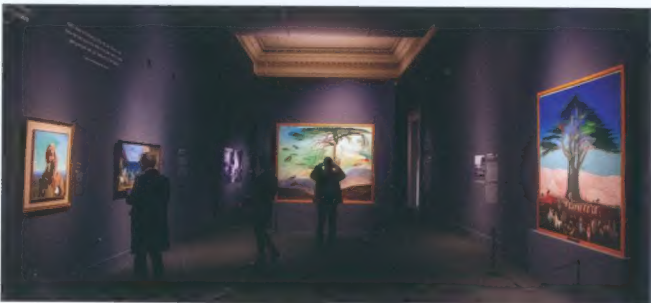
Csontváry *Titokzatos sziget* című festménye, minden hazai rekordot megdöntve, 2021-ben négyszázhatvanmillió forintért kelt el a Virág Judit Galéria árverésén. A korábbi csúcstartó, a *Traui tájkép naplemente idején* című Csontváry-alkotás volt, amelyért 2012-ben kétszáznegyvenmillió forintot fizettek

Forrás: Virág Judit Galéria archívumából

A *Magányos cédrus* Csontváry talán leghíresebb alkotása. A Szépművészeti Múzeum kiállításán egyáltalán nem volt magányos: rengetegen voltak rá kíváncsiak

Forrás: MTI Fotó / Balog Zoltán

ségük háromszobás volt, de akadtak benne kétszobás, udvarra néző, olcsóbb ingatlanok, és ötszobás luxusotthonok is. Minden apartmanhoz cselédszoba tartozott. Az első albérlőkkel együtt beköltözött egy furcsa úr is: bizonyos Csontváry Kosztká Tivadar. Akkor még csak egy hóbortos művészt láttak benne a lakók – ma már tudjuk, hogy a valaha élt egyik legzseniálisabb festő rendezkedett be a tetőtérben.

Csontváry 1894-ben fél évet Münchenben, Hollósy Simonnál tanult. Történetünk hőse a bal szélén áll

Forrás: Szépművészeti Múzeum - Budapest

de páratlanul értékes életművet hagyott az utókorra, ismert alkotásainak száma kevéssel haladja meg a százat. Életében egyetlen képét sem adta el, és nem is ajándékozott belőle senkinek. Minden, amit Csontváry festett, mára vagytonokat ér, népszerűsége pedig hatalmas: a művész születésének százhetvenedik évfordulója kapcsán rendezett kiállításra a Szépművészeti Múzeumban több mint százhetvenezren váltottak jegyet.

„Kortársai nem ismerték el a tehetségét, ők csak egy érdekes festő bácsit láthattak Csontváryban. Furcsa volt, mert későn, negyvenéves kora után kezdett el egyáltalán festéssel foglalkozni, a művészek többségével ellentétben nem ivott alkoholt, vegetáriánus volt, és egyedül élt” – magyarázta Kelen Anna, a Virág Judit Galéria művészettörténésze, aki kalapácsával leütötte azt a bizonyos négyszázhatvanmillió forintos tételt. A festő nagy- zási hóbortja már ekkor is kiütközött, a képeit kizárólag egyben, a magyar

államnak lett volna hajlandó átadni. „Csontváry minden különbsége ellenére nagyon tudatos ember is volt. Nem meglepő, hogy egy szép, napfényes házban, a frissen megnyílt Hadik kávéház felett rendezte be a műtermét. Szerette a minőségi alapanyagokat, vásznakat, helyeket, mindenben az igényességre törekedett. Tudatos volt abban is, ahogyan patikusi pályafutását felépítette. A ma Szlovákiához tartozó Gácson alapította meg a saját gyógyszerárát, ahol tíz évig dolgozott azon, hogy megteremtse a festői életvitelhez szükséges egzisztenciát. Amikor azonban élete utolsó nyolc évére a Hadik-ház műtermébe költözött, már egyáltalán nem festett” – mesélte a szakértő.

Csontváry zseniális elméjét élete vége felé megterhelték egyre bonyolultabb gondolatai. Műtermében – egyben lakásában – festeni már nem festett, viszont több ezer oldalt teleírt feljegyzéseivel, a világról alkotott gondolataival. Szénrajzokat is készített, *A magyarok bejövetele* című monumentális művének középpontjában ő maga látható egy tévén ülve. Amikor összeállították a magyar festők kataszterét, és megkérdezték tőle, hogy kit tart a világ legnagyobb modern festőjének, ő teljes nyugalommal válaszolta a kérdezőbiztosnak: „Minthogy én vagyok a világ legmodernebb festője, alattam sokan lehetnek.”

Az első világháború és a nyomában járó gazdasági válság a festőt sem kímélte. Patikáját 1917-ben el kellett adnia, maradék pénzét hadi kötvényekbe fektette, amelyek a vereség hatására értéktelen papírfecnikké váltak. Csontváry Kosztká Tivadar 1919 júliusában a János Kórházban elhunyt – egyesek szerint éhen halt –, világhódító története azonban ekkor kezdő-

Gerlőczy és Csontváry különös, virtuális találkozása hatrészes tévésorozatot ihletett 1976-ban. A képkockán az a jelenet látható, amikor az ifjú Gerlőczy szembesül a műteremben a képekkel. Az építész Nagy Gábor játszotta, Csontváryt Őze Lajos

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

dött csak igazán. Néhány nappal a festő halála után egy huszonnégy éves építész, bizonyos Gerlőczy Gedeon, dzsesszkoncertre igyekezett a környéken, amikor meglátta, hogy kiadó műtermet hirdettek meg az épületben. Mivel pályakezdő építészként éppen irodát keresett, felszaladt az ötödik emeletre. Csengetésére senki sem nyitott ajtót, ezért lenyomta a kilincset, és belépett az előszobába. Innentől jobb, ha ő maga meséli el a történeteket: „A falakon érdekes, egymást marcangoló madárképek lógtak; a gyér vilá-

gításnál is lenyűgöző, félelmes hatásuk volt. Egy percre megálltam. Az üveges, szárnyas műtremajtó mögül vitatkozó hangok szűrődtek ki. Kopogtattam, végül benyitottam. Egy idős és fiatalabb férfi és nő vitatkozott; észre sem vettem. Egy idősebb hölgy, Anna néni – Kosztká Tivadar nővére volt – a padlón szétszóródott iratokat, leveleket rendezgette. Rajta kívül még hét-nyolc személy volt a teremben. A papírokat egy kosárba gyűjtötte és igyekezett rendet teremteni a műteremben” – írta visszaemlékezésében Gerlőczy.

Gerlőczy Gedeon a Galamb utca 3. szám alatti lakásában tartotta a hihetetlen értékű kincseket. A képen a lánya, Gerlőczy Glória látható 1979-ben, a falon a *Magányos cédrussal*

Forrás: Fortepan / Urbán Tamás

Az építész váratlan betoppanásakor a műtermet már kiadták másnak, Anna éppen a szemetet rendezgette, a többiek pedig arról vitáztak, hogy kocsisok vigyék el szekérponyvának (!) a jó minőségű vásznakat, vagy inkább a képeket feldarabolva festőknek adják el, hogy azoknak a másik oldalára még tudjanak alkotni.

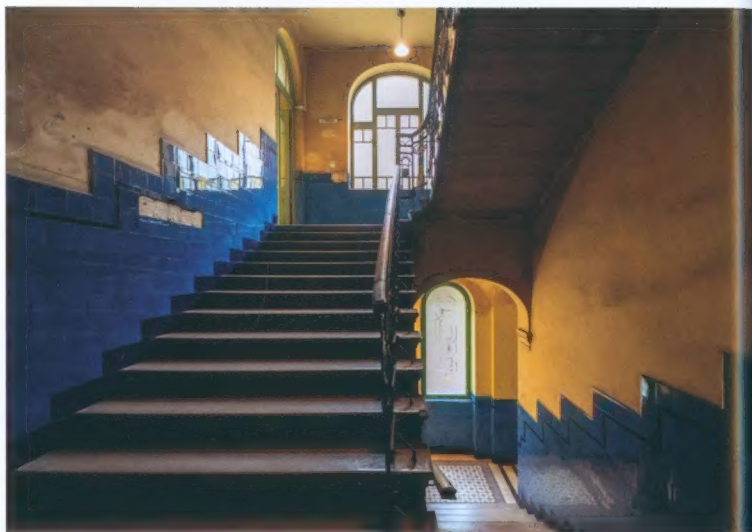
„Nézegetés közben az egyik hengert véletlenül megrúgtam, és abból a *Magányos cédrus* bontakozott ki. Ez a festmény olyan döbbenetes erővel hatott rám, hogy gondolatokba merülve tépelődtem megmentésének lehetőségén” – írta Gerlőczy. A *Magányos cédrus* Csontváry legismertebb

alkotása, amely ma a magyar állam tulajdonában van, értéke felbecsülhetetlen. Gerlóczy zúgó fejével ment a dzsesszkoncertre, az éjszakát is álmatlanul töltötte, majd másnap felvette minden pénzét, és – az említett kocsisok fenyegetései ellenére – felvásárolta a teljes, műteremben található Csontváry-örökséget, a festményeket, grafikákat, sőt a sok ezer oldalas írásrengeteget is.

„Csontváry és Gerlóczy soha nem találkoztak egymással, mégis nagy hatással voltak egymásra. A fiatal építész nemcsak fizikailag mentette meg a műveket a pusztulástól, hanem később is évtizedeken keresztül dolgozott azért, hogy a festő elfoglalja megfelelő helyét a magyar művészettörténetben. 1930-ban Gerlóczy lelkes közreműködésével rendeztek először Csontváry-életműkiállítást, nem kisebb szaktekintély, mint Vaszary János

Ma Baranyai Levente használja Csontváry egykori műtermét. A bal oldalon látható festményt a szíriai háború borzalmi ihlették, a falon lógó alkotás egy sokkal békésebb témát dolgoz fel: a hollandiai tájat felülnézetből

Az egykor szebb napokat látott palota ma is impozáns látványt nyújt. A folyosó falait borító kék Zsolnay-csempék között sietett haza annak idején Csontváry is

Baranyai 1998 óta dolgozik a műteremben, a paletta festékegye is azóta gyűlik folyamatosan a vászon mellett. Lassan önálló alkotássá válik

írta a köszöntőt hozzá. Vaszary »századunk egyik legnagyobb festőjének« nevezte Csontváryt, és ezzel elindult a művész újrafelfedezése» – mondta Kelen Anna.

Csontváry egykori otthona a maga szecessziós, eklektikus díszítőelemeivel több mint száztiz év elteltével is páratlanul szép látvány. Fotós kollégám a különleges fényeknek örült, magam pedig a lépcsőház kék csempéiben gyönyörködtem. „Eredeti Zsolnay” – mondta a lépcsőket kettessel szedve Baranyai Levente festőművész, a műterem mostani bérelője, aki 1998 decemberétől

dolgozik Csontváry utolsó hajlékában. A rács és az ajtó kinyitása után az előszobába toppantunk, ahogyan annak idején Gerlóczy Gedeon is tette. A szűk helyiségből léptünk be a legnagyobb szobába, ahol Baranyai három alkotása fogad. Korábban is láttam már a művész festményét fotón és a számítógép képernyőjén, élőben azonban még erőteljesebb az élmény. „Amit a falnak döntve látsz, azt a képet a szíriai polgárháború kapcsán, Aleppó bombázásáról festettem. Egy orosz robotrepülő szemszögéből látjuk a pusztítást, érzékelte, hogy már a gyilkolás is dehumanizált: míg egykor férfiak küzdöttek férfiak ellen, most gépek ölnek civileket. Az alkotás folyamata, az újkori barbárok pusztítása annyira megviselt, hogy ennek az ellenpontjaként kezdtem el festeni a békés holland tájakat, virágföldeket. Amolyan színterápia ez a számomra” – mesélte Baranyai, aki a felülnézeti festészet mestere. A Google segítségével bárhova eljuthat a világon, a holland virágföldektől kezdve az arizonai sivatag repülőgép-temetőin át egészen a budai Várig. Társadalomkritikáit is felülről érvényesíti.

A vászon mellett két méretes festékhalom áll. Ez a paletta, amely önmagában is művészeti alkotássá nőtte ki magát. Három kis asztalkán két

nagy kupacban halmozódik a festék változatos színeket és formákat alkotva. Az alapanyaggal vastagon dolgozó mester két évtizede „hizlalja” a színes hegyecskéket.

Baranyai előtt Marosán László szobrász, festőművész felesége és családja lakott itt vagy öt évtizeden keresztül. Az alsó szomszéd történetesen egy patikus, így egy emeleten belül a festőművész és a gyógyszerész is adott – akárcsak Csontváry esetében. „Ez a műterem jelenti nekem a mindent. A festészet a lételemem, a hivatásom, akkor vonulok nyugdíjba, amikor korporsóban visznek ki innen” – mondta Baranyai, aki természetesen pontosan tisztában van vele, hogy kinek a szelleme járja át ezeket a falakat.

„Megtisztelő, hogy ott dolgozhatok, ahol Csontváry is élt egykor. Világ-színvonalú festőnek tartom, de a mindennapokban nem igazán foglalkozom ezzel a kérdéssel. A nagy ablak az égre és a Szabadság-szoborra néz, nem vonja el a figyelmemet a város. Az ég és a szobor szimbolikus jelentőségűek a számomra, hiszen alapvetően szabadságszerető és pacifista vagyok. A kis ablakokon keresztül rálátok a Gárdonyi térre és a Bartók Béla út forgalmára, ezek elég inspiráló látványt nyújtanak” – foglalta össze a festőművész, aki in-

A műterem oldalsó, kis ablakából szenzációs kilátás nyílik a Bartók Béla út színes forgatagára

Baranyai Levente imádja a neves kollégától „örökölt” műtermét. A fényviszonyok ideálisak a festéshez

nen a magasból mutatott rá a ház előtt álló fára. A nem is annyira magányos cédrust Csontváry tisztelői ültették. A Bartók Béla út 36–38. tetejének mai ura reméli, hogy addig alkothat, míg a cédrus egészen az ötödik emeletig nő.

A szocialista építészet csúcsa 1967 óta
magasodik a Szilágyi Erzsébet fasor fölél.
Hengerhez hasonlatos alakjával a Körszálló
évtizedek óta izgatja a budapestiek fantáziáját

A SZOCIALIZMUS LEGMENŐBB HELYE, A KÖRSZÁLLÓ

A TETŐN COCA-COLÁT,
A FÖLDSZINTEN HOFIT KAPTAK A VENDÉGEK

A folyton kanyarodó
folyosókon az ember
úgy érzi magát, mintha
az Enterprise űrhajó
fedélzetén járkálna

A Körszálló – leánykori nevén a Hotel Budapest – a város egyik emblematikus épülete. Különösen számomra: budai gyerekként iskolába menet szinte mindennap elmentem előtte. Megbabonázva néztem ilyenkor a rakéta-hoz hasonlító formáját, hajókabinszerű világító ablakait, gyermeki fantáziám intergalaktikus antennákat vizionált a tetőre, és mesésen gazdag maharadzságát a lakosztályokba. Kicsiként ámulva hallgattam a városi legendákat, hogy az épületet eredetileg hatalmas földalatti motorok forgatták. Ezúttal már felnőttként, fotós kollégámmal érkeztem feltárni az épület minden titkát és szegletét.

„Üdvözlöm önöket a hetvenes–nyolcvanas évek csúcshoteljében! Általában ezzel a mondattal fogadom a vendégeket. Lehet, hogy az elmúlt hatvan évben megkopott egy kicsit a csillogása, azonban még mindig van ebben az épületben valami varázslatos” – mondta Pavletits Péter, a szálloda igazgatója. Liftbe szálltunk, és egészen a tizenötödik emeletig repültünk, itt kilenc tágas lakosztály nyújtózik a város tetején. Ezek a legjobb és legdrágább apartmanok az épületben. Felérve lélegzetelállító kilátás fogadott bennünket, amely azonnal fejbe kólintja az embert. A kör alakú, az épület

testét követő folyosók is adnak egyfajta különleges bájt a helynek, a gyerekkori úrhajós hangulat így azonnal visszaköszönt: az Enterprise fedélzetén éreztem magam.

Ám mielőtt elmerülünk az épület titkaiban, kicsit ugorjunk vissza a múltba! A Szilágyi Erzsébet fasor e telkén nemzedékek óta vendéglátás folyt: itt állt a legendás Florida étterem és szórakozóhely, amelyet egy bomba tönkretett el a föld színéről a második világháborúban. Egy ideig bolgárkertészet működött a hült helyén, ám az ingatlan túl értékes volt a paradicsomtermesztésre. Megszületett hát az elképzelés, hogy pazar szállodát építenek

Makett az épület tervezési szakaszából. Az épület különleges formája a kivitelezőket is hatalmas feladat elé állította. A szálloda a csúszózsálas rendszerrel épült: először megépült a magja, majd azon „felkúszva”, ugyanazt a zsálatot használva haladtak felfelé szintenként. Nem is mindent sikerült kivitelezni az eredeti tervben szereplők közül: elmaradt például a maketten látható hosszú előtető megépítése

Forrás: Fortepan / Szabó Lóránt

a budai hegyek lábához, a város legelegánsabb lakónegyedébe. A szocializmus reklámtáblájának szánták a luxushotelt. A rendszer be akarta bizonyítani, hogy a vasfüggöny mögött igenis tudunk felhőkarcolókat és futurisztikus építményeket emelni. A tervezés lehetőségét Szrogh György kapta meg. Az építkezés öt évig tartott, ám a vége így is kapkodásra sikerült. A kivitelezők gondosan ügyeltek arra, hogy az épületet megtekintő Kádár János nehogy egy méterrel is letérjen az előre egyeztetett útvonalról, mert ott félkész szobák, malterosvödrök és hiányzó konnektorok fogadták volna. Az 1967. december 30-án tartott megnyitón a színpalak mögött még mérgezett egérként rohángáltak az építőmunkások. Az egyik szoba lángra ka-

Nem tudni, hogy került a körömcipős nő az építési területre ezen az 1966-os fotón. Annyi biztos, hogy sem a fadeszkázat, sem a később felépített fémkorlát nem felelne már meg a biztonsági szabályoknak

Forrás: Fortepan / Bauer Sándor

Forrás: Fortepan / Bauer Sándor

pott, a másikban leszakadt a mosdókagyló – volt gond bőven. A másnapi szilveszteri bulira azonban minden klappolt, spárgakrémeles, vajjas-citromos izlandi kaviár és tűzdelt fácán almával szerepelt az étlapon, vagyis olyan ételkreációk, amelyek ma is különlegességnek számítanak bármely étteremben. Az új szálloda hivatalos neve a Hotel Budapest lett, pestiesen

pedig Körszálló. A mostani igazgató szerint az egykori, 1967-es névadók nem is sejtették, mekkora marketingelőnyhöz juttatják a szállodát azzal, hogy az internet világában ezt a jól csengő nevet használhatják. Bárki a világon beüti a „hotel” és a „Budapest” szavakat, rögtön a Körszálló fura, hengerszerű alakja tűnik fel a képernyőjén.

„Itt, ahol most állunk, volt annak idején a Cola Bar, itt lehetett az országban először kólát kapni, ami hatalmas dolognak számított – mutatott körbe a tizenötödik emeleten az igazgató. Bár most ablakok szegélyezik a falakat, a rendszerváltás előtt ez amolyan szocialista rooftop bár volt. Egyszerre számított beltéri helynek és terasznak, pazar kilátással és nagyon menő italokkal. – Ide jártak az éjszakai élet császárai. Nagyon népszerű szórakozóhely volt, de sajnos több öngyilkos is innen vetette le magát a mélybe, és a buli hevében gyakran hullottak le tárgyak a levegőből” – magyarázta Pavletits Péter, hogy miért zárt be 1990-ben a Cola Bar, és létesítettek lakosztályokat a helyén.

A menedzserrel egy szűk szervizlépcsőn sétáltunk fel a tizenkilencedik emeletre, vagyis a hatvanhét méter magas épület tetejére. „Lehet mondani bármit, de ilyen háromszázhatvan fokos panorama máshol nincs – jelentette ki Pavletits Péter, és mi egyetértően hümmögtünk, mielőtt a hatvanas évek

csúcstechnikáját képviselő lifttel visszaindultunk az első emeletre. – Ugyanezekkel a liftekkel közlekedett Honthy Hanna, Hofi, Roger Moore vagy éppen Kadhafi tábornok” – mesélte az igazgató.

Valóban, a hírességek, politikusok szeleme éppúgy átjárja e falakat, mint a retró életérzés. Itt szállt meg Líbia egykori mindenható ura és diktátora, Moammer Kadhafi, aki kétszer is járt Magyarországon a szocializmus éveiben, utoljára 1981 szeptemberében. A látogatás nem volt eseménytelen: Kadhafi egyik testőre mérnyölőnek nézte, és kis híján lelőtte az

ablakot pucoló ipari alpinistát a Körszállóban. Végül mindenki megúsza a találkozást. Kadhafi évtizedekkel később tényleg erőszakos halált halt, ám Budapestről távol. E falak között írták alá a bős-nagymarosi vízlépcső szerződését, mint utólag tudjuk, teljesen feleslegesen. A politikusok közül a német Willy Brandt is álmra hajtotta itt kancellári fejét, a legjobban juttató vendég pedig egy venezuelai férfi, bizonyos Ilich Ramírez Sánchez volt, akit a világ nagy része Carlos, illetve Sakál néven ismer. Ebben a könyvben is többször előkerül a neve, hiszen a terrorista hónapokon keresztül volt a magyar kormány vendége, ez idő alatt több szállodában és szórakozóhelyen is otthagyta a névjegyt. Később a jelenléte egyre kényelmetlenebbé vált, és gondoskodtak róla, hogy elhagyja az országot. A fővárosi szállodásoknak azonban jó emlékük van róla, nagyvonalú borraivalóiból többen tudtak a gyerekeknek játékot vagy éppen déligyümölcsöt venni.

A világsztárok névsora is pazar: Roger Moore, Tony Curtis és Isabella Rossellini is a vendégek sorát gyarapította. A magyar hírességek közül Honthy Hanna kétszer is hetekre kibérelte az egyik lakosztályt, amikor a lakását éppen felújították. A színésznő – tisztességes dívához méltóan – extravagáns kérések tucatjaival bombázta a személyzetet, a reggelit például mindennap

Az emeleti kávézó, stílusos vendégekkel. A férfin nem a fotó kedvéért volt öltöny. A hely megkívánta az eleganciát

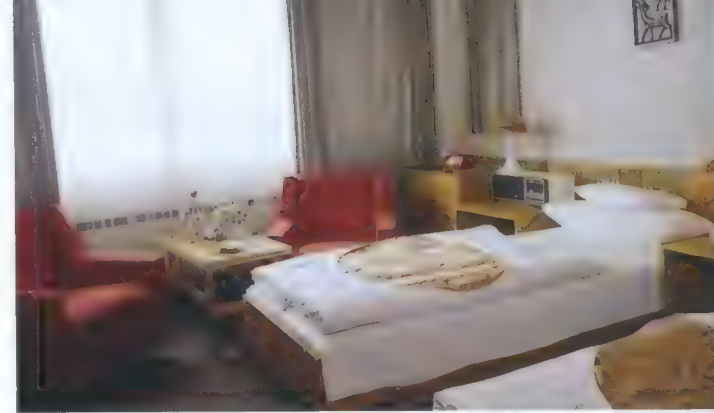
Látványkonyha. A séf a vendégek előtt készítette el a húsokat, zsúrkocsin a sütni valókat és a köreteket szállította. Ez a módszer olyan technikát és tudást kívánt, amely 2023-ban is minden étterem dicséretére válna

Forrás: Fortepan / Bauer Sándor

A recepció pult mögötti kulcsrengeteg már csak dekorációs célt szolgál. Az ajtókat plastikkártyával nyitják a vendégek

Körszálló deluxe: a tizenötödik emeleti lakosztályok számítanak a legjobb szobáknak. A városi legendával ellentétben a szobákban nincs görbület, teljesen szokványos alakúak

Hajdani szoba: tükrös paplan, lámpák az íparművészeti boltból, és az elmaradhatatlan Videoton rádió. Az építész szívfájdalma volt, hogy a korabeli műszaki színvonal nem tette lehetővé egészben nyíló ablakok beépítését

Forrás: Fortepan / Bauer Sándor

Más idők járnak már, létezik elegánsabb szálloda is a városban, de a ketyegők még mutatják, hány óra van éppen New Yorkban, Londonban, Budapesten, Moszkvában és Tokióban

Kulcsok és órák őrzője, minden titkok tudója, kalauzom a Budapest Hotelben: Pavletits Péter a szálló halljában.

A körkörös forma a nagy térben érződik igazán
Forrás: Arcanum Digitális Tudástár

az ágyba kérte, méghozzá úgy, hogy a pincérnek a szobában is kötelező volt kezét mosnia.

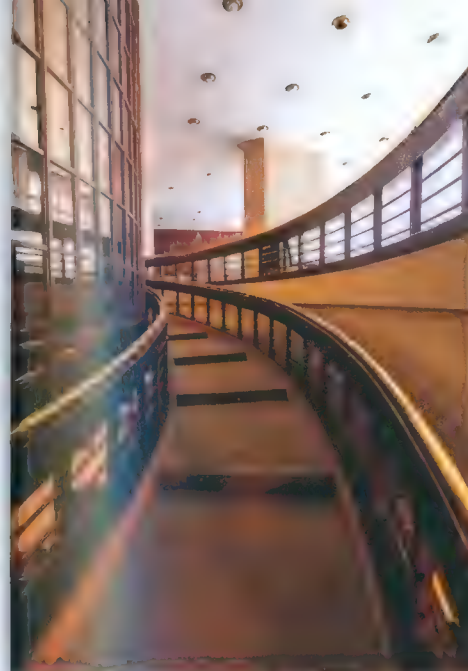
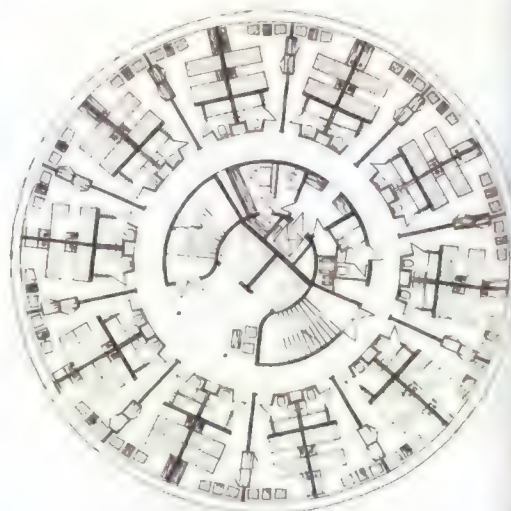
„Ez volt itt a Joker Bár, a hotel másik legendás szórakozóhelye, ahol esténként Hofi Géza és Koós János lépett fel, utána pedig amerikai slágerekre lehetett táncolni. Ilyen se volt máshol” – nyitotta ki a jelenleg különteremként működő helyiség ajtaját a szállodamenedzser. Ottjártunkkor éppen sakkversenyre volt berendezve a hely. A kávézóban most is feketéztek néhányan, a nyolcvanas

években pedig akár Koncz Zsuzsát, Bródy Jánost, Szörényi Leventét, Makk Károlyt, Gobbi Hildát vagy Zoránt is jó eséllyel megpillanthattuk volna itt. Olyan volt ez a hely, mint a szocialista mennyország, ahol mindenki szép, divatos és boldog volt – de leginkább elegáns. Esténként, amikor a szállóvendégek egy része aludni tért, az épület aljában és tetején is beindult a buli.

Az étterem szinte semmit nem változott a hotel hőskora óta. Itt volt először svédasztalos kiszolgálás Magyarországon, amit az elején némileg értetlenkedve fogadtak a hazai és a keleti vendégek, többen odahúzták a székeket az ételek mellé, és a tálalóedény mellett falatoztak. Bár a terem a régi, az asztalok mellett már rég nem flambíroznak a séfek. Nincs rá igény. Egykor a kétszáznyolcvan szobát, vagyis hatszáz vendéget ötszáz dolgozó szolgáltatta ki, ma néhány tucat alkalmazott is elviszi a helyet. A mostani vendégkör felét itt tanuló diákok adják, felét pedig turisták, ottjártunkkor nagy volt a mozgás.

Pavletits Péter a túránk végére tartogatta a legizgalmasabb helyeket. Egy szervizajtó benyomásával a szálloda hátsó traktusában – és a nyolcvanas évek közepén – találtuk magunkat. Itt lapul a mai napig

A szobák hagyományos, kicsit trapezoid alakúak, nem is kellett speciális, íves bútorok a berendezéshez
Forrás: Arcanum Digitális Tudástár

A tervező humoránál volt: a fő lépcsőház lépcsőin levonulni nem, legfeljebb lebotladozni lehet. Ezt a trükköt aztán a Müpában is alkalmazták, a lényege, hogy ne lehessen lesietni a lépcsőkön, hanem elegánsan sétálni kelljen rajtuk

érintetlenül az egykori telefonközpont, amelynek beszélgetéseit biztosan élénk érdeklődéssel követték a titkosszolgálatok. Ma már nincs igény telefonokra, pláne nem ilyen központra. A régi székek is itt vannak, bárhogyan alakuljon az épület további története, ezeket a tonnás monstrumokat aligha mozdítja el bárki.

Maga a recepció is csodás relikvia a múltból, hiszen a felakasztott szobakulcsok – szaknyelven koloncok –, amelyek az egész falat beborítják, mind eredetiek. 1967-ben kerültek a helyükre és máig ott maradtak, pedig az ajtókat már évek óta mágneskártyával nyitják a vendégek. Személyes kedvencem a Körszálló félköríves – milyen lenne – lépcsőháza, amelyet Szrogh György fricskából, vagy viccből úgy tervezett meg, hogy csakis ütemtelenül, kissé botladozva lehessen rajta lesétálni. A dolgozók csak sánta lépcsőnek nevezik, aki innen tervez színpadias levonulást, jobb, ha átgondolja az elképzeléseit. A fényes múltból mesélnek az eredeti perzsa szőnyegek is, amelyeket talán már nem tapos Koncz Zsuzsa és Bródy János cipője, azonban ki tudja, lehet hogy a Körszálló aranyélete egyszer még folytatódhat.

Kevesen jutnak ki a Hotel Budapest tetejére, de akik előtt kinyílik az aprócska tetőajtó, azok szenzációs látványban gyönyörködhetnek

A Kiscelli Múzeum bejárata napjainkban. Hosszú története során az épületegyüttes volt már kolostor, kórház, valamint egy különös mágnás magánkastélya is

TRAGIKUS SZERELEM A KISCELLI KASTÉLYBAN

MÁGNÁS ELZA FELEMELKEDÉSE ÉS SZÖRNYŰ HALÁLA

Az épületegyüttes „templomjellege” jól látszik az első rézkarcon. Itt még áll a két eredeti torony. Ezek később megsérültek, és a katonai kórházzá alakítással párhuzamosan le is bontották őket

Források: Budapesti Történeti Múzeum – Kiscelli Múzeum

Megbújjik az óbudai dombvidék tetején egy elvarázsolt kastély, amelyet ma Kiscelli Múzeumként ismerünk és leginkább a művelődni vágyókat vonzza, az épületet körülölelő parkerdő pedig a szerelmesek, a kocogók és a gyerekesek terepe. Ám a kastélyra gondolva aligha jut eszünkbe egy utazókosárba gyömöszölt holttest, a huszadik század elejének legnagyobb port felverő gyilkossága, a szerelem, a gazdagság és a társadalom bonyolult viszonya. Minden bizonnyal nem gondolunk Mágnás Elza szomorú esetére, pedig a Kiscelli Múzeum, vagy ahogyan korábban nevezték, a Schmidt-kastély kicsit ezekről is mesél.

Az épületegyüttes története igen régre, az 1700-as évek közepére nyúlik vissza. A Zichy-család épített itt kápolnát, hogy így tisztelgjenek egy osztrák kisváros, Mariazell kegyszobra előtt. Az óbudai német lakosság ezért kezdte el Klein Mariazellnek, vagyis Kis Mariazellnek nevezni a birtokot – ebből lett aztán Kiscell. A kápolnát a területtel együtt a trinitárius rend kapta meg a Zichyektől, ők építették fel a kolostort is. Ez a különös szerzetesrend fő feladatának tekintette, hogy adományokat gyűjtsön, majd a pénzzel keresztény foglyokat szabadítson ki az Oszmán Biroda-

lom karmaiból. Az elképzelés szép és nemes volt, segítségükkel sok ember kapta vissza a szabadságát. Azonban okkal nem szokás fizetni ma sem a túszejtőknek, hiszen az további emberrablásra sarkallna. Nem meglepő tehát, hogy II. József 1783-ban feloszlatta a rendet, a kolostor falai között pedig – immár minden vallási funkciótól mentesen – laktanya és hadikórház létesült. Amolyan korabeli rehabilitációs és nyugdíjintézet volt ez a sérült katonák számára, feleségeikkel és gyerekeikkel élhettek itt együtt.

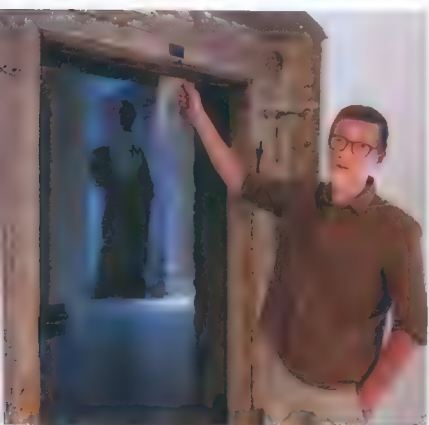
A katonai létesítményt 1890 körül zárták be, majd húsz évig elhagyottan várt a sorsára, senkinek nem volt elég tőkéje és ereje, hogy felújítsa. Ekkor bukkant fel a színen temérdek pénzével Schmidt Miksa, avagy Max

Schmidt (1866–1935) bécsi bútorgyáros, mágnás, kora egyik leggazdagabb vállalkozója, Budapest talán legjobb partija.

„Egyszerre lehetett örült és zseni – mondta róla dr. Perényi Roland, a Kiscelli Múzeum igazgatója, a Mágnás Elza-rejtély emlékére rendezett *Holttest az utazókosárban* című, egykori kiállítás kurátora. Az osztrák úr hétközben keményen dolgozott, hétvégén pedig a Fővárosi Orfeumban pezsgő és kaviár mellett eresztette ki a gőzt. – Egyik interjújában megjegyezte, hogy azért él Budapesten, mert itt szépek a nők, így felté-

telezhetjük, hogy a kalandok sem álltak távol tőle” – tette hozzá Perényi Roland.

Schmidt Miksa 1911-ben vette meg az egykori kolostor-, templom- és kórházépületet, hogy azt saját palotájává alakítsa át, ekkor terjedt el a Schmidt-kastély elnevezés is a köznyelvben. „Üzletemberként Schmidt arisztokratákkal, mágnásokkal tárgyalt, nekik szállított elegáns bútorokat. Természetes választásnak tűnt, hogy az ügyfeleket egy kastélyban fogadja, itt voltak a bemutatótermek,

Perényi Roland igazgató egy, a felújítás közben megtalált ajtót mutat, amelyet Schmidt korában építhettek

Schmidt Miksa ezt a kastélyról készült rajzot használta „marketinganyagként”. A hátoldalon sorolja lerakatait: Bécsben négy telephelye és egy raktára, Budapesten három telephelye és egy raktára volt

Forrás: Budapesti Történeti Múzeum - Kiscelli Múzeum

A múzeum udvarán ma is találunk római kori szarkofágokat, amelyeket annak idején Schmidt Miksa hozatott ide a gyűjteményébe. A gazdag üzletembert minden művészeti alkotás érdekelt

a cége központja, valamint a saját lakosztálya is – magyarázza Perényi Roland. Emellett Schmidt műkincsgyűjteményének is kellett a hely, a férfi gyűjtött mindent, ami szép, hódításai mellett jócskán költött festményekre, régészeti leletekre is. – Az udvaron még most is látható néhány római kori szarkofág, ezeket még ő hozatta ide, de a szobroktól a pattintott kőeszközиг tényleg minden érdekelté” – mesélte a szakértő.

Max Schmidt tehát boldogan élte nagyvonalú és gavallér életét, magához hasonló mágnásokkal tárgyalt, az egyik ilyen találkozó alkalmával pedig a szépséghez szokott szeme megakadt egy különösen vonzó nőn. Turcsány Emília, vagy ahogyan a város ismerte, Mágnás Elza akkori Pálffy János gróf, gazdag műgyűjtő kitarottja volt. Állítólag Schmidt első látásra szerelemre lobbant a fiatal nő iránt, a beteljesedést pedig elősegítette az agg főúr egy évvel későbbi halála.

Elza Miksa szeretője lett, kapcsolatuk híre pedig szárnyra kapott a városban. Mielőtt azonban belemennénk, milyen fogadtatása volt az eredetileg szegény, tót lány és az osztrák milliárdos románcának, ismerjük meg Elza tragikus sorsának történetét.

Turcsány (esetleg Turcsányi) Emília a ma Szlovákiához tartozó Báton született és Léván nevelkedett. Már fiatalon találkozott a szegény, vidéki lányok jellemző sorsával: az iskolából kimaradva cselédként dolgozott.

Nem sokat tudunk korai életéről, de az nagyon valószínű, hogy megtapasztalta ő is azt, amit a korban a cselédek döntő többsége: szinte rabszolgasorba taszítva, erőszakot, szexuális bántalmazást elszenvedve függött uraitól. Budapest nagy és színes forgataga, egy jobb élet reménye – mint megannyi lányt előtte – Elzát is

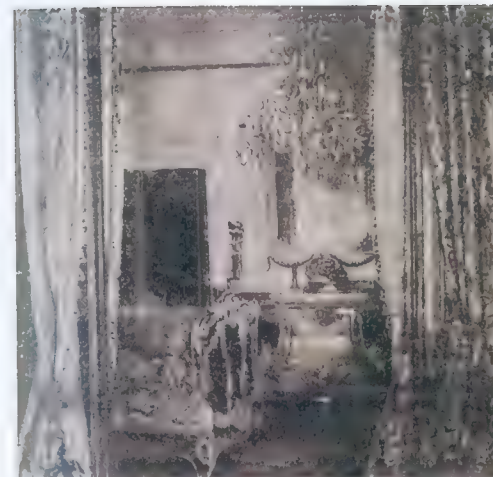

Málnás Elza. Az *Érdekes Ujság* ezzel a képpel illusztrálta a szenzációs gyilkosságról készült cikket. Jellemző módon mutatják be az áldozatot: „... pár éve még cseléd volt, aztán mosogató lány, majd egy orfeumban büffé-hölgy”

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

a városba csábította. Előbb Pécelen lett cseléd, majd még beljebb költözött, és mosogatólány, majd pincérlány lett belőle.

„Nincs arról tudomásunk, hogy hagyományos értelemben véve prostituált lett volna Pesten. Ennek nincs hivatalos nyoma, az engedélyt, vagyis a bárcát nem váltotta ki. Inkább azt gyanítjuk, hogy amolyan luxuskurtizán lehetett, ahogy akkoriban fogalmaztak, büffédáma, méghozzá a legjobb helyen, az Orfeum mulatóban, a mai Operettszínházban” – mesélte Perényi Roland. Hogy milyen utat választhatott volna még Elza, hogy kilépjen a sze-

A korabeli újságok nem győztek szörnyülködni, és kiaknázni a témát. A rajz eredeti képaláírása szerint: „Az előtérben áll az az ágy, amelyben megfojtották”.

A nappaliról ezt írták: a „meggyilkolt félvilági lány szalonja”

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

génységből, megaláztatásból és a saját lábára álljon? A szomorú válasz az, hogy akkoriban nemhogy ilyen út, de talán még ösvény sem létezett. Zsákutca annál több. A női emancipáció elején jártunk, egy tanult lány – Elza a származása okán nem tartozhatott közéjük – is legfeljebb tanítónőként dolgozhatott éhbérért. Egy férfiközpontú társadalomban, ami a magán- és családi életet, valamint a munkaerőpiacot illeti, egy nincstelen, pláne vidéki, pláne szlovák származású bevándorló lánynak nem osztottak szerepet.

„Lehetett benne valamilyen különleges bűverő, ami megragadta a férfiakat, mert Málnás Elza az éjszakában fogalommá vált. Egy elegáns úr számára olyan státuszszimbólum volt az ő társasága, mint a finom ruhája, vagy a vagyontárgyai” – magyarázta Perényi. A közbeszéd azonban finoman szólva sem értékelte a társadalmi felemelkedés efféle formáját. Hiába beszélgetett franciául az Orfeumban, a publikum számára Elza csak egy műveletlen, proli tót maradt. Krúdy Gyula, Budapest legszínesebben fogalmazó krónikása ezekkel a sorokkal írta le Elzát: „Fagyottan, unottan, haltekinettel, ajkán örökké gunyoros, elbizakodott mosollyal (mint azok a nők, akiket végül megölni szoktak a férfiak, vagy pedig magukat ölik meg értük) ült a Télkert felső végén Málnás Elza, aki bár egy mosónőnek volt a lánya, még műveletlenségében is oly hidegnek és előkelőnek tudta magát maszkírozni.”

A társadalmi ugrás csak részben sikerült neki. Elza a kapcsolata révén jó körülmények között élt, de megvetetten és korántsem szabadon. Schmidt lakást bérelt a szeretőjének a Margit (ma Bem) rakparton, ruháit Párizsból

hozatta, állandó járandóságot folyósított neki, és művelte, taníttatta, hogy finom dáma váljon belőle. „Amikor Schmidt megkívánta, Elzának mennie kellett. A férfi megkövetelte, hogy a nő kizárólag fehér ruhában mutakozzon, a pletykák szerint pedig a kastélyban koporsóban szeretkeztek, ám ez utóbbi valószínűleg csak városi mendemonda volt. A rossz nyelvek arról is szóltak, hogy Schmidt több pénzt költ Elzára, mint az üzeme munkásainak fizetésére” – tette hozzá a szakértő. Schmidt felvállalta ugyan a kapcsolatot, de házasságról szó sem lehetett. Egy valamirevaló üzletember ezt a kockázatot már nem vállalhatta volna. Az, hogy egy úriember kurtizánokkal hetegjen, a kor szigorú erkölcsi szerint még megbocsátható volt, ám hogy elvegye szeretőjét, az elképzelhetetlen.

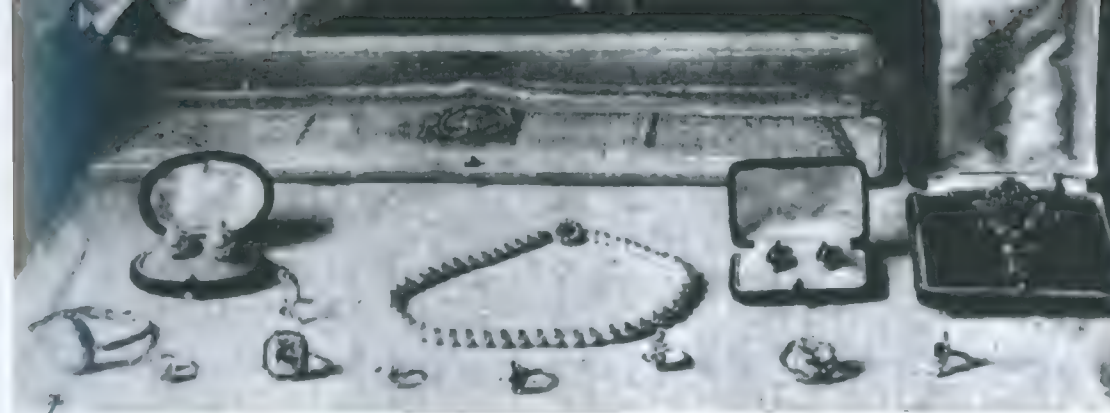
1914. január 10-én, szombat hajnalban a románc tragikus véget ért. Két kocsis partra vonszolt egy ázott, nádfonatos utazókosarat, amely a Kacs utcánál akadt fenn a Duna lépcsőin. A kocsisok mohón vetették rá magukat a zsákmányra, azt remélve, hogy valami értékes lapul odabenn. Ám rémülten hőköltek vissza, amikor egy nő félmeztelen, embriópózban behajtogatott holttestére bukkantak. A rendőrségi jelentés szerint az áldozat „körülbelül 30 éves, keresztény típusú, közepes nagyságú, mérsékeltén táplált, gondosan ápolt testű” volt. Utóbbi félmondat már finoman utalt arra, hogy prostituált lehetett az elhunyt, hiszen rendes nő ilyesmivel aligha foglalkozott.

Az eset a lapok címlapjára került, dr. Nagy Károly detektív főnök pedig elrendelte a kor legkiterjedtebb nyomozását. Több száz örömlányt rendeltek be a kórházba, hátha valamelyik felismeri a holttestet, ám természetesen egyikük sem tudta beazonosítani. Ötszáz rendőr járta végig a hotelokat, kereste meg a kitartott nőket, színésznőket. Tömeghisztéria alakult ki, a sajtó pedig minden apró részletről beszámolt. A felfokozott hangulatot jelzi, hogy a gyilkosság híre még a *New York Times*ban is

A vesszőkosár, amelyből előkerült Mágna Elza holtteste. Szinte önálló sajtótornéra indult: mutatták fényképen, rajzon, zárva és nyitva, a nyomozókkal körülvéve és magányosan is

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

Mágna Elza ékszerei, amelyeket állítólag elvittek a rablógyilkosok. A hagyatékot aztán egy ékszerész vásárolta fel egyben – darabjai végül néhány nap alatt egytől egyig gazdára találtak üzletében

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

megjelent, sőt az ausztrál lapokba is eljutott. A sztori tálalása sokat elmond a társadalmi viszonyokról. A nőt bűnösnek láttatták, aki szinte megérdemelte a halált, kihívta maga ellen a sorsot, halálát amolyan kéjes aktusként tálalták.

Idővel a rendőrség is bekopogott a Margit rakpart egyik háza második emeletének 12-es számú lakásába, vagyis Elza otthonába. Kóbori Rózi mindössze néhány hónapja volt Elza házvezetőnője. Szegény sorból jött, azonban ő a polgári iskolát is elvégezte, míg „úrnője” csak az elemiig jutott. Rózi egy darabig kitartott a meséje mellett, hogy Elzát három úr vitte el, hogy a kiscelli kastélyba vigyék, aztán hamarosan kiderült az igazság.

„Az irigység, a társadalmi mobilitás hiánya biztosan szerepet játszott a gyilkosságban. Rózi volt az értelmi szerző, zavarta, hogy egy olyan embert kell szolgálnia, aki még nála is mélyebbről jön. Nem a krimi miatt érdekes ez a történet, hanem mert egyszerre szól a női és férfi szerepekről, a kor hozzáállásáról, bűnről és szexualitásról, egyenjogúságról” – mondta Perényi Roland. A nyomozók számára összeállt a kép. Kóbori Rózi szeretője, Nick Gusztáv volt az, aki péntek este becsöngetett a lakásba, a házvezető előcsalogatta az úrnőjét, majd egy törülközővel megfojtották. Itt nagyjából véget is ért a mestertervük, mert nem tudták, mihez kezdjenek az élettelen testtel. Végül egy Fantomas-mozidarabban látott módszerrel utazókosárba csomagolták a tetemet, és egy csónakkal vízre szálltak, ám tragikomikus ügyetlenséget bemutatva hol a sodrás vitte el őket, hol másik csónakosok ijesztettek rájuk. A kosár néhány percnyi lebegés után fennakadt a lépcsőkön.

„A bizonyítékok alapján Nick Gusztáv egy megvezetett fiatalember lehetett, dologtalan péklegény, aki szerette a kártyát és a nőket. Rózi sikeresen manipulálta őt, de tegyük hozzá, hogy a bíróság és a közvélemény is mindig

MAGYARACTRESS MURDERED

Body Found in a Trunk; \$20,000 Worth of Jewels Gone.

Special Cable to THE NEW YORK TIMES.
VIENNA, Jan. 12.—Budapest has a murder mystery. On Saturday the body of a woman was found in a basket trunk. A reporter on the staff of a Budapest newspaper recognized the woman as a well-known music hall artist, Elze Turcsanyi, whose housekeeper was arrested to-day. The woman says that on Friday three men of aristocratic appearance called in an automobile to take her mistress for a ride, one of the men was addressed by his companions as "Count." When she left the house, the housekeeper says, Fraulein Turcsanyi was wearing diamond earrings, rings and other jewelry worth \$20,000. No jewels were found on the body.

Forrás: The New York Times Archive

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

jában, ám mivel városszerte ismerték a múltját, senki sem vett tőle. Egy asszony még kislánként találkozott az állítólagos Guszti bácsival egy érdekes szociális otthonban, a férfi azt mesélte neki, hogy semmi sem úgy történt a valóságban, ahogyan azt a sajtó és a bíróság állította. Az biztos, hogy 1929-ben Nick Gusztáv még a váci börtönben raboskodott, de aztán kiengedték, és a háborúval már szabad emberként nézett szembe.

a nőket érezte bűnösebbnek egy ilyen helyzetben.” Nick Gusztáv védekezését nem segítette, hogy Elza fülbevalóit az alsónadrágjában találták meg.

Mindkét tettest elítélték, először kötél általi halálra, majd Ferenc József amnesztiájának következtében életfogytiglani börtönbüntetésre. Kóbori Rózsi Márianosztrán, a tömlöcben halt meg tudóvészben néhány évvel később, Nick Gusztáv sorsa azonban rejtélyesebb. „Nagyon erősen él a tősgyökeres óbudaiai emlékezetében ez az eset, ezért néhány éve felhívást intéztünk a helyiekhez, hogy aki tud bármit is a gyilkos későbbi életéről, jelentkezzen. Nagyon sok történetet kaptunk, ám a sztorik valóságtartalmát képzelenség ellenőrizni. Volt, aki azt mesélte, hogy ősz szakála miatt az idős Nick játszotta el a Mikulás szerepét a kerületi ünnepeken, más szerint perecet árult a Péterfy Sándor Utcai Kórház aulájában,

A temetés. Schmidt Miksa kalap nélkül látható a gyászoló tömeg közepén. A férfi talán az elmaradt esküvőt akarta „pótolni” a fényűző szertartással

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

Az egykori Schmidt-kastélyban sétálva azt kérdeztem a szakértőtől, ha lenne rá lehetősége, akkor milyen titokra derítene fényt a gyilkosság kapcsán. „Szeretném végre Miksa és Elza szavaival hallani a történetüket – válaszolta Perényi Roland. – Sok mindent tudunk, ám az információk többsége mások elmondásaira hagyatkozik. Schmidt valószínűleg őszintén rajongott Elzáért. Hatalmas, fehér temetést szervezett neki, amin ott volt a korabeli Budapest összes híressége, fontos embere. Nyilván ők elsősorban a Schmidt iránti részvétüket rótták le, nem Elzát gyászolták, mégis olyan érzése van az embernek, hogy a mágnás az elmaradt esküvőt akarta megadni halott szerelmének.”

Miksa őszinte érzelmeit tükrözi az is, hogy az egykori templom épületében – amely ma a kiállítások különleges színhelye – kis kápolnát rendezett be a meggyilkolt nőnek. Az emlékhely valószínűleg pont a férfi hálósobája alatt lehetett, és minden évben, Elza halála napján papot hívott a kápolna megszentelésére. A berendezések listája fennmaradt az utókornak, a tárgyak közül azonban csak néhány lelhető fel. Ezek egyike egy gyönyörű rajz, amely a halotti ravatalon ábrázolja Elzát. A képet valószínűleg maga a kiváló

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

grafikai tehetséggel megáldott bútorgyáros készítette. A finom kontúrok, Elza arcának bájos vonásai gyengédségről árulkodnak. Az örök szerelem jele az is, hogy a lányt a régi óbudai temetőben helyezték örök nyugalomra, Miksa elmondása szerint azért oda, hogy a szobája ablakából egy távcsővel mindig láthassa a sírját.

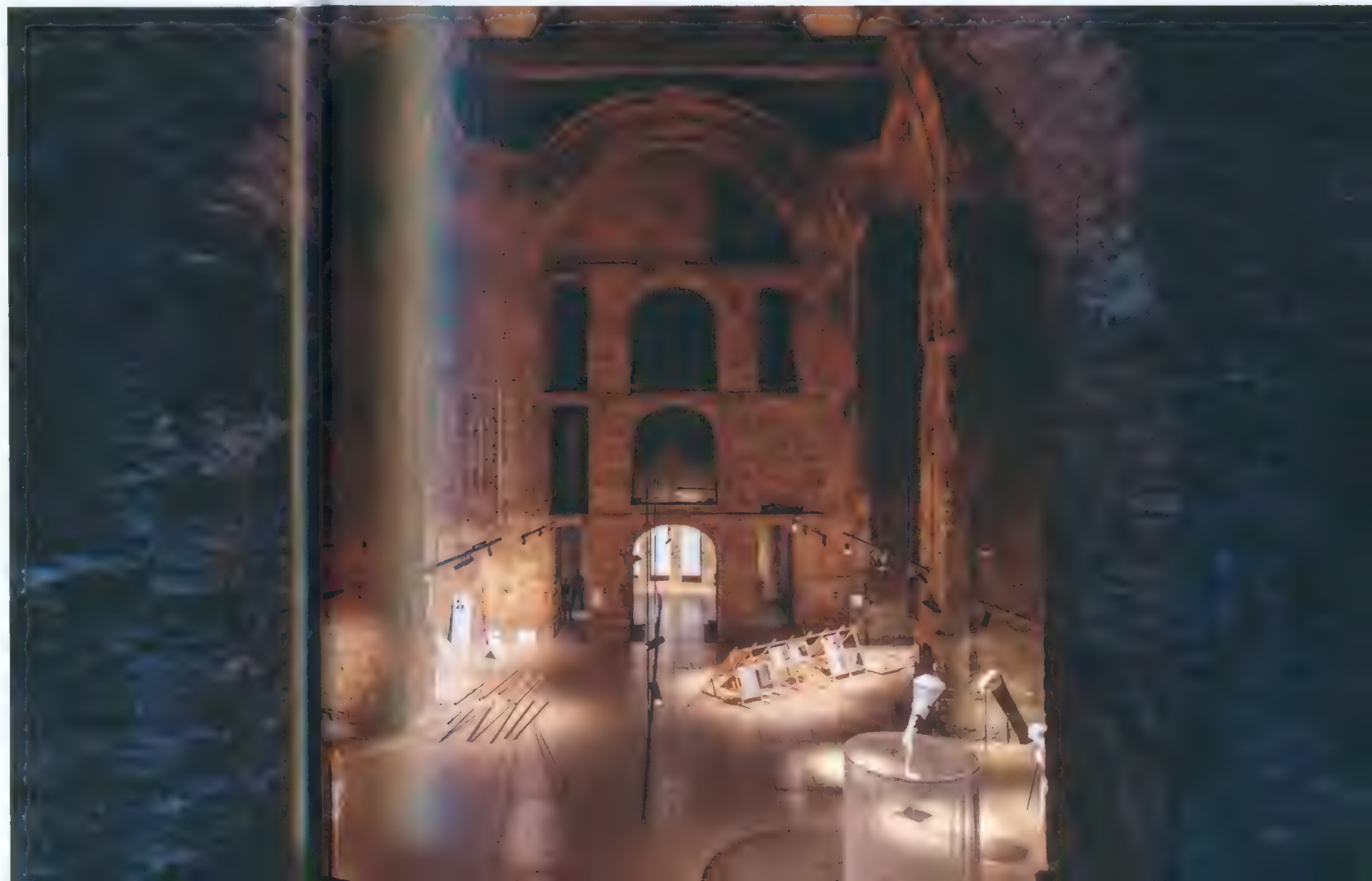

A volt templom már nem vallási kegyhely, és Schmidt Miksa idejében sem volt az. A toronyban lehetett a ház urának a hálószobája, amelynek ablakából a temetőt és elveszített kedvese sírját figyelhette. Alatta pedig az Elza tiszteletére berendezett kápolna volt

A Kiscelli Múzeum kellemes hely Óbudán, a hegy tetején. Udvarában számos művészeti alkotás megcsodálható

Az egykori templomépület ma kiállítóhelyként működik, a hangulat egészen különleges – és kicsit félelmetes is – itt

A ZUGLÓI HÁZ, AMELYRE EGY MALÉV-GÉP ZUHANT

RÉMÁLOMMÁ VÁLT A VASÁRNAPI SÉTAREPÜLÉS

Zugló szívében járunk, a Róna utca 224. számnál, pár sarokra az Uzsoki Utcai Kórháztól, a mindig forgalmas Nagy Lajos király útjától, és egyetlen háznýira az Erzsébet királyné útjától. A helyszínünk egy földszint, plusz kétemeletes lakóház, amely jellegtelenségével úgy illeszkedik az utca szövetébe, mintha mindig is idetartozott volna. Az épület csak azoknak árulkodik múltja drámai napjáról, akik betérnek a kapun, és elsétálnak a hátsó traktusához. Itt ugyanis egy emléktábla áll ezzel a szöveggel: „Drága gyermekeink emlékére Vida Ferenc 20 éves, Hee Tibor 13 éves, Bencze Ernő 17 éves. 1961. augusztus 6.”

Az eldugott táblácska Budapest történetének legsúlyosabb repülőgép-szerencsétlenségére emlékeztet. Az említett augusztusi vasárnapon, rek-

Róna utca 224. A lakóházakat a negyvenes évek elején építették. Az épületek átlagosak, az itt történt események azonban egyáltalán nem mindennapiak

A ház hátsó traktusának falán, ott, ahol a végzetes tragédia történt, márványtábla emlékezik a fiatal fiúkra, akik egy augusztusi napon rosszkor voltak rossz helyen

kenő hőségben a Malév egyik gépe Zugló felett irányíthatatlanná vált, majd a Lumumba (ma Róna) utcai társasház tetejére zuhant. A fedélzeten huszonheten haltak meg. A ház tövében épp három fiatal srác szerelte az egyikük versenybringáját, a gép lehulló farokrésze velük is végzett.

„Ott voltam aznap az épületben, amikor becsapódott a repülőgép” – mesélte Greguss Pál fizikus, aki családjával 1955-ben költözött a Róna utca 224–226. számú ikerházba. A szerencsétlenség idején tizennégy éves volt.

„A második emeleten volt a lakásunk, az utcára néző fronton, édesanyám egészen 2021-ben bekövetkezett haláláig ott élt. Forró, vasárnapi nap volt, focimeccset néztünk a tévében. A tévé ritkaság volt akkoriban, így a szomszédból is többen átjöttek, sokan voltunk. Egyszer csak borzasztó nagy csattanást hallottunk” – elevenítette fel több mint hat évtizeddel ezelőtti emlékeit Greguss Pál. A ma már nyugdíjas férfi azonos nevű édesapja világhírű fizikus és feltaláló volt, ő maga is már gyerekként vonzódott a természettudományokhoz. Az akkor kiskamasz Greguss érdeklődő gyerekként így pontosan tudta, hogy aznap lőtték fel German Tyitov szovjet kozmonautát az űrbe. „Az első gondolatom az volt, hogy ennek a jöembernek is pont ide kellett pottyannia” – emlékezett Greguss.

A meccset néző társaság azonnal felpattant, és rohanni kezdett kifelé az épületből. A lépcsőfordulóban iszonytató látvány fogadta őket. „Láttuk, hogy az ikerház tetejére zuhant a repülő, füstölt, lángolt minden. Rögtön terjedni kezdett a hír, hogy gyerekek is maradtak a romok alatt, mi pedig nagyon aggódtunk, mert a húgaim a kertben játszottak, pont ott, ahol a roncsok voltak.”

Forrás: Fortepan / Magyar Rendőr

Bár a hét-kilenc éves kislányoknak megmondták, hogy tilos kimenüik az udvarból, ők valamiért figyelmen kívül hagyták az utasítást, és a ház előtti pici parkban hintáztak. A százméteres séta mentette meg az életüket. „Néhány percnyi bizonytalanság után megjelent a szomszéd, kézen fogva hozta a két kislányt” – emlékezik vissza Greguss Pál.

A baleset helyszínén gyorsan nőtt a tömeg, bizarr módon rengeteg fürdőruhás, papucsos ember jelent meg. A közeli strand (ma BVSC-Zugló Uszoda) dugig volt fürdőzőkkel, akik látták az alacsonyan manőverező gépet és aztán a sűrű, fekete füstöt is. Ők úgy, ahogyan voltak, fecskében, törülközőben indultak el.

„Bennünket, gyerekeket gyorsan kitereltek a kapun túlra, holttesteket nem láttam csak az egyik fiú édesanyját, aki el lehet képzelni, hogy milyen állapotban volt. Az áldozatok közül Tibort ismertük a legjobban, az öcsém osztálytársa és jóbarátja volt, az egész osztály részt vett a temetésén. Abban a lakásban, aminek a repülő nekiment, egy fiatal anyuka aludt a kisbabájával. Nem sérültek meg, de azonnal elköltöztek” – mesélte Greguss Pál, akit – érzése szerint – nem viselt meg túlságosan a trauma. Öt évvel korábban, 1956-ban ugyane ház pincéjében lapultak, mert repkedtek a golyók Zuglóban. „Amikor végül felmehettünk a lakásba, láttuk, hogy az egyik lövedék pont az én ágyamon ment keresztül – mesélte Greguss, aki 1973-ban költözött el az ikerházból. – Viszonylag gyorsan helyreállították az épületet. Amire tisztán emlékszem, az az iszonytató formalinszag volt. Gondolom fertőtlenítésre használták a vegyi anyagot” – mondta.

Az esetet nehéz lett volna eltitkolni, hiszen a tragédia a város forgalmas pontján történt, a sűrű füstöt kilométerekről is láhatták, a mentés pedig két napig tartott. A sajtóban mégis csak nyúlfarknyi cikkek

A gép a becsapódáskor kettészakadt, az orr-rész a tetőbe ékelődött, és lyukat ütött a szerkezetben. A szerencsétlenül járt gyerekek pont a tető alatt álltak

Forrás: Katasztrófavédelem Központi Múzeuma

A gép füstölő roncsai körül hatalmas csődület támadt.

A lakók mellett a közeli strandról is odarohantak az emberek kíváncsiskodni. Ez akár újabb tragédiához is vezethetett volna, hiszen a tankban még lehetett üzemanyag

Forrás: Katasztrófavédelem Központi Múzeuma

szerepeltek a balesetről, a Népszabadság például elintézte egy rövidhírrrel a harminc ember halálát okozó tragédiát. Nem akartak nagy nyilvánosságot a történeteknek. „Lezuhant a MALÉV sétarepülőgépe. Megrendítő szerencsétlenség történt: augusztus 6-án, vasárnap 17 órakor, Budapesten, a XIV. kerületben lezuhant a MALÉV sétarepülőgépe. A gép húsz utasa és négy főnyi személyzete életét veszítette. A szerencsétlenség okának megállapítására a Közlekedés- és Postaügyi Minisztérium által kiküldött bizottság a vizsgálatot megkezdte.”

Akkoriban divatosak voltak a séta-repülések. A tíz-tizenöt perces programok Férihegyről indultak, majd a gépek a Kálvin tér felett fordultak meg, hogy újra a repülőtér felé vegyék az irányt. A Malév HA-TSA jelű repülőgépe azon a forró vasárnapon már öt alkalommal szállított családokat, szerelmeseket, a repülés élményére vágyó embereket.

A szerencsétlenül járt repülőgép története maga is kalandos, a C-47-est 1943-ban gyártották Amerikában. 1951-ben a gép a belgrádi amerikai nagykövetség felé repült, ám szélviharba került, és átsodródott a magyar légterbe, ahol légháritó lövedékekkel fogadták. Lelőni nem sikerült ugyan a repülőt, azonban a behívott szovjet vadászgépek leszállásra tudták kényszeríteni. A C-47-est a Rákosi-vezetés kémrepülőnek minősítette, a személyzetet

internálták – majd egy idő után kiutasították az országból –, a repülőgépet pedig köszönettel megtartották „hadizsákmányként”. Mivel az oroszok is gyártottak ugyanilyen gépeket Li-2-es típusnévvel, a C-47-est egyszerűen átnevezték Li-2-esnek. A dicső, kémstorival dúsított múlt után 1961-re

a HA-TSA már csak sétatrepülőként állt szolgálatban a Malévnál, hétvégenként azonban alaposan megreptették.

A gép 15 óra 44 perckor kapta meg a felszállási engedélyt, a fedélzeten húsz fizető utassal és négytagú személyzettel. A nyomozás gyorsan kiderítette, hogy három „potyautas” is velük tartott, ők mind a személyzet ismerősei voltak. Két nő és egy fiú jutott fel nem hivatalosan a járatra, amely így több emberrel indult el, mint ahány ülőhely volt. A szabálytalanságok számát szaporította, hogy az egyik hölgyvendég a pilótafülkében, egészen pontosan a kapitány mögött foglalt helyet, míg a szerelő szomszédjának fia a távirász ülésében (!) várta a felszállást, de vélhetően menet közben ő is átadta a helyét egy nőnek.

A személyzet fiatal volt, de nem tapasztalatlan, a huszonkilenc éves Hoffman Róbert kapitány például már hatezer órát repült, és a harmincegy éves Hegyi József elsőtiszt sem volt éppen kezdő. Rajtuk kívül még a harminckilenc éves távirász és a harmincnégy éves fedélzeti szerelő „vitte” a járatot előbb Vecsés irányába, majd a Városliget fölé.

Hogy pontosan mi történt a pilótafülkében a repülés néhány perce alatt, azt feketedoboz híján már soha nem tudhatjuk meg biztosan. A járókelők vallomásából kiderül, hogy ők is az égre vetették a tekintetüket, mert a gép nagyon furcsán viselkedett odafenn. A pilóták igazi hullámvasútra ültették fel az utasokat, a meredek felfelé ívelést meredek zuhanás követte. A sétatrepülésre ráunó pilóták valószínűleg a hölgyismerősöknek akartak felválni a műrepülő-mutatványokkal, azonban az egyik kunsztból már nem tudták visszahozni a gépet. A repülő a hátára fordult – ekkor minden bizonnyal az

Forrás: Katasztrófavédelem Központi Múzeuma

Íde, a lakóház hátsó traktusára esett a gép, amelynek teste gyakorlatilag porrá égett az udvarban. Így nézett ki a szerencsétlenség helyszíne 1961 augusztusában és napjainkban

utasok kiestek az ülésükből és összezúzták magukat – majd rövid zuhanás után 16.56-kor becsapódott a Lumumba (Róna) utca 224-es ház tetejébe. A gép farokrésze levált, és a ház mellé zuhant, oda, ahol a három srác a kerékpárral bibelődött. A legfiatalabb áldozat ötéves volt csupán – összesen hat gyerek tartózkodott a fedélzeten. A házban két lakó sebesült meg súlyosan. A szemtanúk állítása szerint a kikerkező mentőcsapatok a pilótafülkében az egyik embert még élve találták, ám mire kiszabadították, ő is elhunyt.

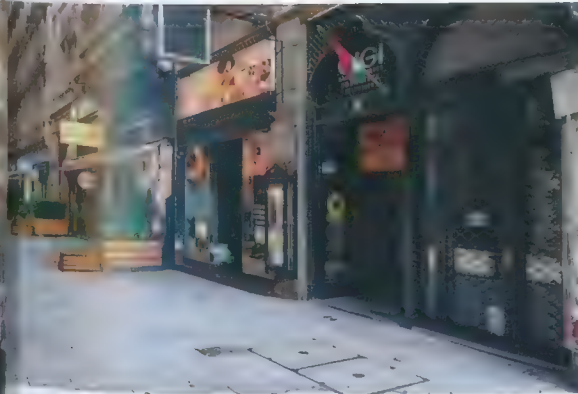
A vizsgálat kimutatta, hogy a gép tökéletes műszaki állapotban volt, ám a pilóták szinte minden szabályt megszegve „vagánykodtak” a levegőben. Sem ők nem voltak bekötte, sem az utasok, így valószínű, hogy miután a repülő a hátára fordult, a személyzet tagjai is kiestek az ülésükből, így esélyük sem volt visszahúzni a repülőt a dugóhúzóból – főleg nem ilyen kis magasságon. A pilótafülke zsúfoltsága is okozhatott problémákat, összesen hat ember testét találták meg ott, köztük a két civil nőét, ami eleve súlyos szabálytalanság.

A Róna utcai lakóház sérüléseit kijavították és az épület – néhány kisebb változástól eltekintve – hasonlóan néz ki, mint a tragédia időpontjában. A hozzátartozók – főleg a gyerekeiket elvesztő szülők – lelki sebeit azonban valószínűleg az évtizedek sem gyógyították be.

HIDEGTÁL ÉS HIDEGHÁBORÚ A MÉZES MACKÓBAN

NEM JÖTT BE A KASZINÓTOJÁS-DIPLOMÁCIA

A Mézes Mackónak
egykor helyet adó
üzlethelyiség portálja
teljesen jól felismerhető,
de természetesen
már más funkciója van

Kígyó utca 4-6., a Ferenciek
terétől néhány méterre.
Itt lakott egykor Thaisz Elek,
Budapest legendásan korrupt
rendőrfőnöke, itt működött
Gábor Zsazsa édesanyjának
butikja, és a földszinten
a hihetetlenül népszerű
Mézes Mackó büfé is

Biztos vagyok benne, hogy sok olvasóban ébreszt kellemes emlékeket, ha a Mézes Mackó tornáival töltött sonkatekercsére gondol, az igazi törzsvendégek talán még az ízét is fel tudják idézni. Az egykori csúcsbüfé története azonban igencsak eklektikus: szerepel benne kaszinótojás mellett világgpolitika, korrupció, és titkos szexparti is, mindez ezüsttálcán tálalva, aszpikkal bőven lefedve.

A Belváros szívében járunk, a Kígyó utcában, egyetlen kőhajításnyira a Ferenciek terétől. Ebben a házban (Kígyó utca 4-6.) lakott Thaisz Elek,

Budapest hétpróbás, korrupt rendőrkapitánya, és itt üzemelt Gábor Zsazsa édesanyjának ékszerbutikja is. Aki az épület e történeteire kíváncsi, lapozza fel bátran kötetünk első részét. Sokat elmond a Belvárosról, hogy e mondatok bepötyögésekor a házban turistacsalogató étterem, thai masszázsszalón és GSM-üzlet működik.

A Mézes Mackó 1955-ben nyílt meg, és vált rövid időn belül fogalommá a városban. Amolyan szocialista gyorsétterem volt, méghozzá a minőségi fajtából. A vendég már a belépéskor különlegesnek érezte magát, mert az

ajtó nyílását csilingelés jelezte, a hűtőpultokban sehol máshol nem kapható finomságok sorakoztak. Eleve újdonságnak számított, hogy a fogásokat a hűtőpultból vették ki, és adták oda a vendégnek, ilyesmire legfeljebb a cukrászdákban volt példa. A fal minden négyzetcentiméterét tükrök borították, és a bolt persze zsúfolásig tömve volt vásárlókkal, akik elvitelre kérhették az ételeket, vagy állva fogyaszthatták el őket. Az egyetlen kritika, amely visszatérően megjelent a Mézes Mackóval kapcsolatban, az volt, hogy egy szardíniásdobozhoz hasonlított. Egykori vásárlóként édesapám azt idézte fel, hogy pusztítóan sokat kellett sorban állni. Bizonyára emlékeznek még a régi divatra, hogy az ember rendelt, kapott egy cetlit, várt a kassza előtt, fizetett, majd mehetett vissza a pulthoz. Életét is elunta közben.

Egyáltalán nem véletlen, hogy a kávé legendás volt a Mackóban: Onódy egy azóta is létező topmárkát, egy Gaggia kávéfőzőt szerzett be. A névadó Achille Gaggia 1936-ban szabadalmaztatta a ma ismert, nagy nyomású forró vízzel dolgozó eszpresszószerűt. Azóta is ez a kávéfőzők Rolls-Royce-a

Forrás: Fortepan / Bauer Sándor

Az üzlet kínálatában a hidegkonyhai termékek voltak a legnépszerűbbek, például a körözöttes sajttekercs, franciasaláta, kaszinótojás, de kapható volt itt izlandi kaviár, ökörszály-saláta, turmixok, kocsonyák, grillhúsok, cukrászsütemények, és persze isteni krémkávés is. Utóbbit egy óriási, külföldről hozott presszógép főzte kivételesen erősen és finomra. Napi ötezetet is eladtak belőle.

A Mézes Mackó Onódy Lajos találmánya volt. A budapesti Éttermi és Büfé Vállalat vezéréként Onódy úgy töltött be fontos szerepet a szocialista korszakban, hogy közben vérbeli kapitalista is volt. A vezető káder gyakran utazhatott Nyugatra, ahol mindig nyitott szemmel és elmével járt. Ki tudja, ha Onódy Nyugaton születik, akkor egy multivállalat kreatív fejlesztési menedzsere válik belőle. Ő azonban nagyon is a szocializmushoz tartozott. Ebben a rendszerben emelkedett magasra, majd jutott egy szűk börtöncellába.

Esti portál bémézkodókkal: A Mézes Mackó üzlete a Kígyó utcában, egy 1964-es, esős, őszi estén

Forrás: Fortepan / Bauer Sándor

A brüsszeli világkiállítás magyar pavilonjának éttermi terasza, ahol Onódy gondoskodott a hidegkonyháról. A magyar gasztrókínálat népszerű lett. Erre a kiállításra találta ki egy magyar szakács a hortobágyi palacsintát, amelynek annyi köze lehet a magyar alföldhöz, hogy valószínűleg az alkotója is járt már ott

Forrás: Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum

Hogy jobban megértsem a Mézes Mackó és alapítójának történetét, egy olyan emberhez fordultam, aki gyerekkora óta ismerte őt. Odze György egykori diplomata és író *Sorstörötték* címmel könyvet is írt a sztoriról.

„Elmesélek egy történetet vele kapcsolatban. 1958-ban Brüsszelben volt a világkiállítás, amelyen Magyarország is szerepelt. Onódy csinálta

a hidegkonyhát. A kiállításon megpillantott egy olcsónak tűnő, mégis modern pavilionsort, amiről kiderült, hogy nem más, mint egy amerikai cég által épített átmeneti szállások sora a kiállításon dolgozó munkatársak számára. Onódy megvette az építményeket, és a Balatonon hatalmas sikerrel motelként kezdte el működtetni őket” – hozott fel Odze egy példát arra, hogy milyen kiváló üzleti vénája volt a hajdani pesti gasztrogurunak.

Onódy azt is látta külföldön, hogy hogyan működik egy modern büfé, miként készítik a sült krumplit, és milyen kávégépeket használnak. Minden újdonságot be akart hozni az országba.

A grillcsirkét például személyesen neki köszönhetjük, de ő honosította meg a zenegépet, a turmixokat és a lágy fagyit is.

A Mézes Mackó egy nyugati/szocialista hibridként vált kultikus helyé, még hasonlót sem láthattak a budapestiek. Onódy a hidegkonyhára koncentrált, ehhez a különleges műfajhoz csak kevesen értettek igazán jól. „Bár ő maga a párt legmagasabb köreiből mozgott, Onódy olyan embereket is alkalmazott, akiket kivetett magából a rendszer. Nem érdekelte a politikai megbízhatatlanságuk, csak az, hogy jól dolgozzanak” – magyarázta Odze.

A promóció is nyugatias volt, az étterem nyitása után a legendás üzletvezető, Tódor Géza fehér köpeny-

A magyar gasztrodelegáció Onódyval (balról a második) Brüsszelben

Forrás: Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum

1958-ban, a Mézes Mackó harmadik születésnapján egy igazi medvebocsot állítottak a pultba. A marketingzseni üzletvezető, Tódor Géza (jobbra) jó kedélyűen végigkóstoltatta a menüt a macival. Az állatidomárok arcán azért jól látható a feszültség

Forrás: Fortepan / Bauer Sándor

ben szólította le a járőkelőket, és invitálta őket egy kóstolóra. Előfordult, hogy gyereknapra pónifogatot béreltek, és több száz lurkót kocsikáztattak végig a Váci utcán. A legnagyobb kunszt mégiscsak az volt, amikor az üzlet harmadik születésnapjára, 1958-ban egy állatkerti medvebocsot állítottak a pult mögé, ami aztán Tódor kíséretében végigkóstolta az étlapot. Figyeltek arra is, hogy a pult mögött gyönyörű nők szolgálják ki a vendégeket. Míg

az egyik kebelcsoda egy politikai elítélt felesége volt, a másik a Kádár-rendszer besúgója. Ahol ennyi ember fordult meg, oda a belügyesek is beépültek.

„A hölgyek és urak hisztériában törtek ki, sikoltoztak a gyönyörűségtől, rendőröknek kellett visszatartaniuk őket, mert például a hazánkban először bemutatott mirelit áru olyan meglepetést okozott, mint amelyet később a Beatles” – mesélte 2001-ben egy interjúban Tódor Géza üzletvezető. A siker akkora volt, hogy amolyan szocialista franchise-rendszerrel több új üzlet is nyílt. Az eredeti neve maradt Mézes Mackó, míg a Széna téren Budai Mackó, a Váci utcában Édes Mackó, a József körúton pedig Mackó Büfé Eszpresz-szó, és több Bistro Mackó is működött.

Onódytól nem állt messze, hogy politikai kapcsolatait kamatoztassa. A Mézes Mackó szállította 1956 júliusában, tehát néhány hónappal a forradalom kitörése előtt az ételeket Nagy Imre hatvanadik születésnapjára. Négy évvel később – és mindössze két évvel Nagy Imre kivégzése után –, 1960-ban már Kádár

Mézes Mackó fióküzlet a Köztársaság téren (ma II. János Pál pápa tér). Talán nem véletlen, hogy egy üzlethelyiség épp a pártház mellett nyílt meg. A helyiség ma Kastner néven trendi kávézóként és co-working irodaként működik

Forrás: Fortepan / Bauer Sándor

Moszkva, 1958. Az asztalnál balról jobbra: Julija Hruscsova, Hruscsov unokája, majd Révész Géza honvédelmi miniszter, Kádár János, Nyikita Szergejevics Hruscsov. A háttérben Tódor Géza, a Mézes Mackó nagyra becsült üzletvezetője áll. Hiába volt a „tűzközel” kapcsolat, később Tódort is meghurcolták

Forrás: Fortepan / Jakucs János

János tért be ide Nyikita Hruscsov szovjet vezér kíséretében. Hruscsovot cigányzene, magyar nóták és persze jó falatok fogadták – meg persze az örök-ké aktív Onódy, aki többször is vendégül látta a Kádár–Hruscsov-párost.

„Onódy sikerének egyik titka az volt, hogy hidegtálatat küldött a fontos politikusok lakására. Áttételesen ez okozta később a vesztét is. Egy ismerőse javasolta, hogy rendezzen szovjet mintára orgiákat vezető politikusoknak. Ez meg is történt, a Moszkva környéki dácsa helyett egy gödi családi ház lett a helyszín, ahol a Malév néhány csinos légiutas-kísérője szórakoztatta

az urakat. Akkoriban a lányok autót és lakást kaptak a szolgálataikért cserébe” – mesélte Odze György. A korabeli városi legendák szerint a forró testű lányokat hidegtálként, aszpikba öntve szolgálták fel, de csokival borított stewardessek is szerepeltek a gödi partik „étlapján”. Ebben a botrányba keverték bele – feltehetően féltékenységből – Bara Margit nevét is. A szép és népszerű színésznő soha nem járt a villában, mégis meghurcolták, egy életre visszavonult a színrésztől.

Hogy pontosan kiknek és miért volt az útjában Onódy Lajos, azt csak találgatni lehet. A történelmi korszak változott: Hruscsovot Brezsnyev váltotta a Szovjetunió élén. „Erőre kaptak a keményvonalas kommunisták, Magyarországon elkezdődött a »nyugatos«, »fellazító« pártemberek kiszorítása. Ezek közé sorolták a világlátott Onódyt is. Elképzelhető, hogy addigra már ő is elhitte magáról, hogy politikai tényező lehet, vagy valakinek szúrták a szemét a sikerei” – elmélkedett Odze.

Az biztos, hogy a Mézes Mackó két agytrösztjét, Onódy Lajost és Tódor Gézát, 1964 októberében letartóztatták. Onódy külföldről érkezett haza, könyörögtek neki, hogy maradjon Bécsben, ám szentül hitte, hogy nem eshet baja. Tévedett. Hruscsov leváltása Magyarországon is megvál-

toztatta az erőviszonyokat. Amikor Kádár értesült a hidegtálat elfogadó politikusok ügyéről, állítólag annyit mondott, hogy legalább az ezüstitálcát visszaküldhették volna. Kirakatper volt ez a javából: Onódy hét évet kapott, és több mint négy évet le is töltött ebből a hírhedt szegedi Csillagban.

Onódy Lajos nem sokkal a szabadulása után, megtörtén, de rehabilitálásban reménykedve

Forrás: Arcanum Digitális Tudástár

Ma nevetségesnek tűnik az összeg, akkor sem volt egy vagyon: harmincezer forint elsikkasztásával vádolták. A teljes bünszervezeten négyszáz-ezer forintot kerestek. A börtönben Onódy látása meggyengült, csontsoványra fogyott, fogai kihullottak. Lelkileg összetört. Szabadulása után egy üzemi konyhát vitt, megérte a rendszerváltást, 1996-ban hunyt el.

A Mézes Mackók a per idején három hónapra bezártak, aztán egyre romló színvonalon, de tovább működtek. Az addigra már csak büféként üzemelő lánc a kilencvenes évek elején szűnt meg, addigra már csak árnyéka volt önmagának. Hiányzott mögüle az újító erő. A Kígyó utcában, az épület oldalán látható homlokzati díszek még az egykori Mézes Mackó időszakát idézik, Hruscsovval, aszpikkal, szovjet hangulatú szexpartikkal.

Medvés padlódísz az eredeti, Kígyó utcai üzletből

Forrás: Fortepan / Bauer Sándor

EGY VILÁGUTAZÓ VILLÁJA AZ ANDRÁSSY ÚTON

HOPP FERENC NYOLCVANÉVESEN INDULT EL
UTOLSÓ FÖLD KÖRÜLI ÚTJÁRA

Hopp Ferenc beállított fotója. Az üzletember negyvenkilenc éves volt ekkor. Nem sokkal a kép készítése után felöltötte vándorköponyegét, és nekivágott az élete második felét kitevő nagy kalandjának

Forrás: Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum

Élt a városban egy kifogástalan úriember, amolyan magányos farkas, akire vagyona, gyors észjárása és emberi tartása miatt is felnéztek az úri klubokban. A gentleman egy napon a fejébe vette, hogy körbeutazza a földet. Márpedig amit ő kimondott, azt teljesítette is: vonaton, lélekvesztőn, elefánt- és bivalyháton, gyaloghinton, gőzösen küzdött le hegyeket és völgyeket, fedezett fel távoli, idegen világokat.

Fenti bekezdésünk akár Jules Verne *80 nap alatt a föld körül* című könyvének szinopszisa is lehetne, fejezetünk azonban Hopp Ferencről szól. Míg a regény főhőse, Phileas Fogg csupán Verne képzeletében létezett, az íróval egyidős Hopp Ferenc nagyon is köztünk élt. Villája a mai napig áll az Andrássy út 103. szám alatt, sőt kertjével együtt tárt kapukkal várja a látogatókat, hogy a távoli Keletről meséljenek nekünk.

Hopp Ferenc története egy igazi monarchiabeli sikersztóri. Szinte mésebe illő. Mint oly sokan mások Pest életének legszínesebb figurái közül, ő sem magyar anyanyelvű volt, nem is magyarok lakta vidéken született, mégis önérzetesen magyarnak és pestinek tartotta magát. Hopp 1833-ban egy szegény sekrestyés fiaként látta meg a napvilágot a ma Csehországhoz tartozó Fulneken. Egyik rokona révén még gyerekfejjel került Pestre, hogy egy másik önérzetes pesti, ám a lombardiai születésű Stefano Calderoni

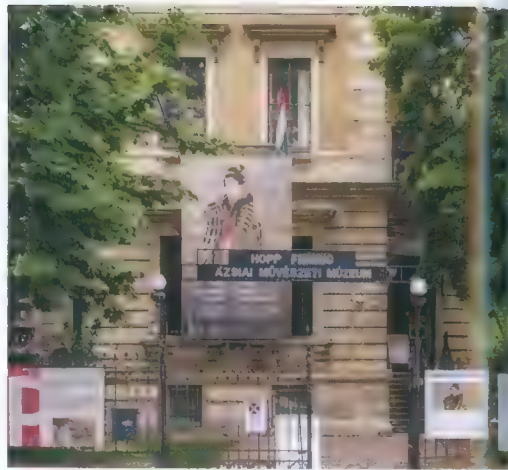

(Calderoni István) inasa legyen. Kettőjük találkozása igen sokat elmond a monarchiabeli, öles léptekkel fejlődő, multikulti Pestről: egy német anyanyelvű morva és egy olasz nyelvű lombard irányított itt egy magyar céget, és járult hozzá a város fejlődéséhez.

Calderoni a Monarchia seregével vetődött hazánkba, és úgy megtetszett neki az itteni élet, hogy megnősült, és jól menő optikai céget alapított a fővárosban. Távcsoveket, látcsöveket és persze szemüvegeket árult a Gizella (ma Vörösmarty) téri üzletében. Az olasz nemcsak a látszerészethez értett, hanem a marketinghez is. A belvárosi optika kirakata valóságos látványosság volt, ismert sztárok és tizenöt perc hírnévre vágyó civilek fényképeit cserélgették folyamatosan a kirakatban. Aki számított a városban, vagy számítani akart, az ott virított a Calderoni-üzlet frontján, és naponta több ezren vették szemügyre vonásait.

„Calderoninak lányos apaként kellett egy megbízható fiatal társ, akinek átadhatta tudását és birodalmát. Calderoni atyai jóbarátjaként és mentoráltjaként tekintett az ifjú inasra. Hopp Ferenc végigjárta a céges számlátrát, mindent megtanult a látványtervezés mestertől” – magyarázta a villa kertjében sétálva Mészáros Ágnes, a múzeum kulturális menedzsere. Ahogyan akkoriban illett, két évre Bécsbe is elküldték tanulni az ifjút, majd New Yorkban is dolgozott négy évet, ám az ottani „főnöke” hiába kérte, hogy maradjon Amerikában, és legyen az üzlettársa. Hopp Ferencet visszahúzták a szíve szerett mentorához, és az ő Pestjéhez.

Hazatérése után a cég neve Calderoni és Társára változott, és valószínűleg a családi, üzleti kötelezettségeket akarták még szorosabbra fűzni azzal, hogy

Hopp Ferenc villája ma is áll az Andrássy út 103. szám alatt, a kerítésen információs táblák mesélnek egykori tulajdonosa kalandos életéről

Ez az esemény indította be Hopp Kelet-mániáját: épp New York-i tartózkodása idején látogatott az Egyesült Államokba kétszázötven (!) év elzárkózás után az első hivatalos japán delegáció. Pazar fogadtatásban vettek részt, útjuk minden mozzanatát nyomon kísérte a sajtó. A képen látható férfiak Japán követek, akik találkoztak az elnökkel is
Forrás: Collection of Tom Burnell, Consulate General of Japan in New York

Hopp Ferenc huszonnyolc éves korában feleségével, Calderoni Idával. Az biztos, hogy nem épp a szerelem lángja lobog a szemükben. Fél év után el is váltak
Forrás: Kiss Ottó: Hopp Ferenc portréja, Budapest, HFA_A.1711.22 Szépművészeti Múzeum

Hopp Ferenc az üzletében. A férfi élete vége felé készült kép, amely szimbolikusan összefoglal egy életutat: a vagyon alapját megteremtő Calderoni-üzletben készült, de hangsúlyosan jelen van rajta a földgömb is. Hopp nem csupán bejárta, de iskolásként árulta is a glóbuszt
Forrás: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjtemény

a huszonnyolc éves Ferenc elvette Stefano huszonkét esztendő lányát, Idát. A frigy még mai hollywoodi mércével mérve is viharosan gyors lefolyású véget ért: a felek hat hónap után a válás mellett döntöttek. A miértekre nem tudjuk a választ, Hopp a magánügyeit mindig diszkrét eleganciával kezelte, vélhetően az előre elrendezett házasság egyszerűen nem működött.

Hopp és Calderoni kapcsolata nem szakadt meg a magánéleti kellemetlenségek ellenére sem, sőt Stefano ígéretéhez híven rá bízta a vállalatot. Az örökös a kormányrúdhöz érve meghálálta a bizalmat: még nagyobb sikerek felé vezette a cég hajóját. Hopp ügyesen felismerte, hogy jókora lehetőségek rejlenek a kezdődő oktatási reformban. Elkezdett az okulárék, fényképezőgépek és vetítőgépek mellett immáron tanszereket is forgalmazni: vonalzókat, körzőket, földgömböket. Fenomenális üzleti húzás volt. Hopp beírta magát nemcsak a látszerészeti, hanem a magyar oktatás történetébe is, közben pedig hatalmas vagyoni birtokosává vált. Ideje volt, hogy újabb feladatok felé forduljon.

„Hopp Ferencet izgatta minden, amit az ember és a természet hozott létre. Érdekelte a világ. Közel ötvenévesen látta elérkezettnek az időt, hogy elinduljon első föld körüli útjára. Alaposan megtervezett mindent, és a céget sem hagyta magára. Megadta munkatársainak, hogy mikor, melyik városban időzik majd, ők pedig rendszeresen jelentéseket küldtek neki az ott-honi üzletmenetről. Kicsit olyan volt, mint a mai digitális nomádok, ám neki jóval nagyobb erőfeszítéseket kellett tennie, hogy rajta tartsa a kezét a napi üzletmeneten” – mesélte a múzeum

munkatársa. Az első út több mint egy évig tartott: Fiuméből a Földközi-tengeren és a Szuezi-csatornán át, Egyiptom és Jemen érintésével, majd az Indiai-óceánon keresztül, Ceylon mentén jutott el Ausztráliába. Innen Indonézia (Jáva szigete, Jakarta), Szingapúr és Rangun érintésével végigjárta a nagyobb indiai városokat, Bombayt, Delhit, Kalkuttát, felkapaszkodott a Himalája oldalában fekvő Dardzsilingbe, majd következett

a Távol-Kelet: Hongkong, Sanghaj, Tokió, Jokohama, Kóbe, Kiotó, Oszaka. Amerikába hajózva San Franciscón, Denveren és Washingtonon keresztül újra az európai kontinensre érkezett.

Élete folyamán Hopp ötször került meg a glóbuszt: ő volt az első ember, aki menettér-ti jegyet váltott – az akkor is kalandos – frissen megnyílt kongói vasút teljes vonalára. Bejárta teljes Dél-Amerikát, átszelte Szibériát, valamint újra és újra elvarázsolt a Távol-Kelet tömény egzotikuma.

„Mindig azt a járművet használta, ami az adott helyen rendelkezésre állt, így ült elefánton és bivalykordén, hajózott Afrikában (Nílus, Kongó) egy lószerekkel megrakott gőzösön, és az óceánon keresztül, a kínai nagy falhoz pedig gyaloghintóval vitette fel magát. A falnál le is fotóztatta magát, és egy téglát is elhozott emlékebe. Soha nem panaszkodott a körülmények miatt. Sokat fotózott, és leveleiből, későbbi előadásaiból is kibontakozik az akkori világ valósága. Japán volt a kedvence, több alkalommal is ellátogatott az országba. Utazásai során gyűjtött mindent, amit lehetett, kollekciója első darabja egy strucctojás volt, ám később egyre jobb érzékkel válogatta össze a műkin-cseket, faragványokat, kerámiákat, dísz tárgyakat, mindenekelőtt az ázsiai művészet darabjait” – magyarázta Mészáros Ágnes.

Szerencsétlen frigye után a világutazó kalandor nem nősült meg többé, független emberként élte az életét az 1885-ben – tehát az első útja után – vásárolt Andrássy úti villájában. A házat készen vásárolta, az már 1876-ban is állt, eredetileg – az Andrássy út többi külső villájához hasonlóan – nyaralónak tervezték.

A kertet a világutazó teljes egészében maga álmodta meg, méghozzá egyik ázsiai élménye hatására. Jáva szigetén a holland alkirály látta vendégül a világjáró úriembert a palotájában. A rezidenciához egy kedves, buja, békés, egzotikus kert is kapcsolódott. Ez a buitenzorgi kert adta az ihletet Hoppnak, hogy a saját hátsó udvarából is hasonló földi paradicsomot varázsolt. Szobrokat, egy kis pavilont, világító lampionokat, távoli utazások tárgyi emlékeit állította itt ki. A ginkófa, amelyet csemeteként még maga Hopp

A világutazó elemében:
Hopp Ferenc 1914-ben
Jáva szigetén, Borobudurban
egy helybelivel, talpig
az akkori mód szerinti
gyarmatosítóöltözetben
Forrás: HFA_A.384., Szépművészeti Múzeum,
Budapest

A Hold-kapu a hátsó kert
bejáratánál, a kör forma
a teljességet hivatott
megjeleníteni

hozott haza, a mai napig ott áll a kert közepén.

„Az egzotikus kert egymagában egyik legérdekesebb nevezetessége fővárosunknak” – idézett egy korabeli forrást a Hopp Ferenc életéről szóló, *A Buitenborg-villa lakója* című kötet, amely egy másik visszaemlékezésben így idézi meg az Andrássy úti villa kertjét.

„Ott valamikor játékos la-

birint, kis tavacskával és dombos partjait összekötő híddal utánozta Japánt és nádfedeles, három oldalán nyitott lugashoz vezetett, ami olykor-olykor megtelt vendégekkel kiknek körében a házigazda visszaképzelte magát a legtávolabbi Keletre.”

A kertben most látható alkotások többségében másolatok. Az eredetiket fedett helyre menekítették a múzeum munkatársai, mert az időjárás már végzett volna velük. Eredeti azonban személyes kedvencem, a Hold-kapu, amely az európai kapukkal ellentétben nem elválaszt, hanem épp ellenkezőleg: összeköt, hívogat, belépésre csábít. Gyere be, vendég, nézd meg milyen gyönyörű világ vár itt! A kapu körformája a teljességet hivatott megjeleníteni. Aki ismeri a kínai írásjeleket, az elolvashatja, hogy a bejáraton a „Hopp Ferenc háza” szöveg áll, alatta pedig szintén mandarin írásjelekkel egy bájos üzenet: „kapum táján öröm áradjon a végtelenbe”. Utóbbi sokat elmond a villa lakójának szemléletmódjáról.

„Barátságos, kedves ember lehetett, aki – bár akkoriban ez nem volt szokás – minden fényképen mosolyog. Örömmel mutatta meg a kertet és a hatalmas gyűjteményét a hozzá érkező látogatóknak” – mesélte a szakértő. Hopp Ferenc nyolcvan (!) esztendősen vágott neki utolsó világkerülő útjának, amely közel egy évig tartott. Fáradhatatlan volt, tudásszomja, kí-

Az egzotikus kertet Hopp életében is csodálták az emberek, 2023-ban is érdemes bemenekülni ide a város zajából némi keleties, spirituális sétára

váncsisága és kalandvágya pedig kimeríthetetlen. Korában őt tartották a leginkább világlátott magyarnak. Bár leveleit és saját feljegyzéseit élete végéig németül fogalmazta meg, tudatosan magyarnak vallotta magát mindenhol, és itt, Budapesten lelt végső otthonra. Bárhol járt is, ide tért haza.

A villába lépve Hopp egykori privát tereiben találjuk magunkat, amelyek már jó ideje a könyvtár gyűjteményének adnak otthont. A földszinten lakott a tulajdonos, az alsó szinten volt a fogadószoba – erről szerencsére több fotó is fennmaradt, így sejtjük, hogyan nézhetett ki egykor. Természetesen a díszes termet a kényelmes bútorok mellett műkincsek is gazdagították. A dolgozószoba és a hálószoba

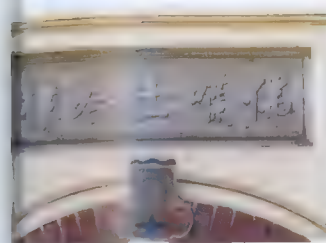
is innen nyílt, míg az emeletet teljes egészében a gyűjteményének szentelte. Az utazások során vásárolt, a halálakor mintegy négyezer tárgyat számláló gyűjteményét a villájában állította ki. Az országból és a világ minden tájáról érkeztek emberek, hogy megcsodálják a szalonját.

A Hold-kapu egy 1913-as felvételen. A kert annyira megkapó volt, hogy Hopp életében Buitenzorg-kastélynak nevezték az Andrássy úti épületet

Forrás: Arcanum Digitális Tudástár

Az Andrássy úti kertet ihlető példa: a Jáva-szigeti Buitenzorg-kastély díszparkja egy korabeli festményen

Forrás: Tropenmuseum, part of the National Museum of World Cultures, CC BY-SA 3.0

A mandarin nyelven írt szövegek arról mesélnek, hogy Hopp Ferenc házában jár a vendég, valamint egy bájos üzenetet is hordoznak: „kapum táján öröm áradjon a végtelenbe”

Hopp Ferenc hálószobája az Andrássy úton. Itt álmodta meg a következő utazását

Az épületet évtizedek óta ázsiai művészeti múzeumként használják, Hopp gyűjteménye kibővült még pár ezer darabbal

A hely kicsi volt, így a rengeteg alkotás tömény mennyiségben, összezsúfolva fogadta az érdeklődőket. A villa legfelső, második emeleti szintje már a szocializmusban épült rá az eredeti épületre.

Hopp Ferenc 1919-ben, nyolcvanhat évesen indult el utolsó útjára. Megérezvén a közelgő elmúlás szelét, gondoskodnia kellett a cég, de még inkább a páratlan gyűjteménye biztonságáról. Birodalma egy részét az unokatestvérére hagyta, a műtárgyakat pedig többek között a Szépművészeti Múzeum szakértőire bízta, akikkel már korábban bizalmi, baráti viszonyt alakított ki. A politikai események, a Tanácsköztársaság felemelkedése azonban terve újragondolására késztette. Tudta, hogy ha a villájába nagycsaládokat költöztetnek a proletárdiktatúra hívei, akkor a gyűjtemény elvesz, megsemmisül. A legbiztosabb megoldásnak azt gondolta, ha felajánlja a villát és a teljes gyűjteményt a magyar államnak azzal a feltétellel, hogy az épületet múzeumként működtetik, a kollekción pedig elérhetővé teszik a nagyközönség számára. Hopp még megérte a Tanácsköztársaság bukását és a Kelet-ázsiai Művészeti Múzeum létrehozásáról szóló hivatalos határozatot. A papírt egy köszönőlevél kíséretében kézbesítették az agg világutazónak. Három nappal a boríték felbontása után halott volt. Tudta, hogy életműve biztonságba került.

Az épület ma Hopp Ferenc Ázsiai Művészeti Múzeumként működik. A lakóhelyiségeiben orientalista könyvtár várja a téma kutatóit, a művészeti gyűjtemény darabszáma pedig négyezerről harmincezerre bővült. Nyitvatartási időben a kert szabadon látogatható. A nagy utazó talán boldog lenne, ha látná, hogy jó száz évvel a halála után még mindig családok lépnek be a Hold-kapun, és repülnek egy pillanatra gondolatban a távoli Keletre.

AZ EGYETLEN HELY, AMIT REJTŐ JENŐ OTTHONNAK NEVEZHETETT

A TITOKZATOS ÉLETŰ ÍRÓ ERZSÉBETVÁROSI LAKÁSA

Rejtő Jenő családja úgy tizenöt évig lakott ebben az épületben. Akkor Szövetség utca 40. volt a cím, most Rejtő Jenő utca 6.

Domini 1899 – áll a kapu feletti feliraton, jelezvén, hogy ekkor épült a ház. Rejtő Jenő 1905-ben látta meg a napvilágot

Rejtő Jenő annyira egy rejtői figurához illő, csavargó életet élt, hogy a hálás utókor nehezen találna olyan épületet, amelyet tisztességesen megkoszorúzhat. A ponyvaregények zsenije, megújítója és nyelvi zsonglőrije folyamatosan költözött – igazából nem az a kérdés, hogy hol lakott, hanem az, hol nem. Annyit azonban talán kijelenthetünk: ha van egyáltalán hely, amit Rejtő esetében „otthonnak” nevezhetünk, az egy ma is álló erzsébetvárosi épület.

Egy kora őszi délutánon sétáltam el a Rejtő Jenő utca 6. számú pesti bérházhoz. Igazi monstrum ez az épület, ötemeletes, bár a felső kettővel biztosan később toldották meg. A kapu feletti felirat látható: Domini 1899, tehát ekkor épült a ház. A szemközti színházban éppen matinédarabot adhattak, mert több száz gyerek zsvijaja töltötte be az utcát. A teátrum Magyar Színház néven már Rejtő idejében is létezett, mi több, a mai csúnyácska épületnél sokkal impozánsabb látványt nyújtott. A kis Jenő akarattal se tudta volna elkerülni a színházat, talán ez volt az ő végzete – ha kilépett az utcára, máris Thália szentélyébe botlott. Ráadásul a színházat annak a Rákosi Szidinek a családja építtette, akinek a színtanodájába 1923–1924 között maga Rejtő is járt.

Amikor az író családja ideköltözött, Szövetség utca 40. volt az épület címe, aztán Izabella tér 5. lett belőle, ami a szocializmus ide-

jén Hevesi Sándor tér 5.-re változott. Napjainkban a Rejtő Jenő utca 6. címen található az épület. Az első emelet 9-es lakásában élt a Reich család, de hogy egészen pontosan melyik lakás volt is ez, azt inkább sejtjük, mint tudjuk.

A feltételezett lakásba csöngetve egy hölgy nyit nekem ajtót, kutyája kíváncsian körbeugrál. „Rejtőék lakása onnan, a lépcsőházból nyílt” – mutatott a hátunk

A kapun kilépve gyerekként Rejtő rögtön egy színházba botlott. A teátrum Pesti Magyar Színház néven ma is működik, de már korántsem olyan impozáns a külseje, mint Rejtő fiatalkorában volt. Ő még így, teljes pompájában láthatta a színházat

Forrás: közkinccs

mögé, és valóban, a lift mellett (nyilván az sem volt ott akkoriban), egy méretes, régi faajtó áll, látszólag évek, évtizedek óta nem használta senki. A lakások felosztása is teljesen megváltozott a történelem viharai során. „Rejtőéké lehetett itt az egész karéj, ők laktak a szomszéd lakásában és a miénk belső felében. Az erkélyünk pont az emléktábla felett van” – magyarázta a jelenlegi lakástulajdonos. Elmondása szerint soha nem téma a házban a lakók között Rejtő. A nyüzsgő környéken amúgy gyakran cse-

Az első emeleten lehetett a család bérleménye, ám hogy pontosan hol, azt mára nehéz megállapítani

A hatalmas bérházban nagy a jövés-menés, sok a lakás. Az egyik első emeleti lakó büszke rá, hogy a legendás író lakásának falai között élhet

rélődnék a tulajdonosok, bérlők. „Nem befolyásolja a mindennapjainkat, ám lelkileg sokat jelent számomra az, hogy Rejtő falai között lakhatunk” – mondta a hölgy, miközben a csaholó kiskutyát visszatérte az ajtó mögé.

Hogy jobban megismerjem, milyen életet élhetett Erzsébetváros mélyén a kis Reich Jenő, felkerestem Thuróczy Gergely irodalomtörténészt, a Petőfi Irodalmi Múzeum irodalmi muzeológusát, Rejtő-kutatót. Óvatosan kell manőverezni a Rejtő-univerzumban, mert a valódi emberről népszerűsége ellenére is nagyon keveset tudunk. Annyi városi legenda, mítosz és félreértés övezi a személyét, hogy nagy szükség van a tisztánlátásra. Már maga az épület falán elhelyezett tábla is felvet bizonyos kérdéseket.

„Az emléktábla jó épületen van, csak éppen rossz szöveg szerepel rajta – vagy inkább úgy is fogalmazhatnánk, hogy az emléktábla szövege helyes, épp csak rossz épületre tettek... Nem itt született Rejtő, hanem néhány házzal arrébb, de tény, hogy kisgyermekkorától mintegy tizenöt évig lakott ebben az épületben a család” – mondta az irodalmi muzeológus.

Hogy milyen volt Erzsébetváros 1905-ben, amikor Jenő a három Reich fivér legfiatalabbjaként megszületett? Nyüzsgő. Fejlődő. De leginkább kozmopolita. A Monarchia virágkora volt ez, tömegével érkeztek az épülő-szépülő Budapestre a bevándorlók, hogy ré-

Az épület falán elhelyezett tábla majd nem jó, ám nem teljesen: az író nem itt, hanem néhány házzal arrébb született, de tény, hogy később a ház lakója volt

Forrás: kozkincs

szesei legyenek a gazdasági fellendülésnek, és feloldódjanak a népek olvasztótégelyében.

„Reich nagypapa, Sigismund Reich még Bonyhád környékén volt »háزالó« kereskedő, és azt feltételezzük, hogy ortodox zsidó lehetett. Ehhez képest a fia, Reich Áron Lipót már egy asszimilálódott pesti polgár volt, Jenő pedig egészen Párizsig jutott” – magyarázta Thuróczy Gergely, aki a Rejtő-rajongók körében Izzadt Greg kapitány álnéven is fut.

Valóban, a Reich-fotókról egy átlagos pesti család tekint vissza, a kaftános nagypapa mintha egy teljesen más világhoz tartozna. Az édesanya, Wolf Ilona, eredetileg is budapesti születésű volt, a három gyermeknek, Lajosnak, Gyulának és Jenőnek pedig ízig-vérig magyar neveket adtak. Érdekesség, hogy a fennmaradt levelek alapján Rejtő Jenő édesapja gyaníthatóan törte kicsit a magyart, az anyanyelve a német, vagy a jiddis lehetett. Fia mégis a magyar nyelv egyik legnagyobb virtuóza lett.

„Ebben az időszakban, ha valakiben pisláskolt egy kis vállalkozói tehetség és hajlandó volt dolgozni a sikerért, akkor Budapesten megtalálta a számítását” – magyarázta Thuróczy. Reich papában valószínűleg

volt ambíció és kitartás is, belevágott mindenbe, amiből pénzt remélhetett. A fennmaradt dokumentumok alapján dolgozott katonainyomtatvány-kereskedőként, forgalmazott élelmiszer- és piperecikket, sőt még egy bécsi operettprodukcióba is befektetett. 1909 táján két évre Szegedre költözött a família, feltehetően az édesapa üzleti ügyei szólították őket délre.

A családról ráadásképp annyi tudható, hogy Reich apuka nagy kártyás volt, még egy saját játékot is kitalált, igaz, olyan bonyolult szabályokkal, hogy azokat rajta kívül senki sem értette. A játékszenvedélyt aztán a fiúk is örökölték: Lajosból jegyzett sakkmester, Gyulából – ügyvédi karrierje mellett – kiváló bridzsjátékos vált. Jenő pedig hetente elkártyázta a fél életét.

Reichéknek egyre jobban ment, a kispolgári sorból középpolgárrá küzdöttek fel magukat, mire 1911 táján, Jenő hatéves kora körül, a Szövetség utcai lakásba költöztek. Az új otthon nagyjából száz négyzetméteres lehetett. Bérlemény volt persze ez is, a pesti ingatlanárak már akkor sem tették lehetővé, hogy egy familia tisztán önerőből, garasokat kuporgatva lakást vásároljon magának.

„Jenő a közeli Kertész utcai iskolába járt, átlagos eredményei voltak. Érdekes, hogy bár nem voltak gazdagok és kiemelkedő nevelést sem kaptak, a Reich fiúk mégis mind sikeressé váltak a maguk területén. Mit tehet egy zsidó fiú a városban, ha nincs sok pénze, se kapcsolatai? Tollat ragad, megpróbál az eszéből megélni” – mondta Thuróczy.

Rejtő nagykamasz korában kezdett el írni. Thuróczy szerint nagyapja, az említett bonyhádi ortodox házaló, Sigismund Reich halála felett érzett bánata vette rá először, hogy gondolatait papírra vesse. Verset írt. A költemények stílusukban Ady borongását idézték, azonban minőségükben már nem hasonlítottak a példakép alkotásaira. Kifejezetten gyengék voltak.

Még itt, az Erzsébetvárosban vált Reich Jenőből Rejtő Jenő, bár a nevet hivatalosan soha nem vette fel. „1924 februárjából ismerünk egy fényképet, ami Rákosi Szidi színiiskolájának vizsgaelőadásán készült, Molnár Ferenc egy kevésbé ismert darabját, *Az ibolyát* adták elő. A későbbi író felismerhetetlenné maszkírozva szerepel ezen a képen, azonban itt először tűnik fel a Rejtő név” – magyarázta Thuróczy.

1928-ban már kopogtatott a nagy gazdasági krach, a család anyagiilag megroggyant, az erzsébetvárosi lakásból is menniük kellett. Szülei az édesanya gyógykezelése okán a horvát tengerpartra költöztek, a fiúk pedig – immáron felnőtt emberként – maguk próbáltak boldogulni. Rejtő Jenő is elindult az örökös vándorlás és halhatatlanná válás útján.

Igazi nagyvárosi figura volt, nyughatatlan, kíváncsi, a pillanatnak élő, érzelmekkel és indulatokkal teli. Imádtá Budapestet, a körút jelentette számára a várost, az életet, a mindent. 1930-ban még egy bulvárlapot is kiadott *Nagykörut* címmel, amely mindössze egy számot ért meg, viszont kiváló pillanatfelvételt ad a korabeli Pestről. „Egy nagy, sötét mozivászon áll előttem. És a retinámról élénk filmek vetülnek rá: kis budai vendéglők kerthelyisé-

gei, kedves arcok, az Oktogon és a Keleti pályaudvar, a fasori fák alagutatót képző, összehajló dús lombjai. Tudom, hogy érinthetetlenül puha ez a játékos sötét, és mégis, mint csecsemő, aki mit sem tud a dimenziókról, kinyújtom a kezemet, hogy megfogjam a Lágymányost” – fogalmazott nosztalgikusan Budapestet felidézve az európai csavargásai közben írt *Sötét utasok*ban.

Jenőt hórihorgas, közel százkilencvenöt centi magas, nyurga kamaszként ismerték még a régi szomszédjai, azonban az évek alatt a nyúlánk gyerekből a bokszolás hatására izmos, jól megtermett férfi vált. Sérülhetett az egyik arcizma, így mosolyogni aligha látták: fizimiskáján mindig rejtélyes komorság ült. A pókerarc, a férfias termet, a kemény ököl és a kivételes szellemi képességek delejes hatással voltak a nőkre. Imádták őt, és Rejtő is igyekezett viszontimádni őket. Közben pedig dolgozott, folyton dolgozott: filmnovellák, operettek szöveggönyvei, kisregények, kabaréjelenetek, fordítások, cikkek számai maradtak utána.

„A harmincas évektől vált elterjedté az Aktedron nevű szer Magyarországon, ezt vény nélkül is lehetett kapni. Olyannyira legális volt, hogy még plakátokon is hirdették. Rejtő ezzel az amfetaminszármazékkal stimulálta az agyát, napokig tudott egyhuzamban dolgozni, de aztán összezsuglott. A szer nemcsak serkentőleg hatott, de idővel a központi idegrendszert is károsította” – mondta Thuróczy. A fiatal íróval már húszas éveiben közölte az orvos, hogy ha nem változtat drasztikusan az életmódján, akkor meghal.

Siófok, 1938 nyara. Balra egy ismeretlen férfi, a pizzamában Karinthy Frigyes, a köntösben Salamon Béla, jobbra – hozzájuk képest vállalkozó ruházatban – Rejtő Jenő

Forrás: Petőfi Irodalmi Múzeum

A három évig tartó európai kóborlása, éhezése, a rengeteg kemény és piszkos munka sem segítette Rejtőt egészsége megőrzésében. Az író több országot érintő utazásra indult, ahol mindenféle munkát elvállalt a túlélés érdekében, és közben „rejtői” alakokat ismert meg a társadalom alsó rétegéből.

Ha szeretnénk még egy fontos, állandó helyszínt megnevezni Rejtő életében, akkor a Szövetség (Izabella, Rejtő Jenő) utcai lakás mellett a Japán kávéházat említhetnénk, itt dolgozott és élte társasági életét az író. A Japánnak egykor helyet adó teret napjainkban az Írók Boltja tölti ki az Andrássy úton. Innen csak néhány lépés volt Rejtő kiadója, a NOVA szerkesztősége. „Városi legenda, hogy egy-egy megírt oldal után fizették volna. A valóságban Rejtő jól kereső író volt, átlagban számolva havi két-háromezer pengős keresete ma havi hárommillió forintnak felel meg. A pénzzel azonban nem tudott bánni. Nem volt semmije, és folyton két bőrönddel kezdett új életet. Ha olyanja volt, megnősült, mindkét felesége a gépirónője volt. Első neje, Boros Rózsi, egy koncentrációs táborban halt meg, míg második feleségének, Gábor Magdának, bő száz év adatott” – mondta Thuróczy. Rejtő egyikükkel sem töltött sok időt, másfél-két év után elváltak, jellemzően az író hagyta ott az asszonyokat.

Sokan keresik-kutatják Rejtő titkát. A siker kulcsa talán pont a Szövetség utcában keresendő. A fiatal Rejtő még a kezdet kezdetén rájött, hogy jobban jár, ha félreteszi saját – meglehetősen rossz – verseit. Mások utánzása helyett inkább kitalált egy új műfajt, és a saját univerzumában utánozhatatlant alkotott. Thuróczy szerint Rejtő fogta az akkor örületesen népszerű kalandregényeket, azok ismétlődő motívumait, majd pesti zsidó humorral, nyelvi leleményekkel bőven nyakon öntve alaposan kifigurázta őket. Megszületett a ponyvaparódia.

Az élet kegyetlen játéka, hogy Rejtő mindig elismerésre vágyott, ám a legsikeresebb darabjait P. Howard álnéven kellett írnia, mert a kiadó szerint a kalandregényeket inkább a külföldi szerzőktől olvasták szívesen.

Rejtő (balra) egy kávéházban veri a blattot Rott Sándorral és Salamon Bélával. Rejtő a két legendás színész/színigazgató házi szerzője volt, egy-egy ilyen partin a beszámolók szerint két előadásnyi poén is elhangzott

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

Amikor lehullott a lepel és kiderült P. Howard személyazonossága, az az életébe került. Egy nyilas jelentette fel, hogy a sikeres szerző valójában a zsidó Rejtő Jenő, és a leleplező újságcikk után hamarosan megkapta a munkaszolgálatos behívót, s kötelesegtudó – bár jogfosztott – állampolgárként 1942 októberében bevonult a nagykatái gyűjtőtáborba. A Szovjetunió megszállt területén halt meg (hivatalosan eltűnt) 1943 elején. A gyászos emlékü 2. magyar hadsereg munkaszolgálatosaként ő is a Don-kanyar százezernyi áldozatának egyike.

A családi otthontól néhány méterre Kolodko Mihály miniszobra áll, amely „a tizennégy karátos autót”, Rejtő egyik regényének „címszereplőjét” jeleníti meg

Egy kicsit lesaványodott, kicsit megtört Rejtő egy kicsit megtört 1928-as berlini képen.

Európai vándorlása közben az író fizikai munkákat is elvállalt

Forrás: Petőfi Irodalmi Múzeum

AHOL LATINOVITS ZOLTÁN, RUTTKAI ÉVA ÉS KORDA GYÖRGY SZOMSZÉDOK VOLTAK

A HETVENES ÉVEKBEN MINDEN SZINGLI
A GARZONHÁZBA VÁGYOTT

Találón óceánjárónak nevezte egy újságíró a Bajza utca 1. számú épületet, amely szerény – és kissé szürke – megjelenése ellenére a város egyik legizgalmasabb lakóháza. Azért hasonlították hajóhoz a társasházat, mert a „fedélzetén” egy valóságos miniváros működött, ahol a lakók mindent megkaphattak. A hetvenes évek sztárjainak egész sora hajtott itt álomra a fejét Korda Györgytől Latinovits Zoltánon át Ruttkai Éváig. A napozóterasz partijai Hollywoodot idézték – vagy legalábbis annak vasfüggöny mögötti, magyaros változatát.

A Bajza utca és a Damjanich utca kereszteződésében álló épület története 1967-ben kezdődött, ekkor adták át a Garzonházat. Izgalmas kísérlet volt ez. Németországból vették a példát, ahol már egy ideje működtek lakókombinátok, az angol pedig „boarding house” néven ismerte a műfajt. Az alapító okirat leszögezte, hogy csak egyedülálló emberek, vagy gyermektelen párok vehettek itt lakást – akinek kisbabája született, annak új otthon után kellett néznie.

„A lakások többsége harmincnégy négyzetméteres, tehát kicsi, de jó beosztású, a saroklakások valamivel tágasabbak, negyvenöt négyzetmétere-

A ház egyik különleges szolgáltatása az éjjel-nappali portaszolgálat. Bizonyos dolgok nem változnak: Latinovits Zoltánt ugyanúgy portás köszöntötte, mint a jelenlegi lakókat. A pult mögött Kanizsay István, az intézőbizottság elnöke

Az 1967-ben átadott Garzonház mára kissé szürkének tűnik, a hatvanas-hetvenes években azonban mindenki, aki számított, itt akart magának legény- vagy leánylakást

sek” – magyarázta Kanizsay István, akinek a családja évtizedek óta birtokol lakást az épületben, ő maga pedig 2010 óta a ház intézőbizottságának elnöke.

Mit kapott az a százötvenöt tulajdonos, akinek sikerült itt lakást vásárolnia? Mai szemmel nézve is hihetetlen luxust. Huszonnégy órás portaszolgálat gondoskodott – és gondoskodik a mai napig – a lakók biztonságáról. Mind a nyolc szinten volt telefon, ami egyenesen a portán csengett ki, ha taxit óhajtott rendelni az ember. A földszinten kiváló étterem működött, eszténként élőzenétől volt hangos a sarok. A lakóknak külön – olcsóbb – menü járt, a fogásokat pedig étellifttel küldték fel az emeletekre, ha a vendég nem kívánt lemenni a vendéglőbe. Szintenként étkezőt is találtak a tulajdonosok, így nem kellett a szűkös lakásaikban, egyedül étkezniük. Természetesen palyolat is tartozott a szolgáltatásokhoz, aki reggel beadta a ruháit, másnap frissen vasalva kapta vissza a kosarat az ajtaja elé. Aki maga kívánta megoldani ezt a feladatot, annak hatalmas, alagsori mosoda állt rendelkezésére. A könyvtárat a lakóközösség tartotta fenn, ha pedig a bankban volt dolga az embernek, csak a földszintig kellett lesétálni. Hét kisebb és egy nagyobb társalgó is helyet kapott a híres garzonházban, tévészobával, fekete-fehér képernyővel. Aki fiatal volt, és szingli, vagy társával akkor indult el a nagy-

betűs életbe, mindenképpen ide vágyott. Nem csoda, hogy a garzonház mágnesként vonzotta a művészeket, hírességeket, a fiatal értelmiségieket, valamint a szerencsés munkásembereket.

Az egyik első beköltöző Ruttkai Éva színésznő volt, de lakott itt a színészlegenda, Latinovits Zoltán is, aki állítólag nem szeretett a liften osztozni. Rigolyait a szomszédok is ismerték, ezért ha őt látták a felvonóban, inkább vártak még egy kört. André Kostolany, azaz Kosztolányi Endre, világhírű tőzsdeguru is itt töltött néhány hónapot, de a Bajza utca szerepelt Payer András énekes, zeneszerző, friss házasként Horváth Ádám rendező, a *Szomszédok* atyja és felesége, Csűrös Karola színésznő személyi okmányában is. Péchy Blanka színésznő, Szendrő József színész, Harangozó Teri énekesnő, Zalatnay Sarolta énekesnő és még sokan mások is megfordultak itt. Egyidőben annyi híresség élt a házban, hogy a lakógyűlések egy díjkiosztóra hasonlítottak – drámai előadásokkal tarkítva.

„Fiatalságom legszebb emlékei kötődnek ehhez a házhoz. 1966-tól 1970-ig éltem a Bajza utcában, ez volt az első saját lakásom. Micsoda közösség volt ott! – mesélte nekem Korda György. – A harmadik emeleten laktam, felettem a negyediken volt Ruttkai és Latinovits lakása, a hatodikon pedig a Horváth–Csűrös-házaspár élt. Azt nem állíthatom, hogy barátok voltunk, de tisztelettel és szeretettel köszöntöttük egymást, amikor találkoztunk. Payer Andrással voltam egyedül közelebbi kapcsolatban, hiszen együtt is dolgoztunk akkoriban. A Garzonház volt első olyan lakóépület a városban, ahol teljes kiszolgálást kapott az ember. Akkoriban volt egy kis-kutyám, sajnos sokan ráfogták, hogy ő pisilte le a szőnyeget. Emlékszem, egyszer rohantam ki az ebbel, nehogy megint baj legyen, amikor a ház előtt találkoztunk Latinovits Zoltánnal. Mondtam neki, hogy ezt a szegény kutyát mindenki bántja. Ekkor odahajolt hozzá, megsimogatta és azt mondta neki: megértelek sorstársam!”

Az énekes előszeretettel verte a blattot a társalgóban, partnere gyakran Sándor (Károly) Csikar, a legendás jobbszélső volt. Az egyik kártyajáték közben vetette fel valaki, hogy eladó a Tigris utcai háromszobás lakása – így

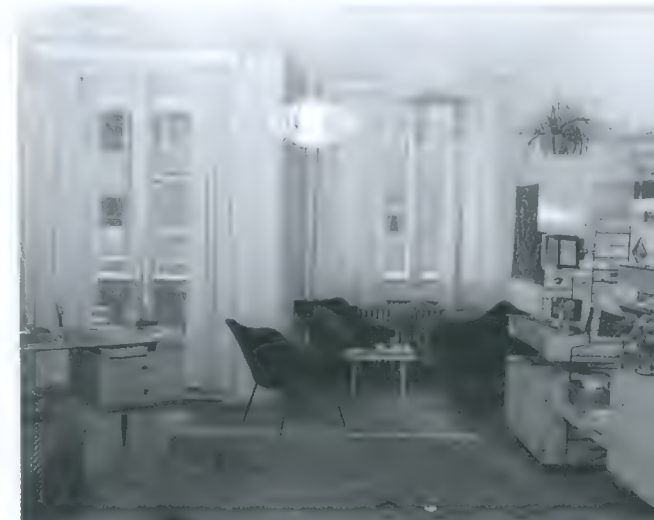
Korda György 1968-ban, az Erkel Színház színpadán, a *Táncdalfesztivál* döntőjében. Az énekes ekkor már két éve a Garzonház lakója volt, és még két évig az is maradt. Itt volt élete első önálló lakása

Forrás: Fortepan / Szalay Zoltán

jutott nagyobb otthonhoz Korda, és intett négy év után búcsút a szeretett Bajza utcának.

A művészek nem tűntek el az épületből, az intézőbizottság elnöke, Kanizsay István maga is színész és forgatókönyvíró, emellett ingatlanbefektetésekkel foglalkozik. A bizottság egy másik tagja neves hegedűművész, a falunyi lakástulajdonos között sok a filmes, a reklámszakember és a zenész is. Ottjártunkkor csupa fiatal embert láttunk a folyosókon, akik élvezték a Városliget, az Andrásy út és a belváros közelségét, és a ház máig különleges atmoszféráját. A garzonokat nem nyitották egybe, minden maradt az eredeti formájában. Gyereket már lehet hozni, azonban nagycsaládosoknak valószínűleg továbbra sem ez az eszményi otthon. A porta nem sokat változott a hetvenes évek óta, olyan, mintha egy megkopott, de régi patinájába még kapaszkodó szállodába térne

haza az ember. Az egykori étkezőket és a társalgókat fiatalos lakásokká alakították át. Étterem újra működik a ház aljában, élőzene nélkül, viszont a lakóknak különleges kedvezményekkel. A régi, hetvenes évekbeli feliratok újra divatba jöttek, fotós kollégám élvezettel vette objektívje célkeresztjébe a minden emeleten feltűnő takarítószer-raktárak tábláit.

Kádas fürdőszoba, icipici főzőkonyha, társalgó négy fotellal, és egy egészen tágas szoba – a garzonlakások kialakítása mai szemmel nézve is praktikus és otthonos volt. Étkező és közösségi tér is volt minden szinten, ha a lakó ki akart mozdulni az otthonából

Források: Fortepan / Bauer Sándor, Arcanum Digitális Tudománytár

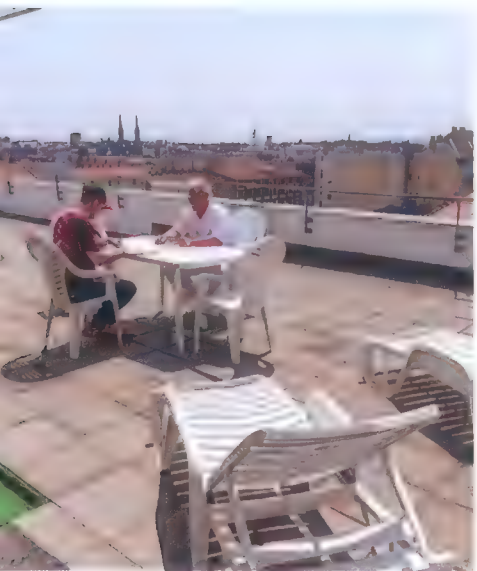

Kanizsay István felvitt bennünket a ház leglátványosabb részére, a tetőteraszra, amely – akárcsak a ház aranyéveiben – most is nyitva áll napozóként a lakók előtt. Annak idején hihetetlen partikat adtak itt egymásnak Budapest legmenőbb fiatal szinglijei. Aki itt lehetett, a társasági élet krémjében érezhette magát a szépek és sikeresek társaságban. Ma egy kicsit csendesebbek a mindennapok, a kilátás azonban továbbra is páratlan. A Keleti pályaudvar csúcsától a Rózsák tere templomáig, a bazilikától a Citadelláig a lábunk előtt hever a város – pesti háztetők vöröslenek, ameddig a szem ellát. „Férfi- és női öltözőt is építtettem ide zuhanyzóval, vannak napozóágyak, székek és napernyő is. Melyik házban talál ilyet?” – tette fel a kérdést a ragyogó nap-sütésben Kanizsay.

Ruttkai Éva pózol egy fotózáson a ház tetőteraszán, 1966-ban
Forrás: Fortepan / Kotnyek Antal

A házban szeretve rettegik a közös képviselőt, aki 2010 óta tölti be ezt a tisztséget, amelyet először csak ideiglenesen vállalt el. Akkoriban a ház olyan műszaki és anyagi csődben volt, hogy egy közös képviselet se akarta elvállalni. Elmondása szerint borzasztó évek következtek, sok személyes támadással. Megjárta a rendőrséget, a hivatalokat, bíróságokat. „A lakóközösség egy része önhibáján kívül került egy gigantikus problémakörbe. Ma rend van és fegyelem a házban, rengeteg felújítást hajtottunk végre, kiváló kollégákkal dolgozom együtt, akik a közösség érdekét tartják szem előtt” – mondta Kanizsay István, akinek rengeteg terve van, hogy a Garzonháznak ne csak a múltja legyen dicső.

Fenn a város felett – a tetőterasz ma is nyitva áll a lakók előtt. Annak idején jókora partikat tartottak itt, a kilátás pedig egészen különleges

Az egykori, mára retrónak számító feliratok különleges értékkel bírnak. A ház minden emeletén volt társalgó, étkezőkonyha étellifttel, és takarítókamra is. A társalgókat és az étkezőket ma lakásként használják

Ezeket a lépcsőket a kor hírességei koptatták anno. A Garzonház jól karbantartott folyosóit most is számos, kreatív szakmában dolgozó szakember, filmes, művész koptatja

Stromfeld Aurél út 16. A Bajor Gizi-villa Buda egyik legelegánsabb pontján áll. Ha mesélni tudnának, a gyönyörű épület falai talán egy teljes korszak számos titkát árulnák el nekünk

EGY SZTÁR, EGY GYILKOSSÁG ÉS REJTÉLYEK AZ ORBÁN-HEGYEN

A BAJOR GIZI-VILLA TITKAIT MA SEM ISMERJÜK TELJESEN

Az ezerarcú Bajor Gizit, ha nem akarta, nem ismerték fel. A kép a háború után, 1947-ben készült, Siófokon, ahol a fátalmait pihente ki a művésznő

Forrás: Arcanum Digitális Tudástár

Budán járunk, annak is az egyik legelegánsabb pontján. A méretes kőfal és az épület kikandikáló részei már a járókelővel is sejtetik, hogy odabenn kivételesen szép villa lapulhat. Teljes pompájában azonban akkor tárul elénk a látvány, amikor felsétálunk a lépcsőn a főbejárat irányába. Fokról fokra válik mind nagyobbá és impozánsabbá a kúriának is beillő épület. Találónan úgy fogalmazott az egyik vendég, hogy a lépcső tetejére érni olyan, mintha a kulisszák mögül egyszerre csak a színpadra lépnénk. Hirtelen láthatóvá válik a teljes díszlet, a fények, elámul az ember. Nem véletlen a színházi hasonlat: a huszadik század egyik legnagyobb hírességének villájában járunk. Ebben az örökké fényárban úszó épületben élte fordulatos életét Bajor Gizi, és itt történt a magyar színháztörténet máig legréjtélyesebb tragédiája is. A fény és az árnyék, valamint egy (ön?)gyilkosság története következik a Stromfeld Aurél utcából.

Bajor Gizi nagy sztár volt, a Nemzeti Színház meghatározó művésze, akit a huszadik századi Dérnyéként is emlegettek. Életét intrikák és híres szerelmek szegélyezték. Az eredetileg Beyer Gizella Margit néven anyakönyvezett színésznő 1893-ban látta meg a napvilágot egy Erzsébet körúti lakásban. Klasszikus értelemben nem volt igazán szép, lényéből mégis olyan kacérság, tartás és szexualitás sugárzott, hogy se férfi, se nő nem tudta ki-

vonni magát a hatása alól. Bebizonyította, hogy átlagos külsővel, akarattal és némi bájjal bármi lehetséges. Vonzerejét csak növelte színészi tehetsége: rengeteg arca volt, szinte kaméleonként tudta változtatni a külsejét.

Gizi apja csődbe jutott, így az ambiciózus színésznőre maradt a feladat, hogy eltartsa a családot. A villába már sikerei csúcán, a Nemzeti Színház vezető színésznőjeként költözött, s bár ő maga is jól keresett, minden bizonnyal sokat segített, hogy a telket még akkor vásárolták, amikor Gizi Paupera Ferenc bankár felesége volt. A pénzember volt a díva második férje, az első házasságot dr. Vajda Ödön ügyvéddel kötötte. Szerelmük idején Paupera dúsgazdag bankvezér volt, kapcsolatuk hivatalossá válása után azonban a férfi tönkrement, mindenét elvitte a nagy gazdasági krach.

A válás után Bajor Gizi a budai kis házat emeletes villává alakította, itt már a harmadik férjével, dr. Germán Tibor fül-orr-gégésszel élt. „Akkoriban divatosnak számított, hogy felkapott színésznők jól menő orvosokhoz menjenek feleségül. Bajor és Germán kapcsolata szakmai alapon kezdődött, a színésznő a doktor páciense volt” – mondja Gajdó Tamás, a Színháztörténeti Múzeum kutatója a villa előszobájában, ahonnan impozáns falépcső visz fel a felső emeletre. A Bajor Gizi Múzeum ma az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet kiállítóhelye, így bárki megtekintheti a különleges épületet és a tárlatot.

Gizi ismerte saját „femme fatale” erejét, így természetesen vette, hogy a férfiak, sőt a nők is megőrülnek érte. A színésznőt közeli szálak fűzték a kormányzó fiához, ifjabb Horthy Miklóshoz, valamint Zilahy Lajoshoz, a *Halálos tavasz* szerzőjéhez is, kapcsolatrendszerével pedig mindenkit behálózott, aki fontos lehetett a számára. Germán Tiborban pont az volt számára az izgalmas, hogy az orvost látszólag nem érintette meg a vonzereje. Később ez változott és férje egyben az első számú rajongója lett.

A hatalmas villa nem két személy részére készült. A házaspár a felső emeleten, a nyikorgó lépcsősor fölött lakott, a földszinten lévő négyszobás lakrészben pedig a színésznő bátyja, Beyer Rudolf, felesége és lányuk élt. Mellettük egy kétszobás lakosztályban Bajor Gizi édesanyja kapott

Gajdó Tamás, a Színháztörténeti Múzeum kutatója mutatja, milyen volt a villa egykor

„Nagyon boldog vagyok” — mondja Bajor Gizi, aki ma férjhez ment Germán Tiborhoz

— 555. évf. 13. sz. Bajor Gizi lelkész
— Igaz, én vagyok.
— Igaz?

— 1933. évf.
— 13. sz.

— Nem tudok semmi egyebet mondani,
csak nagyon, nagyon boldog vagyok, Na-
gyon boldog...
Ez a féltékeny boldogság hivatalos be-
jelentés Bajor Gizi, a Nemzeti Színház
művésznőjének arról, hogy ma délután
férjhez ment. Talán még soha ilyen
művésznő házasságáról ilyen be-
széket nem beszélt. Még a legmeghatároz-
tatóbb barátok is alig tudták róla.

Bajor Gizi férjhez megy a főorvos
Germán Tibor dr., egyetemi magántanár, a
Poliklinika főorvosa, az imert gipsz és
lúspozíciók, kettőjük régi barátok
főtte egymásnak, amely azt korábban
a hírhedt professor rendelkezésé-
be, ahol egyszer este félórát követően
Bajor Gizi maga jelenik meg, jelentkezik. An-
dria jó barátok lettek és már Germán dr.
színterében jelenik meg vendégeként a mű-
vésznőnél, erre a szorosabb kapcsolatnak
senki sem gondol.

Ma délután tíz órakor történt meg a ház-
asszonyok a nagyvilági életű an-
glikán templomban. Tamás, voltak ifj. Horthy
Ferenc és Homokosy Tivadar orvostudós-
ok lettek jelenek.

Az új házaspár ma délután Ausztriába,
Svájcba és Olaszországba utazik.

Bajor Gizi dr. Germán Tiborral
1933-ban kötött házassága nagy
szenzáció volt. A híradás szerint
a délelőtti esküvő után a pár
délben már Ausztriába,
majd Svájcba és
Olaszországba utazott
Forrás: Arcanum Digitális Tudástár

A színésznő férjével, Germán
Tibor orvossal Horthy Miklós
1937-es kerti partiján, amelyen
a teljes korabeli elit felvonult
Forrás: Arcanum Digitális Tudástár

helyet. „Bárhova sodorta a magánélete, Bajor Gizi fontosnak tartotta, hogy gondoskodjon a családjáról. Bátyjának lakást biztosított, a volt férjét bűjtatta, az első férje gyermekét pedig keresztszülőként támogatta” – fejtette ki Gajdó Tamás. A színésznő tetszeni vágyása gondoskodó személyiséggel párosult.

A csodálatos villa központi helye a hatalmas szalon volt, amelyet ma is megcsodálhatunk. A sarokban még Gizi bűbos kemencéje áll. A régi képek alapján itt lehetett a dívány, a szoba másik sarkában pedig a zongora állt. Minden teremnek megvolt a sajátos hangulata, Bajor különböző stílusban rendezte be az egyes helyiségeket. Az épületben bolyongva az embernek olyan érzése van, mintha nem is egy villát, hanem egy teljes kastélyt fedezne fel. A tágas étkezőben a pár szerdánként és vasárnaponként fogadta a vendégeket. Az emeleten könyvtárszoba segítette az elvonulást. Az erkélyről csodás kilátás nyílt a kíváncsi szemek elől elzárt kertre, valószínűleg Gizi is innen figyelte szeretett kutyáit, miközben egyik cigarettáról a másikra gyújtott. A színésznő népszerűségével kapcsolatban jellemző tény, 1939-ben még a 2-es és a 3-as autóbusz útvonalát is megváltoztatták, hogy a pöfékelő járatok ne zavarják a nyugalmát.

Aztán jött a háború, és minden szétesett. Gajdó Tamással az egyik szolgálati csigalépcsőn gyalogoltunk fel a villa tetejére. Egy-két perccel később a hatalmas balkonon találtuk magunkat, ahonnan szinte a teljes várost belátni. Régi fotók bizonyítják, hogy a művésznő is szerette felhozni ide a vendégeit. Innen nyílik a tetőtéri vendégszoba, amely a világégés alatt életmentő szerepet kapott. Gizi a villa tetőterében rejtegette zsidó férjét a németek és a nyilasok elől. Amikor rájuk tört egy razzia, Germán Tibor belépett a vendégszoba szekrényébe, ahonnan egy titkos kis helyiség nyílt. Sokszor csak másodperceken és Gizi lélekjelenlétén múlt, hogy a bűvőhely soha nem lepleződött le. A villában bujkált Gizi egyik távoli rokona, Medgyesi Schwartz József is, őt azonban elvitték a katonák, és soha többé nem került elő. Az ostrom időszakában egyre jobban megtelt

Bajor Gizi nappalijának beszélgetősarka. A kor szinte minden kiválósága ült azokban a fotelokban

Forrás: Arcanum Digitális Tudástár

a légópince, Giziék befogadták a szomszédokat és ismerősöket is. A házaspár mindkét tagjának volt mitől félnie: a színésznő a Horthy-rendszer vezetőihez került annyira közel, ami már veszélyesnek számított, míg férjének a náciaktól kellett rettegnie.

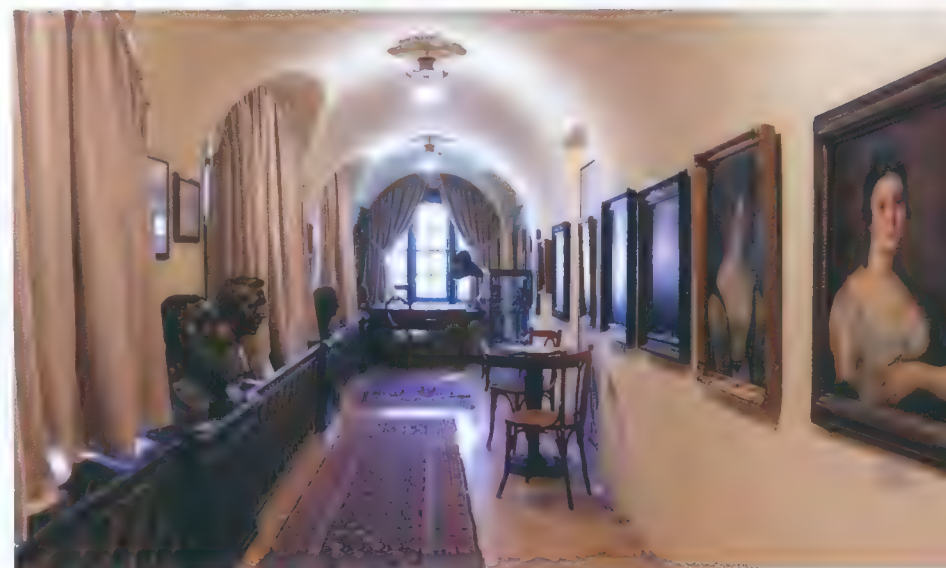
A híresség levelezését a hatvanas években találták meg teljesen véletlenül, a falba rejtve, egy felújítás során. Személyes üzenetváltások, személyes vallomások és napi ügyek egyaránt szerepelnek az anyagban, amit ma a Széchényi Könyvtárban őriznek. Megsemmisíteni, úgy tűnik, nem volt szíve az iratokat, ám Gizi azt sem akarta, hogy rossz kezekbe kerüljenek a papírok. Több mint fél évszázada tartja magát a legenda, hogy a házaspár az értékeit is elrejtette valahol, ám megannyi átépítés és tereprendezés után sem kerültek elő a kincsek – ha egyáltalán léteznek. 1945-ben aztán a villa összes lakójának el kellett mennie: kiűzték őket. A lakosztályokban szovjet tisztok dőzsöltek, a légópincékben foglyokat őriztek.

A Bajor Gizi Múzeumban felállított makett mutatja, hogy milyen volt a színésznő nappalija. A búbos kemence ma is látható a sarokban

Az emeletráépítés során létrejött folyosó akkor és most. Bajor Gizi tehetséges és szenvedélyes lakberendező volt. A sarokban a kedvenc helyén, a kemence mellett, épp szerepet tanul. A villában ma színmúzeum működik

Források: Forrás: Arcanum Digitális Tudástár, Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet

„Az épületet teljesen feldúlták, a lakók csak 1948-ban tudtak visszaköltözni. A háború után már Bajor Giziék éltek a földszinti részen” – mondta Gajdó Tamás. A Rákosi-korszak legsötétebb időszaka következett, Gizi azonban ebben a rendszerben is próbált talpon maradni, folytatni azt, amihez a legjobban értett. A nőmozgalom és a békemozgalom aktivistájaként a diktatúra is kihasználta a művésznő hírnevét, népszerűségét, ahogyan a Horthy-rendszer is tette.

„Germán Tiborról tudjuk, hogy a kezdeti szenvtelenség után Gizi rajongójává vált, szerelmes üzenetekkel teleírt cetliket hagyott, és mindig megbocsátotta az esetleges hűtlenségeket is” – mondja Gajdó Tamás a házaspár kapcsolatáról. A háború borzalmai azonban nem múltak el nyomtalanul, a kiváló professzor labilis idegállapotba került.

1951. február 12-én jött el a végzetes reggel. Hogy pontosan mi történt a villa földszintjén, azt nem tudhatjuk. Az egyetlen „szemtanút”, a színésznő sógornőjét, a tragédiát felfedező Beyer Rudolfnét vagy nem kérdezték ki soha, vagy vallomása nem kerülhetett napvilágra.

Az orvos gyakran adott vitamininjekciókat a feleségének, csakhogy ezúttal halálos adag morfium került a fecskendőbe. Gizi rögtön meghalt, míg férje rövid ideig még életben volt, de aztán követte őt a halálba. Egy kartonlap maradt utánuk, amelyen a következő szöveg szerepelt: Így nem lehet tovább élni! Bajor Gizi, Germán Tibor. Az aláírások hitelesek, azonban mindez nem bizonyít semmit, a színésznő jó néhány autogramkérő lapot tartott otthon készenlétben, így a szignója fölé a férj bármit írhatott.

Csak jóval később terjedt el a hivatalos magyarázat, mely szerint kettős öngyilkosság történt: Gizi halálos betegségben szenvedett, ezért a férje megölte őt, majd magával is végzett. „A boncolás semmilyen nyomát nem találta betegségnek, az orvosnál azonban agykéregsvadást állapítottak meg, ami nyilvánvalóan befolyásolhatta a mentális képességeit” – mondta Gajdó Tamás.

A kiérkező nyomozó, Mág Bertalan, egyértelműen úgy nyilatkozott később – könyvet is írt az esetről –, hogy gyilkosság történt. Germán a vélt betegségtől való félelmében, féltékenységből, vagy pillanatnyi elmezavar miatt megölte a feleségét, majd magával is végzett. A nyomozó úgy vélte, tettük korántsem közös akaratú volt. Azt, hogy mi történt pontosan, azért is rendkívül nehéz ki-

Akkor és most: a rejtekhely. A villa tetején, a balkonnál nyílik a vendégszoba, amelyben a színésznő a férjét, Germán Tibort bújtatta a háború idején. A férfi veszély esetén belépett egy szekrénybe, amely mögött egy kis helyiség volt

Forrás: Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet

bogozni, mert az akkori politika erősen korlátozta az információáramlást, és érezhetően a halálos betegség verzióját igyekeztek előtérbe helyezni.

Bajor Gizi pályatársa, rajongója és barátja, Gobbi Hilda is osztotta a nyomozó véleményét. Közben című memoárjában így írta le azt a bizonyos február 12-ét: „Főpróba után kimentem a Stromfeld Aurél utcában lévő Bajor-villába. Iszonyú kép fogadott – Gizi holtan feküdt a heverőn, lábánál keresztben Germán Tibor, a férje. Holländer doktor mesterséges légzéssel próbálta élesztgetni Germánt, de közben zokogva mondta: Halj meg Tibor, halj meg! Hát igen, Tibor estére meghalt, és jó, hogy meghalt, mert ki tudja, mi történik vele, ha életben marad. Megölte Bajor Gizit – igen megölte azt az asszonyt, akit mindenekfölött szeretett.”

Az öngyilkosságról szóló hírek miatt a színésznőt nem lehetett katolikus szertartás szerint eltemetni, a Farkasréti temetőben azonban ma is egymás mellett fekszik a két ember. Hogy együtt léptek-e át a túlvilágra, vagy a gyilkos nyugszik az áldozata mellett, azt nem tudhatjuk.

Gobbi Hilda volt az, aki szinte azonnal felvetette, hogy a villából legyen múzeum, ahol nemcsak a színésznőnek, hanem általában a színházi világ nagyjainak állítanak emléket. „Bajor Gizi meghalt, 1951. február 12-én. Azokban az órákban a kétségbeesés és a rémület egy gondolatot szült: lehetetlen, hogy Bajor Gizi csak úgy elmenjen! Szétszedjék holmijait, lakását és emlékeit, és ő egyszerűen megszűnjék! Még aznap éjjel, álmatlanul forgolódva eldöntöttem: múzeumot csinállok” – vetette papírra Gobbi Hilda.

Ma a látogatók bejárhatják a gyönyörű kertet és azokban a termekben lépkedhetnek, ahol egykor kristálypoharak csörrentek, máskor a náciak dörömbölése, majd a búvóhelyül szolgáló szekrény nyikorgása hallatszott, a földszinten pedig egy szörnyű tragédia vetett véget két értékes ember életének.

A Farkasréti temetőben közös sírban nyugszik a díva és orvos férje. Egyszerre mentek a halálba, kérdés, hogy kinek a kezdeményezésére

A Podmaniczky utca 45.-ben álló Nagypáholyház 1886-ban készült el, és éveken át volt a magyarországi szabadkőműves mozgalom központja. A jelenleg szállodaként funkcionáló épület állami hivatal is volt egykor.

SZABADKŐMŰVES PÁHOLY A PODMANICZKY UTCÁBAN

TITKOS RÍTUSOK HELYSZÍNÉBŐL NÁSZUTASOK KEDVENCE LETT

A homlokzat tetején látható díszekre kevesen pillantanak fel, pedig ezek árulkodnak igazán a palota egykori funkciójáról. A szögmérő és a körző a szabadkőművesek legismertebb szimbóluma, de a fogdómb, valamint a bagoly is rendszeresen felbukkanó jelkép. A dísz csúcson a mindent látó szem található. Utóbbi okozza a legtöbb félreértést. Az ősi vallási jel nem azt mutatja, hogy a szabadkőművesek mindent látnak, épp ellenkezőleg, hogy a Teremtő folyamatosan figyeli őket, ezért méltó módon kell viselkedniük

Ma jellemzően három-négy napos városlátogatásra érkező szerelmespárok, kiruccanó barátok, nászutasok hajtják álomra a fejüket a Podmaniczky utca 45. alatt, néhány perc sétára a körúttól és a Nyugati pályaudvartól. Tudják persze ők is, hogy különleges helyen foglaltak szobát: eleve ott a hotel nevében a Mystery szó, és a dizájn is a titkokról, rejtélyekről szól. Azt azonban talán még a budapestiek nagy része sem sejtí, hogy az épület minden egyes négyzetcentimétere milyen történelmi örökséggel büszkélkedhet: ez volt a magyar szabadkőművesség nagypáholyháza, központja.

Amikor az ember a forgalmas – és nem mindig a legszebb arcát mutató – Podmaniczky utcán gyalogol, hajlamos csóllátással közlekedni. A 45. szám pedig kívülről is impozáns látványt nyújt, és az értő szem számára

egyetlen pillantás után egyértelmű a szabadkőműves kapcsolat. Nézzünk fel a tetőre! Egy hatalmas földgömböt pillantunk meg, rajta a szabadkőművesek talán legjobban ismert szimbólumával, a mindent látó szemmel. Alattuk körző és vonalzó is felfedezhető a homlokzaton – együttesük erősen utal a titkos társaságra. Akad még itt bagoly, a bölcsesség jelképe, és néhány nő alakban megjelenő szfinx, az építetők Egyiptom-mániájának csalhatalan jelei.

Az igazi meglepetések azonban az ötszallagos Mystery Hotel belsejében várják a látogatót. A szállodában minden a rejtélyek körül forog, ám nem tolják előtérbe a szabadkőműves múltat. Aki akar, elmélyed a historiában, aki nem, annak is kínál ártatlan szelfilehetőségeket a minden méteren valami újat nyújtó épület.

Horváth Anikó szállodaigazgatóval a negyedik emeleti nagyszentélyben találkoztam – ma étteremként és bárként szolgál a hatalmas és pompás terem. Itt tartották anno szeánszaikat a szabadkőművesek, most a vendégek kortyolgatják – napszaknak megfelelően – a kapucsinójukat, vagy a whisky-jüket. A falon látható egy kép, amely azt mutatja, milyen volt a felújítás előtt ez a hodály: meglehetősen üres és lepusztult.

„A karzat már utólagos toldalék, és természetesen a páholyra utal. A sakktáblaszerű fekete-fehér kockás padló is a szabadkőművesek előtt tiszteleg, hiszen ezt a motívumot ők is használták. A hatalmas, Mihály arkangyalt ábrázoló freskó létezett már a régi időkben is, igaz, kicsit más formában” – magyarázta az igazgatónő a Mona Lisát ábrázoló párnákkal díszített díványon ülve.

Varró Zoltán, az átalakítást végző tervezőiroda vezetője annak idején felment a fő lépcsőn, megállt a nagyterem közepén és eszébe jutott *A Da Vinci-kód* című film hangulata. „Ott rögtön meghallgattam a film főcímenéjét, mert úgy éreztem, hogy pont ennek a filmnek a félhomályos titkozatosságát szeretném megvalósítani” – mesélte a tervező.

A belső udvart secret gardennek, vagyis titkos kertnek hívják és ma spáként funkcionál, a szobák mindegyikében van egy dór, jón, vagy korinthuszi oszlop, a lifteket pedig festett, de súlyosnak látszó bársonyfüggönyök rejtik el a szemek előtt. A rengeteg csillárnak köszönhetően olyan érzésünk lehet,

A belső tér speciális kialakítása a sejtelmességre, a titkokra épít. Már a recepcióhoz érve érzi az ember, hogy ez nem egy szokványos hotel

A személyes kedvencem a lenyűgöző és monumentális eredeti lépcsőház. A fekete-fehér, sakktáblához hasonlító kockás padló is a szabadkőművességre utal, hiszen az ő szeánszaikon is szerepet kapott ez az alakzat

Az egykori nagyszentély, ahol a legnagyobb összejöveteleket tartották, ma étterem és bár. Hogy az itt kávézó vendégek közül ki szabadkőműves, azt csak ők maguk tudhatják

mintha gyertyákkal megvilágított ódon épületben sétálnánk, az eredeti lépcsőház pedig egészen lenyűgöző. A könyvtárszobában misztikus könyveket találunk.

A nagyszentélyen kívül a többi kisebb teremnek már nyoma sincs, ellenben bekerült a falak közé nyolcvankét szoba, köztük három különleges lakosztály. Kettőbe be is néztünk, a nászutasoknak tervezett, emeleti, óriási ablakos luxusrezidencia a belső kertre néz és fényárban úszik, csak arra kell ügyelni, hogy az intim pillanatok előtt a lakó behúzza a függönyt. A stílusosan DaVinci-lakosztálynak nevezett elnöki részlegben kis társalgó is van a hálósoba mellett, valamint egy plusz szobában a testőrségnek is jut hely – ha személyes védelemmel érkezne a fontos vendég.

Az alagsori részlegbe – ahol a Horthy-korszakban a lőpálya üzemelt – most egy titkos kapcsoló elfordításával léphetünk be. Rendezvényterem

A Mihály arkangyalt ábrázoló festmény valószínűleg már a régi időkben is a nagyszentélyben lehetett, igaz, más formában

vannak itt, trükkös tükrökkel díszítettek, a dizájn buja és hedonista élvezetekre csábít. Aztán a mélyből a magasba repülünk, irány a tetőterasz, ahonnan nemcsak a mindent látó szem figyel bennünket, hanem mi is szemügyre vehetjük az egész várost – felülnézetből. „Kicsit olyan, mintha színházba jönne az ember, mindenhol van valami látnivaló” – foglalta össze a lényegét Horváth Anikó.

Eddig egyetlen vendég fedte fel magát, és jelezte, hogy ő bizony szabadkőműves – és az illető elégedett is volt a látottakkal. „Számomra olyan ez az épület, mint egy idős, elegáns hölgy, aki rengeteg történetet mesélhetne, köztük pikánsakat is, ám ő a legtöbbször csak kortyol egyet az italából és bölcsen hallgat. Néha persze zsémbes is, rigolyás, ám ettől még nem lehet nem szeretni. Amikor pedig elkezd beszélni, arra oda kell figyelni” – mondta Horváth Anikó. Az épület talán legimpozánsabb része, a nagyszentélyből lett étkező, fogyasztás mellett a külső vendégek előtt is nyitva áll, érdemes ide betérni.

Az épület belseje minden méterén tartogat érdekességeket

A 408-as az egyik legelegánsabb lakosztály az egész házban

A szabadkőműves mozgalmat titkos jellege, befolyásos tagjai, valamint a kívülállók számára bizarrnak tűnő rituáléi miatt mindig is legendák, félelmek és sokszor politikai támadások övezték. A szabadkőművesek hatalmának és szertartásainak gyakran nagyobb jelentőséget tulajdonítanak, mint amekkora valójában volt: általában csak a világot jobba tenni igyekvő barátok, humanisták társaságáról beszélhetünk. Vári László művelődéstörténészt, a szabadkőművesség hazai történetének kutatóját kértem meg, hogy segítsen eligazodni az információk és a félinformációk világában, és mesélje el, mi is történt valójában a Podmaniczky utca 45.-ben.

A szabadkőművesek amolyan „klubokba” rendeződtek és ezt teszik a mai napig is. Egy-egy ilyen egység neve a páholy, de így hívják azokat a helyeket, szentélyeket is, ahol a tagok a rituális találkozóikat tartják. A kis csoportok nagypáholyokba szerveződnek. Idehaza a kiegyezés után két nagypáholy alakult, Magyarország Jánosrendi Nagypáholya és Magyarország Nagy Oriente. 1886-ban ezek egyesültek Magyarországi Symbolikus Nagypáholyként.

Az összeolvadáskor élte fénykorát a szabadkőművesség, joggal merült fel hát az igény, hogy kellene a sok páholyoknak egy központi épület. 1896-ban aztán el is készült a gyönyörű és hatalmas Nagypáholyház a Podmaniczky utcában, amelyet – nem meglepő módon – egy szabadkőműves, bizonyos Ruppert Vilmos tervezett.

„A Nagypáholy egy nagyszentély volt, itt tartották a népesebb találkozókat, a kisebbek pedig négy másikban, így akár egy időben is több szalon

futottak az események. Nem kevesebb mint öt sötétkamra is helyet kapott az épületben” – magyarázza Vári László. A sötétkamrában kezdődött a jelentkezők felvétele, vagyis az inasavatás. Igyekeztek nagy hatást gyakorolni a kiválasztott zöldfülűekre. A kamrákban homály honolt, a beavatandó egy gyertya fényénél írta meg eddigi életének végrendeletét, majd bekötött szemmel a szentélybe vezették, s csak a felvételi rituálé végén látta meg a fényt – levette a fekete kendőt. Ez volt az ő szimbolikus megvilágosodása. Emellett koponyák és feliratok is fokozták a helyzet furcsaságát és a helyiségek ijesztő hangulatát. A hatalmas épületben mindezek mellett társalgó, könyvtár és

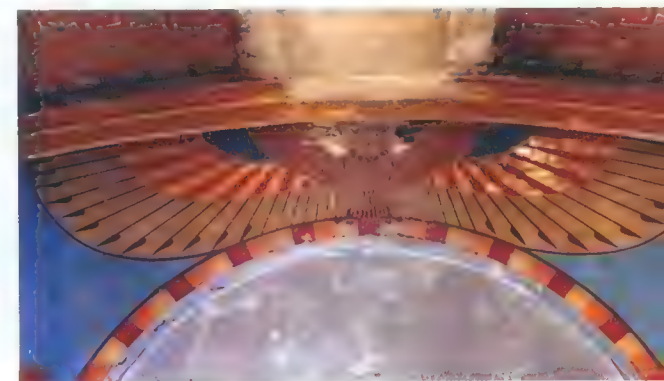
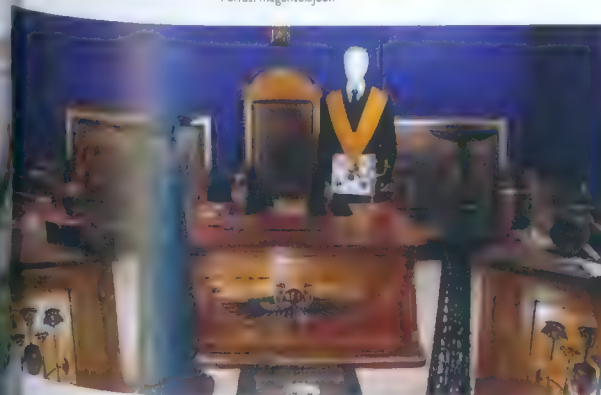

Az egyik legdíszajnosabb szobát a nászutasoknak tervezték, de van olyan lakosztály is, amelyből kis lépcső vezet a fürdő felé. Az épület fedett patiójában spárészleg működik

A szabadkőművesek által használt berendezési tárgyak egy része a Nemzeti Múzeumba került. Az eredeti falfestések többsége sajnos megsemmisült

Forrás: magántulajdon

étterem is működött. A rituálék – mint a szabadkőműveseknél általában – titkosak voltak, és az épületbe is kizárólag a beavatott tagok léphettek be. Az egyik „testvér” feladata volt, hogy az előtérben maradv a gyűlések, vagyis szaknyelven „munkák” során távol tartsa a kívülállókat, a „profánokat”. A vendéglőt azonban bárki látogathatta és elkölthette itt az ebédjét. A székház funkcióját sem próbálták elfedni: az avatásáról nyíltan beszámolt a sajtó, amikor pedig a szabadkőművesekhez köthető jótékonyági szervezetek ételt osztottak, a sor gyakran utcákon át kigyózott az épület előtt. „A berendezéseket adományokból adták össze, az üvegfestői munkákat például a szabadkőműves Röth Miksa vállalta magára, a volt nagymesterek képeit pedig a neves Than Mór festőművész festette meg. Az egyik páholy a szfinxeket adta, a másik a gyertyatartókat, a harmadik az orgonával járult hozzá a szépítéshez” – mesélte Vári László. A bútorok egy része igen csak látványos, a koponyás díszszőnyeg a kedvencem, ám a pulpitusok és emelvények is káprázatosak. Néhány szerencsésen megmaradt tárgyat ma a Nemzeti Múzeumban lehet megtekinteni. A nagymesterek mellszobrai közül Joannovics Györgyé a közelmúltban kalandos körülmények között bukkant elő: valaki beadta az alkotást bizományba, ahol a Nemzeti Múzeum szabadkőművesekről szóló tárlatának kurátora talált rá.

A Nagypáholyba a titkos mozgalom aranykorakában, az 1900-as években bejárt a korabeli szabadkőműves elit színe-java. Megfordult itt Ady Endre (bár ő kiszámíthatatlan emberként elég rendszertelenül tette), a nagy mesemondó Benedek Elek, a tragikus sorsú író/orvos Csáth Géza, az első magyar olimpiai bajnok Hajós Alfréd, Wekerle Sándor miniszter-

elnök, a mentőszolgálat alapítója, Kresz Géza, a már említett Róth Miksa, Kassák Lajos író/festő és még sokan mások.

Az első világháború kitörésekor aztán a szabadkőművesség legvirágzóbb időszaka is véget ért. Hadikórház lett a szeánszoknak helyet adó épületből, igaz, ezt még a mozgalom tagjai saját akaratukból, hazaszeretetből és főleg emberségből alakították így, több száz sérültet ápoltak itt tisztességgel.

„Aztán 1919. március 21-én a Tanácsköztársaság elvette az épületet, de akkor még nem tiltották be a mozgalmat, ezt végül egy másik rendszer tette meg, a szélsőjobboldali Magyar Országos Véderő Egylet (MOVE) 1920 tavaszán lefoglalta a székházat, majd pár nappal később a belügyminiszter be is tiltotta a szabadkőművességet. Érdekes, hogy a MOVE nevében fellépő, az épületet bezáró Kiss-Borlász Aladár később átállt a másik oldalra, a rendelkezésre álló dokumentumok alapján egy svájci szabadkőműves páholy tagja lett. 1961-ben előadást is tartott a párizsi magyar Martinovics-páholyban a budapesti székház bezárása kapcsán” – mesélte Vári László, ismét bizonyítva, hogy a történelem furcsa fordulatokra képes.

Ugyancsak izgalmas, hogy 1923-ban az egykori szabadkőműves nagymester Rakovszky István fia (!), Rakovszky Iván belügyminiszter utasította a hatóságokat, hogy az épületet adják át egy betegsegélyalapnak. A MOVE viszont maradt.

„A MOVE-ban egyszerre csodálták és gyűlölték a szabadkőműveseket. Másolták őket, de közben mindennek az ellenkezőjét akarták csinálni. Titkos társaságokat alapítottak, amit fehér szabadkőművességnek neveztek és hasonlóképp avatták fel az újoncokat, mint anno az épület régi tulajdonosai. Repülőegyletet is alapítottak, ami miatt behúztak egy repülőgépet az épületbe, erről egészen bizzar fotók is tanúskodnak. Bálokat szerveztek, a harmadik emeleten pedig lövészegylet működött. A felújítás előtt láthatók voltak a falakban a golyó ütötte nyomok” – mondta a szakértő.

A MOVE Repülős Osztályának báljában még egy magyar fejlesztésű kisrepülő is beerőszakoltak a hajdani nagyterembe

Forrás: Képes Pesti Hírlap, 1935.

1951-ben még a Mélyépítési Tervező Vállalat működött itt, de aztán az építéseknek is menniük kellett

Forrás: Fortepan / UVATERV

A világháború után az épület sérüléseit – főként az amerikai szabadkőművesek adományából – kijavították, és egy időre a szabadkőművesek is visszatérhettek gyűléseikhez – igaz, kezdetben a Parasztpárttal kellett osztaniuk az ingatlanon. Néhány aktív év után, 1950-ben jött a menetrend szerinti újabb betiltás, ám ezúttal nem a szélsőjobboldaliak, hanem a kommunisták részéről. Megérkezett a Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztálya (ÁVO) és lefoglalta a Podmaniczky utca 45.-öt.

A titkok továbbra is az épület életének részei maradtak, ám egészen másfajta módon. Néhány évre tervezőiroda és műszaki egyesületek kapták meg ugyan, 1958-tól a KEOKH, vagyis a Külföldiek Ellenőrző Országos Központi Hatóság és a Belügyminisztérium irodái kerültek ide. Egyrészt ehhez a hivatalhoz kellett fordulnia mindenkinek, aki akkoriban útlevelet akart, másrészt az „ügynökség” szoros összeköttetésben működött a titkosszolgálatokkal, árgus szemekkel figyelték azt, aki érkezett és azt is, aki esetleg távozni akart az országból. „Úgy hírlík, hogy itt tárgyaltak a magyar hatóságok Carlosszal, avagy a Sakállal is, amikor a terroristavezér éppen Magyarországon tartózkodott” – mondta Vári László. Ilich Ramírez Sánchez Nyugaton keresett terrorista volt, azonban a KGB védelmét – és így egy ideig Budapest vendégszeretét – élvezte. Idővel aztán a hazai rendvédelmi szerveknek is sok lett a kiszámíthatatlan és lobbanékony terroristából, így megpróbálták finoman távozásra bírni. Autóval követték mindenhova,

de nem rejtetten, hanem jól láthatóan. A kiszorítási manőver sikeresnek bizonyult, Carlos hamarosan „önként” elhagyta az országot.

Az épület belüleges korszaka a rendszerváltáson is túlnyúlva, egészen 1999-ig tartott, ekkor hagyták el a „szervek”. A gazdátlanság miatt leromlott épület teljes átalakítására egészen 2018-ig kellett várni.

AZ AMERIKAI MILLIÁRDOS NŐ ÉS EGY SZÉCHENYI PALOTÁJA PESTEN

KÜLÖNÖS TÖRTÉNELMI FRICSKA AZ ANDRÁSSY ÚTRÓL

Filmbe illő történet következik, amelyben lesz szerelem, mesés vagyon, politika és intrika, a végén pedig egy hihetetlen fordulat is, amely jól mutatja, hogy milyen fricskákra képes a történelem.

Helyszínünk az Andrássy út 104. szám, egy hatalmas palota a sugárút Hősök tere felőli végén. A Bajza utca sarkán álló épület első tulajdonosa Erdődy István agg nemes volt, aki 1879-ben a híres Weber Antallal tervezettette meg a nyaralóját. Tizenöt évnyi használat után eladta a házat a fiatal Semsey Lászlónak. Innentől kezdve a telken álló épület minden tulajdonosváltással nőtt egy számot. Semsey a tizennégy szobás ingatlant huszonöt szobássá bővítette, a hatszáznegyven négyzetméteres alapterületből ezer-

A pöffeszkedő elzárkózás nem csak a mai használó bűne. Sok tulajdonos hozzáépítései tették a bájos nyaralóépületet palotalepénnyé

Amikor még kisvilla volt 1883-ban: a ház eredeti állapota. Mára jörszerével csak a földszint és az első emelet ívei felismerhetők a főhomlokzaton
Forrás: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjtemény

A jócskán kibővített villa. Az első világháború alatt hadikórházat működtettek itt, csak akkor csendesedett el, amikor a házaspár Londonba költözött

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

ötszáznegyven négyzetméter lett. Az átépítést maga Meinig Artúr építész felügyelte, akinek a mai Szabó Ervin Könyvtár főépületét is köszönhetjük.

Eltelt újabb tizenöt év, 1909-ben járunk, és a villa újra tulajdonost cserélt. Egy bizonyos Gladys Széchenyi Vanderbilt nevű amerikai milliárdos nő vette meg az épületet. De ki volt az amerikai örökösnő, akinél fenségesebb palotát senki sem emelt még az Andrássy úton? És miért volt ő Széchenyi?

Kezdjük az utóbbival! Széchenyi László (1879–1938) ereiben nemcsak nemesi vér csörgedezett, hanem egyenesen a legnagyobb magyar vére. Széchenyi István bátyjának, Lajosnak volt az unokája, és szép csengésű neve mellé fess külsőt is örökölt az őseitől. Jóképű, energikus, elragadó modorú férfi lehetett. Huszártisztként szolgált, gépészmérnöknek tanult, családja révén belelátott a diplomáciába és a politikába is, ám az a hír járta, hogy szép reményei és háttere ellenére mégis elszegényedett, hitelezők szorongatták.

Ahány régi cikket olvastam, annyi verziót találtam arról, hogy hol pillantotta meg először egymást a nyalka tiszt és a fiatal örökösnő. Az biztos, hogy az Európában utazgató Gladys Vanderbilt (1886–1965) és a magyar gróf egy követségi fogadáson ismerkedett össze.

A Vanderbilt család vagyonának nagyságát nem lehet túldimenzionálni. A család feje, Cornelius Vanderbilt egyetlen vitorlással kezdte a kereskedelmet, de idővel száz gőzhajója szelte át az óceánt, emellett pedig ő volt a New York Central Railroad vasútársaság elnöke is. Jelentőségét jól jelzi, hogy Cornelius Vanderbilt neve a *Business Insider* és a *Yahoo*

„Minden idők 10 leggazdagabb történelmi alakja” című listáján is szerepel. A Vanderbiltek a tehát világ legvagyonosabb és leghíresebb családjának számítottak.

Ennek a vagyonnak az egyik örököse volt Gladys Vanderbilt, aki Manhattan Ötödik sugárútján a háromszáz szobás Vanderbilt-felhőkarcolóban nőtt fel. A fiatalok gyorsan egymásba habarodtak, és 1907-ben futótűzként terjedt a hír, hogy a gróf eljegyezte a milliárdos kisasszonyt. Los Angelesből Budapestig találgatták az emberek és az újságok, hogy vajon mindkét fél részéről őszinte-e a szerelem. Egy újjagzag amerikai mágnás lánya és egy legatyásodott magyar nemes kapcsolatában ki nyerhet többet? Széchenyi, akinek egy csapásra megoldódnak az anyagi gondjai, vagy Gladys, aki így az európai arisztokrácia tagjává válik? Az amerikai lapokat elragadtatta a Széchenyi család történelmi jelentősége, az európaiakat pedig a dollármilliók susogása.

Az amerikai írófejedelem, Mark Twain előszeretettel ostromozta Cornelius Vanderbilteket, mégis amellet foglalt állást, hogy a szerelem igazi. Ady Endre ellenben *Rózsika és Gladys* című írásában rosszmájúan ír a pár előtt tornyosuló társadalmi akadályokról. „Bizony csak szép gyermekmesékben vihet el Hamupipókat idegen országba idegen királyfi...” – írta a költő. A kapcsó-

Adatvizualizáció korabeli módon. Ezzel a grafikával érzékeltette a *Tolnai Világlapja* Vanderbiltek gazdagságát.

„...úgy csoportosítottuk őket, hogy az elől állóknak, az arcuk nagyságának arányában több a vagyonuk mint a kisebb alakban ábrázolt milliárdosoknak.” Gladys apja a 15-ös számmal jelölt, de ne sajnáljuk: pusztán az ő saját, és nem a család összesített vagyona alapján

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

Balra az egyik Vanderbilt-nyaraló, jobbra Széchenyiék örmezei kastélya. Nem kicsi, de eltörpül a menyasszonyé mellett

Forrás: Library of Congress, Koskncs

A hivatalos esküvői portrék, festményben és fotográfián

Források: Wikipédia, Library of Congress

Gladys kifejezetten érdeklődő, de zárkózott ember volt: alig találni róla olyan fotográfiát, amelyen nem tűnne szorongónak

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

zik feleségével, elkíséri társaságokba és mulatságokba, és segíti gyermekeit fölnevelni. Minálunk nem rohan a férj korán reggel az üzletbe, nem issza meg reggelijét állva egy-két perc alatt, hogy azután újra üzletébe rohanjon. Ne higgyék, hogy minden házasság boldogtalan, amelyet amerikai leányok európai nemesemberekkel kötnek, s meg vagyok róla győződve, hogy sokkal több boldogtalan házasság van New Yorkban, mint az óceán másik oldalán bármely európai városban” – írta a vőlegény.

Az esküvőt 1908 januárjában tartották New Yorkban sok ezer kíváncsiskodó és a féken tartásukra kirendelt több száz rendőr jelenlétében. A vőlegény díszmagyarban feszített, az amerikai mágnáscsaládok – Rooseveltek, Astorok, Pulitzerek és persze Vanderbiltek – férfi tagjai pedig frakkban. A hatvanöt fős zenekar pálmafák alatt zenélt, a pápa táviratban küldte el jókívánságait. Az ifjú pár a nászajándékokat hátrahagyva – azokat a New York-i lakosok kiállításán tekinthették meg pár napig – hosszú utazásra indult, amelynek végállomása Magyarország volt.

Idehaza hatalmas figyelem kísérte a fiatalokat, a lapok pedig mintha nem tudták volna eldönteni, hogy kin élcelődjének. A férfin, akit gúnyosan Gladys Vanderbilt férjeként emlegettek, vagy az ifjú feleségen, akiről azt jósolták, hogy egyetlen arisztokrata házban sem látják majd szívesen. Szállodájuk

köré mindenestre tömeg gyűlt, az emberek abban reménykedtek, hogy nekik is jut pár dollár a milliárdokból.

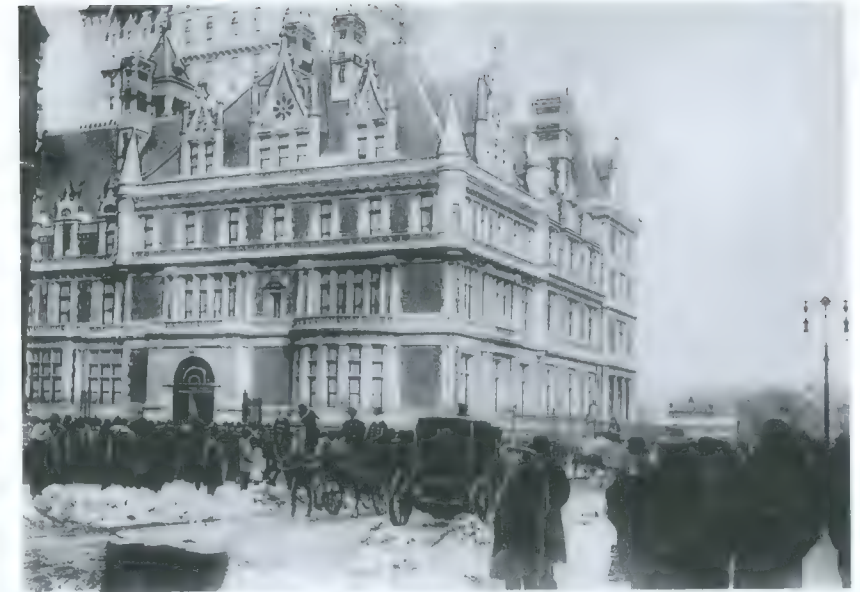
A sajtó és a közvélemény is árgus szemekkel figyelte, hol találhat fogást Gladys viselkedésén, ám ez váratlanul nehéz volt. „Nagyon félénk lány, aki nem beszélt, csak suttogott, mintha mentetegetőzni akarna azért, hogy ilyen hatalmas vagyon örököse” – írta *Hit, illúziók nélkül* című önéletrajzában Károlyi Mihály. Gladys mindent megtett, hogy beilleszkedjen új otthonába, magyarul tanult, és nem törődött azzal, ha az akcentusán viccelődtek. „Beszélni fogok magyarul, meg kell tanulnom ezt a nyelvet úgy, mintha édes anyanyelvem volna” – mondta egy alkalommal Gladys. A házasságból öt lánygyerek született, egy részük magyar, a többi külföldi arisztokratákhoz ment feleségül.

Végül az élet őket igazolta: a házasságuk jól működött, a magyar arisztokraták imádtak a gazdag Gladys társaságában mutatkozni, a pár pedig László haláláig együtt maradt. Az egyetlen ismert konfliktust a házasságon belül a gróf múlni nem akaró játékszenvedélye okozta.

Az Andrássy úti villát négyszázötvenezer koronáért vásárolták meg Semseytől, majd azon nyomban nekiláttak a teljes átalakításnak. Mivel az ingatlan az asszony nevére került, feltételezhetjük, hogy ő fizetett érte, mint ahogy a Párizsban edződött építész is a Vanderbilt-vagyonból bérleték fel. Az Andrássy út 104.-et Ernst Flagg sztárépítész vette kezelésbe, az alapterület négyezer (!) négyzetméteresre bővült, az emeleten öt szoba egybenyitásával száznegyvennégy négyzetméteres báltermet alakítottak ki. Az ebédlő márványberakásokat kapott, a földszinten a gróf könyvtára és fogadótermei kaptak helyet, az emeleten pedig a tíz hálószoba és a hét fürdőszoba. Bár a palotának az Andrássy úton nem akadt párja, Gladys számára ez az otthon a newporti Breakers-villához, vagy a manhattani felhőkarcolóhoz képest kimondottan puritán lehetett.

Az első világháború alatt az Andrássy úti palota hadikórházzá változott, több száz sebesültet ápoltak itt egyszerre, a ház asszonya pedig a Vöröskereszt önkénteseként maga is kivette részét a munkából. A házaspár amúgy is sokat jótékonykodott: árvaházat létesítettek, támogatták a magyar nyelv oktatását, napközi otthont működtettek.

Érkeznek a vendégek
a New York-i Vanderbilt-
rezidenciához az esküvő napján.
A magyarok igen nyalkán
jelentek meg, a képalírás
mégis csak ennyi volt:
„A képen H.P. Whitney
és pár Szechenyi”
Forrás: Library of Congress

Horthy Miklós meglátta a lehetőséget a népszerű, angolul kiválóan beszélő, felesége révén magas szintű amerikai kapcsolatokkal bíró férfinak, és kinevezte őt Magyarország első amerikai nagykövetének. Addig ez a pozíció egyszerűen nem létezett, mert csak a nagyhatalmak tartottak fenn követségeket egymás országában. Az Andrássy úti palota így egy időre el-

csendesedett, a pár és a lányok is a tengerentúlra költöztek, ahol Széchenyi László tizenegy éven keresztül, egészen 1933-ig töltötte be a magas pozíciót. Közben azért hazajártak néha, például 1927 nyarán is, amikor Széchenyi a barátaival egy Stefánia úti bárban mulatott, majd a Nemzeti Kaszinó gépkocsiján indult el Budára. A Svábhegyen az automobil felborult, a berobbanó szélvédő darabjai pedig Széchenyi egyik szemébe fúródtak. Innentől kezdve a gróf kalózosan, fél szemén szemkötőt viselt. A markáns megjelenés még népszerűbbé tette Széchenyit a tengerentúlon. 1933-ban újabb állomás következett a Széchenyi–Vanderbilt család életében: London. Ez a követi pozíció csak rövid ideig tartott: a szívbeteg Széchenyi az egészségi állapota miatt két év után lemondani kényszerült. Hazatértek az Andrássy útra, ám a halál már nem itt, hanem egy svábhegyi szanatóriumban érte a grófot. Hatvanéves sem volt még.

Gladys férje halála után, 1938-ban visszatelepült Amerikába – érezhette már a háború előszelét. Magyarországot azonban nem feledte: segélycsomagok küldésében vett részt, támogatta az emigrációba kényszerülő és az itthon maradt magyarokat is. A tengerparti Vanderbilt-villát jótékony célra adta ki egy dollárért, ám haláláig megőrzött ott egy nagyobb lakosztályt. A Vanderbilt-vagyon is apadásnak indult; amikor 1973-ban összejöttek a család tagjai, köztük már egy sem mondhatta magát milliomosnak.

A háború után a Széchenyi–Vanderbilt-palotát a győztes hatalmak lefoglalták. 1945-ben a Szovjetunió hivatalosan is megkapta az épületet, a diplomáciai testület költözött be, és használta a család tereit vagy fél évszázadon keresztül. A szovjet birodalom széthullása után Oroszország örökölte meg az ingatlant. Abban a villában tehát, amit egykor egy amerikai milliárdos örökös nő pénzéből építettek, és amit Magyarország első amerikai nagykövete mondhatott otthonának, ma Oroszország nagykövetsége működik.

Gladys később sem felejtette el Magyarországot, segélycsomagokat küldött, jótékonyági eseményeket szervezett.

Ezen a képen épp egy ilyet nem élveznek nagyon a lányai, talpig magyar népviseletben

Forrás: The Harris & Ewing Collection

ŐSI, ELFELEDETT NÉP KÖZPONTJA VOLT A GELLÉRT-HEGY

AZ ERAVISZKUSZOK MA IS KÖZTÜNK ÉLNEK

Az eraviszkusz-emlékmű éppoly elhagyatottan áll a Citadella oldalában, mint amennyire feledésbe merült a nép, amelynek emlékére emelték. Turisták százezrei vonulnak el minden évben a napóra formában elhelyezett kőoszlopok mellett, ám aligha van idegenvezető, aki elmesélné nekik: a civilizáció hajnalán egy ősi kultúra virágzott itt, fővárosa pedig a Gellért-hegyen állt. Kik voltak az eraviszkuszok, mit tudhatunk az életükről, és hova tűntek a történelem forгатagában? Ennek jártam utána.

A Gellért-hegy tetején álló eraviszkusz emlékmű – Laborcz Ferenc 1970-es alkotása – a kelták magyarországi időszakára emlékeztet. A napóra-szerűen elhelyezett köoszlopok sejtelmesek, csakúgy, mint a nép, amely századokon keresztül uralta ezt a területet

Az IRAVISCI felirattal ellátott ezüst pénzérme, amelyből Európa-szer-
te találtak darabokat,
bizonyítva a mai
Budapest területén élt
nép kiterjedt gazdasági
kapcsolatait

Forrás: Magyar Nemzeti Múzeum

Ugorjunk vissza kétezer-ötszáz évvel ezelőltre, a távoli vaskorba, amikor a Kárpát-medence lakossága teljesen más képet mutatott! Magyarokról akkoriban nem is hallottak errefelé, megérkeztek azonban a Dunántúlra a legendás kardforgató kelták. Ők a mai Kelet-Franciaország, Dél-Németország, Svájc területén tűntek fel, majd Krisztus születése előtt úgy négyszáz évvel elindultak szerte a világba. Vándorlásuk során eljutottak Itáliába, meghódították a Brit-szigeteket, a Kárpát-medencét, és egészen Kis-Ázsiáig meneteltek. Törzsekben éltek, ám a közös nyelv, kultúra és életmód összekötötte őket. „A csepeli szennyvíztisztító területén 2004-ben nagy temetőt találtak; az itt eltemetettek lehettek a Budapest térségébe érkező kelták első hullámainak képviselői. Fővárosunk területén egyébként is számos nyoma van, hogy egykor kelták laktak ezt a vidéket” – magyarázta Tóth Farkas Márton régész, a Budapesti Történeti Múzeum kutatója.

A Kr. e. II. század során itt élő bój (boius) törzset a dákok hódítása szorította ki a területről, majd megjelentek az eraviszkuszok (eravisci) és több száz évre berendezkedtek a Balatontól a mai Pestig, délen pedig Mohács környékéig terjedő területen. Talán a bójuszok maradványai lehettek ők, vagy egy másik törzs, az azonban biztos, hogy az eraviszkuszok ízig-vérig kelták voltak. Törzsi központjukat, „fővárosukat” a Gellért-hegyen építették fel.

„Az eraviszkuszok legtöbb nyomát Budapest területén belül a Duna budai oldalán fedeztük fel, de megtelepedtek a mai Pesten is, csak jóval szórványosabban. A Gellért-hegy érthető választás a részükről: stratégiaiilag fontos, jól védhető hely, ahonnan tökéletesen belátni a környéket, és uralni lehet a folyón és annak mentén zajló közlekedést, kereskedelmet. Nem véletlen, hogy később is erődítmény épült ide. Lomhullás után, a lecsupaszított hegyet nézve kis fantáziával még ma is láthatjuk azokat a sáncokat, amiket ez az ősi nép alkotott” – mesélte Tóth Farkas Márton.

A sziklás budai domb káprázatos látványt nyújthatott az oppidummal, az eraviszkusz erőddel a tetején. Az építők több ezer fát vágtak ki, sok ezer köbméter földet mozgattak meg, a sáncokat pedig fagerendákkal és kövekkel tették ellenállóvá. „Az erődítményen belül mesterséges teraszokat alakítottak ki, itt éltek kis méretű, nyeregetetős házaikban az emberek, de különálló körzetet hoztak létre a műhelyeknek is. A mai Citadella terü-

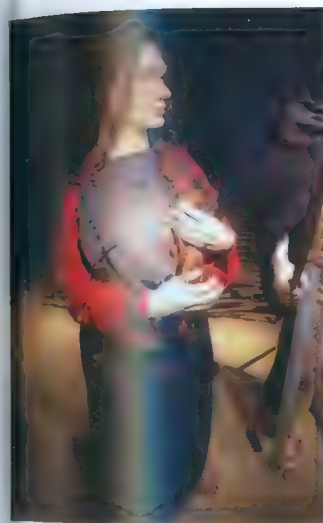

letén lehetett az eraviszkuszkok vallásának és politikai vezetésének központja is” – mondta a régész. Nehéz feltárni ennek az ősi civilizációnak a nyomait, hiszen ahol egykor éltek, ott most nagyváros áll. Legutóbb 1946–1947-ben volt jelentősebb ásatás a Gellért-hegyen, azt követően csak kisebb felületeken nyílt lehetőség az erődítések és a település nyomainak kutatására. A háború során szétlőtték a hegyet, az ostrom utáni tereprendezés, újjáépítés alkalmával a régészek is dolgozhattak a romok között.

„Bár az eraviszkuszkokat mára elfeledtük és szinte kizárólag a kutatók képezetében élnek tovább, a saját korukban jelentős nép voltak, akik kapcsolatban álltak az európai hatalmakkal. Az ásatások során többek közt üveg- és korallgyöngyökből készült ékszereket találtunk, ezek távolsági kereskedelem révén, a Földközi-tenger térségéből érkezhetnek. Saját pénzt is vertek, amelyeken több esetben a RAVIS, IRAVISC felirat szerepel, ami azt jelenti, hogy ők is nagyjából úgy nevezték magukat, mint évszázadokkal később az utódaik. A Gellért-hegyi oppidumban vert érméket Itáliától Csehorszáig Európa-szerte találtak” – magyarázza a kutató. Eraviszkusz-sírhelyet és -temetőt a főváros területén ellenben még senki nem tárt fel, pedig ez sokat segítené abban, hogy jobban megismerjük az „ősbudapestiek” életét.

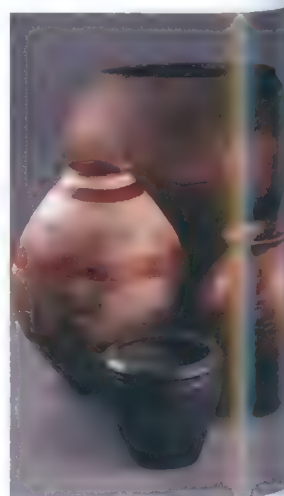
„A férfiak nadrágot, a nők kendőt, szoknyát hordtak és nagyon szerették a karika ékszereket, valamint a fibulákat (díszes ruhakapcsoló tűket), amelyekkel a felsőruházatukat tűzték össze – ezek gyakran változtak a korabeli divatnak megfelelően, így igen változatos formában kerülnek elő az ásatásokon. Hatékony mezőgazdasági művelést végeztek fejlett vasszerszámokkal, jól értettek a fazekasmesterséghez és a fémek megmunkálásához” – tette hozzá Tóth Farkas Márton. A kelták messze földön híres-hírhedt harcosok voltak, akiknek kardját egész Európa rettegte. Joggal feltételezhetjük, hogy erődépítő budapesti rokonaik is értettek a fegyverforgatáshoz.

„Bizonyítékunk van rá, hogy az oppidum többször leégett. A tragédiát okozhatta villámcsapás, véletlen tűzvész, vagy akár támadás is” – magyarázta a szakértő. A támadók a dákok, illetve a rómaiak lehettek. Utóbbiak az időszámításunk utáni első évtizedekben hódították meg, majd csatolták a Római Birodalomhoz a területet. A birodalom azonban nem pusztította el nyomtalanul ezt a kultúrát, identitásuk, nyelvük még évszázadokig meg-

Az eraviszkuszkok kifinomult kerámiaművesek is voltak

Forrás: BTM Aquincumi Múzeum,
fotó Szilágyi Nóra

Egy korabeli fibula, azaz ruhakapocs. A női alakon látszik, hogyan használták a kelták a fibulát az öltözködésük összefogására

Források: By Silar - Own work, CC BY-SA 3.0, Országos Széchényi Könyvtár

Nézz az ég felé!
– kilátás az eraviszkusz emlékmű kőoszlopai közül.
A kelta népcsoport uralma alatt béke volt ezen a területen

maradt, de egyre inkább átvették a római szokásokat. Először az előkelők, a politikai vezetők tették magukévá a latin életmód vívmányait – más lehetőségük valószínűleg nem is volt – majd a köznép tagjai is követték őket.

„A területből Pannonia provincia lett. A Gellért-hegyen lévő erődöt érhető okból felszámolták, a lakosságot máshová telepítették. A Tabánban is ismerünk egy települést, amely a rómaiak előtt és egy ideig a hódítók érkezése után is létezett. A kelta és a római kultúra keveredéséről mesélnek azok a sírkövek is, amelyeken latin írással kelta nevek olvashatók. A kelták nem tűntek el, csupán beolvadtak a római provincia lakosságát alkotó, romanizált kultúrát hordozó népességbe” – mondta a szakértő.

Amikor a népvándorlások során megérkeztek a magyar törzsek, Pannonia egykori lakosságának maradvékát is itt találhatták, egy részük valószínűleg eraviszkusz felmenőkkel is bírt. A kelták szépen lassan feloldódtak a Kárpát-medence olvasztótégelyében. Az eraviszkusz név az évszázadok alatt a feledés homályába veszett, ám ennek a fejlett civilizációnak a nyomai minden bizonnyal itt vannak velünk. Tárgyi emlékeit tapossuk mindennap, egykori központjuk a mi fővárosunkká vált, génjeik pedig velünk, bennünk élnek. Amikor reggelente bepillantunk a tükörbe, akkor talán – DNS-szegmenseink legmélyén – egy büszke eraviszkusz néz vissza ránk.

BUDAPEST BÁJOS ÉDENKERTJE RÁKOSMENTÉN

A ZÖLD PAGONY MINDENKIT ELVARÁZSOL

Rákászné Sinka Erika szépséges kis birodalma alighanem Budapest legbájosabb nyílt titka. Az eredetileg közgazdász nő húsz éve építgeti, ápolgatja Zöld Pagony nevű kertjét. Saját honlapja, Facebook- és Instagram-oldala is van, ahol napi szinten mutatja be a követőknek, hogyan változnak a növények az évszakokkal. Bizonyos időközönként látogatókat is fogad az otthonában, körbejárják a kertet, majd egy kókuszgolyó és szörp mellett faggathatják kertészeti titkairól Erikát. Az egyik ilyen huszonöt fős turnus után huppanhattam le nála az egyik kerti székbe, a közeli kis tóban éppen egy rigó fürdőzött – láthatóan nagy élvezettel.

„A XVII. kerületben születtem, és itt éltem le szinte a teljes életemet. Itt, ahol most ülünk, régen legelő volt, az édesanyámmal jártunk ide gombát szedni. Mintha már akkor éreztem volna, hogy ehhez a helyhez egyszer kötődni fogok. Aztán felparcellázták a területet, mi felépítettük ide a házunkat, és 2002 tavaszán megkezdtük a kert kialakítását is. Nulláról indultunk. A teljes terület ezerkétszázkilencven négyzetméter, de sokkal nagyobbak tűnik az ötszögletű alaprajz miatt” – mondta vendéglátóm a teraszon ülve. Erikának ez a harmadik kertje, a korábbiakban már kísérletezett ezzel-azzal, de a maga útját, a saját stílusát itt találta meg. A kezdés nehézkesnek bizonyult: az interneten még alig volt valami, egy szaklapot lehetett lápozgatni,

a kertészetekben pedig akkoriban kevés, összesen talán négyfajta díszfüvet árultak. Erika mindig azt érezte, hogy semmi sem olyan, mint amilyennek elképzelte.

Idilli nyugalom.
A XVII. kerületi
Zöld Pagonyban egy
minitő és egy kis
dombocskára is rabul
ejti a szemet

„A tó helyét a ház építése közben kiásattuk. Sokan el sem akarják hinni, milyen egyszerű a kis domb keletkezésének története: a kitermelés földmennyiségéből keletkezett a domb, a ház építéséből meghagyott sitt lapul benne. Először a fákat ültettük el, hogy árnyékot adjanak, majd ott, a mostani hortenziás pihenőnél lett egy homokozó a két gyereknek, arrébb meg a focipálya” – mutatott a kert végébe Erika. A gyerekek ma már felnőttek, ahogy cseperedtek, édesanyjuknak úgy jutott egyre több ideje a kertre.

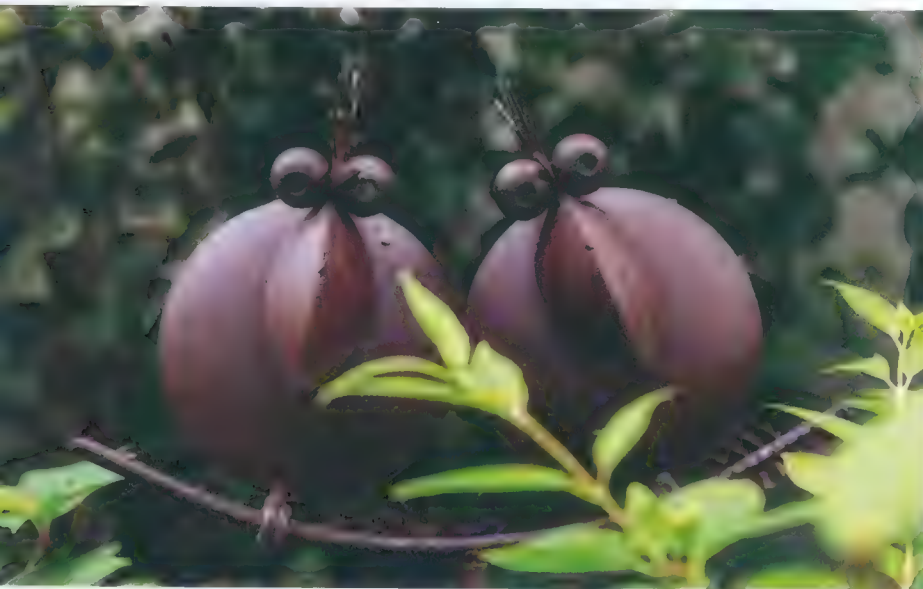

Rákásné Sinka Erika birodalmába a meghirdetett túrákon vendégek is ellátogathatnak. Ilyenkor maga a tulajdonos vezeti körbe az érdeklődőket a városi kertben

Olyan biológiai játszótér a kert, amelyben a különböző fajok nem nyomják el egymást

A ház körüli birodalom buja és gyönyörű, csodájára járnak az egész országból. Az egykori közgazdász 2019-ben csatlakozott a Látogatható Magánkertek elnevezésű kezdeményezéshez, amelynek lényege, hogy a különleges kertek tulajdonosai kitárják kapuikat a vendégek előtt. A könyv írásakor a Zöld Pagony volt az egyetlen látogatható budapesti helyszín. „Építhettünk volna téglafalakat, hogy senki ne lásson be, de egy díszkertnek szerintem az a feladata, hogy az emberek gyönyörködjenek benne. Sokan az utcáról is megcsodálják a látványt” – mondta a tulajdonos.

Díszek – a természet mellett a humor és a báj is kapott szerepet Erika pagonyában

A tavaszi időszakban napi öt, nyáron napi két-három óra munkától virágzik ki a kert

Míg egy épület nagyjából hasonló arcát mutatja egész évben, a kert minden évszakban, napszakban más és más. Sőt! Minden percben. „Egyszer jött egy hölgy a párjával, egy héttel később pedig egy barátnőjét hozta magával. Csodálkozott, hogy mennyire más az élmény, mintha egy új kertben járna. Így vagyok ezzel én is, néha a látogatók képeit nézegetve elcsodálkozom: ez valóban az én kertem? Reggelente körbesétálok, és mindig felfedezek valami izgalmasat. Ilyenkor készítek vagy száz fotót, amik közül egyet kiválasztok és felteszek a netre” – mondta Erika, aki növénykalauzt, tippeket, sztorikat és persze csodás képeket is megoszt birodalmából. De két évtizedes tapasztalata ellenére sem tartja magát szakembernek.

A kétszázötven-háromszáz növény, a kis kerti tó és a rengeteg ágyás a kora tavaszi időszakban napi három-öt óra munkát ad, két-három órával nyáron is számolni kell. Erika mindent egyedül csinál, kizárólag a nagyobb ágak vágásához kéri a párja segítségét. Alkotásának mulandósága, érzékenysége, sérülékenysége egyáltalán nem zavarja. Mi több magabiztosságot ad neki. Előfordult, hogy villám csapott a hatalmas nyírfába, máskor a díszto halai úszkáltak a páfrányok körül – kiöntött ugyanis a víz, de előbb-utóbb visszatáltak a tavukba. „A változás a természet maga. Jobban zavarna, ha a házba csapna bele a villám, mert az épület nem tudja magát meggyógyítani. A természet igen. Az idő mindent megold. Huszonévvél ezelőtt ültettünk tujákat, ők szimbolizálták a családjunkat. Amikor teljesen tönkrementek, akkor nehéz volt megválni tőlük, de a csonkokat máig őrzöm, amikor pedig végleg elkorhadnak, akkor is maradnak velünk” – magyarázta életfilozófiáját Erika.

Hisz abban is, hogy a kert egyfajta spirituális-biológiai játszótér, ahol minden hatással van mindenre. „Itt élünk mindannyian együtt, a növények kommunikálnak egymással és valamennyire velünk is. A kert nemcsak terápia, hanem visszajelzés is. Tükröt mutat nekünk” – mondta Erika. Filozófiája gyakorlatiasabb részéhez tartozik, hogy amikor új növényt választ, nemcsak arra gondol, hogy neki tessen a jövevény, hanem a Zöld Pagony összes lakójának is. Fontos, hogy a cinkék, rigók, őszapók, tengelicék és még számos énekesmadár otthonra, táplálékra leljen benne, hiszen most is több odú és fészek van a kertben.

A lepkék, dongók és méhek számára is meg kell teremteni a megfelelő összhangot. A kert úrnője figyel arra, hogy a növények őshonosak legyenek, természetesen illeszkedjenek az ökoszisztémába. Itt nincsenek a mediterrán vidékekre jellemző különlegességek, pálmák és narancsligetek. „Olyan négyévszagos kertecske ez, ahol az egyes fajok, fajták nem nyomják el a másikat, hanem jól megférnek egymás mellett. Nem arborétumot, vagy botanikus kertet akartam létrehozni, hanem egy élhető, szerethető díszkertet, ami örömet szerez a családomnak, magamnak, a helyi madaraknak és felejthetetlen élményt szerez az idelátogató kertbarátoknak.”

Erika építhetett volna magas kőfalat, ám számára fontos, hogy sokan gyönyörködhessenek a látványban

SOMOSSY ORFEUM – AZ EMBER, AKI MEGTANÍTOTTA MULATNI A VÁROST

AZ OPERETTSZÍNHÁZ MAI ÉPÜLETÉBEN
A SZÓRAKOZÁS NEM ISMERT HATÁROKAT

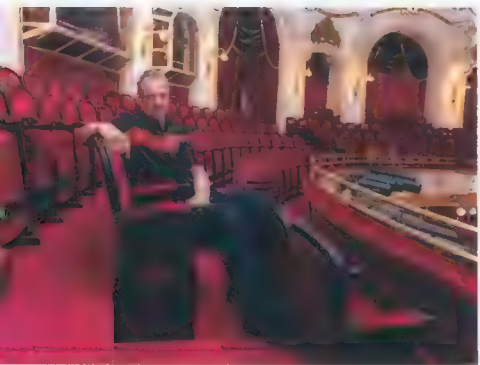

Nagyvárosi színházipalota – a Nagymező utca 17. szám alatti orfeumot a Fellner és Helmer építőiroda tervezte Somossy Károly megbízásából. 1894-re lett kész, és Operettszínházként működik a mai napig

Somossy Károly élete olyan, mint- ha ő maga írta volna hozzá a felvonásokat: van benne kötéltrancs, bukfenc, szólóprodukció és a végén dráma. Az ember, aki megtanította mulatni Budapestet és felépítette Európa legszínvonalasabb orfeumát, szegényen, hitelezőktől szorongatva halt meg, egykori palotájába azonban továbbra is szórakozni jár a közönség.

Helyszínünk a Nagymező utca, amely Somossynak köszönhetően viselheti a mai napig a Pesti Broadway nevet. 1894-ben ő építtette fel a Nagymező utca 17.-et, hogy Somossy Orfeumként megnyissa és elkápráztassa vele a népet. Mi a színészbejárón keresztül léptünk

Somfai Péter műszaki igazgató több mint három évtizede dolgozik a teátrumban

be a ma már Budapesti Operettszínház-ként ismert létesítménybe, hogy aztán három emelettel feljebb, Somfai Péter műszaki igazgató irodájában találjuk magunkat.

A két férfi – Somossy és Somfai – egyaránt sokat tett a szórakoztatás szentélyéért: egyikük felépíttette, a másik harmincnégy éve dolgozik benne folyamatosan. Somfai világosítóként kezdte, és 2000-ben lett az

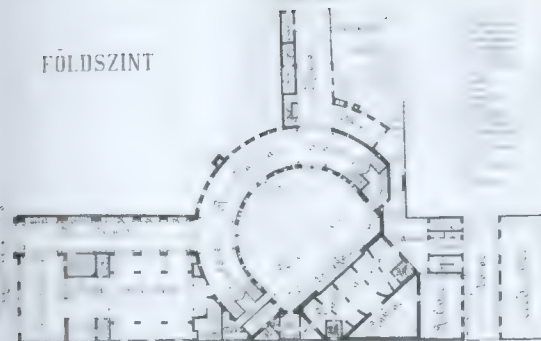
Operettszínház műszaki igazgatója. Ismeri az épület minden szegletét, emellett pedig az alapító szellemét is. Az igazgató *Somossy, a Mágus – egy színházpalota születése* címmel könyvet írt a show-business atyjáról. Míg ez a róla szóló legfontosabb életrajz. Nagy szükség volt egy ilyen könyvre, mert Somossy Károly személye körül elképesztően sok legenda kering, ezek egy részét talán ő terjesztette maga körül, a többit pedig tisztelői és ellenségei tették hozzá az életművéhez.

„Nézzétek meg ezt az eredeti, hatalmas csillárt, 1894 óta lóg itt, akkor és most is száz-tizenhat égő égett benne – mutatott körbe a lélegzetelállítóan gyönyörű és hatalmas színházteremben Somfai Péter. – Ez volt az első színház Magyarországon, amelyben villanylámpákkal világítottak, korábban a gázlámpa volt az elterjedt. A színházakra specializálódott Helmer és Fellner építésziroda tervezte az épületet, szerintem messze ez a legjobb munkájuk, a megbízóval együtt számos különleges újítást találtak ki, például a nézőtér földszintjének teknőspáncélhoz hasonló kialakítása miatt minden ülésről tö-

Pazar díszek – az épület számos szegletében az eredeti építészeti megoldásokat csodálhatjuk meg

FÖLDSZINT

Aki érezte már kicsit elveszve magát az Operettszínházban, most láthatja, miért: a telek adottságai miatt nem szokványos, negyvenöt fokos rávezetésben táruul fel a színháztér. A kép bal oldalára esik a Nagymező utca

Forrás: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjtemény

cérek, mindkét oldalról vagy két tucat, hogy itallal és étellel szolgálják ki a közönséget. A földszinttel ellentétben a karzaton és a páholyokban nem voltak asztalok, azonban a folyosón az ide jegyet váltó vendégek is fogaszthattak” – mesélte Somfai.

A műszaki igazgató öt éven át kutatta Somossy Károly életét, így kiderült számára, az orfeum megálmodója mennyire tenni akaró, újító, zseniális üzletember volt. „Kétezer ember is befért ide esténként. Kétezer. Ő volt az első, aki világszínvonalú orfeumot hozott létre Pesten, és elsőként rendelt magyar szerzőktől magyar nyelvű operettek, ezzel hatalmas lökést adva a tíz évvel később induló nagy magyar »operett boom«-nak” – sorolta Somossy Károly érdemeit Somfai Péter.

Somossy regényes története 1828-ban kezdődhetett, életrajzírója szerint Győrben (Pozsonyt is mondják) született, Karl Singer néven, és meglehetősen szegény családban. Innentől minden, ami ifjúkorában történt, balladai homályba vész. A legendák szerint egy szerelem sodorta az 1848-as szabadságharcba. Klapka György toborzóisztjeként és parancsnokként is emlegetik, azonban Somfai szerint valószínűbb, hogy a derék Somossy tizenhét-húsz évesen egyszerű közkatona volt. A forradalom bukása után az útja a Két Pisztoly nevű csehőba vezetett, amelyről a könyv előző kötetében már írtam. Ez volt a korabeli Pest leghírhedtebb, legzsiványabb és legveszélyesebb fogadója a Nemzeti Múzeum szomszédságában, a mai Kálvin téren. Somossy itt gyorstalpalón kitanulta az összes fortélyt – ven-

kéletesen lehet látni a színpadot” – magyarázta a műszaki igazgató.

Az Operettszínház közepén állva némi fantáziával az ember könnyen visszarepülhet százharminc évet a Somossy Orfeumba. Akkoriban a nézőtérben nem széksorok voltak, hanem asztalok, a legelegánsabb vendégek ezek mellett ülve múltatták az időt. „Hosszú varietéműsorok kerültek színpadra esténként, amelyekben egymást váltották a cirkuszi produkciók és a zenés betétek. A szünetekben a pincéből előtörték a pin-

Nézőter, rebellis ülésekkel

dépektől, csaposoktól egyaránt. Nemcsak a hivatását találta meg, hanem a szerelmet is a tulajdonos lánya, Swoboda Franciska szemé-lyében.

A mítosz úgy tartja, hogy az- tán ebből a házasságból kilépve, és a kasszát magához öelve Hol-landiába és Csehországba utazott cirkuszokban dolgozni, ám Somfai kutatásai alapján csak a Klauzál térig és a Rákóczi útig jutott. A téren valóban felléptek nemzetközi cir-kuszprodukciók, Somossy ezeknek dolgozott. Közben egyre tudatosabban építette vendéglátós birodalmát. Megalapította a mai Operaház mellett az Anker Saal mulatót, amely minden este tizenegykor nyitotta meg a kapuit, és szabadosak voltak odabenn az erkölcsök.

Nagy ötlet volt a Belezna Kert átvétele, amely a mostani Rákóczi út–Puskin utca sarkán működött egy üres telken, és bőségesen pumpálta a pénzt Singer – vagyis akkor már magyarosítva Somossy – tárcájába. A Váci utca és a Régiposta utca sarkán e sorok írásakor egy cipőboltot ta-lálunk azon a helyen, ahol az elegáns Korona Kávéház, Somossy egy má-sik jeles vállalkozása állt. A legenda szerint itt bújtatta a vendéglátós zseni a később I. Károly néven megkoronázott román királyt, Hohenzollern her-ceget. Amikor hírért vették, hogy hamarosan bérgyilkosok özönlik el a he-lyet a trónörökös után kutatva, Somossy a főpincér ruhájába öltöztette a herceget. I. Károly ellenségei egy üres kávéházat találtak, ahol a tulajdonos unottan biliárdozott a főpincérével.

„Mindig egy lépéssel feljebb lépett a ranglétrán, egy zsványtanyán kezdte a munkát, aztán jött a cirkusz, a kávéház, majd a színházpalota” – magyarázta Somossy Károly szakmai előmenetelét Somfai Péter. A Nagy-mező utcai csodás épületet 1894 márciusában adták át, és a Somossy Or-feumba azonnal özönlenni kezdtek a népek. A selyemtapéták, barokkos bú-torok, hatalmas csillárok pompát, kifinomultságot sugároztak. A mai Kálmán

Elegáns ruhába öltözött emberek egy operaházi szépségű előtérben: Somossy tényleg új minőséget hozott a budapesti éjszakai életbe

Forrás: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjtemény

Imre Teátrum (a kétezres években ez volt a Moulin Rouge mulató) helyén, Téli kert néven pálmákkal díszített étterem és szórakozóhely működött. „Felépítettem ezt a házat, de ez csak akkor lesz jó vállalat, ha Budapesten megtanulják az emberek, hogy este szmokingot vagy frakkot kell öltöni” – mondta állítólag a megnyitón Somossy.

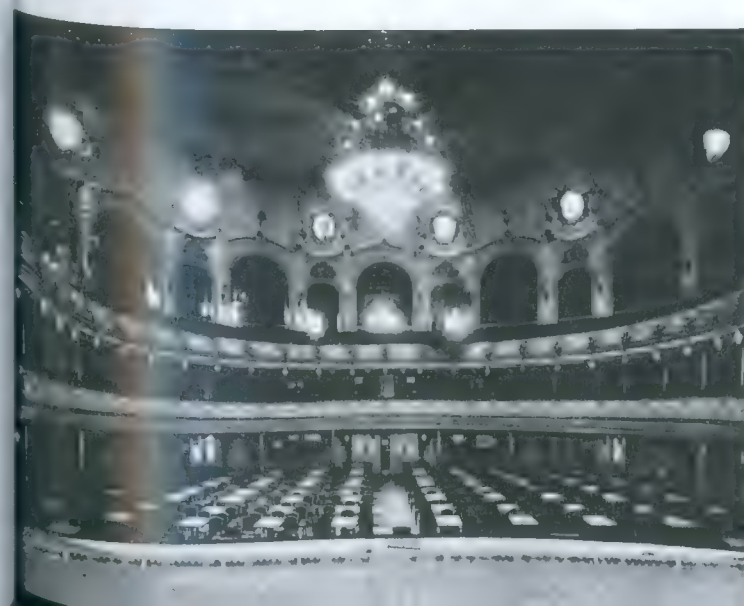
Az előszeretettel fanyalgó Ady Endre is úgy nyilatkozott az Orfeumról, hogy ez az „egyetlen kultúrhely Budapesten, szavamra, egyetlen”. Somossy az éjszaka királyaként ünnepeltette magát, és fényűző életet élt. Az alsó-neműit állítólag Bécsben mosatta, az öltönyeit pedig Párizsban varratta, ám újra élhetünk a gyanúval, hogy a szemfényvesztés mögött jól kitalált marketingterv állt. Híres történet, hogy miután Zichy Ödön gróf gavallér módon négyszáz forintot fizetett a Téli kertben egyetlen vacsoráért, fel-kiáltott: „Na, így mulat egy magyar gróf!” Legközelebb Somossy hívta meg a nemest és kíséretét. A kiváló ételek mellé ezüsttálcákon pucér nőket is felszolgáltak, a mulatság háromezer forintba került. Természetesen a va-csora végén a mulatás nagymestere is felkiáltott: „Na, így mulat Somossy!”

A prostitúció soha nem volt az Orfeum fő tevékenysége, ezt erősíti az a tény is, hogy bár az ellenfelei mindenért beperelték Somossyt, kerítés miatt soha nem indult ellene eljárás. Azonnal be is zárták volna az intézmé-nyét, ha nem tartja be a bordélyházakra vonatkozó előírásokat. Magukat áruló felső kategóriás „bűfés lányok” ettől függetlenül természetesen csa-csoptak és bájolgattak a díszes folyosókon, hogy megtalálják gazdag szere-
tőjüket. Közülük is Mágnás Elza volt a leghíresebb, akinek szomorú tör-ténetéről külön fejezet szól ebben a könyvben.

„Az öreg Somossy Károlyról azt mondták, hogy nagyvilágiasan mu-latni ő tanította meg Budapestet.

A Somossy Orfeumban a nézőtérén asztalok álltak, a vendégeket a műsorszámok közben szolgálta ki a pincérek hada

Forrás: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjtemény

Az 1894. november 21-i program Miss Azella trapézművésznővel, egy intermezzóval a Lombardokból, ének-művésszel, a sikamlós Mascott lányokkal, és egy falusi életképpel. Igazi vegyes felvágott

Forrás: Országos Széchényi Könyvtár Színháztörténeti és Zeneműtár

A nézőtér hatalmas csillárja a maga száztizenhat égőjével a megnyitó napja óta lóg a közönség feje felett. Esténként még mindig a szórakoztatás szentélye ez

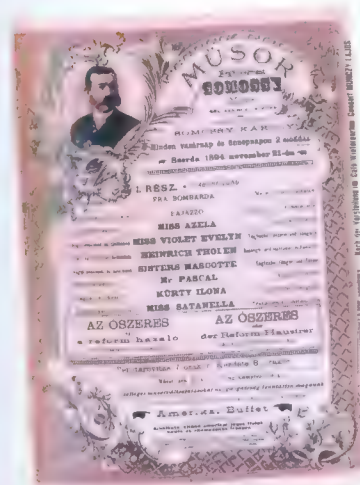
Orfeumot épített a Nagymező utcában, amely konkurált a bécsi Ronacherrel, később még magasabbra is emelte előadásai színvonalát, amikor külföldi nagyvárosokból egyenesen ide dirigálta az attrakciókat” – írta Krúdy Gyula 1932-ben.

Az Orfeum igazgatói lakásában élő producer az előadásokon biztosan nem spórolt. Felfedezte Carola Ceciliát, a végzetes vonzerővel bíró énekesnőt, aki aztán férfiak százait csábította be a Nagymező utcába. Két gazdag ember, egy bizonyos Lindenbaum Max és a jobb sorsra érdemes Lazarevics József bácskai nábob is minden pénzét a dívára költötte, utóbbi a földjeit is eladta a kedvéért, és Amerikában lett cigányzenészek hangszercipelője.

Az Orfeumba a világ minden tájáról érkeztek a varietésztárok. Az öt szőke Barrison testvér hónapokig tartotta izgalomban Pestet. A bájosnak és ártatlannak tűnő lányok énekeltek, táncoltak és olyanokat is tettek a színpadon, amiket úrileánytól biztosan nem várna az ember. Amikor a hölgyek továbbálltak, a városban minden nő az ő frizurájukat kérte a fodrásztól. A *Frauen Batallion*, vagyis a *Női zászlóalj* még erőteljesebb érzéki hatást keltett: a kétszáz, testhez simuló ruhában színpadra lépő „szemérmes” lánytól megőrültek a férfiak.

Felléptek még itt többek között japán kardvívók, ismert spanyol bolero-táncosnő, amerikai fekete fiúegyüttes, Mr. Judge Alaska és az ő idomított fókái, átváltozóművészek, a sodronykötélen salto mortalét ugró Curza asszony, Rhaden bárónő, az ünnepezt lovas artista, Dante, a fenomenális lángember, valamint Cody, a trambulinról lövöldöző ezredes. Somossy amint tudomást szerzett egy izgalmas új műsorról Bécsben, Párizsban vagy Berlinben, azonnal tett róla, hogy a művészeket elcsábítsa Pestre.

Az első pesti filmvetítés is Somossy nevéhez kötődik, 1896. április 29-én, vagyis mindössze négy hónappal a Lumière fivérek párizsi premierje után már mozgóképeket láthattak a pestiek az Orfeumban. Jókait Mór ott volt, és nagy lelkesedéssel írt az élményeiről: „Képeket láttam, melyek élnek és mozognak. Nézzétek meg! Ez az a találmány, mely egykor a világot fogja felforgatni!”

Minden jónak vége szakad egyszer, ez történt az Orfeummal is, amely öt év után elvesztette egyedi vonzerejét, és Somossy is egyre nagyobb anyagi kalamajkában találta magát. Somfai Péter szerint azonban az „öreg” ekkor is jót taktikázott, rengeteg pénz maradhatott nála, amikor végül engedett az Orfeumra régóta szemet vető hitelezők, Albrecht Ferenc és Waldmann Imre nyomásának. Utóbbi annyira tartott Somossytól mint riválistól, hogy vállalta, tíz évig kegydíjat fizet neki, ha addig nem foglalkozik mulatók üzemeltetésével. Somossy elfogadta az ajánlatot, ám alig fél év múlva megunta a tétlenséget, és 1901-ben Új-Somossy Orfeum néven lokált nyitott a Király utca 71.-ben.

Ez a vállalkozása már nem jött be, még a lányai is a bíróságra járhattak a rengeteg per miatt, amelyet a helybe – tudtuk nélkül – befektető alkalmazottak indítottak. Az éjszaka királya, a Pesti Broadway alapítója, a magyar nyelvű operett atyja 1903-ban egy mosónőtől bérelt szobában halt meg a Nagymező utcában, a színházpalotája közvetlen közelében.

Az első világháborúval véget értek a boldog békeidők a pesti éjszakában, az Orfeum egykori épületét egy Ben Blumenthal nevű amerikai vállalkozó bérelte ki, és alakította át színházzá. Manapság Budapesti Operettszínház néven ismerjük, és hamarosan nemcsak könyv, hanem színdarab is készül Somossy Károly életéből. Az öreg, ha látná, bizonyára örülne neki.

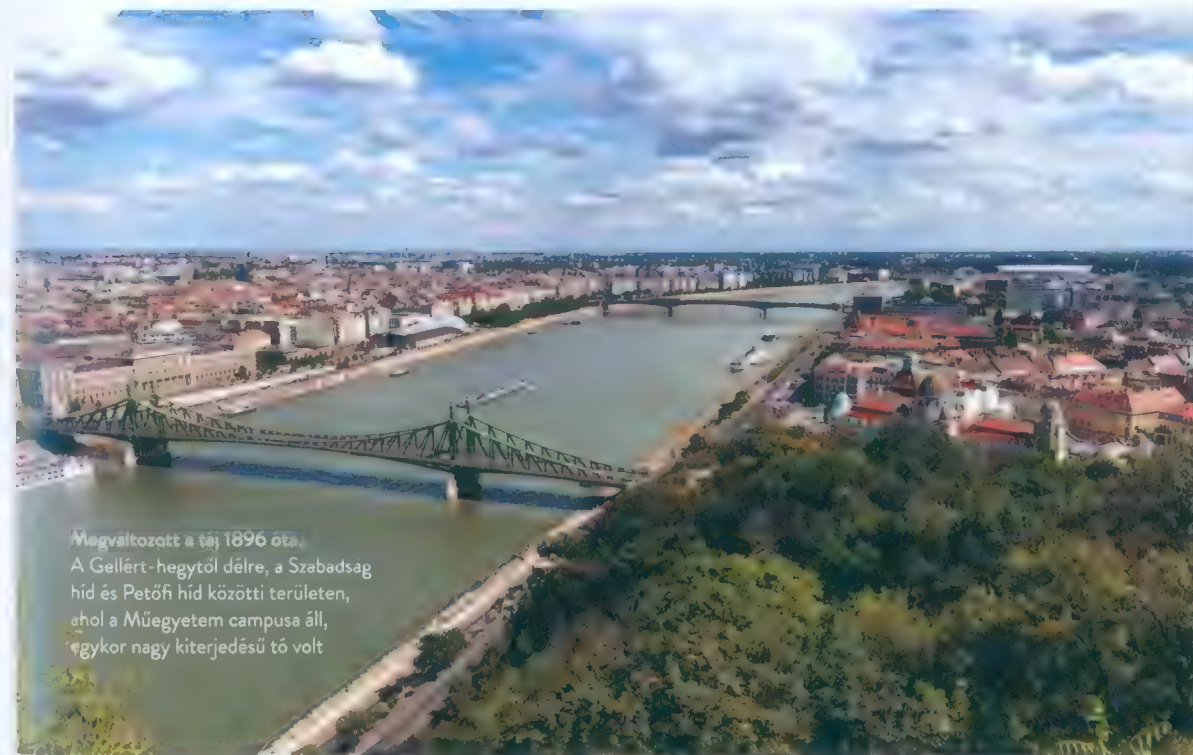

„Kimenet” van,
„bejövet” nincs az
ajtókon. Talán azért,
mert maguktól is
tódultak befelé az
emberek

A BUDAI DISNEYLAND, AMELYET A SZÚNYOGOK TETTEK TÖNKRE

A KONSTANTINÁPOLY VÁROS RÉSZ
MINDÖSSZE NÉHÁNY HÓNAPOT ÉLT

A százharminc évvel ezelőtti Budapestre csöppenne úgy kapkodnánk a fejünket, mintha a Marsra dobtak volna le bennünket. Néhány dolog és építmény ismerős lenne persze, például a Lánchíd, a Magyar Tudományos Aka-

Megváltozott a táj 1896 óta.
A Gellért-hegytől délre, a Szabadság
híd és Petőfi híd közötti területen,
ahol a Műegyetem campusa áll,
egyszer nagy kiterjedésű tó volt

démia épülete, vagy a Nagykörút, ám alapvetően egy idegen város fogadna bennünket. A Gellért-hegytől délre (a Gellért Szállót ne keressük, ekkor még nem épült meg), a mai Műegyetem helyén egy hatalmas tó tárulna a szemünk elé. Ez volt a Lágymányosi-tó, amely tényleg brutálisan nagy területet foglalt el, kis túzással a Szabadság hídtól egészen a Petőfi hídnál álló Schönherz Kollégiumig tartott. A tó körül egy kis makettvárost találunk, amely a Konstantinápoly Budapesten nevet viselte. Olyan volt, mint egy Las Vegasba oltott világkiállítás, Disneyland és egy gigantikus falunapi vurstli

A korabeli metszet is mutatja, hogy milyen hatalmas területet építtetett be Somossy. Jól látszik a sziget a rá vezető fahíddal, és a távolban a mini-Hagia Szophia. Mindez talán nem csak a szerzőt emlékezteti a Dubajban található Palm Jumeirah-ra, a semmiből létrehozott, mesterséges sziget varázsvilágára

Forrás: Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum

szerelemgyereke. Éjszakánként tűzijátékok borították be az eget, miközben a közönség tengeri csaták utánzásában gyönyörködhetett, megannyi török maskarába öltöztetett színész, és még több szűnyog társaságában.

Az ötlet természetesen az előző fejezetben már bemutatott Somossy Károly fejéből pattant ki. A Pesti Broadway felvirágoztatója nemcsak megálmodta, hanem meg is valósította olykor elképesztő vízióit. Az egész történet

A látványosság a Duna felől nézve. A Konstantinápoly Budapesten igazi kis műváros volt

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

állítólag úgy kezdődött, hogy 1896-ra meghirdették az államiság ezeréves fennállásának ünnepét, a millenniумot, amelyre Ferenc József és más koronás fők mellett külföldi látogatók tömegei özönlöttek. Ekkor készült el a földalatti és megannyi más izgalmas újdonság is. Az események epicentruma a Városligetben volt, az erre a célra felépített Ős-Budavára nevű szórakoztatócentrumban, ahol az érdeklődők rengeteg pavilont és kocsmát látogathattak reggeltől hajnalig. Somossy nagy ambíciókkal jelentkezett, hogy szeretné elnyerni az Ős-Budavára működtetési jogát. A mester mulatókirályi titulását senki sem vonta kétségbe, a pályázatát azonban figyelembe se vették.

Erre Somossy Károly megsértődött, de ő még ezt is olyan nagyvonalúan csinálta, mint senki más. Bosszúból felépített egy másik – ha lehet, még nagyobb – buliközpontot a város végében, a Lágymányosi-tónál. A Konstantinápoly Budapesten a mesés és egzotikus Keletet hozta el a városlakóknak és a turistáknak.

1896. május 23-án nyílt meg a látványosság, ahol a *Vasárnapi Ujság* színes tudósítása szerint csoda dolgokat láthatott a közönség. A tó közepén állt egy kis sziget, amelyre tíz méter széles masszív fahíd vezetett. A hídról „fényt lövelltek az esthomályba”, ami az újságíró szerint elragadó látványt nyújtott. A szigeten voltak James Pain és fia tűzijátékraktárai, a nemzetközi szinten is ismert pirotechnikai cég heti két-három előadást tartott. A publikum ilyenkor ezresével toporgott, hogy lássa a negyvenkrajcáros show-t. A fénytengerben úszó tavat apró kajakok lepték el esténként, ezeket a „török” ladikokat romantikus csónakázásra lehetett használni.

Somossy mindent bedobott, hogy népszerűsítse szórakoztatócentrumát. Szórólapokat nyomtatott az aktuális műsorral, képeslapokat gyártott, „vendégművészeket” parancsolt tevehátra

Források: Arcanum Digitális Tudománytár, Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, Budapesti Történeti Múzeum - Kiscelli Múzeum

Jóval nagyobb hajók is megfordultak a tapon! Teljes tengeri ütközeteket játszottak le, ágyúdörrenéssel, süllyedő naszádokkal, szuronyos rohamokkal. A közönség úgy ámuldozott, mint ma a Las Vegas-i Bellagio Hotel vízi show-ján. Egy alkalommal II. Rákóczi Ferenc Konstantinápolyba érkezését adták elő, és nem fukarkodtak a díszletekkel: hajóraj, lovas janicsárok, fogatok vettek részt a játékban.

Az újság szerint a hely egyik leglátványosabb eleme az úszó színpad volt, amely az „adriai tenger egy sziklabarlangját ábrázolja, ahol pajkos szirének és vízitündérek káprázatos játékot űznek”. Mindenki fantáziájára bízom, hogy a szirének miként pajkoskodtak a Duna vizében. A szárazföldre lépve egy komplett városban találta magát az ember, a franciásan elnevezett Rue de Stambul főutcából további girbegurba kis utcák nyíltak mór stílusú épületekkel, bájos lépcsősorokkal. Egy Sadulah nevű konstantinápolyi vál-

lalkozó bazárjában keleti szőnyegek, aranyhímzések és csecsebecsék tömege roskadozott, a jó nevű dr. Candiaini Napoleon pedig egy látványos kis „üveggyárat” üzemeltetett, ahol dísz tárgyakat készítettek a vásárlók szeme láttára. Imádták a népek az olasz Lapini testvérek házi szobrászatát – carrarai márványból faragták az eladásra szánt alkotásokat.

A török kávéházban démoni hastáncosok ringatták csípőjüket, ám azt Somossy nem győzte hangsúlyozni, hogy szó sincs háremről, kéjnőkről, a Konstantinápoly Budapesti családi szórakozást kínált. A zabolátlan erkölcsök szabadon engedésére ott volt az Orfeum. Orbitális kakofónia terítette be így is Lágymányos máskor békáktól hangos vidékét: az egyik sarkon cigányzene szólt, a másikon egy huszonnyolc tagú olasz csoport szerenádolt, a francia színházban egy párizsi társulat mutatta be a művészetét. A tudósítások kiemelik, hogy Somossy – iszonyatos kölcsönök árán – felépítette ebben a papundeklivárosban a Hagia Szophia mását, még muszlim szokások szerinti avatóünnepséget is tartottak. Egy szóval a Konstantinápoly Budapesti olyan volt, mint egy állandósult Sziget Fesztivál koncertekkel, előadásokkal, etető- és itatóhelyekkel és egy komplett új vigalmi negyeddal. A tömeg imádkozta, Somossy már arról tárgyalt, hogy a belvárost a Lágymányosi-tóval összekötő, ötpercenként induló gőzhajójáratot állandó villamosjáratra cseréli.

A csoda azonban egyetlen hónapig tartott. A nyár derekára már alig térferegtek a pestiek a „bulinegyedben”. Mi történt? Hova lett a kezdeti lelkesedés? Somossy vállalkozását biológiai csapás érte. Nem elég, hogy az esős, rossz idő gyérítette az érdeklődők számát, a csapadék hatására hatalmas szúnyograjok is megjelentek a környéken. A vérszívók miatt a mutatványosoknak és árusoknak nem maradt vendégük, a tizenkilencedik századi budai Disneyland teljes csődtömeggé vált. Somossy tekintélyén csorba esett. Konstantinápolyt Hagia Szophiástul, Galata hidastul elkezdte vizszakövetelni a természet. Minden bizonnyal az sem segített, hogy rengeteg program volt ebben az évben a városban, az Ős-Budavára is tömegeket szippantott fel. Nem tudni, meddig álltak a díszletváros emlékei, néhány évig még biztosan, aztán az 1930-as években megkezdtek a tó feltöltését. Ezt a bulit megölték a szúnyogok.

KESERŰVÍZ, ÉDES ÉLET – A CSODÁLATOS SAXLEHNER-PALOTA

A MAGYAR VÁLLALKOZÓ MÉG NEW YORK
FELHŐKARCOLÓIN IS REKLÁMOZTA A GYÓGYVIZÉT

Saxlehner András története igazi hollywoodi forgatókönyv-alapanyag: a tengerentúlon bizonyára már filmek tucatjait forgatták volna a sztoriból. A mágnes nevét manapság kevesen ismerik, pedig Saxlehner – alig néhány év alatt – a világ legismertebb magyar márkáját építette fel. A Hunyadi János keserűvizet Brazíliától Dél-Afrikáig, az Egyesült Államoktól Indiáig ismerték és itták az emberek. Népszerűsége csúcsán, 1913-ban tízenötmillió palack fogyott a vízből. A Rubik-kockát leszámítva talán azóta sem volt olyan hazai brand, amely ekkora nemzetközi ismertségnek örvendett volna. Mindez egyetlen embernek volt köszönhető: Saxlehner Andrásnak, akinek a vizet a vakszerencse sodorta az útjába, ő pedig azonnal megálta benne a lehetőséget.

A keserűvíz-milliárdos palotája az Andrássy út 3. szám alatt áll, a Deák tér közvetlen közelében. Kívülről bárki megcsodálhatja – a turisták előszeretettel fényképezik is a kaput őrző fáklás alakokat. Huszár Dávid fotós kollégámmal pedig különleges lehetőséget kaptunk arra, hogy bejárjuk

Az Andrássy út 3. szám alatti palota 1885-ben készült el. Építtetője, Saxlehner András csak rövid ideig élvezhette pompás otthonát. Az épület kívülről is szép, belülről pedig egyenesen pompás

A második emeleten egy kis szobrot, felette pedig egy Lotz-festményt találunk

A színezett ablakok természetesen Róth Miksa műhelyéből kerültek ki

A palota építésére a forrást a gyógyvíz adta, így nem csoda, hogy sok a fürdőzéssel, vízzel kapcsolatos utalás az épület díszein. Fürdőző félmeztelen és meztelen nőkből igen sokat látunk

Márványkandalló, kristálytükör, selyemtapéta. Saxlehneréknek kifinomult és drága ízlésük volt

Ami szekrénynek tűnik, arról könnyen kiderülhet, hogy valójában egy titkos ajtó

A Saxlehner család az első emeleti luxuskosztályban élt, amelynek nappalja vetekszik a versailles-i palota díszítettségével

a palota legszebb részeit, és saját szemünkkel győződjünk meg a Saxlehner család egykori gazdagságáról.

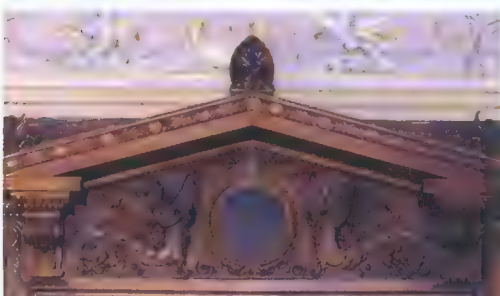
Az épület 1885-ben készült el, abban az évben, amikor a Sugár utat Andrassy útnak nevezték el. Az exkluzív helyen fekvő telek annyira drága volt, hogy a város már attól tartott, senki nem veszi meg, és így – szegényszemre – foghíjasan adják át a magyar Champs-Élysées-t. Utolsó pillanatban aztán megérkezett Saxlehner, és letette a készpénzt. A vízmág-nás ebben sem volt kispályás, mint ahogyan a luxus terén sem! Magát az

épületet Czigler Győző tervezte, akinek – többek között – a Széchenyi Gyógyfürdőt is köszönhetjük. A belső terekről a kor szokásos nagyágyúi gondoskodtak: Róth Miksa az üvegablakokról, Thék Endre az asztalosmunkákról, Jungfer Gyula a kovácsoltvasakról, Lotz Károly pedig a freskókról.

Nem kevesebb mint négyszáz négyzetméternyi freskóval borított falfelület fogadja a palotába betérő látogatót, az első emeleten pedig egy tiszobás, kivételesen jó állapotban megmaradt luxus-

lakosztály található. Ebben éltek Saxlehnerék. A családfő aligha lehetett szerény ember: minden falfelületen, sőt a freskókon, valamint a kovácsoltvas tárgyakon, kandallókon is lépten-nyomon felfedezhető az SA, valamint a feleségére, Emíliára utaló SE monogram. Ha az embernek rááll a seme, több tucat ilyen talál az épület minden szegletében.

A luxuslakás egészen lenyűgöző látvány. Részben a szerencsének, részben pedig a restaurátorok gondos munkájának köszönhető, hogy szinte az eredeti pompájában fennmaradt. A nagypolgári fényűző életérzést elősegítették a selyemtapéták, a faragott és intarziás faburkolatok, a hatalmas velencei csillárok és a carrarai márványból készült kandalló. Emília

Sellők a fán – személyes kedvenceim a faburkolatok

Monogramok mindenhol a padlótól a plafonig: az SA természetesen Saxlehner Andrára utal, míg az SE feleségére, Emíliára

asszony szerette a muzsikát: a zeneterem mennyezetét kedvenc alkotói, Bach, Beethoven, Haydn és Mozart portréi díszítik.

Fotós kollégámmal valósággal kapkodtuk a fejünket. Minden négyzet-centiméteren akadt valami látnivaló, belsőépítészeti izgalom, gyönyörűen kidolgozott díszítőelem. A Lotz-freskók stílusosan a fürdőzés és a víz szépségét mutatják be – rengeteg formás női kebel segítségével. A legizgalmasabbak azonban azok a részletek, amelyek első ránézésre nem tűnnek fel: ilyen például a faburkolat mögé rejtett széf, vagy a szekrénynek álcázott étellift. Az ablakok és a roletták automata nyitószervezetei a mai napig működnek. Ahogy mondani szokás, ezekben az építményekben még volt anyag, nem pár évre tervezték őket.

Míg a család az első emeleti, versailles-i hangulatú lakosztályban élt, a földszinten irodák voltak, a többi lakást pedig nagypénzű bérlők vehették birtokukba. Maga Saxlehner András nem sokáig élvezhette a pompát: néhány évvel a palota átadása után, 1889-ben elhunyt.

A Thüringiából származó Saxlehner családban finoman szólva is nagy hagyománya volt a posztókereskedelemnek. Ezzel a foglalkozással kereste a kenyerét András ükapja, nagyapja és édesapja is. A família tagjai ráadásul előszeretettel házasodtak más posztókereskedő családokkal, így az 1815-ben Kőszegen született Saxlehner Andrásnak nem kellett sokáig bújni a pályaválasztási tanácsadót.

A fiatal posztókereskedő aktív tagja volt a magyar ipart támogató Honi Védegyletnek, itt ismerkedett meg Kossuth Lajossal, aki bátorította, hogy nyisson üzletet Pesten. A meglehetősen furcsa nevű Fekete kutya posztóbolt a Váci utcában várta a vásárlókat. András üzlettársa a fivére, Sámuel volt. A biznisz szépen fejlődött, azonban a kereskedő magánélete tragikus fordulatot vett. Felesége, Erzsébet, háromévnyi házasság után, fiatalon elhunyt. A férfi 1854-ben nősült meg újra, választottja Pelikán Emília lett, aki

SAXLEHNER ANDOR, SAXLEHNER ANDRÁS, SAXLEHNER ÁRPÁD

A cégalapító Saxlehner András középen, Andor fia balra, Árpád jobbra. András üzleti zsenije már posztókereskedő korában nyilvánvaló volt. Szívesebben foglalkozott például „parasztposztóval”, azaz egyszerűbb anyagokkal, mint finom kelmékkel. Az ok?

A parasztok megszokták, hogy mindent készpénzben kell fizetniük, míg az úri szabók hitelbe vásároltak

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

A zeneszoba plafonjáról Bach, Beethoven, Haydn és Mozart néz le ránk. Emília asszony szerette a muzsikát

tizenhét év alatt kilenc gyereknek adott életet, közülük négy fiú és két lány érte meg a felnőttkort.

Úgy tűnt, hogy elődeihez hasonlóan Saxlehner András is tisztességes jövedelmű, posztókereskedőként vonul majd nyugdíjba, az üzletet pedig idővel fiaira hagyja. 1862-ben, egy szép napon aztán betért egy gazda az üzletbe, és András élete hatalmas fordulatot vett. A gazda, bizonyos Bayer József arra panaszkodott, hogy földet vett a budai Dobogó-hegy déli oldalában, azonban az ott fúrt kútból származó víz nem jó semmire, keserű, mint a rettetet, az állatai nem isznak belőle, vagy ha mégis, az még rosszabb, mert hasmenésük lesz tőle.

Saxlehner András nem tanult geológiát, azt azonban ő is hallotta, hogy néhány évvel korábban, a közeli Kelenföldi-fennsíkon, a mai Szent Imre Kórház területén keserűvizet találtak. Belevetette magát a kutatásba, és arra jutott, hogy ha valóban gyógyvízforrások bújnak meg a föld alatt, az hatalmas üzleti lehetőségekkel kecsegtet.

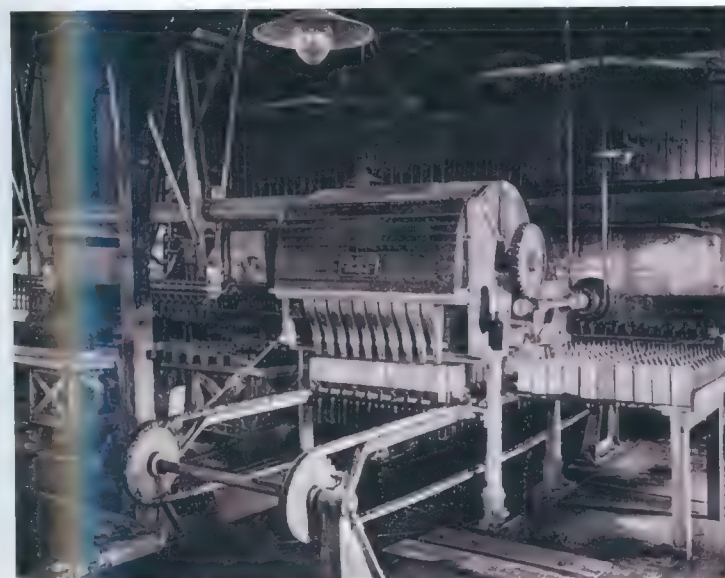
Saxlehner András megvette a földet a gazdától, és negyvennyolc évesen hihetetlen elánnal vetette bele magát az új feladatba. Nem aprózta el, nem óvatoskodott: rögtön nagyban gondolkodott. Hitt a megérzéseiben és az aprólékos tervezés erejében. A boltot a testvéreére hagyta, és egyetlen évvel azután, hogy Bayer gazda átlépte a küszöbét, az üzletember három kúttal elkezdte a kitermelést az Örsödi-völgyben, a mai Kőérberki és a régi Balatoni út között.

Már az első évben évi negyvenezer palackot hoztak forgalomba a Hunyadi Jánosról elnevezett keserűvízből. 1864-ben már kilencvenkilencezer palackot, 1869-ben háromszáznegyvezret dobtak piacra. 1885-ben nem kevesebb mint hetven kút működött. Addigra kétszázötven munkásnak és családjaiknak adott megélhetést a Hunyadi János nevét viselő keserűvíz, amelynek két hatóanyaga a glaucos és a keserűs volt. Az üzemben előbb

Saxlehner keményen megdolgozott a sikerért, amit mindenáron meg akart védeni. Számos egyedi elemet alkalmazott a palack tervezésekor is, a formától kezdve a Hunyadi-portrén át a grafikai elemekig. Ezekre hivatkozva sikerrel védett ki a család minden hamisítási próbálkozást itthon és külföldön egyaránt. Hunyadi János egyébként az üzletember kedvenc történelmi figurája volt, innen a névválasztás

Forrás: Kozkincs

A palacktöltő gép Saxlehner saját szabadalma volt. A masina segítségével az üzem hihetetlen mennyiségeket volt képes szállítani a forgalmazóinak

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

vezették be a közvilágítást, mint a budapesti utcákon, a föld alatt pedig hatalmas medencék segítették a professzionális kitermelést. Még saját tűzoltóság is működött itt tizennégy főállású tiszttel. Saxlehner András óriási összegeket fektetett az üzletébe, a legmodernebb technikát használta, és minden tekintetben újtó volt.

A mágnás legjobb ötletének kétségtávol az exportálás 1869-es elindítása bizonyult. Ez a merész lépés bombasztikus sikert hozott, a magyar

piac néhány éven belül már eltörpült a nemzetközi kereslet mellett. A keserűvíz a Monarchia igazi terméke volt: az üveg cseh volt, a dugó és a zárókupak osztrák, a víz pedig természetesen magyar. Megszületett a híres reklámmondat is: „Az egész világ használja, az egész világnak használ.” Nem volt ebben semmi túlzás: Dél-Amerikától Indiáig tényleg a fél világ a magyar vizet nyelte emésztési bántalmaira.

Saxlehner nemcsak a piacon, hanem területileg is terjeszkedett, megvásárolta a környező telkeket, az üzemet pedig saját, két és fél

kilométeres vasútvonallal kötötte össze a kelenföldi pályaudvarral. „Palacktöltő” készüléket szabadalmaztatott, amely óránként (!) tízezer üveget volt képes megtölteni a keserű nedűvel. Thirring Gusztáv 1900-ban megjelent tájékoztatójában így ír a technikáról: „A töltési folyamat mechanikus úton történik. Mivel emberi kéz a vízzel érintkezésbe nem jut, a kezelés tisztasága és szabotossága a legnagyobb tökélyre van emelve. A telep mintegy 200 épületből áll, s a munkások száma 600. Évi forgalma 5-6 millió palackra rúg”.

Bár az alapító örökre elaludt, fő műve napról napra tovább nőtt. Felsége, Emília állt a kormánykerékhez, de fiai, Andor, Árpád, Kálmán és Ödön is mind részt vállaltak a munkában. Londoni és New York-i képvisellet alapítottak, ezeket egy-egy fiú igazgatta. Az egyik gyerek emellett Belgium, a másik pedig Finnország tiszteletbeli konzulja lett. Az aranykorban a Saxlehner család története összefonódott más neves famíliákéval is: Kálmán egy Haggenmacher-lányt, Emmát vette el. (A malomiparos és sörgyá-

[illegible]

ORDER IT
Get it from your jobber or

1

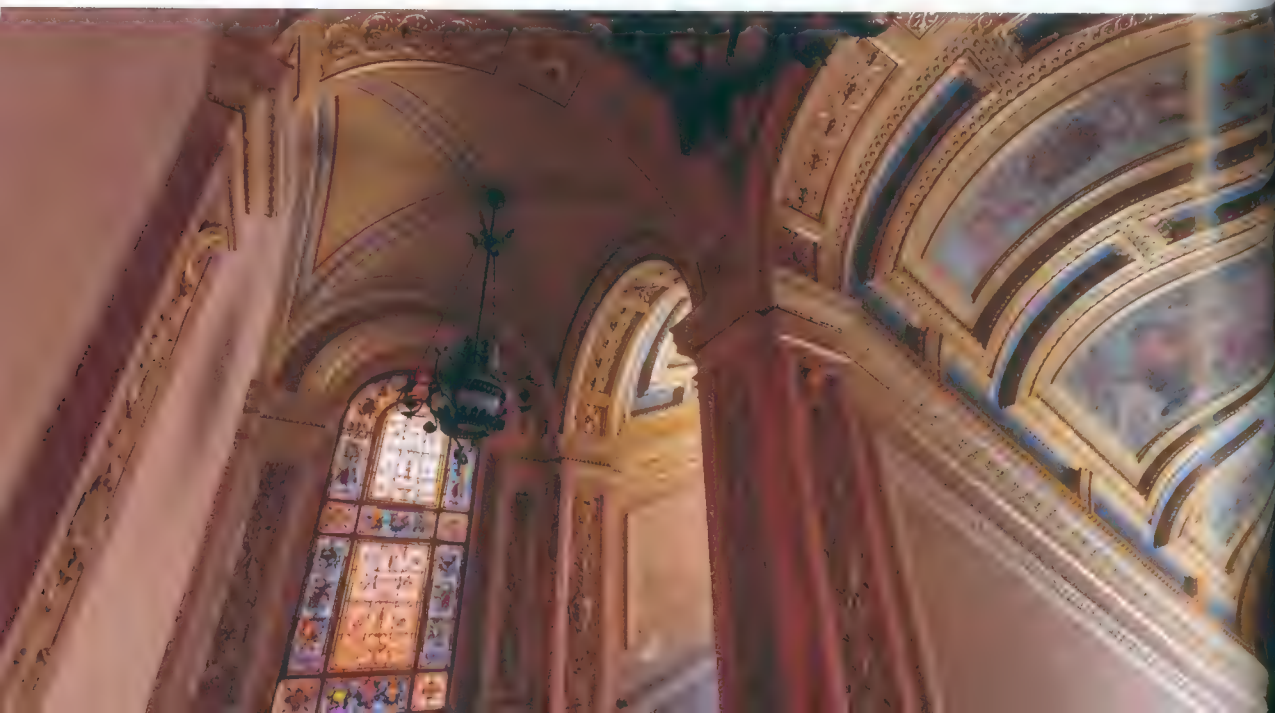

ros Haggenmacher családról, amelynek palotája szintén az Andrássy úton épült fel, a könyv egy másik fejezetében mesélek.) Az első világhégés előtt már tizenötmillió palackot adtak el a keserű magyar vízből, azonban a háború hatalmas csapást jelentett az ország és a vállalat számára is. A kereslet megcsappant, és már soha nem tért vissza a korábbi szintre.

Maga a palota 1938-ig még a család birtokában maradt, ekkor a legtöbb Saxlehner elhagyta az országot, ingatlanait pedig eladták. Az új tulajdonosok a Gyáriparosok Országos Szövetségének és a bélyeggyűjtőknek adták ki a lakást, majd 1972-től egészen 2012-ig a Postamúzeum működött itt. Részben ennek is köszönheti az épület, hogy elkerülte a szocialista időkben szokványos „darabolást”, a hatalmas terek bontatlanul megmaradhattak az utókornak. Jelenleg is sokat dolgoznak a szakemberek az épület állagának megóvására, jövőbeli hasznosítása pedig még kérdéses.

A háború után az egyik régi üzlettárs újraindította a termelést, majd az államosítást követően a Vízkutató és Fúró Vállalat vette át a telepet. Ma a XI. kerületi Keserűvíz utca és Gyógyvíz utca nevei emlékeztetnek az egykori telepre, amelynek a főbb épületei ma is állnak, sőt maga a Hunyadi János keserűvíz is kapható – igaz, valamivel kisebb piacon, mint a huszadik század elején.

Bár a tulajdonosok lakása az első emeleten volt, az oda vezető úton, a lépcsőházban már érezhették a vendégek, hogy nem szegény családhoz érkeztek

FRIDA: A BUJASÁG ELEGÁNS PALOTÁJA

A VÁROS LEGFLANCOSABB BORDÉLYHÁZA
A MAGYAR UTCÁBÓL

Gyakran emlegetjük azt az elkoptatott mondatot: ha ezek a falak mesélni tudnának! Amennyiben a Magyar utca 29. téglái váratlanul tényleg anekdotázni kezdenének, történeteik erősen pikánsak volnának. A ma is szemet gyönyörködtető épület 1903-tól egészen 1922-ig Maison Frida (Fridalak) néven Budapest legismertebb és legfényűzőbb bordélyháza volt, ahová az elit tagjai jártak élvezni a válogatott, gyönyörű lányok szolgáltatásait. Ekkor, a huszadik század elején gőzerővel fejlődő városban burjánzott a prostitúció, miközben a mindennapokat a merev erkölcsök jellemezték. Hogyan fér meg egymás mellett a kettő? Erről is beszélgettünk szakértőnkkel, de előbb vessünk egy pillantást a Magyar utca 29. számú épületre.

A Károlyi-kerttől és a Kálvin tértől kőhajátáson áll ez a szépséges bérház, amely a belváros egyik különösen régi darabja. 1846-ban húzták fel az épületet, vagyis közel száznyolcvan

Magyar utca 29.-ben álló épületet 1846-ban húzták fel, a pesti belvárosban is kimonodottan öregnek számít. Az épület stílusos része a vörös ajtó, amely talán az egykori pikáns múltra utal

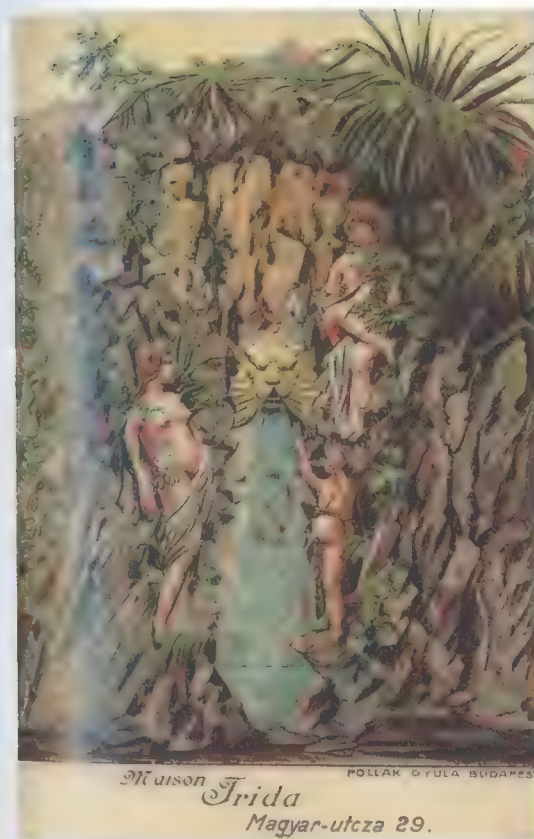

éves története során átélt két világháborút, két forradalmat és megannyi rendszerváltást. A sztori eleje még szokványos, egy Tóth Vilma nevű hölgy üzemeltette az apja által épített bérpalotát, amelyben ő maga is élt, a többi lakást pedig albérlőknek adta ki. 1903-ban aztán megérkezett Östreicher (néha Österreicher) Ede és felesége, Frida. A házaspár befektetés céljából vette meg az épületet. Szó szerint.

„Eleve bordélyházat akartak nyitni, ami teljesen legális tevékenységnek számított akkoriban. 1867 óta életben volt az úgynevezett »bordélyházak és kéj nők iránti szabályrendelet«, amely legális keretek közé terelte a prostitúciót” – mesélte Apró Bernadett történész, doktoranduszhallgató, a téma kutatója. Ekkor, a huszadik század elején, évtizedekkel a kiegyezés után, de még a Monarchia fénykorában valósággal virágzott a szexipar. Hemzsegetek a kéj nők az utcákon, a bordélyokban, mulatókban, kávézóknak. Szinte minden sarkon fizetős szexhez juthatott a pesti polgár. Ennek következményét az egészségügyi statisztikák is rögzítették: tízből négy férfi „bujakórban” szenvedett. „Ez volt a szifilisz, a lágyfekély és a kankó gyűjtőneve. Természetesen a férfiak a feleségeiknek is hazavitték a fertőzéseket, így igen

Az intézmény által készített reklámanyagokon a földszinti, fényűző szalon, illetve az egyik szoba látható

Forrás: Szántó András gyűjteménye

Ez a képeslap a szalon bejáratának hajdani díszítését ábrázolja. Megfejtéséhez nem kell analitikus: üvöltő oroszlán, egzotikus környezet, ledér hölgyek, ömlő patak

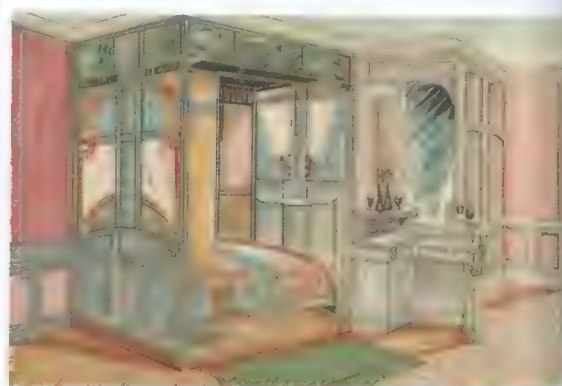
Forrás: Szántó András gyűjteménye

dott volt, hogy az urak bordélyokba járnak, a tinédzser fiúkat is általában egy szakmabeli hölgy avatta be a rejtelmekbe” – magyarázta a korabeli viszonyokat a dualizmus kori prostitúció kutatója.

Az Östreicher házaspár egy olyan időszakban nyitotta meg luxuskéj lakát, amikor a hagyományos bordélyházak – vagy, ahogy akkoriban nevezték őket, kéj nőtelepek – kezdtek kimenni a divatból. A férfiak inkább a mulatókban keresték a fizetős kalandokat. A Maison Frida a régi idők hangulatát hozta vissza, amire úgy tűnik, nagy igény volt. Östreicherék átalakították az épületet, a földszinten egy nagy szalon, az emeleten pedig a lányok szobái kaptak helyet. Igazi kéjpalota volt ez, luxusbútorokkal, szép kurtizánokkal, és borsos árakkal. A madame szerepét a feleség, Frida töltötte be, aki vasmarokkal fogta a lányokat és irányította a napi üzletmenetet. Az a kétes dicsőség is neki jutott, hogy róla nevezték el a bordélyt.

Éjszakánként a meztelenség teljesen általános volt ezeken a helyeken. Az urak megérkeztek a szalonba, rögtön körbeudvarolták őket a meztelen, vagy szinte pucér lányok, közben a színpadon pikáns színdarabokat adtak elő, esetleg zenekar játszott a pódiumon. „Tudunk olyan prostituáltról, aki a show-műsorával utazott ide Bécsből. A Maison Frida a felső rétegek szórakozóhelye volt” – mesélte Apró Bernadett.

A lányokról kevés ismeret maradt fenn, így abban sem lehetünk bizonyosak, hogy saját akaratukból voltak-e a Magyar utcában. Özönlöttek ekkoriban a bevándorlók a birodalom minden szegletéből a fejlődő Budapestre. Köztük voltak azok a lányok is, akik cselédként, pincérnőként, vagy varrónőként próbáltak meg elhelyezkedni – természetesen képzetlenül, hiszen az oktatáshoz a náluk jobb módú nők sem fértek hozzá. Általában a cselédsor is szexuális abúzusokkal, veréssel és napi tizenhat órányi munkával járt, nem

komoly problémát jelentettek a szexuálisan terjedő betegségek. Janus-arcú volt a társadalom. A régi, viktoriánus erkölcsi normák voltak még érvényben, azaz a nőktől azt várták, hogy semmi közük ne legyen a szexualitáshoz, és a férfiakat is arra buzdították, hogy minél később, kizárólag a házasság keretei között éljenek nemi életet. Hallgatólagosan azonban teljesen elfoga-

csoda, ha sokan úgy döntöttek, kitörnek ebből a létből, és megpróbálnak másként, altesti munkával érvényesülni. Temérdek lányt a jóképű, elegáns gavallérok rántottak bele a bizniszbe. A sokat szenvedett cselédek mellett gyakran megjelentek lenyűgöző modorú férfiak, akik házasságot és jó életet ígértek nekik. Ruhákkal, ajándékokkal, bókokkal halmozták el őket, a lányok pedig elhitték – mert el akarták hinni –, hogy teljesül az álmuk, valakinek tényleg fontosak lehetnek. Hiba volt. A gavallér a sokadik randi után zsarolásba kezdett: az ajándékokért visszamenőleg is pénzt kért, ennek hiányában pedig ledolgoztatta a lányokkal a „tartozásukat”. A társadalmi változások is generálták a fizetős szex iránti hatalmas igényt: a városiasodó, polgáriasodó metropoliszban a régi erkölcsi kíváncsiság teljesítése helyett egyre többen élvezni szerették volna az életet. Ebbe a testiség is beletartozott.

A kéjnőket a nagy kereslet ellenére is általános megvetés övezte. A korabeli sajtóban az ocsmány féreg, emberi arccal bíró fúria, sőt, a különösen visszatartózkodó ondócsatorna elnevezéssel illették a lányokat. A politika is mindent megtett, hogy ostromozza a prostitúciót, ám ez nem gátolt meg egyes képviselőket abban, hogy napközben gyújtó hangú beszédet mondjanak a képviselőházban erkölcsi mételyt és nemzethalált vizionálva, éjjel pedig egy gyönyörű nőt tartsanak a karjaikban a Fridában.

Az adminisztrációs rendszer viszonylag egyszerű volt: a prostituáltjelölteknek be kellett menniük a rendőrkapitányságra, ahol kiválthatták a két hónapig érvényes engedélyt, a türelmi bárcát. „Tizenhét év volt az alsó korhatár, valamint büntetlen előélet kellett a bárcához, amit a madame-nak, vagyis Fridának is kérvényeznie kellett. A lányokat négy naponta megvizsgálta az orvos, ám ez hamis biztonságérzetet adott a kuncaftoknak, mert a leírásokból tudjuk, hogy egy-egy lányra gyakran csak egy perc jutott” – magyarázta Apró Bernadett. Az óvszer használatára szintén törvény kötelezte a kuncaftokat. Különös módon a gumikat méretre gyártották, a vevő egy tizenkét darabos ingyenes termékmintából választhatta ki, hogy az XL–S vonalon melyik illik rá.

A prostitúciónál talán csak a bürokrácia intézménye a fertelmesebb! Rengeteg dokumentumra volt szükség egy bordélyház üzemeltetéséhez: kellett egy bárca, azaz működési engedély a kéjhölgy számára, névre szóló egészségügyi lapok, kéjhölgynyilvántartás, havi kimutatás...

Forrás: Arcanum Digitális Tudományár

A Magyar utcában volt akkoriban egy másik híres kéjtanya is, amit a művelt kurtizán, Pilisy Róza üzemeltetett. Az irodalmi és politikai szalonnak is beillő bordélyba járt Apponyi Albert, Krúdy Gyula és Zichy Jenő, azonban a konkurencia nem rontotta az üzletet, a Maison Frida hatalmas bevételt termelt. A lányok a szobáikban laktak, teljes ellátást kaptak, cserébe a fizetésük nagy részét a madame-nak adták.

A bordélyház-tulajdonos házaspár nem a makulátlan üzleti háttéréről volt híres. Östreicher gyakran szerepelt az újságok hasábjain kétes ügyletei miatt. Az egyik, 1908-as eset még a *Szeged és Vidéke* című lapba is bekerült. Ezt írták a zurnaliszták: „A Maison Frida házigazdája Österreicher Ede hírhedt fővárosi uzorás ellen okirat-hamisítás és sikkasztás miatt bűnügyi eljárás folyik. Österreicher ugyanis tízezer korona kölcsönt adott Hanák József Király utcai kereskedőnek, akitől a pénz után havonként 300 korona kamatot szedett. Hanákot ez a lelketlen ügylet teljesen tönkretette. Mikor a boldogtalan embert a vérszopó mindenétől megfosztotta, Hanák bűnügyi feljelentést tett.”

Az ügyből nagy patália kerekedett olyannyira, hogy egy időre még a Maison Fridát is lefoglalták a hatóságok. Ede végül ezt az ügyet elsimította. Egy másik alkalommal a híres-hírhedt rendőrségi riporter, író, életművész és kávéház-tulajdonos Tarján Vilmosmal került összetűzésbe a kupi ura. Egy korabeli lap szerint az „előkelő, finom bordélyházban” a mocsárba taszítottak egy „külföldről idecsalt nevelőnőt”, vagyis leánykereskedelem miatt tettek feljelentést a pár ellen. Tarján Vilmos ekkor rendőrségi kapcsolatait felhasználva állítólag segítséget kínált Fridáéknak, később azonban zsarolni kezdte őket. Östreicher Ede erre lazán „kipofozta” az épületből a riportert.

Előfordult az is, hogy Frida asszony került a reflektorfénybe. Egy nyári estén a Magyar utcában fiáker állt meg, és a bordélyba beköltözött egy külföldi nő. Frida hol török, hol orosz nemesi sarjként mutatta be az elegáns vendéget, még a bordély forgalmát is megdobta a sok kíváncsiskodó, akik a titokzatos dámát akarták szemügyre venni. Frida mit sem sejtett arról, hogy az asszony férje lokálról lokálra magándetektívekkel fésüli át a várost. Erről így számolt be a *Magyar Nemzet* 1906. július 12-i száma: „Tegnap megjelent a rendőrségen Rusztin Salamon New York-i gyáros és előadta

az inspekciós tisztviselőknek, hogy feltűnő szép nejét, kivel évekig boldog családi egyetértésben élt hazájában, hónapokkal ezelőtt egy német származású fiatalember elcsábította és megszöktette. Nem nyugodott bele neje eltűnésébe s azóta felkutatta érte a földtekét. Mindig neje nyomában volt, de még nem sikerült őt elfognia. A rendőrtisztviselő a férj kérésére letartóztatta a nőt, s a toloncházba szállította. El is ítélték tizenkét nap fogságra... A boldog férj tolonczúton viszi haza megtört nejét.” A lap beszámolója a női jogok helyzetéről szóló szomorú mementó is egyben.

A *Pesti Napló* azzal színesíti a képet, hogy a pár egy varsói szórakozóhelyen ismerkedett meg egymással, valószínűleg az asszony a szórakoztatóipar erotikus válfájában dolgozott, a férfi pedig egy idő után neje szépségéből akart megélni. A rendőrség Fridát is elővette az asszony rejtegetése miatt.

Az Östreicher házaspár 1922-ben adta el a házat egy bizonyos Krüglér Jakabnének, aki nem sokat változtatott az üzletmeneten, továbbra is bor-

A cicázás benne van a ház történetében: egy macska figyeli a forgalmat a palota ablakából

Pocsolya és síkamlós múlt.
A Maison Frida épülete három
évtizeden át volt az erotika fellegvára

A palota belső tereit gyönyörűen felújították.
Az épületben a könyv írásakor luxusapartmanok működtek

délyházat működtetett itt. Végül 1927-ben hatóságilag bezáratták a kuplerájokat, innentől 1933-ig hivatalosan mulatóként funkcionált a lokál, bár szinte biztosra vehetjük, hogy a szolgáltatások továbbra is a bártól az ágyig terjedtek. A decens épület kerek harminc évig volt a szexipar elegáns fellegvára.

Ma a Magyar utca 29. előtt sétálva egy csodás vörös bejárati ajtó vonzza a tekintetet, ez azonban nem az épület múltjára utal, újabb kori, bár kétségtől szép és ízléses szerzemény. A kapun belül egy pompás előtér, valamint luxusapartmanok nyílnak, egészen pontosan nyolc, belsőépítész által megálmodott lakás. Az érzékiség fülledt levegője még ma is belengi az épületet, erre utal a hármas számú apartman leírása, amely elérhető az interneten az érdeklődők számára. „A hármaskát becézni kell. Minden vonásában feminin, tüzes, kacér, csábító. Az érzéken piros szőnyegen a fehér kanapéfelhő kínál helyet... Nőiségről mesél a hármaska, olyan mesét, amit a férfiak hallgatnak a legszívesebben.”

PÁNCÉLTEREM ÉS A CSÚSZDÁZÓ DIÁNA HERCEGNÉ A HARMINCAD UTCÁBAN

A TÜKRÖS FOLYOSÓN ELŐSZÖR A PÉNZT ŐRIZTÉK,
MAJD EMBEREKET MENTETTEK

A Harmincad utca a maga hat épületével olyan rövidke, hogy a legtöbb budapesti soha nem találkozik a nevével. Annak ellenére sem, hogy a hetven méter hosszú sétálóutca két belvárosi gócpontot, az Erzsébet teret és a Vörösmarty teret köti össze. Itt, a sarkon áll majd száz-tíz éve egy négyemeletes, masszív épület. Alagsorában a mai napig páncéltermek ásitának, amelyekben Raoul Wallenberg különösen értékes kincseket rejtegetett: embereket. Az épületet évtizedeken keresztül tartották megfigyelés alatt a titkosszolgálatok, kémek lestek itt kéme-
ket, Diána hercegné pedig korlátokon csúszkált a lépcsőházban. Titkokról, történelemről, sok pénzről mesél nekünk ez a ház.

Fotós kollégámmal bebocsátást nyertünk a Harmincad utca 6.-ba, amely harminc évig a Hazai Bank központjának, hetven éven keresztül

A Harmincad utca egy alig hetven méter hosszú utcácska a belváros szívében. Itt áll 1914 óta egy masszív épület, történetünk főszereplője

Rainer Károly tervező gondoskodott róla, hogy aki belép az előcsarnokba, az át-érezze a pénzintézet erejét, gazdagságát

Nagy-Britannia nagykövetségének adott helyet. A padló, amelyet tapos-tunk, 2017-ig volt angol felségterület, a diplomáciai testület ekkor költözött át egy jóval kisebb budai komplexumba.

Az előcsarnokban az ember rögtön felismeri, hogy a pénz szentélyébe lépett. Rainer Károly tervező azt akarta, hogy a látogatót lenyűgözze a bank gazdagsága és ereje, erőfeszítései pedig sikerrel jártak. Rózsaszín márványból készült dór oszlopok szegélyezik utunkat a hatalmas bronzajtók között. Innen rövid séta vezet a legimpozánsabb csarnokba, a Pénztárterembe. A hatalmas átriumot kazettás üvegtető fedi, amely a Haas és Somogyi cég alkotása. Annak idején az üvegtetőt vízpárával hűtötték, a vizet a szomszéd házak pincéjében fűt kutakból nyerték. Az üveg mozgatható volt, így a szellőzést is könnyedén megoldották a segítségével, miközben a tetőn elhelyezett lámpák olyan érzést keltettek, mintha folyamatosan beragyogná a napfény a csarnokot.

A Pénztárterem felirat az épület azon korszakából származik, amikor a Hazai Bank székháza volt itt

A Pénztárterem padlóját fekete, fehér és vörös márvánnyal rakták ki, a központi helyen pedig egy szfinxekkel körbeölelt aranyozott óra emlékeztet az idő múlására. Az alaposabb szemlélő időről időre felfedez egy-egy HB rövidítést is a díszítésbe rejtve,

Az egykori nagy csarnok, a pénztárterem díszé a kazettás üvegterő, amelyet a Somogyi és Haas cég készített. Középen aranyozott óra figyelmeztet rá, hogy az idő pénz

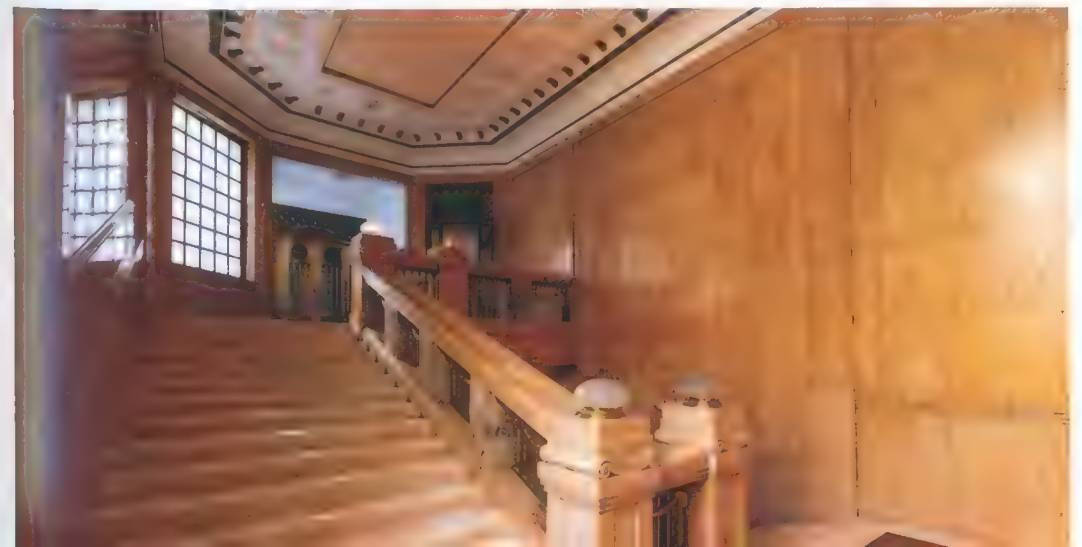
Díszes lépcsőház vezet fel az emeletre, ahol a bank igazgatóságának főhadiszállása volt, később pedig a nagykövet szobája is itt kapott helyet

ez természetesen a Hazai Bankot takarja. Kísérőnk, László, a teremből az örök szobájába terelt bennünket. „Az üveg valószínűleg golyóálló, a követség biztonságaért felelős örök figyelhették innen a főbejáratot” – magyarázta, majd egy újabb igazán brit örökségre is felhívta a figyelmet: a konnektorok egytől egyig szigetországi szabvánnyal készültek. A kettősség az ajtók, termék feliratain is tetten érhető: míg a régi német és magyar szövegek a bankos korszak maradványai, az angol nyelvűeket már a diplomaták hagyták hátra.

A Pénztárteremből az emeletre indultunk a pazar lépcsőházon keresztül. Hihetetlen érzés volt szabadon járkálni ott, ahol egykor a bankelnök, később pedig a nagykövet szobája, titkársága lehetett. Mennyi titkot hallottak ezek a faberakásos falak, mennyi információt nyeltek el a díszkandallók! Az elnöki irodához saját széf és párnázott ajtók tartoztak, valamint a lambéria mögött egy kis ajtó, amely a főnök személyes fürdőszobáját rejtette. Egy kis privát csigalépcsőt is felfedeztünk az elnöki folyosón, ez minden bizonnyal arra szolgált, hogy a vezetőség tagjai könnyen és feltűnés nélkül közlekedhessenek, ne kelljen a lépcsőházban vegyülniük a bankba igyekvő tömeggel. Más titkos zug is akad itt: a lambéria benyomásával egy apró helyiség tárult fel előttünk, vasalva lógott belül egy

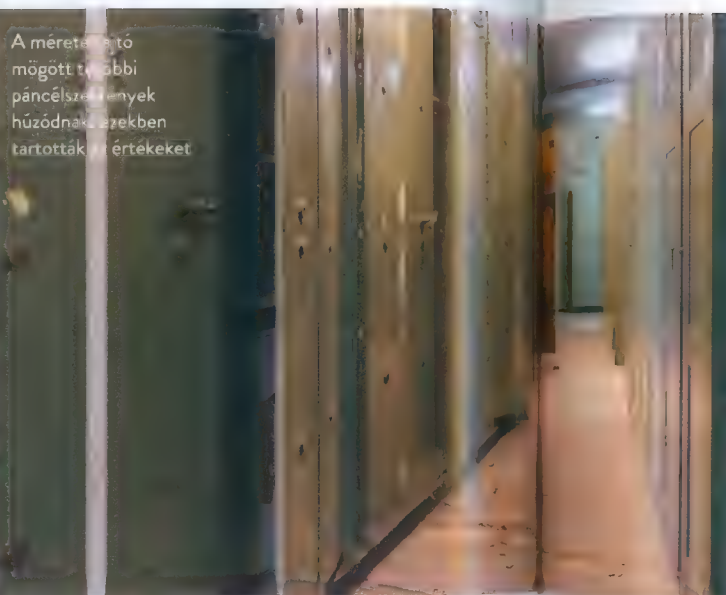

Egy kis Nagy-Britannia Pest közepén: a konnektorok az angol szabvány szerint készültek. Az épület minden értelemben a brit rendszer szerint működött

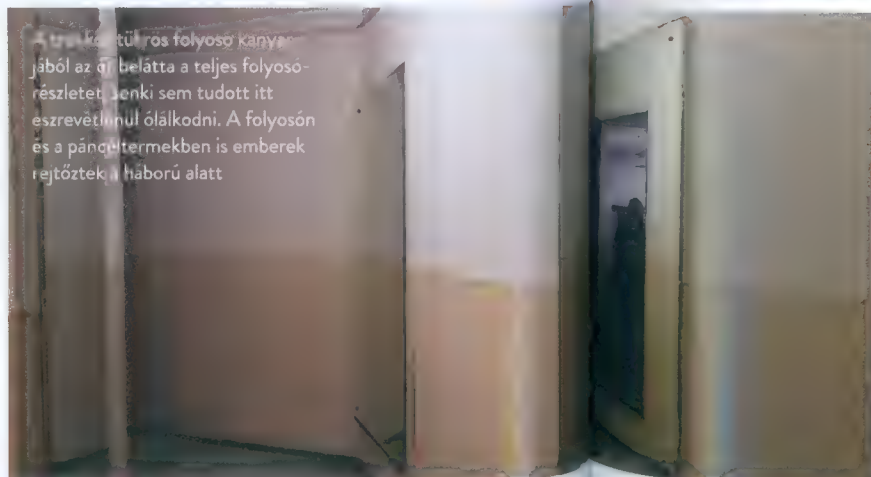

A vastag páncélajtó kinyitásához egy izmos embernek is minden erejére szüksége van

A méretes ajtó mögött többi páncélszekrények húzódnak, ezekben tartották az értékeket

A tükör tülkös folyosó kanyarjából az ajtó belátta a teljes folyosó-részletet, senki sem tudott itt észrevétlenül ólálkodni. A folyosón és a pánctermekekben is emberek rejtőztek a háború alatt

A 2012-es londoni paralimpiai játékok plakátja az angol követ-ség korszakából maradt hátra

finom szövésű öltönynadrag. Ki tudja, hány éve várta már akkor a gazdáját. Egy szinttel feljebb kevésbé díszes folyosót találtunk, itt a banki alkalmazottak, később pedig a követség beosztottjai végezték munkájukat. Az egy főre jutó páncélajtók magas száma azért jelzi, hogy fontos feladatot töltött be az épület.

„Hogy ez a terem milyen célt szolgálhatott, azt csak találgatni lehet” – mondta kísérőnk, majd bevezetett bennünket egy gondosan, fémredőnyökkel lesötétített, szinte befalazott ablakú helyiségbe. Talán szerverterem volt itt, vagy a titkosított diplomáciai kommunikációs csatornákat üzemeltették innen. Az sem kizárt, hogy a lehallgatásbiztos szobát bizalmas beszélgetésekre tartották fenn. Néhány irodával arrébb egy jókora iratmegsemmisítő szerkezetre bukkantunk, az aljában még ott állt a legutóbb (valószínűleg évekkel ezelőtt) ledarált papírokból maradt szemcsés por.

A Harmincad utca legizgalmasabb részei azonban nem a díszes termekben vagy az igazgatói folyosón keresendők, hanem mélyen a föld alatt. „Egyáltalán nem hiszek a földöntúli dolgokban, de idelenn nem szívesen járkálok egyedül” – ismerte be László, és mindannyian mélyen megértettük érzéseit. A Hazai Bank superbiztonságos pánctermeibe alagsori folyosók labirintusán keresztül vezet az út. Az egyiket – találóan – tükörfolyosónak nevezik. A sarkokban elhelyezett tükrök a mai napig a helyükön vannak és különleges optikai élményt adnak. Az örök elég volt egyetlen pillantást vetnie a tükrökre, és máris átlátta a teljes szakaszt – itt nem lehetett elbújni, vagy a sarokban meglapulni.

A páncterem egyik bejáratát egy nehéz páncélajtó zárja – László szerint öt megtermett férfi kellett a becsukásához. Mindez évekkel ezelőtt történt, azóta meg sem próbálkoztak a kinyitásával. A másik ajtó is hatalmas, fél méter vastag, aki ezen túljut, annak még egy vasajtóval is meg kell birkóznia, mielőtt beléphetne a trezorba. Odabent több száz eredeti páncélszekrény áll, többségükön még jól látható a gyártó cég, az Arnheim SJ emblémája. Az alagsorban több páncterem van. A Harmincad utcai az egyik legbiztonságosabb banképület volt az országban, azonban olyan időszakban és olyan városban állt, amelyen átsöpört a történelem minden vihara.

Az utolsó boldog év:
a Hazai Bank épülete
1928-ban, és benne
a nyüzsgő pénztárterem

Forrás: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár
Budapest Gyűjtemény

Az 1894-ben alapított Hazai Bank egy hatalmas és jól menő pénzintézet volt. A cég 1914-ben jutott el oda, hogy saját, ragyogó bankszékházat építsen. A méretekre jellemző, hogy a házban belül huszonegy állomásos csőpostarendszer működött. A hullámvölgyek az ünnepélyes szalagátvágás után azonban szinte azonnal jelentkeztek. Még a falak sem száradtak meg a festéktől, amikor kitört az első világháború, a bankot pedig állami hadikölcsönkötvény vásárlására kötelezte az állam. A hatalmas összeget a bank soha nem kapta vissza. Pár évvel később, a háborús vereség után az országot gazdasági válság, infláció és totális káosz rántotta a mélybe. Az emberek megrohamozták a bankokat, hogy kivegyék elértéktelenedő pénzüket. A Hazai Bank azonban még ekkor is állt, sőt a következő sorscsapást, az 1929-es gazdasági világválságot is kibekelte valahogyan. Aztán kitört a második világháború.

Rapoch Jenő vezérigazgatót zsidó származása miatt rúgták ki a banktól, de utódját, Benes Ferencet is letartóztatták egy időre. A bankot kötelezték, hogy írják össze a zsidó munkatársak neveit, majd menesszék mind egyiküket. A százhat szakemberből harminchétnek mennie kellett, kevés tapasztalt dolgozó maradt. 1944 márciusában aztán bevonultak a németek, és elkezdték az értelmiségiek, köztük a bankárok tömeges letartóztatását. A lakosság – amikor csak tehetett – megrohanta a bankját, mindenki magánál akarta tudni a megtakarításait, ám hiába, a németek zárolták a pánccelszekrényeket. Sorra születtek az újabb és újabb utasítások, amelyek először arról szóltak, hogy a zsidóknak nem szabad hozzáférést adni a saját számlájukhoz, majd elrendelték a teljes vagyonekbeztetésüket. November 9-én Toldy Árpád nyilas kormánybiztos jelent meg az épületben, és elvitte a zárolt tételek jelentős részét, amelyet aztán az Aranyvonattal csempészték ki az országból.

A Hazai Bank vezetői fegyverekkel és egy megszálló hadsereggel néztek szembe, így nem tehettek mást, mint hogy végignézték bankjuk és ügyfeleik kifosztását. Ami erejükből telt, azt azonban megtették az áldozatokért. Bérbe adták a bank harmadik emeletét a Svéd Királyság követségének, ahol aztán igen gyakran megfordult az embermentő diplomata, Raoul Wallenberg is. Az orosz ostromgyűrű közben szépen lassan körbevette a várost.

Az ostrom legpokolibb heteiben legalább ötven ember keresett menedéket a belvárosi épületben. Ide költözött családjával együtt Benes vezérigazgató és a teljes megmaradt banki vezetőség is. Wallenberg folyamatosan csempészte az üldözött zsidókat a bankba, amely pénzintézeti szerepe és diplomáciai mentessége miatt is biztonságos helynek számított. A nyilasok ide csak egyszer kíséreltek meg betörni, de akkor is sikerült őket elküldeni. A korabeli leírások szerint, az élet még így is pokolian nehéz volt: húsz robbanás rázta meg az épületet, háromszor ütött ki tűz,

Raoul Wallenberg ebben a házban is életet mentett.
A svéd diplomatából lett hős emléket tábla őrzi

a tetőszerkezet teljesen leégett, olykor a vízbetöréseket kellett elhárítaniuk a családoknak. A heves bombázások alatt mindenki a trezorban, valamint a tükörfolyosón várta a harcok enyhülését. Az emberi kincsekkel teli pénztárterem látványa ihlette Wallenberg híres mondatát: „Látott már ilyen trezort? Ebben nem pénz van, hanem sokkal értékesebb: emberek.”

A harcok egyre ádázabbak lettek, és a helyzet egyre tarthatatlanabbá vált a székházban. A szomszédban százával mészárolták le a zsidókat, a bombák szüntelenül hullottak, Wallenberg sofőrjét is megölte egy repesz, miközben terhes felesége, Luca is a bankban volt. Wallenberg 1945. január 17-én távozott az épületből a máig kérdéses, de mindenképpen tragikus sorsa felé.

A háború után a bank még egy darabig üzemelt, ám 1947-ben történelemmé vált, épületét pedig – meglehetősen viharvert állapotban – Nagy-Britannia kapta meg. Ekkor még csak követségként, mert a két or-

Az egykori pénztárterem később követségi fogadások helyszíne lett: II. Erzsébet királynő és fia, Károly herceg is megfordult itt

Ezen a képen már épül a szemközi házban a későbbi Patyolat üzlet, ahonnan valószínűleg megfigyelték a követséget. Dr. Del Medico Imre, a legendás levelező úgy emlékezett, hogy az O betű közepén az üveg láthatón másmilyen volt, mint a felirat többi részén

Forrás: Fortepan / Budapest Főváros Levéltára / Városrendezési és Építészeti Osztályának fényképei

szág 1963-ban, Kádár János alatt állította vissza nagykövetségi szintű kapcsolatát. Nigel Thorpe egykori brit nagykövet, későbbi üzletember könyvéből rengeteg érdekesség kiderül az épületről. Ebben a kötetben szerepel Sir James Cable diplomata visszaemlékezése is, aki elég szerencsétlen időpontban, 1956 októberében ismerkedett meg állomáshelyével. Így emlékezett azokra a napokra:

„Mi diplomaták hozzá vagyunk szokva a furcsa irodákhoz,

de amikor ezt az épületet 1956. október 23-án először meglátam, meglepődtem. A követség – bejáratánál egy üzlet silány portáljával – a két géppisztolyos, ÁVÓ-egyenruhás őrsem nélkül se lett volna csalogató. A szándékolatlan marcona örökön túljutva az előcsarnok, benne a követség brit és magyar munkatársaival már barátságosabbnak tűnt, de korántsem volt hívogató. A szerencsésebb látogatók a recsegő-ropogó liftet használhatták, de a többség csak a csupasz, rideg lépcsőkön közlekedett. A földszintet, ahol még álltak a kisajátított bank pultjai és válaszfalai, csak nagyritkán használtuk: tollaslabdázunk, vagy filmet vetítettünk benne, 1958 decemberében pedig itt tartottuk a fiam harmadik születésnapját.”

Az angolok buborékban éltek Magyarországon. A bejáratnál pózoló ávósok a magyarokat akarták távol tartani az épülettől, de a diplomaták, sőt feleségeik sem tehettek meg egyetlen lépést sem bőrkabátos őr kíséréte nélkül. Thorpe könyvében is szerepel a követségi munkatársak feltételezése, hogy a szemközi Patyolat O betűjében rejtett kamerával figyelték őket és az épületbe betérő vendégeket is. A követség időnként tartott vetítéseket, amelyeken magyarok is részt vehettek.

Azok a bátrak, akik vállalkoztak erre a veszélyes tetre, gyakran csoportokba szerveződtek, olykor ötvenen, százan is egyszerre törtek ki az épületből, hogy a nagy tömegben kisebb legyen az esély a beazonosításukra. A hatóságok folyamatosan zaklatták a magyar munkatársakat, különösen a szerintük ellenséges hatalmaknak dolgozó fordítókat. Letartóztatták, zsarolták őket, megpróbálkoztak a beszerzésükkel. Ennek megfelelően a diplomaták

nem is érezték meg '56 közelgő viharát, a nagykövet, Sir Leslie Fry például vidéki látogatásra indult október 23-án, és csak a vendéglátók izgatottságát látva kérdezte meg, hogy mégis mi folyik itt.

A forradalom kitörése után hirtelen csöngeni kezdtek a telefonok, egyre többen követelték a nyugati hatalmak beavatkozását. A konzul halált megvető bátorsággal összeszedte a forradalom dúlta városban az angol állampolgárokat, majd – ahogyan a világháború óráiban is – magukra zárták az ajtót és folyamatosan küldték haza a budapesti híreket. A már említett diplomata így fogalmazott: „Közel három kellemesen eseménytelen éven át dolgoztam ezen a követségen. Negyven esztendő telt el azóta, hogy utoljára láttam, de nagyon élénken emlékszem arra a néhány éjszakára, amikor ablakait robbanások fényei világították meg, és az üvegtáblák a kézifegyverek ropogásának ritmusára rezegtek.”

November 2-án ipari üzemmódra kapcsolták az iratmegsemmisítő gépeket, majd egy angol zászlóval beborított autó

Kertész Imre megrázó elbeszélése, *Az angol lobogó* idézi fel a pillanatot, amelynek szemtanúja volt: a menekülő követségi kocsiból egy pillanatra kiintegettek a felkelőknek

Forrás: Fortepan / Nagy Gyula

Szágulva egy dzsipforma autó bukkant fel hirtelen, hűtőjét a kék-fehér-piros brit színek, egy angol lobogó borította be teljesen. Eszeveszett sietséggel iszkolt a járdákon kétoldalt feketéllő tömeg közt, amikor előbb szórványosan, majd mind sűrűbben, nyilván a rokonszenvük jeléül, tapsolni kezdtek az emberek. Én ezt az autót, miután elrohant előttem, most már csak hátulnézetből láttam: s ebben a pillanatban, amikor a taps megszilárdulni, szinte megvastagodni tett, a bal oldali kocsiablakból térován, először szinte vonakodón kinyúlt egy kézfej. Ez a kéz világos kesztyűbe volt bújtatva, nem közről láttam ugyan, de feltételezem, hogy szarvasbőr kesztyűbe; s valószínűleg a tapsot viszonzandó, néhányszor óvatosan, a kocsí menetirányával párhuzamosan meglendült. Integetés volt ez, baráti, üdvözlő, tán egy kissé részvételi mozdulat, mindenesetre fenntartás nélküli helyeslést tartalmazott, és mellel a szilárd tudatot is, amivel ez a kesztyűs kéz nemsokára a repülőgépről a betonra vezető lépcső korlátját tapintja majd, hazaérkezve a távoli szigetszagra. Azután kocsí, kéz és angol lobogó – minden eltűnt a kanyarban, és a tapsok lassan elhaltak.

Kertész Imre: *Az angol lobogó*, részlet.

indult el a határ felé, ez vezette fel a nagykövetségi dolgozókat szállító konvojt. Az angolokat evakuálták, a napokkal később elszabaduló pokolban pedig a követ – felsőbb utasításra – úgy rendelkezett, hogy a magyar munkatársakat, és azok családait beengedik az épületbe, más menedékkérőt azonban nem. Két kisgyerek kapott csak menedéket, akiknek a követ saját felelősségére adott helyet. Több magyar munkatársat így is letartóztattak,

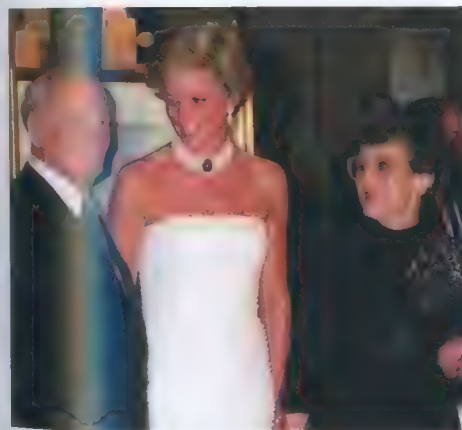
Regéczy-Nagy Lászlót például azzal vádolták, hogy Göncz Árpád és a követség egyik brit munkatársa között közvetített. Hat évet töltött börtönben.

A diplomaták visszatérése után a Kádár-korszakban ismét csendesebben teltek a mindennapok a követségen, ám a kilencvenes években ismét történelmi eseményeknek adtak helyet ezek a sokat látott falak. A frissen kinyílt határokat először Károly walesi herceg, és a hercegné, Diána lépte át. A testület ekkor, a látogatás miatt fogott bele a régóta esedékes felújításba, még a mellékhelyiségeket is kifestették, ám ezeket végül nem használta a hercegi pár.

A hivatalos látogatás jól sikerült, azt pedig csak a követségi

dolgozók szűk köre láthatta, hogy a játékos hercegné oldalást ülve lecsúszott a lépcsőház márványkorlátján az első emeletről a földszintre. Három évvel később maga II. Erzsébet királynő is meglátogatta az országot és így történetünk főszereplőjét, az épületet is.

A bérleti szerződés lejáta után a nagykövetség úgy döntött, hogy nem újítja meg a megállapodást. 2017-ben már csak az épület egy kis részét használták, majd gazdaságosabb megoldásként egy jóval kisebb, második kerületi ingatlanba költözött a diplomáciai testület. Az épület faláról lekerült a címer, a hatalmas brit lobogó sem lengedezik már a szélben, eltűntek az éjjel-nappal itt posztoló rendőrök. Megmaradtak azonban az emlékek, az angol feliratok, Rainer mester tereit körbelengi egyfajta finom, hűvös elegancia, amely a bankárok és a diplomaták sajátja lehetett. Azt mondják, minden épületnek megvan a maga szellemisége, ennek egészen biztosan. A Harmincad utca 6. egyelőre keresi új szerepét, e sorok írásakor filmes stábok használták ki különleges adottságait.

1990. május 7-én Göncz Árpád ideiglenes köztársasági elnök fogadja Károly angol trónörökös és Diána walesi hercegnét. Ugyanezen látogatás alatt Diána már kicsit fesztelenebbül viselkedett a követségen. Amikor szűk körben maradtak, korlátokon csúszkált a Harmincad utcában

Forrás: MTVA Sajtó- és Fotóarchívum

Az egykori bankelnöki, majd nagyköveti iroda. Az ajtó párnázott, a fal faburkolatos, a széf acélos

Az egyik titkos szekrény egy makulátlan öltönyt rejtett. Egy diplomata felejtette itt

A HB-t, vagyis Hazai Bankot jelölő rövidítést az épület minden szegletében megtaláljuk. HB áll a kovácsolt vasakon és a faburkolatokon is

A kandalló az elnöki szárny egyik díse. A titkos iratokat nem itt égették, arra külön iratmegsemmisítő berendezés volt

JÓZSEFVÁROS ELZÁRT NEGYEDE: A KOLÓNIA

A SOROMPÓ MÖGÖTT EGY KÜLÖN VILÁG KEZDŐDIK

Erődszerű, zárt épületkomplexum áll a nyolcadik kerület szélén, a Népliget közelében. Masszív falait egyesek szépnek, mások inkább baljóslatúnak látják, ám csak kevesen merészkednek a sorompón túlra. Ott kezdődik pedig a Kolónia, egy falu a városban, a saját világába zárt kis enklávé, amely egykor munkásparadicsom volt, hangulatos utcáin manapság Katy Perry táncol, az FBI akciózik, és kezdik újra felfedezni a fiatalok.

Évekig dolgoztam a Könyves Kálmán körúton, néhány lépésnyire a Kolóniától, anélkül hogy tudtam volna a létezéséről. A telep ma is Budapest egyik legjobban őrzött titkaként áll a Delej, a Golgota, a Bláthy Ottó és a Vajda Péter utcák között, bár a filmes stábok korábban felfedezték maguknak, mint a szélesebb publikum. Itt forgatták Tímár Péter szocreál klasszikusát, a *Csinibabát*, az *Aranyélet* néhány képsorát, Katy Perry is a Kolónián rohangált a *Firework* című klipjében, legutóbb egy koreai stáb dolgozott az egyik sarkon, az *FBI International* című sorozat sztárjai pedig egy üres lakásba „hatoltak be”. Vendéglátóim közül Stuhl Ágnes is a filmeknek köszönheti, hogy idetalált a Kolóniára. „Filmszakon végeztem és olyan különleges helyen szerettem volna élni, amely a filmekben is szerepel. Eljöttem, és megfogott a Kolónia különleges hangulata. Vettem itt egy garzont, megpróbáltuk az eredeti tervek szerint felújítani, ami csodás utazás volt, a padló alatt pél-

A Kolónia a Józsefvárosban, a Könyves Kálmán körút mellett. A képen látható épület a Kolónia egyik része, amely a város egyik legismertebb turisztikai látványosságja. A Kolónia a Józsefvárosban található, a Könyves Kálmán körút mellett. A képen látható épület a Kolónia egyik része, amely a város egyik legismertebb turisztikai látványosságja.

dául a hatvanas évekből származó újságpapírokat találtunk” – mesélte Ági. 2017 óta tagja a közösségnek, azóta pedig aktívan dolgozik azért, hogy megőrizze a városrész örökségét, összehozza a betelepülőket és az őslakókat. Az utóbbiak csoportjába tartozik Garamvölgyi Katalin és Kiss Róbert, ők 1947 és 1960, vagyis a születésük óta a Kolónia lakói. Hosszú idő után most, az interjú kedvéért találkoztak először.

A Kolónia 1908–1910 között épült fel. A Magyar Királyi Államvasutak Gépgyára (később MÁVAG) munkástelepei ekkor már kicsinek bizonyultak, így a vállalat Lipták Pállal terveztetett egy új, kísérleti lakótelepet a dolgozóinak. Sok esetben Borsodból csábították fel Pestre a vasgyári munkásokat, hogy azok a vidéki otthonaikat modern, városi kolóniára cseréljék. Az érkezőknek alig kellett alkalmazkodniuk a városi élethez: a gyár kapuja közvetlenül a telep mögött állt, az iskola is csak néhány lépésnyire volt, a külvilág nehezen hatolt át a falakon.

Az egykori katonai temető helyére hatszáznegyvennyolc lakás épült huszonnégy lépcsőházzal, amelyek háromezer embernek adtak otthont. A legtöbb dolgozónak munkáslakás jutott, ezek a garzonok egy huszonnégy négyzetméteres szobából és egy tizenhárom négyzetméteres konyhából álltak, kis tároló, és a lépcsőházban külön árnyékszék járt hozzájuk. A gyár tisztviselői, orvosai, a tűzoltóparancsnok és más VIP-ek két-három szobás otthonokat kaptak. Mivel akkoriban még nem volt hűtőszekrény, egy szén-savas jéggép napi ezer kiló jeget készített, hogy a lakóknak legyen mivel hűteniük az élelmiszereket.

Létrejött hát a Kolónia, amely a klinkertéglás épületeivel, kanyargó utcáival, zárt világával máig egészen különleges látványt nyújt. A telep fölé egy hatalmas, sötét víztorony magaslik, annak idején ezzel biztosították a megfelelő víznyomást az itt élő családoknak. Sokan mondják a lakók közül, hogy olyan számukra a víztorony, mint a párizsiaknak az Eiffel-torony – mindenholnan látják, és mindenholnan hazatalálnak a segítségével.

A Kolónia épületsorozatja 1909-ben – ekkor az építkezés már a végéhez közeledett. Körülötte a környék még teljesen beépítetlen
Forrás: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjtemény

A víztorony amolyan tájékozódási pont a helyieknek. Bárhol is járj, jól felismerhető. Egykor arra szolgált, hogy kellő erősségű víz álljon a lakók rendelkezésére

A vörös téglás épületek jól felismerhetővé teszik a környék építészetét. Itt forgatták a *Csinibabát*, és Katy Perry is a „sarkon” énekelt

A Kolónia erőszerű épülete a Vajda Péter utca felől nézve. A sorompó után egy különleges világ nyílik meg

A lakóközösség folyamatosan változik, Ganz-MÁVAG-os „őslakosok” éppúgy vannak, mint friss beköltözők

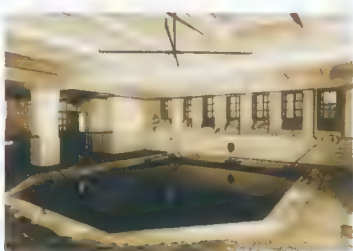
Kilátás a harmadik emeletről. A Kolónián nem cím, hanem lépcsőház szerint azonosítják az épületeket

Életképek a Kolóniáról.
Ezt az udvart majomszigetnek
nevezte el a helyi folklór

Népjólét, betonba öntve: a képeken az egyik alagsori
fürdőmedence látható, gyerekek napközi otthonos foglalkozása,
és a nagyterem, amelyben épp anyák napi ünnepség zajlik.
Érdekesség, hogy a Kolónia művelődési házában volt az első terem
az országban, ahol hagyták, hogy látsszon a vasbeton szerkezet

Forrás: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjtemény

Katalin és Róbert egymás után mutatták meg a Kolónia dicső korszakának maradványait. Itt volt az élelmiszerüzlet, itt a zöldséges, amott a hentes, a fűszerbolt. Az alagsorban kádfürdőket építettek, ahol néhány fillérért a felnőttek és a gyerekek is mosakodhattak, csobbanhattak egyet a hideg és meleg „jakuzzikban”. Ugyanitt fodrász és pedikűrös is dolgozott. A Kolónia tűzoltó brigádja mindig népszerű volt a gyerekek körében, ámulva nézték, ahogyan az utcákon gyakorlatoznak. A telepnek saját mentőállomása volt, orvosokkal, műtővel, sőt egyidőben röntgengéppel is. „Hihetetlenül pezsgő élet volt a Kolónián, gyerekek játszottak az utcán, mindenki tudott mindenkiről, hiszen a felnőttek gyakran egymás kollégái, a gyerekek pedig egymás iskolatársai voltak. Senkinek sem kellett messzire mennie, ha munkába vagy iskolába igyekezett. Ugyanakkor nagy volt a zaj és a füst, mert a gyár a szomszédban működött. A telep szíve mindig a művelődési ház volt” – mesélte Kiss Róbert.

A kulturális intézmény nagytermébe ezer ember is befért, de rengeteg másik terem is volt az épületben. Kaszinóterem, mozi, vívóterem, biliárdszoba, étterem is a lakók, majd később az ide érkező rengeteg vendég rendelkezésére állt, színházi előadásokat, koncerteket, balettórákat, szakköröket is tartottak itt. Hétvégeente bokszt-, birkózt- és pingpongmérkőzések váltották egymást. „Sehol a városban nem volt ekkora rendezvényterem, egymást érték a fogadások és szalagavatók, a nemzetközi fodrászversenyek, még a siketnémák is tartottak itt bált – az hatalmas élmény volt. Gyerekként a ruhatárban dolgoztam, kinyílt előttem a világ, pedig alig pár méterre voltam az otthonomtól” – mesélte Garamvölgyi Katalin. A művházban gyakorolt a gyár férfikórusa, a találó nevű Acélhang együttes, amelynek általános iskolai kórusa a még hangulatosabb nevű Cérnahang volt.

Azt, hogy az elzárt, furcsa kis Kolónia művelődési háza mennyire benne volt a rendszerváltás előtti kulturális élet fősodrában, jól bizonyítja, hogy találtam az épületben kiállítva 1962-es plakátot is, amely a lottósorsolásról és annak televíziós közvetítéséről szól. A sorsolás előtt a Lottó Áruház tartott zenés divatbemutatót, utána a Zárai-Vámosi-művészpáros énekelt. „Évekig minden szombaton jöttek a lottóshow-ra az ünnepőbe öltözött vendégek” – mesélte Kiss Róbert. Később volt itt *Táncdalfesztivál*, 1972-ben

Az üvegtető alatt egykor kiválóan felszerelt mosókonyhák álltak az asszonyok rendelkezésére. Ma raktárként hasznosítják a területet
Forrás: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjtemény

pedig *Ki Mit Tud?* olyan versenyzőkkel, mint a Generál együttes, a később rádióssá vált Boros Lajos, vagy Szűcs Judith. A hetvenes években jelent meg a Bergendy-együttes a művelődési házban, a terem lett a központjuk, ahol minden hétfőgőn tömegek előtt játszottak. Három-négyezren szorongtak oda-bent, több ezren meg jegy nélkül az épület előtt. Ezekben az években Demjén Rózi és Zalatnay Cini is rendszeresen koptatta a Kolónia aszfaltját.

A művelődési ház és a hozzá tartozó víztorony mára sajnos teljesen elszigetelődött a helyi közösségtől. Évek óta egy kisegyház tulajdonában van, külsősöket ritkán engednek be, szombatoként pedig már nem a táncdaloktól, hanem imádságoktól hangos a környék. E sorok fogalmazásakor a komplexumot több milliárd forintért árulták.

A művház hátsó traktusában találunk egy szebb napokat is látott pincelejárót, ez volt az 1988 és 1995 között üzemelő legendás underground klub, a Fekete Lyuk bejárata. Itt, a nyolcadik kerület szélén jöttek össze a művészvilág alter fazonjai, hogy a fojtó levegőjű, sötét rockkocsmában egy felvilágosult, nyitott és szabad közösséget alkossanak. Innen indult útjára a Tankcsapda, a Kispál és a Borz és a Pál Utcai Fiúk karrierje, de állandó fellépő volt a Vágtázó Halottkémek is. Bármennyire

Az archív képeken a Fekete Lyuk fénykorának pillanatai láthatók. A fellépő a fiatal Sziámi, akit Pillangó, a korszak legendás, tetovált figurája is elkísért a színpadra

Forrás: Fortepan / Urbán Tamás

Ondolálóverseny 1968-ban. Az 1968. évi országos szövetségi fodorászversenyt március 24–25-én rendezték meg Budapesten, a Ganz-MÁVAG Művelődési Házban. A vetélkedőn közel kétszáz versenyző ötszázhatvan frizurát mutatott be. A felvétel az első napon készült

Forrás: MTI Fotóarchívum

nyitott volt is a közeg, a rémisztő megjelenésű, nem mindig makulátlanul józan társaság kissé félelmetes lehetett az őslakók számára. „Semmi galibát nem csináltak, de azért aggódva figyelték őket a lakók” – emlékezett vissza Garamvölgyi Katalin. Stuhl Ágnes és társai szeretnék, ha a rockkocsmá egykori helyének tábla állítana emléket.

Garamvölgyi Katalin lakása felé tartva benéztünk a majomszigetnek nevezett gangra – a nevet a környékbeli gyerekek ragasztották a helyre, hogy mire utal, azt csak találgatni tudjuk. A gang alatt nyújtózik a ma használaton kívüli egykori mosókonyha, ahol a kor legmodernebb felszereléseivel moshatták a ruhákat az asszonyok. A huszonnégy lépcsőház egyikébe érve egy színes világba lépünk, ma a lakások többségének saját fürdőszobája van, az árnyékszékekből tárolók lettek. Babonából nincs 13-as számú lépcsőház, mint ahogyan 13-as lakás sem. Kati üditővel kínált bennünket kedves kis otthonában, amely ezen a sűrűn beépült környéken is zöldellő fákra néz.

A lakóközösség vegyes, fiatalok jönnek-mennek, a régi idők nagy tanúi közül többen évtizedek óta itt élnek, de sok a távol-keleti lakástulajdonos is. Kati végigélte a Kolónia lakóközönségének demográfiai változásait. Gyerekkorában ez volt a munkásparadicsom, ahova mindenki vágyott, hiszen olyan szolgáltatásokat kínált a lakóknak, amelyeket sehol másutt nem kaphattak meg. Aztán jöttek az újabb generációk, megérkeztek a betelepülők, felbomlott a közösség, a szolgáltatások bezártak, a környék hanyatlásnak indult.

„Lesajnált környékké akkor vált leginkább, amikor épültek a panelek, mindenki – nyilván nem a gazdagok – szövetkezeti lakásról álmodott, meg persze tanácsiról. Akkor a nemesfából készült bútorokat kukázták, a farost Varia bútor lett trendi, rondának ítélték mindent, ami régi. S mivel a Kolónia már akkor sem volt fiatal, ráadásul a nem tehetős réteg lakta, ódivatúnak tartották. Kellett, hogy jöjjön egy új generáció, azok közül is azok, akik

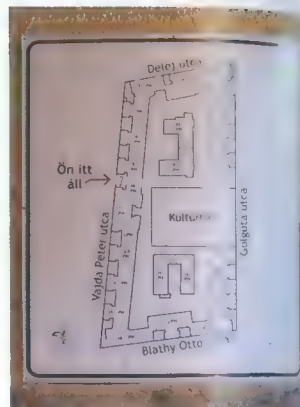

meglátják a házban a minőséget. Az én szobaablakom most is eredeti, igaz, gondozás nélkül minden tönkremegy, de kis odafigyeléssel a mai napig jól záródik” – mesélte Kati.

A Stuhl Ágihoz hasonló fiatalok kezdték újraéleszteni a pezsgést a környéken. Egyre több ember vágyik arra, hogy lakóhelye különleges, trendi legyen, más, mint a többi. A Kolónia nagyon is ilyen, a közösség újraépítése azonban időt igényel. A rengeteg forgatás rangot ad a környéknek. Segíti a stábok munkáját, hogy a Kolónián belüli utcák magántulajdonnak számítanak, behajtásra is csak a lakók jogosultak, forgatási engedélyt nem a várostól, hanem a lakóktól kell kérni. A Kolónia belső tereiből bármikor New York-i, londoni, vagy éppen moszkvai utcát varázsolhatnak a díszlettervezők.

Búcsúzóul körbejártuk kívülről még egyszer a Kolóniát. A Ganz-MÁVAG Mozdony-, Vagon- és Gépgyár egykor húszezer embert foglalkoztattott, a rendszerváltás után azonban a vállalat tönkrement. Az egykori gyártelep nagy részét ma a kínai piac foglalja el: ahol a mozdonyok és a kocsik készültek, most kamu Burberry zakók és Chanel cipők állnak halmokban. A Kolónia mögötti Golgota utca olyan, mintha nem is Magyarországon lennénk, hanem alternatív világok találkozási pontjánál. Balra a telep századfordulós épületei állnak az amerikai kiségyház székhelyével, jobbra kínai kereskedők és munkások szorgoskodnak a saját mikrouniverzumukban, előtünk a Golgota téri park fészületei magasodnak.

A Kolónia múltja izgalmas és színes, lakóközössége is az, minél több budapesti fedezi fel a falak mögötti világot, annál jobban sikerül újra bekapcsolni a városi falut a metropolisz vérkeringésébe. Ehhez kellene a lakóhelyüket szerető őslakók, mint Katalin és Róbert, valamint a fiatal betelepülők, akik saját szívükre hallgatva választották a Kolóniát.

Nehéz a Kolónián eltévedni, a sorompó után elindul az ember, majd egy idő után visszajut a kiindulási pontra

Katalin (balról), Ági, a szerző, Róbert és a fia. Katalin és Róbert szinte az egész életüket a Kolónián éltek le, Ági az újgenerációs lakókat képviseli, és azért dolgozik, hogy a két közösség között elkezdődjön a párbeszéd

ÖRKÉNY, AZ ÖNKÉNY ÉS A LOTZ-FRESKÓK A BLAHÁN

A TÉR SARKÁN AZ ÍRÓ CSALÁDJÁNAK PATIKÁJA MŰKÖDÖTT

A Blaha Lujza téren, a Rákóczi út és a József körút sarkán magasodó hatalmas épület itt áll emberemlékezet óta, mindannyian ismerjük, ám az őslakók közül kevesen méltatják pillantásra. A járókelők többsége az orra elé nézve, nagy levegőt véve merül le az aluljáró fertőjébe. Pedig az épület a belváros egyik jól őrzött titka, amely mindig is a szemünk előtt volt, ám soha nem láttuk meg benne a lényegét.

Aki felkapaszkodik az aluljáró lépcsőin, majd pár lépés után felnéz a plafonra, a csúnya, piszkos és általában bűdös kapualjban valami különös pillanthat meg. Egy eredeti Lotz Károly-freskót. Igen, itt a Blahán, mindannyiunk felett.

A bérpalotát az 1890-es években építtette László Zsigmond miniszteri tanácsos – miatta László-palotának is hívják a monstrumot –,

A László-palota előcsarnoka lépve világok találkozására fogadja a látogatót. A Lotz-freskó alatt egy régi szobrocska áll, mellette pedig a kilencvenes évekből megmaradt Elektromos Krokodil lemezbolt kis pavilonja

Örkény végzős vegyészmérnökként a hallgatótársaival. Ha az el nem múltó félmosoly nem tenné egyértelművé: ő a jobb szélen a legelső

Forrás: Újraközlés a Napkút kiadó szíves engedélyével

A László-palota a Blaha Lujza tér egyik jól felismerhető épülete a József körút és a Rakóczi út sarkán. Mindenki ismeri, aki gyakran jár a városban. A ház aljában 1907 óta gyógyszertár üzemel

részen családi otthonnak, részben befektetési céllal. A lakáskiadás már akkor is kiváló üzlet volt azon keveseknek, akiknek saját ingatlanjuk volt az egyre sűrűbb metropoliszá váló és folyamatos lakhatási válságban szenvedő Budapesten. László Zsigmond nem bízta a véletlenre a dekorációt, az istenített festőzenit, a Nemzeti Múzeum, az Operaház és a Szent István-bazilika freskójának alkotóját, Lotz Károlyt bízta meg a feladattal. A mű túlélte a háborúkat, és még most is a pestiek nyüzsgő mindennapjait követi anélkül, hogy azok tudnának róla.

A bérház ajtaját gyakran nyitva találjuk, nagy a forgalom, hostel, Airbnb-k, irodák, lakások vannak itt szép számmal. Belépve újabb Lotz-freskókat látunk a fejként felett. És még valamit! Egyetlen sarokban csodálatosan találkoznak az 1890-es és az 1990-es évek. A beugróban egy bájjait nem rejtegető, vízöntő hölgy szépséges szobra áll, a tizenkilencedik század végén alighanem szökőkútként működhetett. A női alak egy halon (esetleg delfinen) tapos, ami ettől érthető módon morcos arcot vág. Szorosan a szökőkút mellett egy bodega képviseli a 1990-es éveket. Látogatásaim alkalmával még olvasható volt rajta az Elektromos Krokodil cégére. A frappáns cégnév egy – mára megszűnt – egykor népszerű metálzenei lemezboltot takart.

A bérház földszintjén hatalmas gyógyszertárt találunk, 1907 óta gyakorlatilag megszakítás nélkül patika üzemel a város egyik legforgalmasabb pontján. A gyógyszertár 1927-től 1950-ig Örkény István édesapjáé, Örkény Hugóé volt. A gyógyszertár az 1900-as évek elején a Csillag nevet viselte, aztán hívták 801-esnek, Vörös Csillagnak és a köznyelvben éjjel-nappali patikának is.

Felkerestem Örkény István özvegyét, a Kosuth-díjas dramaturg Radnóti Zsuzsát, hogy minél

több részletet tudjak meg a patika, az írózseni és a Blaha-sarok kapcsolatáról. Az özvegy bocsátotta rendelkezésemre Magos Gergely e témában írt tanulmányát, amelyből egy hihetetlen história bontakozik ki.

Örkény Hugó ismert és megbecsült gyógyszerész volt, ám nem az a tipikus kuporgató, a pénzzel ügyesen bánó tőkés. „Apám afféle Mikszáth- vagy Krúdy-hősként élt. A patika tabu és szentség volt a családban, ő maga azonban gavallér volt. Három patikát mulatott el. A Szent Hermina patikát a Hermina úton, a Szent Kristóf patikát a Kígyó utcában és a Török patikát a Király utcában. Apám nem ivott, és nem voltak nőügyei. Azt hiszem, hogy ő inkább gavallér szeretett lenni. Fizetni szeretett. Mindezt csak hallomásból tudom, a családi legendáriumból” – idézte a tanulmány Örkény István apjáról írt szavait.

Bár Örkény István pontosan tudta magáról, hogy a szavak és nem a vegyületek embere, édesapja nyomására beiratkozott a gyógyszerész szakra. Évfolyamtársai szerint az egyetemen inkább foglalkozott szöviccek gyártásával, mint szakmai munkával, azonban kétségtelenül megszerezte a diplomát. Aztán még egyet. „Hiába tudtam, hogy író akarok lenni, apám patikus volt, s ahhoz ragaszkodott, hogy én is az legyek. S még ez se volt neki elég! Arra vágyott, hogy több legyek nála, s amikor patikus lettem, még egyszer egyetemre küldött, hogy vegyész-mérnök is legyek. Újra várhattam négy és fél évig, míg szívvel lélekkel az írásnak szentelhettem magam” – jegyezte fel erről az időszakról Örkény István, aki később nem bánta meg, hogy civil szakmát is szerzett. Igazi kuriózumnak számított írói körökben a két természettudományos diplomájával.

Örkény István ritkán nézett a családi patika felé, az írásnak szentelte az életét, az üzlettel az édesapja foglalkozott. A nyugodt mindennapoknak a háború vetett véget, Örkény Istvánt behívták munkaszolgálatosnak, a Don-kanyar embertelen vérszivattyúját is megjárta. „Se operába, se hang-

Örkény Hugó
Csillag gyógyszer-
tárának elegáns
vénye

Forrás: újrakészítés a Napkút kiadó
szíves engedélyével

Örkény 1935-ben
önkéntes évét tölti
a hadseregben
Forrás: magántulajdon

versenyre nem nagyon járok. Mostanában a hasoncsúszásra és az emberölésre fektetem a hangsúlyt” – írta az oroszországi Voronyezsből. Hadifogságba került, ahonnan négy évig haza sem térhetett. Szabadulása után, a negyvenes évek végén egy egészen más város és ország fogadta, mint ahonnan eljött.

Ekkor már őt jegyezték be a patika tulajdonosaként, amelyben továbbra is édesapja dolgozott. A viharfelhők azonban egyre gyűltek a család felett. A hatalom a gyógyszertárak kisajátítását fontolgatta, a megmaradt magánzó patikusokat „ideológiailag megbízhatatlan, lelkiismeretlen, kizsákmányoló elemeknek” tekintették. Adó- és hatósági vizsgálatok indultak a Blahán lévő üzlet ellen. Örkényék egyre hangosabban hallhatták a pletykákat, amelyek arról szóltak, hogy a hatóságok már fogalmazzák a koncepció periratot „Tiltólista összeesküvők ellen” címmel. A per két vádlottja Örkény Hugó és Örkény István lett volna.

Az író mindent megtett, hogy a hatóságokat jobb belátásra bírja, egy alkalommal például így fogalmazott: „Abban a patikában, mely az én nevemen állt, valójában apám dolgozott, aki 70 éves, fél évszázada áll a tára mellett, és ha hátralevő idejét munka nélkül kell eltöltenie, hamarosan megrokkanna és belepusztulna a semmittevésbe.”

Örkény Istvánból a látnok szólt. 1950-ben kénytelen volt papírra vetni, hogy a gyógyszertárat, amely oly sokáig volt a családjá tulajdonában, „önként” felajánlja a minisztériumnak Sztálin elvtárs hetvenedik születésnapjára. Édesapja nem élte túl a munkája elvesztését: még abban az évben agyvérzést kapott, és meghalt.

Az új patikát 1952. március 15-én személyesen Ratkó Anna egészségügyi miniszter adta át a publikumnak, ez lett a szocialista ipar legmodernebb mintagyógyszertára: négy szinten, hatszáz négyzetméteren, százhat dolgozóval működött, és annyi receptet dolgoztak fel, amely egy kisebb megyének is becsületére válna. Az 1956-os forradalom alatt a gyógyszertárat szétlőtték, de az épület bajaira is mindig találtak gyógyírt. Két évvel később újra teljes kapacitással működött. Ma is nagy a forgalom a tágas patikában,

amelyet egy üzletlánc üzemeltet. Tiszteletből a Csillag nevet is megtartották, bár a köznyelv aligha nevezi már így.

„A férjem ritkán beszélt a családi patikáról. A későbbi gyógyszerészeti munkájáról azonban annál többet. 1956 után a tevékenysége miatt szilenciumra ítélték, feketelistára került, írásait nem jelentették meg. Ekkor vette igen nagy hasznát a végzettségének, hiszen felvették az Egyesült Gyógyszer- és Tápszergyárba, ahol öt éven keresztül dolgozott” – mesélte Radnóti Zsuzsa. Örkeny – a körülményekhez képest – jól érezte magát az üzemben, ahol kreatívan ötvözték szakmai tudását és írói tehetségét is: ő lektorálta a gyógyszerek tájékoztatóit, a gyár évkönyveit és cikkeit, ma a marketing-szakmában kommunikációs menedzsernek hívnánk ezt a munkakört.

A Blaha Lujza téri épület és a huszadik század egyik legünnepeltebb írójának kapcsolata valószínűleg örökre lezárult, a László-palota azonban a történelemmel dacolva ma is büszkén áll. Mi több, az Örkeny patikából is maradt néhány kézzelfogható darab. „Három régi gyógyszeres üvegcsé maradt a patika után, ezeket otthon őrzöm. Igen szépek és elegánsak” – mesélte Radnóti Zsuzsa.

G. B. L., AVAGY A FERENCIEK TERE ALÁ TEMETETT NEMZETI HŐS

BATTHYÁNY LAJOS TETEMÉT A SZERZETESEK
A SAJÁT ÉLETÜK KOCKÁZTATÁSÁVAL REJTETTÉK EL

Ferencs templom a Ferenciek
terén. Az épület az 1700-as
évek közepén kaphatta meg
a mai külsejét

1849. október 6-ának éjjelén egy halottaskocsi állt meg a Ferenciek terén álló templom előtt. A dísztelen koporsót néhány idős szerzetes ragadta meg, majd a komor társaság az oltár alatti kriptába vonult. Halk, zártkörű szertartáson adták meg a végtisztességet az elhunytak. Dank Agáp házfőnök készítette elő a fedőkövet, amelyre ez a szöveg került: „1849. évi Október hó 6-kán az Urban elhunyt G. B. L. áldás és béke hamvaira.” A kőlapot befelé fordítva helyezték el, így a sír – látható módon – névtelen maradt.

A belváros szívében, a városi dzsungel közepén működik a ferencesek temploma a Ferenciek terén. Ahogyan az atyák fogalmaznak, amolyan lelki oázis ez. A város folyamatosan változik

körülötte, egyre inkább körbenövi, átfogja, a templom azonban maradt, amilyen volt. A templomot a tér részének tekintjük emberemlékezet óta, a külseje se sokat változott az elmúlt kétszáznyolcvan évben, megszoktuk és keveset gondolunk rá, hogy az évszázadok alatt milyen eseményeket láttak a falai. Aligha jut eszünkbe a G. B. L. rövidítés, amely gróf Batthyány Lajost takarta. A politikus holttestét a kivégzés után a bátor ferences szerzetesek segítségével rejtették el a templom alatt. Huszonegy éven át pihent itt egy kőkapuszulába zárva.

Az első felelős magyar kormány miniszterelnökét felségárulás vádjával ítélték kötél általi halálra. Gróf Batthyány Lajos egy becsmépszett törrel vágta meg a nyakát a cellájában, hogy ne a bitófán végezze, így végül hóhérai agyonlőtték. Halála helyszínét, a rossz emlékű Újépület nevű kaszárnyát már lebontották, a Batthyány-örökmécses ma azon a helyen pislákol, ahol a politikust kivégezték.

A holttest az előírásoknak megfelelően három órán keresztül a kaszárnyában maradt, majd a Rókus Kórházba szállították. A hatalom terve az volt, hogy Batthyány földi maradványait jelöletlen sírba temetik – azokkal az elhunytakkal együtt, akiknek a testét senki sem kérte ki a kórházból. Hausmann Ferenc orvos és Szántóffy Antal plébános el is indult a józsefvárosi temetőbe, azonban a család megbízásából egy veszélyes tervet forgattak a fejükben. Eszük ágában sem volt a holttestet a közsírban hagyni.

A józsefvárosi plébános (ál)felháborodásának adott hangot, amikor meglátta a kiásott sírgödöröt. Szántóffy Antal így emlékezett vissza az esetre: „...a temetőbe érve, leszálltam a kocsiról, és mint a hely ura, színleltlen kissé szigorúbb szavakban kifejezést adva tettetett elégedetlenségemnek az ásott sír nem elegendő mélysége s egyéb célszerűsége felett, ez ürügy alatt a halottas kocsisnak megparancsoltam, hogy miután éjjel új ásás által a dolgon segíteni nem lehet, forduljon vissza, s hajtson, amerre parancsolni fogom... egyenesen a Szent Ferenciek zárdája felé hajtattam, hol mintegy éjjel 11 óra felé érkeztünk meg, s hol már vártak bennünket. Boldogult Dank Agáp csak néhány öregebb páter kíséretében, kik a titokba be voltak avatva, égő fákllyakkal fogadott bennünket. A halottaskocsi hazarobogott, a holttestemetek pedig a sírboltba vitettek, és egyházi-szertartás

G. B. L. – olvasható azon a fedőlapon, amelyet Dank Agáp és a többi hősies szerzetes készített a kivégzett politikus titkos sírjához. A kőlapot befodítva helyezték el, de ma már elolvashatjuk a külsejét is

akkori főnöke, dacára az uralkodó zsarnokság s kegyetlenségnek, félretevén minden félelmet, saját személyem kérésére hallgatván, megengedte az üdvözült hamvait örök nyugalomra tetetni”.

Hogy a birodalom valóban nem tudta, hova lett a holttest, vagy csupán a további konfliktusok elkerülése érdekében nem akarta tudni, azt nehéz utólag megmondani. Annyi bizonyos, hogy 1859-ben fiatalok egy bizonyos Magyar Lajosért imádkoztak itt október 6-án, híre mehetett hát a titoknak a városban, ám nyíltan senki sem beszélhetett a történekről.

1870-ben Batthyány Lajos holtteste már huszonegy éve volt elrejtve egy márványtábla mögé, amikor a kiegyezést követő politikai enyhülés lehetővé tette a kivégzett hazafi újratemetését. Ehhez azonban először meg

kellett bontani a kriptát, hogy azonosítsák a holttestet. Batthyány Lajos fia, Elemér is részt vett a családot képviselve a hátborzongató eseményen. A megrendítő aktusról a *Vasárnapi Ujság* ekképpen számolt be: „A sírbolt szabad terére kihozatván a koporsó teljesen széthullott, a tetem is már nagyon enyészetnek indult. Az elhunytak szép, nagy szakállá azonban teljes épségben fennmaradt... A koponya már szétmállott, de még mindig meg látszik azon golyó helye, mely a nemes éle-

1870-ben nyitották fel a sírt. A hátborzongató eseményen a kivégzett miniszterelnök fia is részt vett

Gróf Batthyány Lajos földi maradványai az oltár alatti régi kriptában leltek átmeneti nyugalomra. A koporsó és a rejtkehely a mai napig megtalálható a tér mélyén

Kísérteties élmény leereszkedni a kriptába, ahol annak idején a kivégzett miniszterelnök testét is rejtegették. Több mint kétszáz éves koporsók és emléktáblák emlékeztetnek az élet mulandóságára

tet kioltá. A hulla fekete ruhába volt öltöztetve, s az öltözetdarabok közül a posztómellény maradt meg a legjobb épségben. Azonban a fekete bársony kabát, melyben a vértanú elhunyt, szintén megismerhető, s néhány fából készült gomb még ép maradt.”

Batthyány Lajost a templomban ravatalozták fel. A holttest szekéren, titokban, éjszaka érkezett, azonban pompával, hatlovas kocsin távozott. A kriptá ma is ott van a Ferenciek terén álló templom mélyében, nagyjából az oltár alatt. Kísérőnkkel először a templom mögötti belső udvarra léptünk ki. Évtizedek óta járok naponta a környéken, de ezt a rejtett patiót eddig nem ismertem. Egy ajtón belépve, a kriptá modern részén átsétálva jutottunk el a vasrácshoz, amely a templom régebbi temetkezési helyét zárja. A lépcsőkön lépdelve az ember akaratlanul is arra az éjszakára gondol, amikor a rettegő városban néhány szerzetes fáklyafény mellett, imádság közben elrejtette a holttestet. Komor hangulat, a nyári forróságban is hűs levegő, több mint kétszáz éves koporsók és sírfeliratok fogadtak a kriptában. Fojtogatónak itt a történelmi levegő. G. B. L.-re és a hősiességre emlékezve az üres kriptá mellé elhelyezték az eredeti fedőlapot is – immáron kifelé fordítva.

Kázmér atyával nem kizárólag a kriptát jártuk körbe, hanem az egész templomot, amelynek története egészen a tizenharmadik századba repít vissza bennünket. „1250–1260 körül már állt itt egy rendház, amit a ferencesek emeltek. Akkor egyszerű emberek háza és viskói öveztek az épületet, amin túl már a Rákos mezeje terült el, ahol az országgyűléseket is tartották” – mesélte az atya. A város aztán folyamatosan kiépült és mára a mezőnek nyoma sincs, hatalmas épületek határolják a rendházat. A templomot mindvégig a ferences rend működtette, a tizenharmadik századtól egészen a mai napig. A régi, leégett, feldúlt, átépített templom falainak maradványai ma a templomhajó alatti kriptában láthatók.

A templom történetének legszörnyűbb napja 1526. szeptember 23-a. Szulejmán hadserege megszállta Pestet, a kolostort felgyújtották, az ott maradt szerzeteseket megölték. A derék ferencesek idővel újraépítették templomukat, ám a törökök visszatértek, és ezúttal dzsámiá alakították az épületet. A templom a török kiűzése után 1727 és 1743 között nyerte

Az oltár melletti faszerkezet párkányán Grassalkovich Antal harcias címerét – két bestiával hadakozik egy kardos alak – fedezhetjük fel. A földesúr támogatásával emelték a carrarai márványból készült oltárt

A templom belseje csoda szép, helyi hívők és turisták tömegei látogatják mindennap, bár a legtöbb budapesti valószínűleg még nem lépte át a küszöbét

A ferences templom tornya rejtő Pest harmadik legnagyobb harangját

el jelenlegi formáját. Az oltárt carrarai márványból építették meg, az adományozó Grassalkovich Antal földesúr volt, akinek a címerét ma is felfedezhetjük a főoltár párkányán, felesége pedig a kriptában lelt nyugalomra. Ez az egyetlen magyar templom, amelynek Alkantarai Szent Péter a védőszentje, tiszteletére az oltáron is a ferences rend megújítójának alakja látható a hatalmas, missziós kereszttel. Az 1838-as nagy pesti árvíz során sokan kerestek – és találtak – menedéket a szerzeteseknél. A tűz után a víz már nem tudta elpusztítani a ferencesek templomát és akarátát. 1950-ben újra elűzték őket, de – mint a történelem során oly sokszor – negyven esztendővel később visszatértek, és folytatták szolgálatukat.

Megfordultak itt a történelem és a kultúra nagyjai: Kossuth Lajos és Széchenyi István is a híres szónokok miatt járt ide. Liszt Ferenc padját a jobb oldali sor első helyén kis tábla jelzi – pesti tartózkodása alatt a mélyen vallásos zeneszerző szívesen betért a ferencesekhez.

„Nagyvárosi templom vagyunk, a kapunk szinte folyamatosan nyitva áll a töltekezni vágyók előtt. Hétköznapi öt, vasárnaponként tíz szentmisét tartunk a betérőknek” – magyarázta Kázmér atya. A ferencesek hangjának hallatásában nagy segítségükre van a templom nagyharangja, amely kétezer-kilencszázhatvanhét kilójával egész Pesten a harmadik legnagyobb a harang, csak a Szent István-bazilikában van nála két nagyobb. Ha a hetvenöt méteres torony tetején megkondul ez az óriás, arra bizony felkapja a fejét a város.

A Rákóczi út 10. szám alatti épület egy igazi monstrum. Képünk bal oldalán a Rákóczi út övezi a bérházat, jobb oldalán pedig a Dohány utca látható. Ebben a házban töltötte élete utolsó éveit a regényes sorsú Keglevich gróf

A MAKACS KEGLEVICH GRÓF ÉS A VÉGZETES SÉRTÉS

SZÍNHÁZ, SZESZGYÁR, SZERELEM

Gróf Keglevich István portréja.
A magabiztos tekintet összetett
személyiséget takart. Az egyik korabeli
leírás szerint biztos, határozott fellépése
és „erőszakolatlan előadási modora”
tette a gróft különlegessé

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

Keglevich gróf a párbaj előtti este biliárdozni ment, majd hazatért a Rákóczi útra, megírta a végrendeletét, amit a fiókba zárt. Május 29-én hét órakor kelt, felvette a fekete szalonruháját, nyolc órakor pedig a segédjével, gróf Károlyi Györggyel örökre távozott a lakosztályból. A vívóteremnél ötvenfős tömeg várta már a kezdést, újságírók és nézelődők vegyesen. Fodor, a vívómester a fejét ingatta, érezte, hogy az ifjú és a majd kétszer annyi idős intendáns párbajából tragédia lesz.

Buzini gróf Keglevich István nem lehetett könnyű ember. Ellenben igen színes személyiség volt: gazdálkodó, a pesti kulturális élet mindenható ura, a Vígszínház alapítója, nevét a mai napig viseli egy olasz vodkamárka. Komoly férfi, aki mégis egy színésznőért hagyta el a családját, életét pedig egy fatális párbajban vesztette el. Keglevich gróf története az egyik kedvencem ebben a könyvben.

Budapest talán legurbánusabb pontján kezdjük a nyomozást Keglevich gróf után, a Rákóczi úton, a 10. számú háznál. A Síp utca sarkán álló négyemeletes monstrum előtt tízezrek haladnak el naponta, ám kevesen csodálják meg a szépségét. Pedig lenne

mit nézni! A Rákóczi út 10.-et ugyanaz a Meinig Artúr tervezte, akinek az Adria-palotát és a ma Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárként ismert Wenckheim-palotát is köszönhetjük. 1898-ban készült el a bérház Emmer Kornélné megrendelésére, így amikor Keglevich gróf elfoglalta az egyik első emeleti lakosztályt, a harmadik emeletre pedig szerelmét, Láczy Ilka színésznőt és két gyereküket költöztette, a ház még új építésűnek és modernnek számított. Ebből a lakásból indult el 1905. május 29-én reggel nyolc óra után a végzetes párbajra a gróf. Vajon sejtette, hogy utoljára csukja be maga mögött az ajtót? Egy ország találgatta ezt.

Keglevich István Bécsben született 1840-ben, nem állt tőle távol a kardforgatás, mert főhadnagyságig vitte a seregben. Miután leszerelt, vidéki birtokán gazdálkodott, mellette pedig politikai pályára lépett, országgyűlési képviselő lett, elvett egy nemes lányt, Esterházy Angelikát, fiuk is született. Eddig Keglevich gróf pontosan azt hozta, amit egy átlagos, agilis arisztokratától elvárhatunk. Csakhogy Keglevich minden volt, csak átlagos nem.

A *Pesti Hirlap* 1905-ben, egy nappal a halála után írt hosszú cikkében úgy fogalmaz, hogy a gróf „élete minden jelentősebb fordulatánál a bal-sorossal találkozott”. Tény, hogy grandiózus ötleteiből csak kevés sült el jól, de azért bőven akadt sikere is. Vidéki birtokai fejlesztésében Keglevich

Széchenyi nyomdokaiba akart érni. Jó érzéssel rátalált minden újdonságra, ami külföldön elérhető volt, azonban addig gépesítette és modernizálta a gazdaságot, amíg az veszteséges lett.

Később megpróbálta felépíteni a bortermelők országos szövetségét, ez szintén nem jött össze, viszont a nyakán maradt több hek-

Keglevich gróf temetése. A testet a Köztemetőben ravatalozták fel, aztán a Keletiből vitték a rákói birtokra, ahol végül eltemették

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

Az Olaszországban gyártott Keglevich vodka egy régi palackja: ezen még büszkén hirdették, hogy Conte (gróf) Stephan Keglevich eredeti receptje alapján készült. A márka még ma is létezik, és a magyar nemes nevével árulják a vodkát

Forrás: kozkincs

Keglevich konyakjának díszes védjegye

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

toliter prémium minőségű bor. Grófunk ekkor gondolt egy merészet, és konyakká alakítva dobta piacra a szeszt. Ehhez konyakgyárat létesített, méghozzá a Vörösmarty utcában, a Magyar Újságírók Országos Szövetségének mai székházában. A pénzt itt sem sajnálta. „Pompás konyakgyárat épített, főúri pompával, ahogyan szokta, abból a pénzből hat konyakgyárat fel lehetett volna építeni, de ő palotát akart” – fogalmazott a *Pesti Hirlap*. Ez a vállalkozása bejött. A Gróf Keglevich István Utódai Konyakgyár túlélte az alapítóját és a második világháborúig sikeresen működött. Sőt, a mai napig létezik egy vodkagyár Olaszországban, amely a Keglevich nevet viseli, és büszkén vallja, hogy a gróf eredeti receptjét viszi tovább.

Keglevich István nem értett a művészetekhez, de rajongott érte. Mindenért hajlandó volt vagyonokat fizetni, aminek művészi értéket tulajdonított, így számos olasz műkereskedő nyugdíját alapozta meg vásárlásaival. Politikai szerepvállalása csúcspanyára Keglevich István lett a Nemzeti Színház és a Magyar Királyi Opera intendánsa, vagyis a királyi vagyon kezelője. A gróf ezzel a hazai színházi élet egyszemélyes urává, felügyelőjévé és irányítójává lépett elő. Hatalmával pedig előszere-

tettel élt. Egyesek a színházi világon belül nagy műveltségű úriembernek tartották és sokat köszönhettek neki, mások egyenesen gyűlölték diktatórikus szemléletmódját. A nagy nevek közül Jászai Mari az utálkozók, Márkus Emília a rajongók közé állt.

„Finom modor, hatalmaskodási mánia, legkellemetlenebb ember tudott lenni, hiúságában könnyen volt sérthető, sok ellensége is volt” – jellemezte Keglevichet az említett újságcikk. Keglevich a városi élet egyik színtestje volt, karakteres figura: „Szakálláról, amely olyan volt, mint az ó-görög tragédiák hőseié, nagy erős sasorráról úgyszólván mindenki ismerte.”

Keglevich igazi mániahoz illően beutazta a fél világot, Milánóban, Londonban és Párizsban is járt színházi előadásokra. Az ő nevéhez – és mega-

Az épület a Rákóczi út másik oldaláról fotózva. Keglevich az első emeleten lakott, élete szerelme, Lánczy Ilka pedig két gyerekükkel a harmadik emeleten

A gróf, akinek a Vígszínház létrejöttét is köszönhetjük, erre a gangra tért haza a dolgoz mindennapokban. Innen is indult utolsó útjára, a párbajra. Az épület szépsége talán a fotókon keresztül is érezhető

lomániájához – kötik, hogy a pesti teátrumok elkezdtek az európai nagy színházakéhoz hasonló látványos, grandiózus díszleteket használni. Nagy részben Keglevich grófnak köszönhetjük a Vígszínházat is, ő szorgalmazta a felépítését, majd a teátrum első bérlőjeként is feltűnik a neve a lapokban. Az újságokból tudjuk, hogy a pénz nagyját nem ő, hanem két társa, Szécsi Ferenc és Faludi Gábor adta a működtetésbe, mégis alárendeltként parancsolgatott nekik, amit egy idő után nehezen viseltek.

A gróf házassága boldogtalan volt, a Nemzeti Színház színésznője, Lánczy Ilka pedig szintén egy rossz frigyben, iszákos férje mellett sínylődött. Az intendáns egy este a lakásán, a Stáhlly utca 11.-ben (ma Szent Rókus Kórház) kereste fel a művésznőt. Bár egyetlen percre sem maradtak egyedül, a vizitnek híre ment, és Keglevich ellenfelei elterjesztették: a színházi élet ura éjszakánként színésznők hálósobáiban osztja a szerepeket. Lehet, hogy ez a skandallum adta meg a kezdőlökést a párnak, hogy ha már pletykálnak róluk, legalább legyen alapja. Az intendáns és a színésznő hamarosan tényleg összejöttek. Igaz, nem hivatalosan, mert a feleség, Angelika asszony megmakacsolta magát és a gróf hiába könyörgött neki, nem járult hozzá a váláshoz.

Ilka és István szerelme túlélte a támadásokat. A két boldogságot kereső ember egymásba kapaszkodva állta a viharokat. Lánczy Ilka két gyereket is szült, Tibort, majd egy lányt, aki felnőve Lánczy Margit néven vált híres színésznővé. A századfordulón szükség volt Keglevich gróf tekintélyére ahhoz, hogy elfogadtassa az arisztokrata körökkel: házasságként elvált színésznőt szeret. Közös gyerekeik nem viselhették apjuk nevét, és nem is örökölhettek tőle.

Ezekben a kusza, mégis boldog években költöztek a Rákóczi (akkor még Kerepesi út) 10. szám alá. Az intendáns az első emeleten élt, Ilka és a gyerekek a harmadikon, kettőjük közé pedig egy leányotthon élődött. A ház ma is impozáns belülről, akkoriban igazi luxusapartman lehetett. Jungfer Gyula, a kor legnagyobb művésze készítette a kovácsoltvas díszeket, míg az asztalosmunkákat egy másik sztárra, Thék Endrére bízta az építetők. A Nemzeti Színház az út másik oldalán volt ekkor, a mai Astoriánál, a képviselőház pedig alig pár perc sétára.

Keglevich politikusként sem volt simulékony, a képviselőházban az említett cikk szerint „űgyszólván erőszakkal kereste a népszerűtlenséget”. 1905. május 27-én Keglevich gróf, a Szabadelvű Párt képviselője, feldúltan érkezett az ülésre. Egyre rosszabb anyagi helyzete miatt állítólag kegydíjat kapott az uralkodótól, ami miatt számos támadás érte. Az egyik felszólalás után a teremben nevetés tört ki, Hencz Károly képviselő pedig felelősségre vonta. A következő beszélgetés zajlott le a teremben:

Hencz: Min nevet? Ez nem nevetnivaló!

Keglevich: Maga számár!

Hencz: Maga meg kegydíjas marha!

A kegydíjas valószínűleg jobban fáj, mint a marha.

A felek ott helyben követeket menesztettek egymáshoz és fegyveres elégtételt kértek. Megnevezték segédjeiket. Keglevich a korabeli beszámoló szerint „65 éves kora dacára ifjabbnak, erősebbnek és ügyesebbnek képzelte magát, mint a 28 éves fiatalember”.

Másnap Keglevich elment Fodor Károly vívómesterhez – akinek a termét már több száz vagy ezer alkalommal használták párbajra az urak –, hogy gyakoroljon kicsit. A kardforgatás nem volt tőle idegen, már Párizsban is párbajozott, amikor asszonyához illetlenül közeledett egy francia ficsúr. Fodor termében azonban kimerültnek tűnt. „Kegyelmes uram, ön már öreg ember, nem lenne szabad karddal verekednie, pláne nem ilyen súlyos feltételekkel” – mondta neki a mester, Keglevich azonban hajthatatlan volt.

Az idősödő gróf utasításba adta a segédeknek, hogy a feltételek tárgyalásakor ragaszkodjanak a szűrás engedélyéhez. A korabeli párbajok többségében csupán a vágás volt engedélyezett, a becsületbeli ügyeket az első vérig vívták meg. Keglevich ellenben harcképtelenségig akarta folytatni a küzdelmet. Hencz segédei sem értették a szokatlan vérmességet. Mint ahogy azt sem, hogy miért éles kardokkal akar vívni, és miért nem hajlandó felvenni a mellbandázst, vagyis a védőmellényt.

A segédek végül a következő feltételeket vették jegyzőkönyvbe: „Nyak- és ütőér-, csukló bandázssal, hegyes, éles vívókardokkal, szűrás nincs kizárva.

A párbajba hajszolt ember, Hencz Károly. A fiatal politikus megnyerte ugyan a párviadalt, de ő is a tragédia vesztesei közé tartozik
Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

Illusztráció a *Párbaj-Codex* című alpműből, amely több mint negyven kiadást ért meg. Keglevich a feltételek megfogalmazásában is elment a végsőkhöz, sőt a törvényesen túlra is
Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

A párbaj az orvosok által megállapított harcképtelenségig vívatik.” A felek keményítetlen, puha inget viselhettek.

A vívóterembe mindkét fél elhozta a saját fegyvereit, pénzfeldobással döntötték el, hogy végül Hencz kevésbé éles kardjaival vívtak. Sokan találgatták, hogy a gróf miért kívánta ilyen vehemensen a vért, miközben kihívója semmilyen módon nem erőltette az erőszakot. A hiú Keglevich így akarta egyszer és mindenkorra elfojtani a kegydíjas csúfolódást? Esetleg az egyre nehezebb anyagi helyzetbe süllyedő arisztokrata megunta az életet és színpadias halálra vágyott? Dr. Kosztka Emil orvos és szemtanú ekképpen nyilatkozott: „Keglevich komoly párbajt akart vívni. Ő, aki egész életében arisztokrata volt, nem szokott hozzá az ilyen mély sértésekhez, és valósággal önkívületben volt a dühtől és az elkeseredéstől. Párbaj előtt ismételtelen félrehívtam és figyelmeztettem az eset komolyságára, de kérlelhetetlen volt.”

Amikor a teremben már csak a vívómester, a segédek és az orvos maradt, Szabó István országgyűlési képviselő megpróbálta kibékíteni a feleket. Hencz annyit mondott, hogy nem, Keglevich pedig felkiáltott: rajta! Ezzel kezdetét is vette a végzetes párbaj. A gróf hihetetlen vehemenciával támadt, ellenfele nyakát célózta, ölni akart. A keménység váratlanul érte az ifjút, kissé hátraszorult. Hencz elhúzta a nyakát a szűrás elől, így viszont Keglevich kibillent és teljes testsúlyával az ellenfele kardjába zuhant, a penge a szívet átszúrva a lapockája alatt jött ki.

Hencz a tragédiát látva rosszul lett és elviharzott, az újságírók pedig toporogva kérdezték: csak nincs valami baj? Baj volt, nem is kicsi, Keglevich szörnyethalt, segédei pedig a rendőrségre mentek, hogy jelentsék a tragédiát. Egy óra leforgása alatt a város szinte minden lakója értesült az esetről, ahová a holttestet szállították, ott több száz fős tömeg gyűlt össze. Lánczy Ilka, a fiuk, Tibor és Márkus Emília színésznő jöttére azonban szétnyílt a tömeg a hullaház előtt, az összetört asszony néhány rózsát tartott a kezében. A visszavonult egykori miniszterelnök, Széll Kálmán vidéki birtokán értesült a hírről, amit röviden kommentált: „Aki a halált keresi, megtalálja.”

A *8 Órai Ujság*, *Gróf Keglevich István csodálatos élete és rejtélyes halála* című 1936-os cikksorozata szerint Hencz végül három hónapot ült a párbaj miatt, ám egész életében bántotta a tragikus reggel emléke. Megölt egy embert, akit nem is ismert igazán. Politikai pályája ezzel a szerencsétlen ügyel véget is ért. A közvéleményt megosztotta a dráma. Sokan hibáztatták a segédek, amiért nem álltak ellen Keglevich akaratának. Mások az ifjú kihívót ostromozták, a legtöbben azonban egy büszke nemes kiharcolt öngyilkosságát látták az esetben.

Lánczy Ilka nem sokáig bírta szerelme nélkül, három évvel később, negyvenhat évesen követte a grófot a bódvárakói kriptába. Lányuk, Margit később úgy emlékezett apjára, mint aki megszállottan űzött mindent. A színházcsinálást és a halált is.

A gróf lánya, Lánczy Margit, és élete szerelme, Lánczy Ilka. Margit is követte anyja útját, és híres színésznő lett. Margit korán teljesen árva lett

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

VÖRÖS TELEFON A PADLÁSON, TYÚKOK A KERTBEN

RÁKOSI MÁTYÁS ZUGLÓI LAKHELYE
NEM HASONLÍTOTT ELNÖKI REZIDENCIÁRA

A villa Zugló egyik legfestőibb részén található, a Szabó József utca és az Abonyi utca sarkán. Az épület nem igazán vonzza a tekinteteket

Hogyan képzeljük el egy diktátor villáját? Ilyennek egészen biztosan nem. Rákosi Mátyás egykori otthona olyan szolidan, viharverten és szürkén áll a Szabó József és az Abonyi utca sarkán, mintha szándékosan kerülné a fel-

tűnést. A politikus 1945 és 1949 között élt itt, hatalma csúcsán, élet és halál szinte korlátlan uraként.

Sétához keres kellemes helyszínt a belvároshoz közel, mégis kevésbé ismert környéken? Szívből ajánlom Zugló Istvánmező nevű részét a Thököly út és a Városliget között. Madarak csiripelnek a fákkal szegélyezett utcákon, egymást érik itt a csodás villák és az egykori nagypolgári nyaralók. A legtöbb épület kerítésén kis információs táblákat helyeztek el, amelyek az egyes házak történetéről vallanak. Az idilli városrészben számos nagykövetség és hivatal is működik, eladó lakást találni viszont évek óta igen nehéz. Itt, a Szabó

József utca 25. szám alatt áll egy kis épület, amely olyan szerény, hogy a szomszédos villák valódi palotának tűnnek mellette. Erről a házról egyetlen tábla sem mesél, pedig falai között Magyarország egykori diktátora élt.

Vincze Miklós, kiváló szakújságíró remek cikket közölt az épület történetéről, kutatásaiból tudjuk például, hogy egy bizonyos Hoffmann József volt a villa építtetője. A férfi jogot tanított, valamint vallás- és közoktatási miniszteri osztálytanácsos volt.

A nemzetközi ajánlásokkal bíró ifjabb Bobula Jánost kérte fel a családi otthon tervezésére 1900-ban. A falak nem hoztak szerencsét Hoffmannékra: a feleség 1903-ban, harminchét évesen meghalt, az özvegy két kisgyerekekkel maradt a házban. Mint látjuk majd, gyakori lesz a házban a haláleset, mintha baljós árnyak vetültek volna a villára.

Akkoriban az épület a mainál jóval díszesebb lehetett. Minden bizonnyal kellemes kert vette körül, amelyben csak az ebédlő ötvenhárom, a nagy

A tervező, ifj. Bobula János rajza az épület eredeti állapotáról. Bájos, ahogyan most siető menedzsereket, kisgyerekes anyákat ábrázolnak az építészeti látványterveken, ő lovacskát, bábműködő embereket, csendőröket és kutyát rajzolt bele

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

Rákosi egykori villájában ma a református egyház irodái működnek. A szögesdrót a régi időkre emlékeztet

szalon negyvenhat négyzetméteres volt. A lakók egy másik, kisebb szalont is használhattak az összejövetelekre az erkély mellett.

Hoffmannék távozása után valamiért senki nem maradt huzamosabb ideig az épületben. Egyik tulajdonos a másiknak adta a kilincset, nagy volt a jövés-menés. Egy szeszgyáros lányának és egy papír-írószer gyár örökösének a neve is szerepelt a tulajdoni lapon. 1935-ben a garázsban lőtte magát szíven egy huszonnégy éves ifjú, bizonyos Bartolek Adolf, mert munkája közben súlyos pénzügyi vitába keveredett. Az utolsó „békebeli” tulajdonosoknak, egy bőrgyáros házaspárnak pedig a háború közeledtével menekülnie kellett.

A következő lakót már Rákosi Mátyásnak hívták. A külföldről hazatérő erős ember a Magyar Kommunista Párt Központi Bizottságának főtáskára lett, vagyis az első számú vezető. Neki a párt nézett egy tágas, ám nem túlságosan hivalkodó villát. Zuglóban találtak rá a Hoffmann-házra.

Pünköshti Árpád *Rákosi a csúcson* című könyvéből sok mindent megtudhatunk arról, hogy milyen életet élt a kommunista vezér a zuglói falak

között. A kertbe gyümölcsfákat ültetett, mint egy átlagos gazda, a padlás-szobában azonban működött valami, ami csak a hatalom birtokosainak járt: telefonvonal a Kremlbe. A főtitkár reggelente háromnegyed nyolckor indult a munkahelyére, szabadidejében pedig szívesen járt a Garay téri piacra, valamint az aligai vikendházba. Itteni élete alatt a vadászatra is rákapott. Kezdetben az elvtársat egy Horch típusú autóval szállították, ám az idő múlásával Rákosi és környezete egyre jobban félt a merényletektől, így aztán a német kocsit a bűnös Nyugat egyik jellegzetes termékére, egy amerikai Cadillacre cserélték. Az autót eredetileg pénzszállításra tervezték, ezért golyóálló volt. További biztonsági intézkedésként éjszakára a villa környékén korlátozták a kandeláberek fényét, hogy a ház ne nyújtson könnyű célpontot. Az állig felfegyverzett testőrök az alagsorban éltek.

Ahogy teltek-múltak a hónapok, Rákosi egyre ritkábban vegyült az ő szeretett népével. Legalábbis Bugyi Ilona háztartási alkalmazott Pütkösti könyvében azt nyilatkozta, hogy a politikus orvgyilkosoktól tartva az utcára sem lépett ki nyomós ok nélkül, sétáját is az udvaron, géppisztolyos őrk árnyékában végezte. Amikor vidékre utazott, ebédjét kis fadobozban vitték utána – sehol nem fogadott el ételt.

Ennyi fegyver és rettegés árnyékában talán csodálkozni sem kell rajta, hogy a villa átka hamarosan újra lecsapott: az egyik ór, Papp Sándor agyonlőtt egy férfit, aki a sövényen átmászva próbált meg bejutni a villába. Papp a behatoló lábára célzott, ám a lövés félrecsúszott, és így halálos lett. Hogy mit akart az illető, az már nem derül ki soha.

A villa olykor egészen bizarr látványt nyújtott: egy kommunista Noé bárkjára hajazott. Látogatásairól Rákosi gyakran teherautónyi ajándékkal tért haza, amelyek között élő állatok is voltak. Amikor 1951-ben összeírták a felhalmozott ajándékokat, négyszáztizenhat tételt találtak. „Úgy emlékszem, a nagygyűlésről nem is egy teherautó hozta fel az ajándékokat,

Rákosi és felesége, Felesége. Az asszonynak negyven felett kellett beleszoknia egy teljesen új életbe

Forrás: MTVA Sajtó- és Fotóarchívum

tele lett velük a kert – mondta G. Lajos, a zuglói Rákosi-villa gondnoka. – A reakció kiirtására valamelyik zuglói iskola Mókus őrsétől kapott egy patkányölő kutyakölyköt, Mókus is lett a neve. De voltak libák, meg vagy öt birka is. Napokig tartottuk őket az udvaron, aztán az Állatkertbe kerültek. Az ehető ajándékok a Rákosiról elnevezett gyermekotthonba, kollégiumokba kerültek, a többi fölött viszont őrködött. Tüzetesen átnézte a szajrét” – írta könyvében a gondnok elmesélése alapján Pütkösti.

A gondnoki pozíció betöltése nem volt éppen életbiztosítás: G. Lajos elkövette azt a majdnem végzetes hibát, hogy őszintén válaszolt Rákosi kérdésére, és elmondta, hogy a Garay téri piacon a vezért elkésérítő látvány fogadná. Élelmiszerhiány van, amit bizony megérez a nép. A diktátor még személyesen kívánt neki boldog karácsonyt, és hazaküldte a családjához. Felesége helyett azonban a rendőrség várta, merénylet szervezése volt ellene a vád. 1953-ban szabadult. Nem ő volt az egyetlen, aki a villából való távozása után veszítette el a szabadságát: Rajk László itt találkozott utoljára Rákosival, két nappal később letartóztatták.

Rákosi nem magányosan élt Zuglóban. Felesége, Feodora Kornilova, vagyis Felesége is a zuglói ház lakója volt, és gyakran megfordult itt az asszony előző házasságából származó fia, Jova, valamint utóbbi felesége is. Az orosz fiatalembert a leírások szerint sem Rákosi, sem a személyzet nem kedvelte. Részes volt, folyton megdézsmálta az ajándékokat, burzsujként viselkedett – gyakorlatilag mindent meglovasított, amihez csak hozzáfért. Viselkedése Rákosi számára is visszatetsző volt, sokat vitatkoztak miatta a feleségével, aki anyaként jóval elnézőbb álláspontot képviselt.

Felesége a beszámolók szerint nem szeretett itt élni, ami egyáltalán nem meglepő. Jakut származású szovjetként, negyvenkét évesen kellett hozzá-szoknia egy új országhoz. A férje alig volt mellette, elzártan, buborékban éltek. Az asszony unatkozott, de viszonylag gyorsan feltalálta magát. Lelkesen tanulta új otthona nyelvét, egészen jól beszélt magyarul. A kormányőrség biztosított számára egy autót sofőrrel, így könnyen mozoghatott a városban. Otthon sokat festett, majd a kerámiaművészet felé fordult. A legnagyobb hatással a híres keramikus, Kovács Margit volt rá, akivel összebarátkozott,

és sokat segített neki az induláskor. Kovács Margitnak abban is nagy szerepe volt, hogy otthon felépítette a saját kis műtermét.

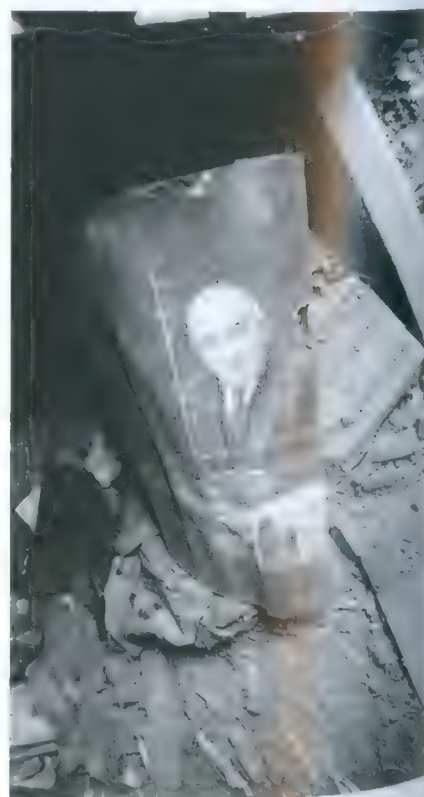
Emellett Fenya az Iparművészeti Főiskolára is beiratkozott, egyszerű hallgatóként járt az órákra. Nem kért kivételezést, és ha férje zsákmányt ejtett a vadászaton (valahogy mindig a puskája elé került valami), akkor megkínálta diáktársait vadhússal, sőt még narancsot is vitt nekik. Legalább egyszer piknikezni is meghívta a fiatalokat. A ház bejáratánál parkoló fekete autó és a tanterem előtt álló testőrök azért emlékeztették az oktatókat és a tanulókat egyaránt, hogy a szerény vendéggel veszélyes kapcsolatot építeni. Egyszer a hallgatók két hétre eltűntek, az ÁVH börtönébe kerültek – mint kiderült, két társuk disszidált, a biztonságiak pedig tudni akarták, nem készül-e merénylet Rákosiné ellen a főiskolán. Fenya gyakran emlegette a férjét a „barátainak”, ígérte, hogy egyszer az elvtárs meg is látogatja a főiskolát. Ez valóban megtörtént, ám a diáktársak nem láthatták a politikust, mert a bőrkabátosok minden tanulót bezártak a pincébe.

A Rákosi házaspár 1949-ben költözött a budai Lóránt utca 4/B-be, ezt biztonságosabb és kényelmesebb otthonnak gondolták, bár jó ideig fenntartották a látszatot, hogy még mindig a luxust nélkülöző zuglói házban élnek. Fogadásokat tartottak itt a pártelit tagjainak, és Fenya a Szabó József utcában találkozgatott Kovács Margittal, valamint a magyartanárával is.

Miután Rákosiék távoztak – előbb a villából, később az országból is –, egy elektronikai javítóműhely költözött be a zuglói épületbe, majd lakásokat nyitottak a nagy terekben. Most a Magyarországi Református Egyház birtokában van az épület nagy része, kommunikációs szolgálatuk nem válaszolt a megkereséseimre. Ottjártamkor a pincében egy cég működött, felül pedig az egyház kommunikációs irodája. Honlapjukon némileg kajánul így fogalmaznak: „azt pedig, hogy a Ravasz László püspököt lemondató Rákosi Mátyás mit szólna ahhoz, hogy korábbi lakhelyén a református egyház munkatársai dolgoznak és szolgálnak, talán mindannyian sejtethetjük”.

Rákosi plakátja a földön.
A diktatúrák előbb-
utóbb így végzik

Forrás: Fortepan / Szalay Zoltán

A MALMOK PÉNZT ŐRÖLNEK – A HAGGENMACHER-HÁZ TÖRTÉNETE

A SVÁJCI TESTVÉREK, AKIK MEGHÓDÍTOTTÁK A VÁROST

A tizenkilencedik század közepén két svájci fiatalember úgy döntött, hogy elindul keletre szerencsét próbálni. Történetük mesébe illő: Pesten lettek új otthonra, ahol mindketten hihetetlen sikereket értek el, palotákat, gyárakat építettek, találmányokkal változtatták meg a világot.

A fivérek nem is különbözhetek volna jobban egymástól. Haggenmacher Henrik mágnásként, saját tőkéből épített malmokat, vett bérházakat, üzemeltetett sörgyárat. Haggenmacher Károly ezzel szemben ötven éven át volt egy részvénytársaság alkalmazottja. Henrik Svájcban hozott magának feleséget, tizenkét gyereke született. Károly magyar lányt vett el, házasságuk gyermektelen maradt. Henrik konzulként egy belvárosi palotában lakott, amely társasági események helyszíne volt. Károly visszavonultan élt budai villájában, az erdő szélén. A testvérek riválisok voltak, a Szemere utcában malmaik egymás mellett álltak, mégis sikerült megőrizniük a jó viszonyukat, a magyar malomipar pedig sokat köszönhet

A céltudatos
Henrik,
aki a város
legdrágább
telkére épített
fényűző palotát
Források: Fővárosi Szabó
Ervin Könyvtár Budapest
Gyűjtemény, Magyar
Nemzeti Múzeum

Károly, a visszafogott feltaláló, a város szélén megbújó Istenszeme villában érezte jól magát

Források: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjtemény, Wikipédia

versengésüknek. Igaz, hogy Henrik volt a gazdagabb üzletember, Károly azonban zseniális feltaláló, találmányait Egyiptomtól Brazíliáig használták, a globális iparágat változtatva meg ezzel.

Helyszínünk az Andrássy út 52. számú palota, amely hat kis szobrával (róluk részletesebben a képaláírásban) a város egyik leglátványosabb, legelegánsabb belvárosi palotája. Az idősebbek a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár fiókjaként emlékeznek rá, a fiatalabbak a Hello Baby Bar nevű szórakozóhelyként. Sok könyv csukódott itt össze, és sok csók csattant el e termekben. A könyvtár és a diszkó is romos épületben üzemelt,

Haggenmacher Henrik palotája az Andrássy út Oktogonhoz közeli részén található. Korábban könyvtár és szórakozóhely is működött itt, ma elegáns szálloda

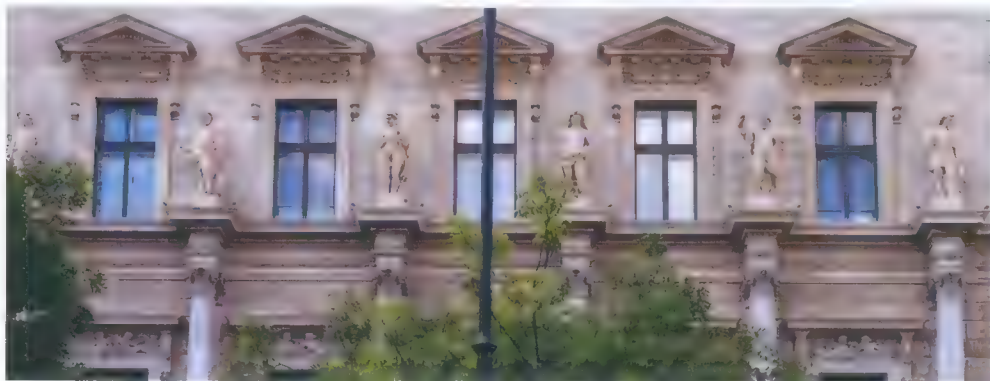

a 2022 nyarán megnyitott Hotel Oktogon Haggenmacher azonban már teljes pompájában, százhuszonegy szobával, egy lakosztállyal és két junior suite-tal, azaz kislakosztállyal várja a vendégeket. A Haggenmacher fivérek közül Henrik otthona volt ez: 1885-ben készült el, Schmahl Henrik tervezte.

Haggenmacher Henrik a palota építésekor már több tucat épület tulajdonosa volt. A rezidenciára valószínűleg azért volt szüksége, hogy Svájc konzuljaként fogadásokat tarthasson, és jól adhassa férjhez a lányait.

„A freskókat és a bejárat feletti szobrokat egy-egy megmaradt fényképfelvétel alapján készítették el a művészek. Nem tudni, hogy pon-

A palota ékessége az a hat puttó, amely a homlokzatot díszíti. A szobrok a második világháború körül tűnhettek el az épületről, egyetlen fellelhető fotó alapján kellett őket újrafaragni. Minden szobrocskának jelentése van. A bal oldali a kézműves gépgyártást szimbolizálja, utalva a család eredeti foglalkozására, a második a bölcsességet képviseli, a harmadik az élet fonalát szövő Klothó. A negyedik Héraklész, a legendás harcos, az ötödik pedig a szerencse istennőjét jelképezi, kezében egy könyvvel, ami arra utal, hogy végső soron mindenki a saját szerencséjének kovácsa. Az utolsó puttó egy svájci pajzsot tart, ami természetesen a család származásáról mesél

Ilyen volt, ilyen lett, teljesen megújult az előcsarnok. És persze már nem konflisokkal hajtanak be a reprezentatív lépcsőkhöz

Forrás: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjtemény

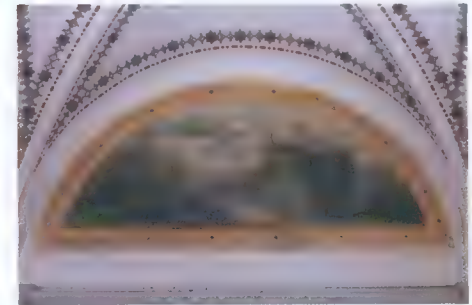

Az épület nagyon rossz állapotban volt, amikor elkezdték építeni a szállodát. Mára az udvart üvegtető fedí, így átriumként is funkcionál

Az első emeleten volt a szülők lakosztálya, itt most is találunk társalgót és néhány korabeli, feltéve őrzött bútordarabot is

Haggenmacher Henrik családja igen népesre nőtt, kellett a hely a gyerekeknek, és a palota reprezentatív célokra is szolgált

tosan mikor és miért tűntek el a szobrok. Az biztos, hogy amikor a könyvtár 1931-ben beköltözött, a szobrok már nem voltak a helyükön – mesélte Kanel Gyula, a szálloda igazgatója. – Az épületben borzasztó állapotok uralkodtak, amikor átvettük, az egyik fürdőkád például lezuhant az alatta lévő lakásba” – magyarázta a menedzser, majd felkísért az első emeletre, ahol egykor a Haggenmacher család lakott, majd a könyvtár termei üzemeltek. Itt láthatjuk a legtöbb eredeti elemet, három cserépkályhát, faburkolatokat, stukkókat sikerült megmenteni az utókornak. Ideje volt, hogy a Haggenmacher nevet viselje egy intézmény abban a városban, amelybe a fivérek felnőttként érkeztek, de rögtön a szívükbe zárták, majd meghódították.

Pekár Zsuzsa, az egyik Haggenmacher leszármazott leírásából tudjuk, hogy az 1827-ben született Henrik tizenkilenc évesen indult vándorútra Winterthurból. Molnárként mindent tudni akart a szakmájáról. Prágába utazott, ahol az egyik bátyja élt, majd Reichenbergben lett molnár, innen érkezett Magyarországra. Néhány év elteltével hazatért, hogy feleségül vegye Liechti Mária-Magdolnát, az asszony az évek során tizenkét gyerekkel ajándékozta meg, közülük tíz, hat fiú és négy lány érte meg a felnőttkort. Valószínűleg az após adománya is kellett hozzá, hogy a szerepre alaposan felkészült Henrik haszonbérbe vegye 1856-ban a Rákospatak melletti Ördögmalmot, és ezzel kezdetét vegye hihetetlen karrierje.

Két évvel később már saját malmot is épített a Szemere utcában, ekkorra már kétszáz munkása volt. Haggenmacher Henrik egyedüli magánzóként vette fel a versenyt a nagy részvénytársaságok malmaival. A munka küzdelmes volt, a rivalizálás gyilkos, de technikai újításai révén Henrik mindig hatékonyabban és profitábilisabban termelt, mint mások. Haggenmacher Henrik a lisztes pénzekből újabb területeket célzott meg: spekulációs céllal telkeket vásárolt a Lipót körúton (ma Szent István körút). Ez is bejött neki: a Vígyszínház felépítése után a telkek aranyat értek. Övé lett az Andrássy út egy teljes szakasza (Andrássy út 32., 34., 36., 38., 40., 42. és 44. – ezek Hét ház néven ismertek), majd 1867-ben egy sörfőzdét is vett Promontoron (Budafok).

A malom helyén a mai Szent István körúton egy bérház áll. Ezt is a Haggenmacher család építtette. A homlokzatán a dombormű egy aratás jelenetét örökíti meg, így emlékeztek a sok pénzt hozó malomra

A Haggenmacher név mára feledésbe merült, pedig egykor plakátokon és persze söröscímkéken is ott virított. Ha a történelem máshogy alakul, ez a reklámplakát is lehetne olyan ikonikus, mint az Unicumé

Forrás: Országos Szechenyi Könyvtár; Terkep; Plakát; és Kisnyomtatványok

Az immáron sör-, malom- és ingatlanmágnás megtartotta svájci állampolgárságát, ám szívvel-lélekkel magyarnak is vallotta magát. Jellemző, hogy amikor sikeres iparosként felajánlották neki a magyar nemesi címet, visszautasította. Úgy fogalmazott, hogy esze ágában sincs feladni családjá több száz éves, kézműves címerét egy olyan címért, amelyet pénzért lehet kapni. A svájci munkaetikája, szorgalma otthon is kiütközött. Henrik a gyerekeiből a legjobbat akarta kihozni – sokszor azok tiltakozása ellenében is. Kedvenc fia, II. Henrik volt, akit Svájcba, Németországba, Franciaországba és Angliába küldött a sörfőzésről tanulni, mielőtt 1880-ban átadta neki a gyárat. Idősebb Haggenmacher Henrik a feleségét évtizedekkel túlélve, nyolcvankilenc éves korában halt meg. Hihetetlen birodalmat hagyott hátra.

Ejtsünk néhány szót a Haggenmacher család másik főszereplőjéről, Károlyról is, aki bátyját követve jött Pestre.

A testvérek hamar felismerték, hogy a közös vállalkozáshoz egyszerűen túl erős személyiségek. Károly így aztán – pikáns módon – fivére konkurenciáját erősítette: ötven évig dolgozott az Első Pest-Budai Gőzmalmi Társaság műszaki és kereskedelmi igazgatójaként. Helyettese 1870-ig egy bizonyos Julius Maggi volt, akinek neve a bevásárlólistáról csenghet ismerősen: ő alapította meg a Maggi-kockákat gyártó vállalatot.

Károly nem volt akkora krózus, mint testvére, bizonyos szempontból mégis túltett rajta. Találmányai az egész ipart forradalmasították: a síkszita és a daratisztító innovációja volt a két legerősebb szabadalma. A feltaláló budai remeteként élte az életét, sokat jótékonykodott, ám agg korára megvakult, és az öngyilkosságba menekült. Vagyonát Winterthur városára hagyta. Fivére, Henrik utódai „csak” a budai villát örökölték, ezt azzal magyarázta, hogy az „örökölt vagyon nem serkent munkára”.

A két testvér távozása után is sikeres maradt a Haggenmacher-birodalom. A két sörgyártó család, a Haggenmacher és a Dreher a szó szoros értel-

Egymástól kőhajításonyira voltak az egyesült Dreher-Haggenmacher sörgyárak telepei. Néhány épület még ma is áll

Forrás: kozkincs

mében is összebútorozott: házasságok kötöttek, és fúziót hajtottak végre. Ennek eredményeképpen 1933-ban megalakult a Dreher-Haggenmacher Első Magyar Részvényserfőzde, amely a piac hetven százalékát lefedte. Magyarországon azonban kevés történetnek van hepiendje, főleg, ha a történiak a huszadik században íródtak. A három-négy generáción át masszív erődként álló birodalom kártyavárként omlott össze. A történelem nemcsak a céget akarta megszüntetni, hanem a Haggenmacher nevet is kitörölni az emlékezetből.

„A háború után a családunkat teljes vagyonvesztésre ítélték, semmi nem maradt a hatalmas vagyonból, gyárakból, házakból, ezért legtöbbjük külföldre távozott és ott kezdtek új életet. Magyarországon II. Henrik és egy másik fiú, Róbert leszármazottai élnek, ők az ötödik, hatodik és hetedik generáció. Kapcsolatban vagyunk a legtöbbjükkel. Ezenkívül Svájcban, Belgiumban és Németországban élnek rokonaink még – mondta Wettstein Edina, a család Magyarországon maradt kevés tagjának egyike. – Mi hosszú évekig laktunk az Andrássy út egyik Haggenmacher-bérházának szép, eredeti állapotú polgári lakásában, és büszkék voltunk, hogy a családunk építtette. Felmenőink sokat adtak Magyarországnak. Gondolok itt a malomipar fejlesztésére, az ipari találmányokra, a sörgyártás beindítására, a gyönyörű épületekre, amiket építtettek, valamint a háború alatt a zsidó gyerekek mentésére, amiért nagyapám, Haggenmacher Ottó megkapta a Jad Vasem-kitüntést – mesélte Wettstein Edina, aki már járt ősei egykori palotájában, ami ma hotelként működik. Örült, amikor látta, hogy a kandallók és kályhák, az ajtók, ablakok, a padló, a burkolatok mind az eredeti tulajdonosokra utalnak. – Magyarországon a szállodán kívül még látható a budafoki sörgyár, aminek régi épületeit ma is hasznosítják. A kőbányai sörgyár szintén működik. Az Andrássy úti bérházakat részben már felújították. A Szent István körúti házak, amelyek az eredeti malmok helyén épültek, ma is állnak. Nagyapám villájában, a Gellért-hegyen ma követség működik” – sorolta Edina. Amerre nézünk, a Haggenmacherek nyomát látjuk.

Winterthur városa aktívabban ápolja két fia emlékét, mint Budapest. A Károly által alapított idősek otthona ma is működik, csakúgy, mint az alapítvány, amelyet annak idején ő hozott létre.

EGY ATOMBUNKER A SZEMÜNK ELŐTT

A MAGYAR RÁDIÓ TITKOS OBJEKTUMA ELŐTT
GYANÚTLAN JÁRÓKELOK EZREI SÉTÁLNAK EL NAPONTA

Minden egyes nap emberek ezrei sétálnak el az épület előtt a város szívében anélkül, hogy sejténék: egy szupertitkos atombunkert látnak. Az egykori nemzetbiztonsági titkot sikerült olyan jól megtartani, hogy most, évtizedekkel az objektum eredeti funkciójának megszűnése után is csak kevés fővárosi lakos ismeri a bunkert. Mi több, gyakran azok sem hallottak róla, akik a fél életüket itt, a falaitól pár méterre, a rádióban töltötték.

Az objektum előtt naponta ezrek sétálnak, autóznak, bicikliznek el, mégsem tűnik fel senkinek, hogy egy atombunkert látnak. A fa takarásában álló fehér betonkocka olyan, mintha az irodaépülethez tartozna, annak része volna. Pedig ez a kocka jóval korábban készült, és az irodai dolgozók mit sem tudtak arról, hogy milyen célt szolgál

A Pollack Mihály téren járunk, a Nemzeti Múzeum háta mögött, a Magyar Rádió egykori épületkomplexuma előtt. A két egykori főnemesi rezidencia, az Esterházy-palota és a Károlyi-palota (mindkettő a Magyar Rádióhoz tartozott) között áll egy jellegtelen, szocreál irodaház, amely egykor a rádió adminisztrációs központja volt. Az épület aljában megbújik egy méretes betonkocka. Olyan ügyesen rejtették ide, mintha a betonmonstrum mindig is az épület része lett volna. A felületes szemelő szerverteremnek, vagy gépháznak mondaná. Pedig nem az. Ez egy atombunker.

Változott a kép: ilyen volt a bunker az ötvenes években, amikor még önmagában állt. A hetvenes évekre aztán körbevette az irodaépület, és még jobban eltűnt a szem elől

Forrás: Sávoly Tamás gyűjteménye

Amikor ezeket a sorokat papírra vetem, az egykori Rádiópalota (az intézmény 2014-ben költözött el innen) és a hozzá tartozó épületek sorsa még ismeretlen. Eredetileg a Pázmány Péter Katolikus Tudományegyetem campusa került volna ide, ám a fejlesztést egy időre leállították.

„A betonbunkert 1952-ben, tehát a Rákosi-korszakban építették azal a céllal, hogy ha atom- vagy másféle támadás érné Magyarországot, a rádiószolgáltatást akkor is zavartalanul lehessen folytatni – mondta Sávoly Tamás muzeológus, a téma kutatója, a Magyar Rádió egykori levéltárosa. Az ötlet logikus. A rádió volt az egyik legfontosabb eszköz a propaganda terjesztésében, és háborús helyzetben ezen a csatornán keresztül lehetett a legnagyobb tömeget megszólítani. – Egy atomcsapás esetén a működő rádió a túlélők és az ellenség számára is azt az üzenetet közvetít

tette volna, hogy nem sikerült elpusztítani bennünket. Ha szól a rádió, akkor élünk” – magyarázta a muzeológus.

Mindössze hat hét alatt, teljes titoktartás mellett építették fel a masszív szerkezetet. A kivitelezést egy olyan állami vállalat végezte, amely a titkos projektekre szakosodott. A hivatalosan neoklasszicista stílusúnak mondott betontömb nem keltette fel a rádió dolgozóinak és látogatóinak figyelmét. Olyan sokat fúrtak, faragtak akkoriban a környéken, hogy fel sem tűnt az újabb építkezés. „A rádió állandó helyhiánnyal küszködött, így senki nem lepődött meg rajta, hogy bővítés zajlik. Régi igazság, hogy ami az ember szeme előtt van, azt veszi észre a legnehezebben” – magyarázta a szakértő. Számos rádióst ismerek személyesen, köztük olyanokat, akik bőven a rendszerváltás előtt kezdték a pályafutásukat, és évtizedeket töltöttek a Bródy Sándor utcából nyíló komplexumban. Rögtönzött kutatásom azt mutatja, hogy még ők sem hallottak a bunker létezéséről.

Kezdetben egy hatalmas fa állt a betonkocka előtt, mintegy takarva azt, 1970-re pedig felépült a bunker köré az irodaépület. A titkos objektum bejárata kívülről nyílt (és nyílik a mai napig), egy vasajtón keresztül lehet – szinte észrevétlenül – közlekedni. A bunker földszintjén a toalett, a légtisztító berendezés és egy rakodószoba kapott helyet, az első és a második szinten pedig egy-egy rádióstúdiót építettek fel. Nincs bunker titkos átjáró nélkül: az épületből egy föld alatti, mára használaton kívüli folyosó vezetett a Pollack Mihály tér egyik csatornafedeléhez. A kis folyosónak köszönhetően a bent tartózkodók – ha akartak – tényleg szinte köddé válhattak.

Soha egyetlen percre sem szólt innen „élesben” a rádió, mindössze próbaadások készültek. „Horváth

Építkezés két képe:
A Magyar Rádió
irodaépületének
építése 1967-ben.
A bunker ekkor
már állt

Forrás: Fortepan / Rádió és Televízió

A személyi követő éji dala

Zuhog az eső,
te rohadsz.
Te meg alszol
a jó meleg szobában,
vagy megpírázod a madarat.
Én reggel harig rohadsz
a csöndesedő esőben.
Ki kell várom a váltást,
ki kell várom
amíg kikészülösz a vackodból,
anyu mellől. Hogy leadhassam
a drótot: merre reppentél.
Szállsz, szárnyalsz.
A kezembe ne kerüljél.
Mert röptödben megkopasztalak.
Én nem felejttem el azt a rohadt esőt,
amikor dupla súlyára dagadt
az esőkabátom,
a cipőm talpa.
Te meg
a meleg
szobában cicázál.

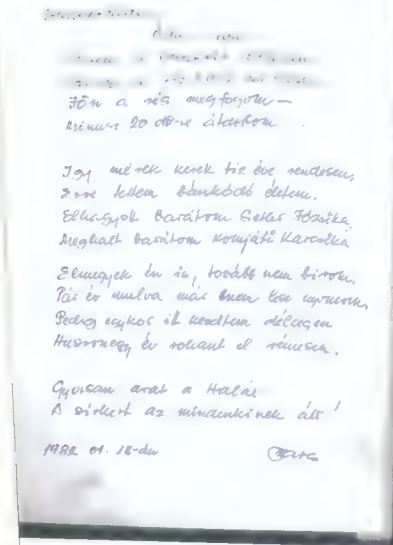
Eljön még az idő,
amikor Dunát rekesztek veled.

Az élet utánozza
a művészetet?
Vagy a művészet
az életet?

Petri György egy
megfigyelő, a belüleges
műszaki ember pedig
egy költő helyébe
képzeli magát.

Mondani sem kell,
kinek sikerült jobban

Források: Petri Lukács Ádám
szíves engedélyével,
Sávoly Tamás gyűjteménye

szakok fordítottan jelentkeztek. Időbe telt, míg a nap sugarai felmelegítették a létesítményt, így nyáron hideg volt, télen ellenben hónapokon át a „beszívott” hőt tölték ki magukból a falak, tehát akkor meg túl meleg. Sávoly Tamás maga is úgy emlékszik, hogy a nyári harminc fokban „pufajkában” járt be a hideg szobákba. Arról, hogy nem lehetett leányálom itt az élet, a *Bunkeriáda* című kis költemény is mesél, amelyet „harcos üdvözlettel” és aligha jókedvében jegyzett fel az üzemnaplóba az egyik műszakis munkatárs. Sávoly Tamás bukkant rá a múltból küldött üzenetre. „Így mérek kerek tíz éve rendesen, erre tettem bánkódó életem... elmegyek én is, tovább nem bírom, pár év múlva már nem lesz nyomom” – írta az illető, akinek a műszaki létesítmények karbantartása volt a feladata.

1956-ban a Magyar Rádió székházánál tört ki a forradalom, ám a bunker ekkor (sem) kapott főszerepet. Hogy miért nem támadták meg a bunkert? Egyrészt mert sem a forradalmárok, sem a rádiósok nem tudtak a létezéséről. Másrészt a felkelők a szimbolikus, Bródy Sándor utcai Rádiópala-t akarták irányításuk alá vonni, az egész ország szemében az volt A rádió.

Lajos, egykori főbemondó mesélte nekem a kétezres évek elején, hogy anno a hetvenes-nyolcvanas években évente kétszer kellett teljes titokban bemennie a bunkerbe egy technikus társaságában. Ő orosz és magyar nyelven olvasott fel híreket, a technikus pedig ellenőrizte a műszerek beállítá-sait” – mesélte Sávoly Tamás.

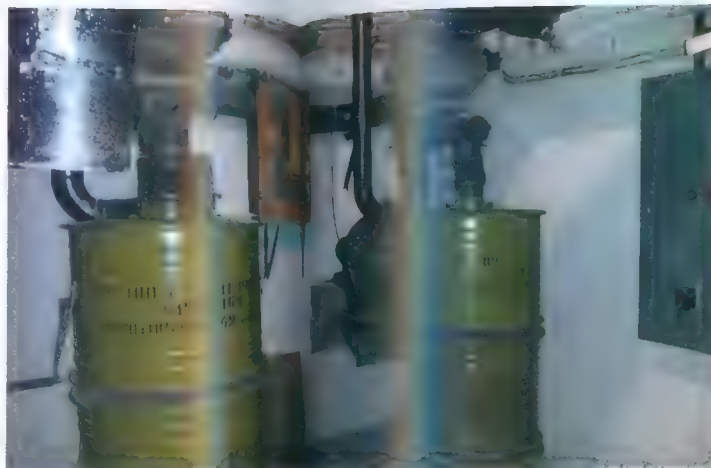
A bunker – ahova csak a titkosszolgálat néhány ellenőrzött embere léphetett be – nem volt éppen kényelmes munkahely. A három méter vastagságú betonfalak miatt odabent az év-

A bunker ajtaja zárva volt, nem nyitották ki. Később Nagy Imre – aki szintén nem ismerhette a bunkert – rendelkezett úgy, hogy a Magyar Rádió szükségstúdiója legyen ott, ahol ő is tartózkodik. Így került a stúdió a Parlamentbe.

Sávoly Tamás a kétezres évek elején munkahelyének mondhatta a bunkert, hiszen a rádió irattárosaként naponta járt az épületbe, amely a mai napig katonai létesítménynek számít, nincs is hivatalos nyoma az ingatlan-nyilvántartási iratok között. Ide kerültek a Magyar Rádió Dokumentációs Igazgatósága által gyűjtött legrégebb dokumentumok, a Rádiómúzeum fennmaradt iratgyűjteménye, és a Magyar Rádió és Televízió legrégebb történeti dokumentumai. A bunkerbe került az 1937–2007 közötti minden híryanagy leirata, amely valaha elhangzott a rádióban, bár a kényes ötvenes évek anyagaiból elég sok „elveszett”. „Több rádióelnöknek is én mutattam meg a bunkert, ők még nem jártak ott előtte. Gyakran előhúztam ilyenkor azt a dossziét, amely a születésük napján elhangzott híreket tartalmazta, ezeket nagy örömmel olvasták mindig” – mesélte Sávoly. A kicsi, levegőtlen betontömb adott helyet a munkásörség oktatási anyagainak is.

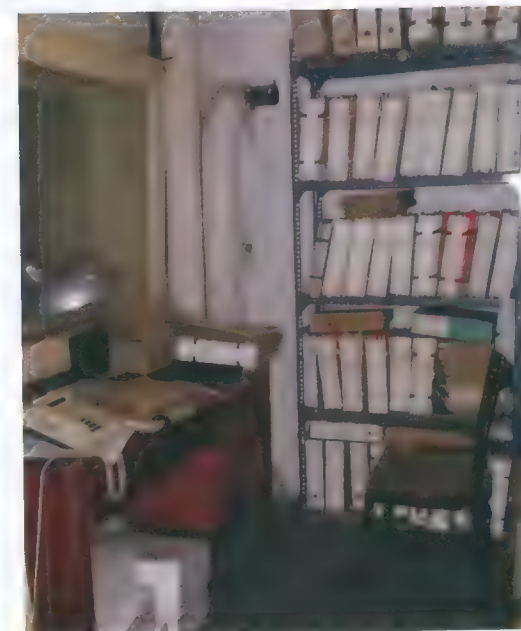
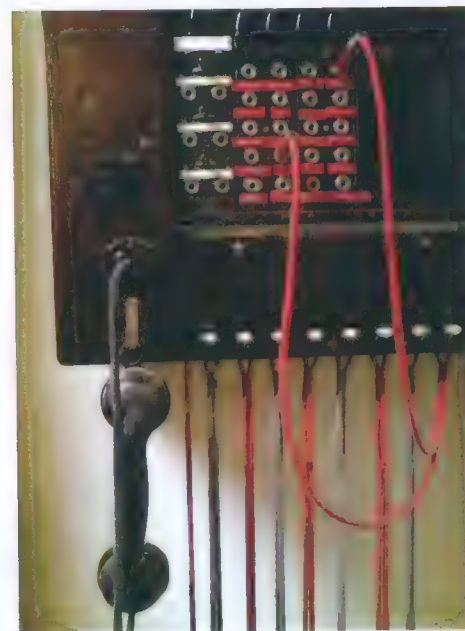
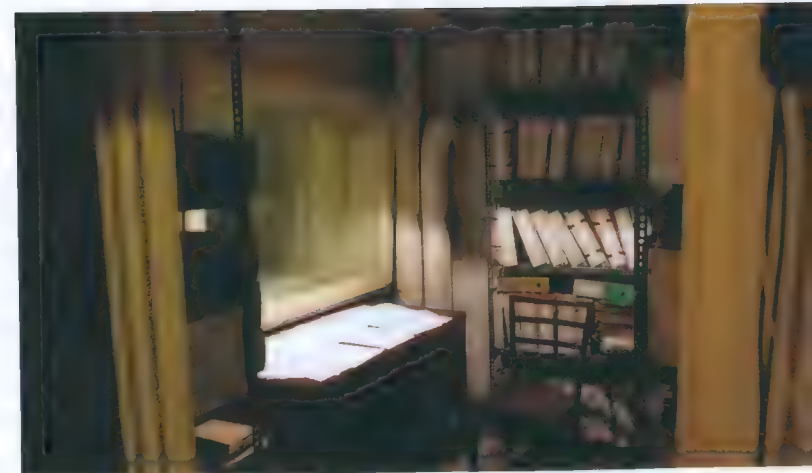
Amikor 2000–2001 között a kutató először lépett be a bunkerbe, a Rákosi-korszakra jellemző párnázott ajtókat talált itt, és olyan stúdiókat, amelyeket láthatóan folyamatosan korszerűsítettek az évek alatt. Valamint még valamit, aminek a pontos szerepét még tisztázni kell: egy telefonközpontot. „Az első látogatásom alkalmával egy működő telefonközponttal találkoztam, volt még hang a kagylóban, lehetett tárcsázni is” – magyarázta Sávoly Tamás. A telefonközpont érdemi egységeit valakik a kilencvenes években elszállították, ám gyaníthatóan a rádió minden egyes vonala, épülete, osztálya elérhető volt innen. Sávoly nagy port kavart tanulmányában azt írta a műszaki berendezésekre, általa személyesen megkeresett egykori dolgozókra és a fellelhető iratokra hivatkozva, hogy a bunkerből annak megépítésétől kezdve gyakorlatilag a rendszerváltásig a titkosszolgálatok lehallgatták a rádió dolgozóinak beszélgetéseit. Az elképzelés a korabeli megfigyelési viszonyokat ismerve egyáltalán nem lenne életszerűtlen, sőt, azonban a kijelentések nagy port kavartak. Rövid ideig élt csak Sávoly azon – fiatalok körében népszerű – kezdeményezése is, hogy a bunkert

Orosz gyártmányú levegőszűrők. Az örökre felakasztott telefon. És a helyiség, ahonnan elhangzott volna a „Hazánkat támadás érte!” mondat.

Ma már csak iratraktár

Források: MTI Fotó / Kollányi Péter, Sávoly Tamás gyűjteménye

megnyissák a gimnazisták előtt. Az érdeklődő diákok 2011-ben csoportokban kaphattak sajátos történelemórát a bunker falai között. A programot azonban néhány tanóra után törölték.

E mondatok megfogalmazásakor a bunker, sőt az egész rádiókomplexum jövője is kérdéses. Ám a gazdasági válság hatására az egyetemi költözés terve ideiglenesen piros jelzést kapott. Az eredeti rajzokon az őt ölelő iroda-

A bunker homlokzatát díszítő szárnyas Niké a rádió szabadságát hivatott jelképezni. A három madár a Kossuth, a Bartók és a Petőfi adókra utal

épülettel együtt a bunker elbontása is felmerült.

„Nem tudok még egy olyan európai metropoliszról, amelynek a szívében, paloták között láthatna a kö-

zönség egy valódi atombunkert, ráadásul mindezt a felszínen, a város szövetébe rejtve. Szerintem a turistákat és a hazai érdeklődőket is mágnese-ként vonzaná ez a világszenzáció, ha megnyitnák a nagyközönség előtt. A diákokra annak idején nagy hatással volt a fojtó levegőjű bunker különleges atmoszférája. A történeti emlékezet számára is egy fontos hely ez, megkerülhetetlen tényező a magyar történelemben, érdemes lenne meg-tartanunk” – mondta Sávoly Tamás, és nem nehéz egyetérteni a szavaival.

A bunker homlokzatát évtizedek óta díszítő szárnyas Niké a hangok, a rádió szabadságát hivatott jelképezni, a három madár a Kossuth, a Petőfi és a Bartók Rádióra utal. Izgalmas szim-bólumok ezek egy olyan történelmi rend-szer kultikus épületén, amely pont a sza-badságot terelte korlátok közé. Az épület belseje felé nyíló fal a rádió mártírjainak állít emléket, itt áll például Szirmai Ottó emléktáblája. A férfi Kádár János ba-rátjából lett forradalmár, majd akasztott ember. Olyan sokat mond rólunk, a múl-tunkról, ellentmondásainkról ez a kocka, hogy annak rétegeit nehezebb feltárni, mint a bunkert felrobbantani. Különleges ez a hely, a város egyik ismeretlen, törté-nelmi relikviája.

Somogyi József bronzból készült Szárnyas Niké szobrát emelik a helyére 1969-ben. Vajon az alkotó tudta, hogy egy titkos objek-tumot díszített fel?

Fotó: Fortepan / Rádió és Televízió Újság

NEMZETKÖZI GÉNIUSZ A BAJCSY-ZSILINSZKY ÚTRÓL

NEUMANN JÁNOS MÁR GYEREKKÉNT ÓGÖRÖGÜL VICCELŐDÖTT

A Bajcsy Zsilinszky út 54. szám alatti bérház bevonult a tudománytörténetbe: itt született és cseperedett Neumann János. Akkor még Váczi körútnak hívták az utat

Bajcsy-Zsilinszky út 62. Itt, a Báthory utca sarkán nőtt fel egy ember, aki megváltoztatta a világtörténelmet, sőt azt is, ahogyan a mindennapjainkat éljük. Neumann János nélkül ezeket a sorokat nem írhatnám laptopon, nem lenne okostelefon, internet és egyáltalán digitális világ. Minden egyes számítógép azon az elven működik ma, amit a magyar tudós és társai kitaláltak.

A huszadik század talán legnagyobb koponyájának története a pesti belvárosban kezdődött, egy háromemeletes palotában. A Neumann János Számítógéptudományi Társaság emléktáblát helyezett el a falon, ám a házban ezen kívül már semmi más nem emlékeztet a régi tulajdonosokra. Egykor pedig egyetlen kiterjedt família kezében volt az egész épület, és talán ebben a kivételesen intellektuális és támogató családi milióban keresendő Neumann János sikerének (egyik) titka is.

A családi vagyont megalapozó, a bérházat is építtető, egyébként fejszámolózseni nagypapa, Kann Jakab

Forrás: Arcanum Digitális Tudástár

A bérpalotát Kann Jakab építtette 1887-ben. Neumann János nagypapa volt ő, akitől a tudós jó eséllyel a matematikai zsenialitást örökölte. A nagypapa négy számjegyű számokat tudott fejben osztani és szorozni. „A tárgyalások alatt a többiek még csak beszélgettek az üzletről, ő azonban már a nyereségét is kiszámolta” – mondta a felmenőről Selmeczi György, a Neumann-sztori kutatója, a család megmaradt bútorainak és tárgyainak gyűjtője.

A zseniális Kann papa hatalmas vagyont halmozott fel, és amint megtehetette, a pesti épületbe költöztette a teljes rokonságát. A földszinten Kann egyik üzlete, egy műszaki kereskedés működött. Neumann János édesapja sem volt éppen sikertelen ember: dr. Neumann Miksa ügyvédként kezdte, majd a Magyar Hitel- és Jelzálogbank vezető tanácsosa, végül igazgatója lett. Amikor Neumann János 1903-ban először felsírt ebben az épületben, a szülei néhány éve már a harmadik emeleten laktak.

Neumann János művelt és gazdag családba született, a házat nagypapa, Kann Jakab építtette. Az egész bérpalotát a családtagok lakásai foglalták el, Neumann János, szülei és két testvére a harmadik emeleten éltek

A Neumann-Kann családi címer. A tudós édesapja, Neumann Miksa, 1913-ban kapta meg a nemesi címet Ferenc Józseftől

Forrás: Wikipédia

Neumann még egykeként, majd öccseivel és unokahúgával 1924-ben. János zseniális képességei már kiskorában megmutatkoztak

Forrás: MTA Könyvtár és Információs Központ

„Tizennyolc szoba tartozott Neumannékhoz, a lakás az akkori nagypolgári mértékkel mérve is nagynak számított. Micsoda pezsgő élet lehetett ebben a házban! Az apuka, Miksa, imádott olvasni, a családi beszélgetések kedvelt helye is a könyvtár volt. Itt zajlott János oktatása: németül, franciául, latinul és ógörögül tanult, aztán persze később az angol nyelvvél is megbarátkozott. A vívőleckéket az előszobában vette, ezeket kevésbé élvezte” – mondta Selmeczi György, miközben megmutatta azokat a családi festményeket és bútorokat, amelyek a lakás berendezéséből megmaradtak.

A családi otthon meghittségéről árulkodik, hogy amikor Miksa az ország gazdasági felemelkedéséért végzett erőfeszítése miatt nemesi címet kapott Ferenc Józseftől, a Margittai előnevet választotta magának. A Margittai a férj tisztelgése volt felesége, Margit előtt, a címeren lévő három virágszál pedig három fiukat jelképezi, akik közül János volt a legidősebb.

A Neumann-Kann család az összes újgazdag sztereotípiára rácafolva nemcsak vagyonos volt, hanem kifinomult és művelt is. Mindent megtettek azért, hogy a saját üzletük mellett az ország és a város is fejlődjön. Az édesapa, Miksa jó érzékkel gyűjtötte a műtárgyakat, az érmekevelők egyesületében is aktív volt, anyagi lehetőségeivel mecénásként segítette a művészetet. Neumannék szeretettel taníttatták a három fiút is, arra pedig korán rádőbrentek, hogy János különleges tehetség.

„János olykor ógörögül viccelődött az édesapjával. A negyvenkötetes *Világtörtélem* című könyvsorozatot német nyelven olvasta el, és olyan jól emlékezett rá, hogy a hozzájuk vendégségbe érkező történész szakértőt is zavarba hozta” – mondta Selmeczi György. A kis Neumann a legnagyobb tehetséget a matematika iránt mutatta, hatéves korában állítólag nyolc számjegyű számokat osztott el fejben, és a legenda szerint egyetlen ránézés-

Neumann nem volt egy savanyú figura: imádott viccelődni, élvezte a társaságot, és kifejezetten szerette a különleges fejfedőket

Forrás: magántulajdon

sel megtanult egy teljes oszlopot a telefonkönyvből. Nyolcéves korában már a differenciál- és integrálszámításnál tartott. Apja támogatta a fejlődését, magukhoz hívta a legnagyobb koponyákat, hogy tanítsák a fiút. Szegő Gábor, a Stanford későbbi professzora sokszor könnyes szemmel távozott a találkozók után, érezte, hogy valami különleges történik.

Neumann – egy újabb sztereotípiát megcáfolva – soha sem volt magának való típus: már gyerekkorában is jókedélyű, társaságkedvelő figurának tartották, aki könnyen összebarátkozott mindenkivel, köztük az olyan hozzá hasonló „marslakókkal” is, mint Teller Ede, vagy a későbbi Nobel-díjas Wigner Jenő. Lánya, Marina is úgy nyilatkozott, hogy amerikai házukban színes élet zajlott, olykor Albert Einstein hegedült náluk, de a vendégek között volt Arthur Koestler, sőt egyszer még Thomas Mann is, bár utóbbi nem érezte túl otthonosan magát. Azt már a volt feleségének elbeszéléséből tudjuk, hogy bár a világot megváltoztatta, Neumann otthon a poharakról nem tudta, hol tartják őket, és olykor az egyenes úton vezetve is szembejött vele egy fa. Mindent egybevetve mégis gyakorlatias ember volt.

Mogorva öreguraknak tűnnek, de valójában zseniális pedagógusok, akik Nobel-díjasok sorát nevelték ki: a Fasori Evangélikus Gimnázium tanári kara. Az első sorban, a jobb szélén Rátz László, Neumann tanára és felfedezője

Forrás: A Fasori Evangélikus Gimnázium szíves engedélyével

Neumann 1926-ban, Zürichben, vegyészmérnökként szerzett diplomája. Apja ragaszkodott hozzá, hogy a matematika mellett olyan tudománnyal is foglalkozzon, amivel pénzt lehet keresni

Neumann Oppenheimerrel az Institute of Advanced Studies MANIAC nevű számítógép előtt, 1952-ben. Mások mellett a hidrogénbomba hatásainak modellezésére is használták a gépet, ilyen feladatra korábban nem létezett komputer

Forrás: Library of Congress

Az ifjú Neumann János még mindig a Bajcsy-Zsilinszky úton (az ő idejében Váczi körútnak nevezték) lakott, amikor beírták a híres Fasori Evangélikus Gimnáziumba, ahol matematikata-

nára, Rátz László is rádöbbsent, hogy a fiú egy csiszolatlan gyémánt, akihez nem középiskolai tanárok, hanem egyetemi oktatók kelljenek. Rátz leültette Neumann Miksát, elmondta, hogy János egy csodagyerek, ám az édesapa tartott attól, hogy a matematikából nem lehet megélni. A „hasznosabbnak” tűnő kémia felé terelte Jánost, így aztán vegyészmérnöki diploma következett Zürichben, miközben Budapesten is hallgatott matematikát.

Hogy a család mikor hagyta el pontosan a Báthory utca sarkán lévő házat, azt nem tudni, annyi biztos, hogy Kann nagypapa a haza szolgálata reményében jelentős háborús kölcsönt adott az államnak, amelyet aztán soha nem kapott vissza. A húszas évek végén már nem ment jól az üzlet, Neumann János pedig többnyire külföldön tanult, Berlinben például a Nobel-díjas – egyben a vegyi háborúk atyjának tartott – Fritz Habernél kémiát, Albert Einsteinnál pedig statisztikus mechanikát hallgatott. Kvantumfizikai kutatásainak köszönhető, hogy meghívták az Egyesült Államokba, ahol huszonhét évesen a Princeton legfiatalabb egyetemi tanára lett. Édesapja, Miksa ezt már nem érthette meg: 1929-ben, ötvenkilenc évesen meghalt. A zsidótörvények miatt hamarosan nemcsak János távozott,

Ma két emléktábla is díszíti a ház falát, a lakók elmondása szerint amerikai csoportok is szép számmal érkeznek, hogy fotózkodjanak a plakettekkel

hanem szépen lassan a család összes tagja elhagyta az országot, 1956-ra már senki sem maradt itthon.

„Egyre jobban felismerik az egész világon Neumann János, avagy John von Neumann zsenijét. Ő az az ember, aki nemcsak előre látta a jövőt, hanem alakította is. Neki köszönhetjük a mai számítógépek működésének alapelvét. Ő írta le a tárolt program elvét – és kidolgozta a modern számítógépek architektúráját, hogy hasonló standardok szerint funkcionáljanak a digitális, elektronikus számítógépek. Azóta működik bitekben a világ, hogy ő ennek letette az alapjait” – mesélte Képes Gábor, a Neumann János Számítógéptudományi Társaság marketingvezetője. Az első számítógép, amelynek építésébe Neumann bekapcsolódott, az ENIAC, harminc méter hosszú, három méter magas volt, és harminc tonnát nyomott. A Neumann-elveket már az ED-VAC számítógép kapcsán írta le. 1952-ben saját gépet alkotott IAS néven, sokan ezt tartják az első igazi áttörésnek a digitális technikában. Neumann az ötleteit nem akarta szabadalmaztatni és eladni sem – az emberiség közös kincsének tartotta a számítástechnikát, és már ekkor, az ötvenes években arról elmélkedett, hogy vajon az emberiség túléli-e az informatika fejlődését.

Neumann dolgozott a Manhattan-tervben az atomfegyver előállításán is, feltehetően itt érte az a sugárzás, amely korai halálához vezetett – mindössze ötvenhárom éves volt. Amikor a Bajcsy-Zsilinszky út forgatagában járunk, felnézhetünk a 62. számú épületre, amely ugyan a századforduló stílusjegyeit hordozza magán, ám kopottas falai között felnőtt egy ember, aki teljesen új világot épített nekünk.

Neumann 1956-ban vehette át Eisenhower elnöktől az adható legmagasabb polgári kitüntetést, a Szabadság emlékérmét. Az indoklás szerint az „Egyesült Államok biztonsága elmélyítésének érdekében” tett szolgálataiért. Itt már beteg volt, azért ül, egy évvel később halt meg

Forrás: Library of Congress

AHOL A KORMÁNYOK VALÓJÁBAN SZÜLETTEK ÉS MEGBUKTAK

A BALATON KÁVÉHÁZ ÉVTIZEDEKEN ÁT VOLT
A POLITIKUSOK BOSZORKÁNYKONYHÁJA

Forrás: Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum

Ma pálinkaszaküzlet és egy raktár működik a Rákóczi út és a Szentkirályi utca sarkán (az Astoria és a Blaha Lujza tér között), és semmi jel nem utal arra, hogy egykor a magyar belpolitika boszorkánykonyhája üzemelt e helyen, ahol államférfiak váltak hatalmassá, és buktatásukra köttettek titkos paktumok. A Balaton kávéházban Zsolnay-csempék, súlyos csillárok, bársonyfüggönyök és festmények árnyékában olyan politikusok vitáztak egymással, mint Károlyi Mihály és Wekerle Sándor miniszterelnökök, a nagy hatalmú ügyvéd-képviselő Eötvös Károly, Podmaniczky Frigyes, vagy Kossuth Lajos legidősebb fia, Kossuth Ferenc.

Co-working munkahely, felnőttmegőrző, gentlemanklub – ma talán így is nevezhetnénk a kávéházakat, amelyek a huszadik század elején gyakran napi huszonnégy órában biztosítottak asztalt, feketét, ételt, társaságot, tárgyalót, híreket és biznist a betérőknek, sőt olykor éjszakai szállást is, ha az urak a családi kötelezettségek elől ide menekültek. A törzsvendégek a főpincértől értesültek

A berendezés kissé túlbujánzóan díszes volt.

A mai épületet látva senki sem gondolná, hogy itt egykor ilyen, a New York kávéház luxussával vetekedő kávéház működött

Forrás: Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum

Az épület nem sokat változott azóta, hogy 1894-ben a Földmunkaügyi Minisztérium megnyitotta a Balaton kávéház

az új állásokról, a kávéházba hívták a szabójukat, ha méretet kellett venni róluk, és az asztaloknál tartották üzleti megbeszéléseiket.

A Balaton kávéházat egy igazi, vérbeli főúr, Tihanyi József alapította az egykori Schramek vendéglő helyén, a Rákóczi úton, amit akkoriban még Kerepesi útnak neveztek. A *Pesti Napló* 1894. május 20-i számában megjelent egy hirdetés a közelgő premierről, amelyet ízes volta miatt érdemes szó szerint idézni: „...folyó hó déli 12 órakor nyílik meg Tihanyi József Balaton-kávéháza! A szokatlanul fényes és ízléses berendezés szépsége és célszerű volta, másrészt a tulajdonosnak széles körben ismert szakértelme teljes biztosíték az iránt, hogy a kiszolgálás kifogástalansága semmi kívánnivalót

nem fog hátrahagyni, legyen szabad a tulajdonosnak remélni, hogy a honműipar és művészet remekei által, valósággal műélvezetet nyújtó új kávéházat rövid idő alatt kedvelt és kellemes szórakozási helyévé teheti a szíves közönségnek.”

Bár a tulajdonos mindent megtett az exkluzív megjelenés érdekében, a kávéház kicsit „kerepesiútinak” tűnt. A nem éppen kedves jelzöt nem én találtam ki, hanem Balla Vilmos az 1927-ben

megjelent *A kávéforrás* című könyvében. A megjegyzés arra vonatkozott, hogy akkoriban a Kerepesi úton nyílt üzletek arra szolgáltak, hogy a „vidékről felzónázó jámbor emberek” nyakába varrják a legőcskébb termékeket. Tehát, ami a Kerepesi úton volt, az kicsit gagyinak is tűnhetett.

„Éppen abban az időben nyílnak meg a Newyork páratlanul luxus termei és az volt a jelszó, a Balatonban még túl kell szárnyalni az amerikai biztosító társulat palotája e helyiségének fényűzését. Csakugyan, még több holmit hordtak itt össze figurákban, oszlopokban, valami furcsa ampolnákban, műmárványban, »régik« gobelinekben, függönyökben és minden néven

nevezhető pompában, ám míg az Erzsébet körúton a berendezés anyaga valódi volt, a Kerepesi úton minden kerepesiútinak, talminak bizonyult” – írta Balla, azonban a korabeli képeket elnézve a mai világban a Balaton kávéház turisták ezreit fogadná minden évben.

Csoportkép a törzsközönsgel a kávéház húszéves jubileumán. Ülnek a vitákban megfáradt politikusok, közepén, a kalapfogasnál áll maga a főúr, Tihanyi József

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

Tihanyi profi főpincér és egy széleskörűen művelt figura volt, aki bármilyen témáról könnyedén diskurált a vendégekkel. Igazi gyengéje azonban a politika lehetett. Balla szerint „a főpincér a felvetődő kérdésekről, különösen a városi ügyekről, de a magas politikáról is meglehetősen értelmes szabad előadásokat tart egy-egy törzsasztal mosolyogva figyelő vendégeinek”.

A képen a biliárdterem látható, amelyet bolthajtások választottak el az utcára nyíló külső teremről. A falakat borító freskók Neumann címfestő munkái

Forrás: Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum

Tihanyi József kávéház-tulajdonos fia, Tihanyi Lajos kora ünnepelt festője lett, alkotásaiért súlyos tízmilliókat fizetnek ma is az aukciókon. A fotó 1926-ban készült Tihanyi párizsi műtermében

Forrás: Petőfi Irodalmi Múzeum

Talán ennek az intellektuális kiállításnak tudható be, hogy a főurat senki sem „jósázza”, ő Tihanyi úr volt a művészeknek, politikusoknak, újságíróknak egyaránt.

Bár a Balaton cégér a főpincér szépen csengő nevére utalt, és a falakat borító freskók is a tőparti életérzést sugározták, Balla szerint aligha volt köze a tulajdonosnak a magyar tengerhez, sőt azt is kétségbe vonja, hogy Tihanyi járt-e valaha a Dunától nyugatra.

Tihanyi ugyanis kávéház-tulajdonosként sem volt igazán gazdag ember, és szűkebb hazájának a Nemzeti Színház (akkor az Asztorián állt) és a Rókus Kórház közötti szakasza számított. Itt ismert mindenkit, itt fogadták örömmel a kalaplengetését, a Kerepesi úton túl olyan volt, mint egy partra vetett cet, vagy egy harkály az erdőirtás után: kiesett természetes közegéből.

Egy évvel azután, hogy megnyitotta kávéházát, megszületett a főpincér fia, Tihanyi Lajos, aki festőzseniként vonult be a magyar képzőművészet történetébe. A kisfiú eleinte nem érdeklődött különösen a rajzolás iránt, azonban tizenegy éves korában egy agyhártyagyulladás elvette a hallását. A siket Lajos beszélni is csak torz torokhangon tudott. A főpincér nem igazán értette a modern művészeteket, de jó apaként mindenben támogatta fia festői kibontakozását. Magántanulólként oktatta, Párizsba küldte, feleségével pedig folyamatosan tanították a szájról olvasás művészetére,

így Lajos a kiállításokon akkor is ismerte a közönség valós véleményét, ha a publikum tagjai egymás között diskuráltak. Ma Tihanyi Lajos egyes műveiért százmillió forint feletti összegeket is kifizetnek az árveréseken.

Minden kávéház bevonzotta a karakteréhez illő figurákat. A csirke-tenyésztőknek éppúgy megvolt a saját törzshelyük, mint a papírkereskedőknek, a művészeknek, vagy a szélsőjobbosoknak. Tihanyi intelligenciája és érdeklődése a politikusokat csábította ide, meghozza a képviselőház és a politikai spektrum minden oldaláról.

Arról, hogy milyen fontos szerepet töltött be a kávéház az 1900-as évek elejének politikai életében, sokat elmond, hogy a Balatonban a mindenkori kormányok, a bécsi közös külügyminisztérium, sőt még a követségek is „bizalmi” embereket tartottak, nehogy a fülüket elkerülje valamilyen fontos információ. Valóságos klub volt ez, az asztaltársaságokba bekerülni pedig nehezebb lehetett, mint tagságot kapni egy exkluzív kaszinóban. A kimondatlan szabályok mindenkit kötöttek, külön asztalnál dolgoztak a politikai újságírók és publicisták, a szabadelvű, az ellenzéki és a függetlenségpárti politikusok, a nagy közös asztalnál pedig bárki helyet foglalhatott közülük, ezzel jelezve, hogy készen áll a nyilatkozásra, beszélgetésre, vitára. A *Pesti Napló* egyidőben innen működtette a teljes szerkesztőségét – drága irodabérlet helyett az események középpontjában dolgoztak.

A Balaton politikai jelentőségéről még a dekorációt lesajnáló Balla Vilmos is elismerően nyilatkozott: „(Tihanyi) helyisége idővel olyan történelmi jelentőségű kávéházzá vált, hogy ilyen intézménynek nem akadt párja sem Budapesten, sem más európai fővárosban.” Különösen a nagyobb közéleti viharok idején zajlottak éjszakába nyúló viták a Balatonban. Tettlegesség mindössze egyszer fordult elő, ám az áldozat akkor sem egy személy volt, hanem a márványasztal lapja, amire egy dühös képviselő a mondanivalója hatása alatt akkorát csapott, hogy az kettétört. Az úriember az este végén rendezni kívánta a kárt, azonban Tihanyi nem fogadta el tőle a pénzt. Attól tartott, ha „fix árasítja” az asztalokat, akkor félő, hogy reggelente nem lesz min felszolgálni a kávé a vendégeknek.

Róna Lajos *Harminc év az újságíró-pályán* című könyvében is írt a Rákóczi úti kávéházzal. „A politikai élet fóruma, az irodalmi világ központja és az újságírás találkozóhelye majdnem negyedszázadon át a Balaton-kávéház volt... a magyar közvéleményt valósággal a Balaton csinálta, a nagy politi-

A képen balra hátul vannak a biliárdasztalok a kályhával. A vendégek asztalai az óriási csillárok alatt kaptak helyet, itt írták a cikkeket a zsrnaliszták, a politikusok a felszólalásaikat, a kémek pedig a jelentéseiket. Hátul egy állóóra mutatja az idő múlását

Forrás: Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum

kai akciók onnét indultak ki, karrierük lendültek fel és emberek buktak le a magasból a mélységbe, kormányokat szerveztek és buktattak, pártokat bomlasztottak és egyesítettek, mandátumot és dicsőséget osztogattak.”

A Nemzeti Színház közelsége, a pezsgő közéleti élet, valamint a *Pesti Napló* miatt nemcsak politikusok, hanem művészek is jártak ide szép számmal: például Molnár Ferenc, Karinthy Frigyes, Kosztolányi Dezső, Ambrus Zoltán, Csáth Géza és Krúdy Gyula is állandó vendég volt. Utóbbi a Tihanyi család jó barátja volt, gyakran együtt is nyaraltak. A legendás főpincér alakját Krúdy Gyula az *Ady Endre éjszakái* című munkájában örökítette meg: Tihanyit könnyen dekódolható módon Balatoni úrnak, a helyet pedig Tihany kávéháznak nevezi.

A környéken lakó Ambrus Zoltán író, kritikus és olykor színigazgató állandó bútordarab volt a Balatonban, mindennap éjfél körül jelent meg, az asztalához vittek egy kötegnyi újságot, ezeket hajnali kettőig tüzetesen átolvasta, majd tintát és tollat ragadott és a nap első sugaraig dolgozott. Hangját ritkán hallották, mindössze egyszer szólt, amikor a politikusok már órák óta hóbörögtek az asztala mellett. Kimért udvariassággal annyit kérdezett: „Elnézést uraim, nem zavarja önöket, hogy éppen újságot olvasok?”

A Balaton sokáig volt intézmény a világklasszis kávéházakkal teli városban, ám mint a történelemben lenni szokott, idővel ez is elmúlt: az első világháborút Tihanyi úr vállalkozása túlélte, a másodikat már nem, valahol a kettő között eltűntek a stukkók, a drapériák és a vitázó politikusok is.

A Rákóczi út és a Szentkirályi utca sarkán napjainkban egy pálinkaszaküzlet és egy felsőoktatási vizsgaközpontot találunk a híres Balaton kávéház egykori helyén

A BENCZÚR HÁZ ÉS AZ ELÁTKOZOTT FIVÉREK HISTÓRIÁJA

AZ EGYEDI CSALÁD TÜNDÖKLÉSE ÉS POKOLJÁRÁSA

Budapest talán leghangulatosabb utcájában, a hatalmas fákkal övezett Benczúr utcában áll a szépséges Benczúr Ház. Évtizedek óta a postások kulturális intézményeként ismerik, és szeretik a fővárosiak, egykori tulajdonosainak emléke pedig lassan a múlt ködébe vész. Pedig az Egyedi család történetét kár lenne elfeledni. Fáklyaként lobogtak ők két generáción át, szorgalmukkal és üzleti érzékükkel óriási birodalmat építettek, majd amilyen hirtelen bukkantak fel, olyan gyorsan el is tűntek: az egyik testvért meggyilkolták, a másik önkézével vetett véget az életének, a vagyont pedig az utolsó fillérig elvitte a bank.

A Benczúr utca 27. szám alatti palota a város azon kevés rejtett kincseinek egyike, amelyet szinte bárki megtekinthet. A Postakürt Alapítvány székhelyén működik a Postamúzeum, van itt étterem, nyaranként szabadtéri színpad, rendezvényterem. Szilágyi Maya kulturális menedzserrel a leglátványosabb termekben kezdtük el felfedező sétánkat. A Díszterem az Egyedi család társasági életének köz-

A Díszterem csillárja már az Egyediek fénykorában is itt lógott

Az elegáns Benczúr utcában a 27. szám az Egyedi család palotája volt. Egyedi Lajos e falak között lett öngyilkos. 1930 óta a postások központjaként használják az épületet

pontja volt egykor. „A kristálycsillár eredeti, ez akkora, hogy még a háború alatt sem tudták innen elmozdítani” – mutatott a gyönyörű helyiség ékeségére kísérőnk. A ma házasságkötő teremként is használt Díszteremből két szoba nyílik: a Barna szalonban az urak váltották meg a világot sűrű szivarfüstben, a Fehérben a hölgyek diskurálhattak. A Vadászterem régen étkező volt, ma rendezvényeknek ad otthont, galériáján egy teljes zenekar is elfér.

Melyik lehet az az Egyedi család, amely ezt a pazar palotát felépítette? Ha nem hallottak róluk, ne ostromozzák magukat e tudatlanság miatt, az Egyedi név mára elkopott, pedig egykor minden pesti polgár előre köszönt nekik. „A ház története jól példázza a tizenkilencedik–huszadik század történetét. Galíciából érkeztek, befogadták őket, szorgalmuknak köszönhetően feljutottak a társadalom legfelső rétegébe, majd mindez pillanatok alatt semmivé lett” – mesélte róluk Szilágyi Maya.

A rövid életű dinasztia alapítója, Stern Ignác valóban self-made manként vált szegény zsidó bevándorlóból dús gazdag iparossá. Ignác születési ideje ismeretlen, feltehetően Galíciából került a Sopron melletti Egyedre, majd onnan Pestre. Övé volt a jól menő újpesti szeszgyár az Árpád úton. Ignác

Amikor még minden rendben volt.
Családi piknik 1885–1890 tájáról.
A kép jobb oldalán a később meggyilkolt
dr. Egyedi Artúr (más írásmóddal Arthur)
és felesége, dr. Friess Zsófia.
Valószínűsíthetően a kép előterében
a két örömapa, Friess úr és Stern Ignác
látható. Stern Ignác alapozta meg
a család gazdagságát

Forrás: Facebook / Egyedi KÉPEK

1897-ben meghalt, két fiára, Artúrra és Lajosra szállt át a vagyon, és ugyan-
ebben az évben elkészült a Benczúr utcai családi palota is. A földszinten
istálló volt, hiszen mindkét fivér imádta a lovakat és híres versenyparipákat
neveltek ki, hátul rózsakert és lófuttató kapott helyet.

A két fiú ügyesen osztotta fel egymás közt a feladatokat. Lajos meg-
kapta a szeszgyárat és ő élt a Benczúr utcai palotában, Artúr pedig vásá-
rolt egy hatalmas birtokot a család egykori lakhelyén, Egyeden. Újgaz-
dagként egy régi nemesi família, a Batthyány-család egykori kastélyát
vette meg, amelyet a kor legjelesebb építészével, Ybl Miklóssal tervez-
tette újjá, kizárólag a címet tartotta meg. Ott gazdálkodott négyezer-
öttszáz holdon. Idővel mindketten elhagyták a Stern nevet és – a birtokuk
után – Egyediként lettek ismertek. Még hozzá milyen híresek! Igazi sport-
emberként, mágnásként, a művészet támogató-
jaként, lónemesítő zsenikként vonultak be a köz-
tudatba. A finnyás arisztokrata körök is a csodá-
jukra jártak, Artúr még országgyűlési képviselő
is lett. Olyan nagy tisztelet övezte őket, hogy
a millenniumi ünnepeken az első sorban ül-
tek, büszke polgárként, díszmagyarban.

A palota is ezt a gazdagságot és tekintélyt su-
gározta. Röth Miksa ólomüveg ablakai, a meny-
yezeti festmények, a stukkók mind-mind jó

Egyedi Artúr és testvére,
Egyedi Lajos 1885–1890
táján. Az egyikük a vidéki
birtokot igazgatta, a másik
a szeszgyárat Pesten.
A két Stern fivér 1885-
ben, illetve 1889-ben
– a családi földbirtok
után – Egyedire magya-
rosította a nevét

Forrás: Facebook / Egyedi KÉPEK

Röth Miksa-üveg, gyönyörű falburkolatok, selyemtapéta.
A palota belső kialakítása szemképrázatosan gazdag

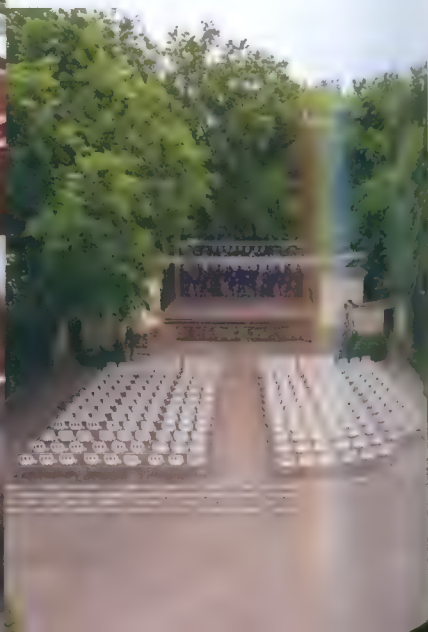

A palotában még
a folyosók is különlegesek

Szilágyi Maya a palota
minden szegletét
jól ismeri.

A Benczúr Ház kertjében
nyaranta koncerteket
tartanak a szabadtéri
színpadon. A lóimádó
Egyedi család Kincsem
paripa ükunokáját,
Tengerszemet, ide,
a kertbe temette el

ízlésről és persze vagyonról árulkodnak. Ahogy azonban teltek az évek, a napfény helyére bekúsztak a viharfelhők, egyre több gond sokasodott az Egyedi fivérek körül. 1913-ban a piaci viszonyok kedvezőtlen alakulása miatt Lajos a szeszgyár eladására kényszerült. Műgyapot-, valamint festékgyártásba is belefogott, vagyonokat ölte gépekbe és felszerelésekbe, azonban az első világháború és a nyomában járó gazdasági válság ezeket a vállalkozásokat is tönkretette.

„Masszívan tartotta magát a városi legenda, amely szerint a család – érezve a bukás előszelét – kincseket rejtett el a kertben. Amikor felújították az épületet, akkor a kertben is ástak, azonban nem pénzt és ékszereket találtak, hanem egy lótetemet. Ma már tudjuk, hogy Kincsem ükunokáját, Tengerszemet temethették ide, a mostani színpad mögé. Ő volt az egyik kedvenc lovuk” – mesélte Szilágyi Maya.

A következő felújítás alkalmával a munkások izgatottan hívták a helyszínre a kulturális menedzsert. Az egyik fal bontásakor egy fémkazetta került elő. Valakik valamiért ott rejtették el. Szakembert kellett hívni a százéves szerkezet kinyitásához, ám – mindenki legnagyobb bánatára – a kazetta teljesen üres volt. Úgy látszik, már elrejteni sem volt mit.

Egyeden egy kicsit jobban alakultak az események, mint Pesten, legalábbis ami a pénzügyeket illeti. Az iparral ellentétben a mezőgazdaság még jó üzletnek bizonyult. Egyedi Artúr

szíve azonban meghasadt, amikor elveszítette egy szem fiát a háborúban. A társaságkedvelő férfi gyászában fukar öregemberré vált. A korabeli újságok rendre felemlégetik Artúr furcsa dolgait, például hogy a személyzetnek este kilenckor minden világítást el kellett oltania a kastélyban. Aki akár egyetlen gyertyát vagy petróleumlámpát égve felejtett, az az ál-

Az „ősi” családi birtok Egyeden, 1935 táján.
Ekkor már egyik Stern fiú sem élt

Forrás: Facebook / Egyedi KEPEK

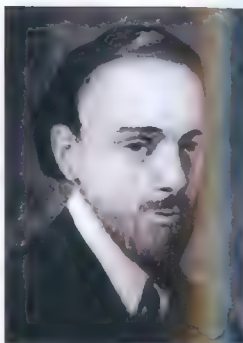
lásával játszott. A lapok megemlékik azt a falusi anekdotát is, hogy egy nap Artúr inasa két szem aszpirinnel tért haza a patikából, mire a gazdája a feleslegesnek vélt másodikkal visszaküldte. A cipőit is saját kézzel foltozó Artúr állítólag rettegett attól, hogy elszegényedik, és éhen hal. Lányainak is évek óta ugyanazt az apanázt fizette, nem vette figyelembe, hogy az elszabadult infláció miatt a járandóság már fabatkát sem ér.

A megkeseredett, magányosan élő öregúr ráadásul gyűlölte Ilona lánya férjét, Frohreich Ernő banktisztviselőt. A vő némiképp rá is szolgált apósa megvetésére, mert tőzsdei ügyeskedései több pénzt vittek, mint amennyit hoztak, egy alkalommal még börtönbe is került adósságai miatt, ahonnan a gazdag após segítségével hozták ki. Az egzaltált, ideges fiatalember 1924 októberében azzal a céllal indult el Egyedre, hogy pénzt követeljen Artúrtól. Minden bizonnyal újabb tartozásokba verte magát, beszélgetőtársam, Szilágyi Maya úgy tudja, hogy elkártyázta a teljes vagyonát. És akkor megtörtént a tragédia.

Az újságok napi folytatásokban, helyszíni riportokban tálták az esetet, érdemes beleolvasni a korabeli szenzációhajhász, ugyanakkor nagyon is valóságzagú cikkekbe. Ezek szerint Frohreich Ernő titokban érkezett meg a kastélyba, kérte a személyzetet, hogy apósát ne is tájékoztassák jöt-

téről. Amikor elérkezettnek látta az időt, végre szembenézett a rettegett családfővel. Ernő azt vetette a földbirtokos szemére, hogy miatta süllyed a lánya a szegénységbe. Artúr állítólag azt mondta, hogy gyűlöli a vejét, mindig is gyűlölni fogja, mert ellene fordította a lányát.

Az egész házat felverő ordibálás után mindenki visszavonult a szobájába. Néhány nappal később azonban az éjszaka közepén Frohreich benyitott apósa hálószobájába. Újra pénzt követelt. Reggel a cseléd sikítása rázta fel

A Tolnai Világlapjának illusztrációja Frohreich Ernő apósgyilkosról a tárgyalásról tudósítva. A lap szerint a tárgyaláson egész idő alatt „örjögő rohamokban fetrengett”

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

Froreich-Szabó Ernőné Egyedi Ilona (1890? – 1970?) fényképes vizitkártyája az 1920-as évek elejéről. Az asszony a gyilkosság utáni évben elvált az apját megfojtó Froreich-től, de a nevét „megtartotta”. Gyerekként egyedül nevelte. Az újságírói zaklatások elől az ausztriai Badenbe menekült, majd az 1960-as években visszatért Budapestre

Forrás: Facebook / Egyedi KEPEK

a csendes vidéket: a ház urát a fürdőszobában találta meg, a saját törülközőjére felakasztva.

A helyszínre érkező orvos öngyilkosságot állapított meg, majd a doktor felettese is, aki addigra már csak felravatalozva, magas gallérú ingben látta az áldozatot. Az orvost hazatérve mégis szörnyű kétségek gyötörték. Valami nagyon nem stimmelt a történetben. Pár nappal később a csornai rendőrség egy háromsoros táviratban kérte a budapesti kollégákat, akadályozzák meg mindenáron, hogy eltemessék az öregurat. A következő távirat már arról szólt, hogy fogják el Frohreich Ernőt. Az orvos megérzése helyesnek bizonyult, Egyedi Artúrt már az akasztás előtt fojtogatta valaki,

és hát nem kellett hozzá Sherlock Holmes-i furfang, hogy rájöjjenek, ki volt az. A bankár október 24-én háromnegyed ötkor tört meg a rendőrségen, és bevallotta: ő ölte meg az apósát, majd a tettét öngyilkosságnak állcazta. A gyilkos börtönbe került, öt évvel később Sopronkőhidán halt meg a cellájában, senki, a felesége sem látogatta.

„A gyilkosság megrázta Egyedi Lajost is. Nemcsak a testvérét veszítette el, hanem azt az erkölcsi tartást is elvette tőlük a botrány, amelyet tisztességes üzletemberként addig élveztek” – magyarázta Szilágyi Maya.

Három évvel Egyedi Artúr meggyilkolása után Lajos a Benczúr utcai palota fürdőszobájának toalettasztalánál, a tükör előtt halántékon lőtte magát. A korabeli lapok ekkor is bulvárosan tudósítottak arról, hogy a feleség miként tördelte a kezét, leánya hogyan ájult el a szörnyű hír hallatán. Bár a család még a palotában lakott, az valójában már nem volt az övék: a Itáliai–Magyar Bank szerezte meg az épületet. Lajos szörnyű tettét megelőzően

Szenzációhajhász híradás Egyedi Lajos öngyilkosságáról a Friss Újságban. A történet – akárcsak testvére tragikus haláláé – hetekig témát adott a lapoknak

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

aukciót tartottak, ahol az Egyedik bútorait, zongoráit, sőt a családfő löversenyeken nyert trófeáit, kedvenc paripáinak festményeit is árverésre bocsátották. Úgy tűnt, hogy a család mindenét elveszítette, még a lányuk zenélő Paprika Jancsi játék babáját is eladták. A közvélemény és a család is egyetértett azonban abban, hogy Lajos nem a csőd miatt fordította maga ellen a fegyverét. Súlyos betegség gyötörte, a tuberkulózis, a gazdasági kilátástalanság és bátyja halála már sok volt az öregúrnak.

Az Egyedik vagyona eltűnt, aztán ők maguk is. A palotájuk azonban ugyanúgy kulturális központ, mint az ő idejükben volt. 1930-ban a Magyar Királyi Posta Jótékonyági Alapja megvette a palotát, és klubházat alapított itt.

A homlokzatot díszítő puttók mintha sejtették volna a jövőt: az egyikük postakürtöt tart, a másik a távot kémleli, a harmadik a futárok bocskorában és köpenyében vár, a negyedik a postagalambot indítja útjára.

Mintha eleve a postásoknak tervezték volna az épületet: az egyik puttó a távot kémleli, a másik egy postagalambot indít az útjára, holott a kis szobrokat még az Egyedi család tervezte ide

ÖN A PUSKÁS CSALÁD SZÁMÁT HÍVTA

DRÓTON BESZÉLNI? NA, MÉG MIT NEM! AZ ELSŐ TELEFON A TÁVBESZÉLŐ ATYJÁNAK LAKÁSÁBAN CSENGETT KI

Lokálpatriótaként régóta hangoztatom, hogy ami fontos ebben az országban, az a Józsefvárosban, azon belül is a Palotanegyedben történt. Itt tört ki az 1848-as forradalom, majd az 1956-os is, itt ülésezett az országgyűlés és ebben a néhány utcányi negyedben élt Jókai Móról Mikszáth Kálmánig mindenki, aki számított. Természetesen az első telefonvonal is itt csörgött ki, még hozzá a Vas utca 6. szám alatt, amely a zseniális testvérpár, Puskás Tivadar és Ferenc lakása volt.

A belvárosi utcában a 6. szám alatt ma egy szép gangos épület áll, elegáns építészeti megoldásokkal, kissé megkopott homlokzattal és az egykori jólétekről árulkodó lépcső-

Vas utca 6. A Palotanegyedben álló épületben csörgött ki az első telefonvonal az országban. Puskásék az első emeleten laktak

házzal. Lakásokat, állami hivatalt és fotóstúdiót is találunk itt, ám hiába kérdeztem több mai tulajdonost Puskásékról, a fivérek neve itt feledésbe merült, mindössze az egyik lakó tudta, hogy valaha itt éltek. Pedig erre a két fiatalemberre – harmincöt és negyvennyolc éves korukban haltak meg – az első emeletről érdemes lenne emlékezni. Olyasmit vittek véghez, mint manapság Elon Musk (apropó, a Teslára még visszatérünk), vagy Bill Gates a kilencvenes években. Megváltoztatták a mindennapokat.

Puskás Tivadar mintha tudta volna, hogy rövid lesz a földi pályafutása, gyorsított üzemmódban élte az életét. Pestről Bécsbe ment tanulni, ahol nem érezte jól magát, így örökségét Angliában váltotta diplomára, majd Erdélyben egy angol cég képviselője lett. Nyughatatlan természete nem hagyta sokáig egy helyben, ezért a Kárpátokat az Atlanti-óceánra, majd a Sziklás-hegységre cserélte, vagyis Amerikába költözött. Colorado államban vásárolt földet, de dolgozott New Yorkban is. Közben elvett egy cseh származású nőt, három lányuk született, egy Pesten, egy Amerikában és egy Párizsban. Ennyi kaland egy életre is elég lenne, de hősünk csak ekkor kezdett belelendülni.

Találkozott Thomas Alva Edisonval, minden idők egyik legnagyobb feltalálójával, aki megbízta a fiatal mérnököt az európai ügyeinek intézésével, köztük a telefon elterjesztésével. Így aztán Puskás fogta magát, és Párizsba költözött, majd fáradhatatlanul reklámozta, hogy a telefoné a jövő. Telefonközpontokban gondolkodott, vagyis olyan állomásokban, ahol a befutó vonalakat a kezelő kisasszonyok emberi erővel kapcsolják össze. Bostonban és Párizsban már Tivadar állította fel a telefonközpontokat. Érdemeit fokozza, hogy Edison egy ízben azt állította, a telefonközpont feltalálása is magyar kollégája érdeme volt, ám ezt a kijelentést lehetetlen utólag ellenőrizni. Franciaország után egy másik hatalmas piac, a Monarchia meg-

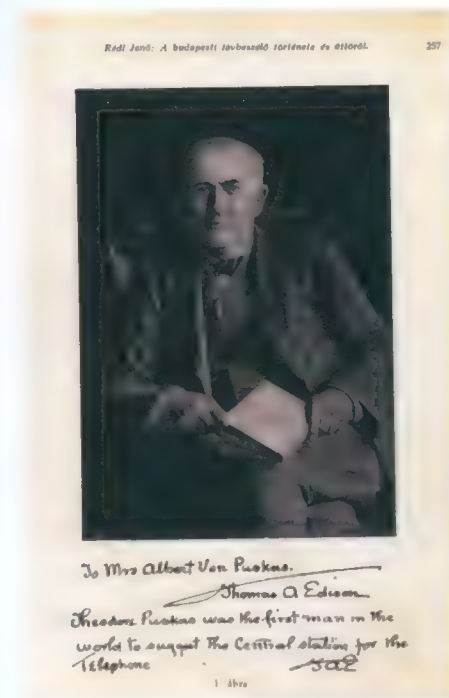

A szépen karbantartott nyolcadik kerületi épületben Puskások mellett egy másik, még híresebb feltaláló, Nikola Tesla is megfordulhatott

A két zseniális testvér, Puskás Tivadar és Puskás Ferenc. Az alsó képen Thomas Alva Edison fotója látható, amelyre az amerikai feltaláló ezeket a sorokat írta: „Puskás Tivadar Úrnak. Puskás úr volt az első a világon, aki központi állomást javasolt a telefonhoz. TAE”. Később ezekkel a sorokkal kívánták bizonyítani, hogy Puskás találta fel a telefonközpontot, ám ez egyáltalán nem bizonyított

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

hódítása lett Puskás új célja, ehhez azonban szüksége volt egy társra: öccsére, Ferencre.

Puskás Ferenc a katonai pályát hagyta ott bátyja unszolására, és hihetetlen energiával fogott bele a hivatalok és a közemberek győzködésébe, az állomások műszaki felépítésébe. 1879-et írtunk ekkor. A testvéreknek nem volt könnyű dolguk. Találtam korabeli újságot, amelyik azt kérdezte: „rendben, lehet már dróton beszélni. De minek?” A minisztériumok fontos emberei is úgy vélték, hogy jól elváltak eddig is telefon nélkül, nincs szükség erre a szemfényvesztésre.

1881-re azért felgyorsultak az események, kemény munkával és hathatós reklámozással sikerült kiépíteni egy kezdetleges hálózatot. A *Pesti Hírlap* 1881. július 8-i *Telefon és a háziúr* című cikkében arról írnak, hogy Puskás Ferencnek meggyűlt a baja a távközlési huzalok, sodronyvezetékek elhelyezésével. Minden egyes ház mestert, háztulajdonost órákig kellett győzködnie. Attól féltek a derék pestiek, hogy villám csap a házukba, vagy teljesen elrondítják otthonukat ezekkel a furcsa kábelekkal, amikből állítólag egyszer majd emberi hang érkezik.

Puskás Ferenc toborzó levelet küldött körbe a leendő előfizetőknek (telefonálni értelemszerűen még nem tudott), amelyben azt fejtegette, hogy a találmány segítségével tíz perc alatt is le lehet bonyolítani olyan tárgyalásokat, amelyek egy egész napot vennének igénybe. „Az idő pénz, ha időt takarítunk meg, pénzt keresünk” – írta.

Az első budapesti telefonvonalakat huszonhárom címre telepítették. Mindenekelőtt bevezették a távbeszélőt a Vas utca 6. első emeletére, vagyis Puskás Tivadar és Ferenc közös lakásába. A vonal Tivadar nevén futott. Majd pont nekik ne legyen telefonjuk? Saját vonalat kapott még a *Pesti Hirlap* szerkesztősége, valamint annak szerkesztője, Csukássy József is, akinek Kálap utcai nappalijában jelent meg a varázslatos készülék. A hűzés Puskásék zseniális PR-képességeit dicséri. Korábban ez a lap hozta le a leggúnyosabb cikkeket a telefonról, ám így, hogy a szerkesztők élőben is kipróbálhatták a rendszert, rögtön megváltozott a véleményük és lelkesen cikkeztek a hálózat kialakulásáról. A maradék vonalakon bankok, hotelok, magáncégek osztoztak, valamint a Közmunka- és Közlekedésügyi Minisztérium Tükör utcai hivatala és egy pár utcával arrébb található telephelye. Puskásék úgy gondolták, hogy ha a két minisztériumi osztály időt spórol meg a telefonálással, akkor a döntéshozók is belátják, hogy a telefon nem butaság.

Május elsején két amerikai szerelővel és öt magyar telefonos kisasszonnyal átadták az első nyilvános telefonközpontot a Fürdő utca 10.-ben (ma József Attila utca). Ekkor már pár tucat előfizetőjük lehetett. Kezelőnek csak „intelligens úrilányok” jelentkezhettek, erős hanggal. Olyan kevés felhasználó és kisasszony volt, hogy mindannyian névről ismerték egymást. A boom beindult: 1882-ben kétszáznegyven, 1890-ben ezernégyszázharminchat előfizető szerepelt a telefonkönyvben. Egy évvel az indulás után egy zseniális fiatal feltaláló, Nikola Tesla is csatlakozott a Puskás-csaphoz. Tesla rövid ideig maradt, közben feltalálta a világ első hangszóróját, majd Amerikába és a világhír felé távozott. (Elon Musk autóit az iránta való tiszteletből hívják ma Teslának.) Hogy járt-e valaha a Vas utcában, arról nincsenek biztos információink, de azt kutatásaimból tudom, hogy a munka és a magánélet helyszínei abban a korban nem különböztek el teljesen, így a főmérnök szinte biztosan megfordult főnöke lakásában.

Ferenc a munkája gyümölcsének beérését már nem érthette meg. Keményen dolgozott a nap minden órájában, szervezett, hivatalnokokat győzködött, a falon is átment, ha kellett, azonban a szervezeté nem bírta

Budapest első, Fürdő utcai telefonközpontja. Egy inspekció során figyelte meg Schimdt János távirótiszt, hogy egy adott időpontban összesen „60 darab kapcsolat tudott létrejönni”. Ennyi beszélgetés ma egyetlen 4–6-os villamos járaton lezajlik minden percben, nemhogy az egész városban

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

Telefonos kisasszonyok munkában. A munkakört elsőként betöltő hölgyek nevét mind ismerjük. A legelső Matkovich Ilona Júlia volt, aki nem más, mint Madách Imre lánya. A csoportképen a lányok szép egyenruhában: kék ruhát, és piros orrú, sárga cipőt viseltek. Hogy miért? Hogy ne tudjanak kiszökni munkaidőben! Telefonos kisasszonynak csak művelt és erős hangú hölgyeket vettek fel

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

vatal, amelyet a nagy számban küldött koszorúk egészen elleptek, az elhunytak az első emeleti lakásán volt felállítva.”

Tivadart érthetően megviselte testvére elvesztése, és nyughatatlan természete zaklatottá tette az idegállapotát. Bár munkája nagy hatással volt az országra, a sikert nem tudta pénzre váltani. Annak idején azzal a céllal hagyta el az országot, hogy visszaszerzi apja vagyonát – ettől egyre távolabb került. Tivadar minden bizonnyal folyton utazott, de valószínűleg a Vas utcai lakás a birtokában maradt, mert talámtam olyan cikket, amely szerint a halála után húsz évvel özvegye és lányuk, Marianna May is a Vas utca 6.-ban élt, szerény körülmények között.

Puskás 1893-ban még kitalálta és megvalósította a telefonhírmondót. Az előfizetőknek elég volt felvenniük a telefont, hogy meghallgassák az aktuális híreket. Újság élőszóban! Hihetetlennek tűnt. Forradalmi újdonság volt ez, ami Budapesten működött először a világon, és a mai napig az első

elektronikus hír- és műsorszolgáltatónak tartják, az internet és a rádió őseinek. Amikor Puskás Tivadar egy hónappal a találmány elindítását követően váratlanul rosszul lett és meghalt, a tragédia hírét bementék a hírmondóban.

Így lett ez az első halálhír, amit elektronikusan közöltek a lakossággal.

Ezek a lépcsőkön kaptatott felfelé esténként a két Puskás. Fejükben az járhatott, hogy miként győzik meg a távbeszélő előnyeiről a szélesebb publikumot

AHOL RAJK LÁSZLÓT IS ŐRIZTÉK – A NORMAFA TORNYÁNAK SÖTÉT MÚLTJA

A PINCÉBE NEM HALLATSZIK LE A MADÁRCSICSERGÉS

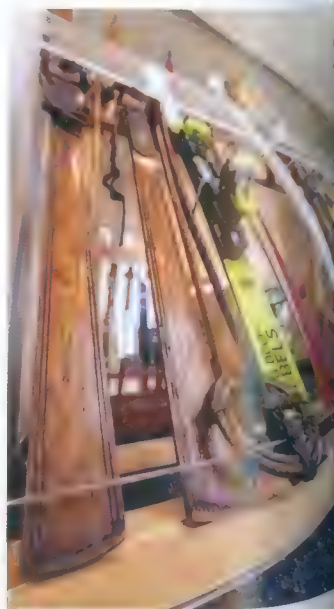
Kellemes tavaszi délutánon érkeztünk fotós kollégámmal, Huszár Dáviddal, a Normafához. A madarak fáradhatatlanul csiripeltek, olykor egy-egy gyerekkacaj is belehasított az idilli nyugalomba. Úgy tűnt, hogy itt rossz dolog egyszerűen nem történhet: a Normafa a szerelem, a család és a pihenés helyszíne. A környéken nőttem fel, több mint negyven éve járok a hegy tetejére, ahol harapni lehet a jó levegőt és a még meleg almás rétest is.

Áll a park szélén, a frissen megnyílt sípálya mellett egy titokzatos kis villa, amely már gyerekként is megmozgatta a fantáziámat. Romos volt, mégis bájos, amolyan mesebeli kis házikó az erdő közepén. Mégis körbelengte egyfajta rossz hangulat, hiszen mindig is suttogták a környékbeli, hogy erőszakos események történtek a falai között.

A békés Normafa valamiért vonzotta az elnyomó rendszerek kínvallatóit. A náci több titkos börtönt tartottak fenn a hegyvidéken. Mint arról az *Egy város titkai* első részében beszámoltam, Karády Katalint is a Sváb-hegyen kínozták fogvatartói. Később a Rákosi-korszak titkosrendőrsége is kinézte magának a világ zajától távoli helyszínt.

Földvály Gergely történész, a Hegyvidéki Helytörténeti Gyűjtemény vezetője mutatja meg nekünk a mára felújított villát – először kívülről járunk körbe az épületet. „Förster Aurél klasszika-filológus, egyetemi tanár,

A Normafa legszebb részén álló kis villát nemrégiben felújították. Kecses alakja és a gyönyörű környezet ellenére az épületet körbelengi valamilyen láthatatlan szomorúság

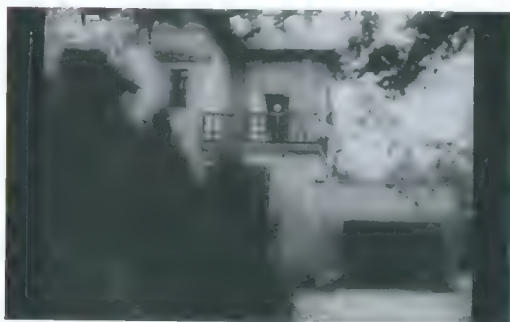
A látogatóközpont a Normafa vidám oldalát is bemutatja, a minikiállítás a síelés történetéről szól

akadémikus, az ókori szövegek nagy szakértője építtette a villát 1910 körül. A professzor nyaralónak szánta az épületet, tavasz közepétől nyár végéig időzhetett itt a családjával. Akkoriban a Normafa még érintetlenebb volt, ez lehetett az egyik első épület a környéken” – mesélte Földvály Gergely. A villa különlegessége a nyolcszögletű torony, amelyet Försterék is azért építtettek, hogy a kilátásban gyönyörködjenek.

A tudós és családja évtizedeken keresztül viszonylagos nyugalomban élvezhette a lombkorona feletti panorámát. A nemzetközi viszályok és a politikai rendszerek egymást követték ugyan, ám a Normafán ezekből kevés érződött. 1945-ben azonban a hegy tetejére is megérkezett a változás szele, a Rákosi-rendszer hatósága elűzte a villából a korábbi tulajdonost. Förster életben maradt ugyan, ám a kulcsokat soha nem kapta vissza. Nem tudni, hogy a titkosrendőrség miért éppen ezt az épületet nézte ki magának. Valószínűleg elszigeteltsége és az idilli környezet is közrejátszott a döntésben,

Az épülethez épített garázst is mutató képkocka Mikó József, a „forradalom operatőrének” dokumentumfelvételéből. Ez volt az a film, amely „lebuktatta” a villát. Mikó 1956 legtevékenyebb operatőre volt. A filmanyagot megőrizte, majd a rendszerváltás után az államnak ajándékozta. A felvételeket a neten bárki megnézheti

Forrás: Nemzeti Filmtézet - Filmarchívum

hiszen senki sem feltételezte, hogy a karcsú kis villa titkos börtönt rejt: a rendszer ellenzékének üldözésére (is) szakosodott Államvédelmi Hatóság, vagyis a rettegett ÁVH börtönét.

„Az épület mellett akkoriban garázs is állt, ezt lépcső kötötte össze a pincével, így anélkül tudták hozni-vinni a foglyokat, hogy abból a külvilág bármit érzékelt volna. Legfeljebb annyit vettek észre a járőkelők, hogy néha

beállt a ház elé egy-egy autó. A bázis titkos jellegének fenntartása érdekében a villa szép belső tereit érintetlenül hagyták. Egyedül a torony nyolcszögű felső kilátóját falazták be szinte teljesen, itt alakították ki a vallatószobát” – magyarázza vezetőnk, a környék történetének szakértője. Egészen bizarr volt, hogy a villától nem messze állt a népszerű Normafa Vendéglő, ahonnan esténként nevetés, poharak csörrenése és cigánymuzsika hangjai szűrődtek ki. Ki tudja, lehet, hogy a családjuktól elszakított, a pincében sínylődő, vagy a tetőszobában kínvallatott emberek is hallották a vidám élet moráját.

A pince lejárata 1956-ban, és napjainkban a szerzővel. Nyomasztó érzés ide leereszkedni

Forrás: Nemzeti Filmtézet - Filmarchívum

Földvály Gergely történész az egykor kihallgatósobának használt nyolcszögletű erkélyen

Földvály Gergely segítségével beléptünk az épületbe, amelynek földszintje ma látogatóközpontként működik és egy kis helytörténeti kiállításnak ad helyet. Kedvencem az a virtuálisvalóság-szimulátor, amellyel a síelést lehet veszélytelen módon kipróbálni. Innen indultunk le a mélybe, a rossz emlékű pincébe. Minden túlzás nélkül mondhatom, hogy a lépcsőkön botorkálva fotós kollégámmal meghűlt a vér az ereinkben – és nem csak a hűvös levegő miatt. „Sokan meglepődnek, hogy milyen szűk a lejáró és mennyire pici a pince. Mindössze három-négy cella volt

a föld alatt, ezeket is inkább lukaknak nevezném, hiszen még ablakuk sem volt” – magyarázza vezetőnk. A pincét az eredeti állapotában hagyták meg az utókornak, hogy mindenki láthassa, milyen körülmények között tartották fogva az embereket. A garázsba vezető folyosó bejárata is megvan még, ám a garázst rég elbontották.

„Soha nem őriztek itt néhány rabnál többet, és az sem világos, hogy milyen elv alapján választották ki azokat, akiket idehurcoltak. Azt biztosan tudjuk, hogy 1947-ben egy okirat-hamisítót tartottak a pincében, utána pedig politikai foglyok és köztörvényesek egyaránt megjárták az ÁVH-villát” – magyarázta Földvály Gergely. Korabeli beszámolók, a túlélők leírásai a válogatott borzalmakról elérhetők a neten. Nádas Péter *Helyszínelés* című műve is ezt a nehéz témát dolgozza fel, ám ezeken az oldalakon nem szeretnék mélyebben belemerülni a szörnyű részletekbe. Legyen elég annyi, hogy a kor legtöbb kínzási módszerét használták a vallatók az alvásmegvonástól a talpak verésén át egészen a vízbe fojtás imitálásáig. Fontos azonban megjegyezni, hogy arról nincs biztos információ, hogy történt-e haláleset a falak között.

A villa leghíresebb foglya Rajk László egykori belügyminiszter, majd külügyminiszter volt, ezért sokan Rajk-villaként emlegetik az épületet. Megtévesztő az elnevezés, hiszen a politikus

A börtön valójában egy pince, néhány szűk cellával. Aki ide bekerült, rövid idő alatt felhagyott minden reménnyel

nem szabad akaratából jött ide, sőt minden bizonnyal nem is tudta, hogy hol tartják fogva. A körülmények sem voltak éppen villához illők: az apró cella a majd két méter magas Rajk számára olyan aprócska lehetett, hogy a férfi állva és fekvé se nagyon férhetett el benne.

A kegyvesztett, a hatalmi játszmákban alulmaradó politikust 1949 júniusában hurcolták a normafai titkos horrorházba, és egészen október 15-ig, vagyis a halála napjáig tartották az ablaktalan, sötét lyukban. Amikor elszállították, egyenesen a józsefvárosi ÁVH-központba vitték, és felakasztották. Míg a többi rab csupán napokat, vagy maximum heteket töltött a borzalmak villájában, addig a legfontosabb fogoly, Rajk László hónapokig raboskodott itt. Közben igen magas rangú látogatói is akadtak.

„Tudjuk, hogy nem sokkal a letartóztatása után, június elején Kádár János belügyminiszter és Farkas Mihály honvédelmi miniszter is meglátogatta Rajkot a Normafán. A párt két erős embere azt akarta elérni, hogy valljon be valamit az ellene indított koncepció perben, mondja ki azokat a tetteket, amelyeket neki szántak. Cserébe azt ígérték, hogy – mivel a per is látszatper csupán – az esetleges halálos ítéletet nem fogják végrehajtani. Nem tudni, hogy pontosan mi hangzott el, de nem valószínű, hogy sikerrel jártak. A fizikai kínzások az ő távozásuk után kezdődtek el igazán” – mondta a történész.

Kádár János nemcsak Rajk régi bajtársa volt, hanem akkor egyéves gyerekének keresztapja is. A párt ökle ezúttal a párt egyik hűséges aktivistájára csapott le. Az egyértelműen koncepció eljárás alapját Rákosi Mátyás konkurenciától való féltelme, féltékenysége adhatta. Sem ő, sem a kommu-

nista vezetés többi fontos tagja, Farkas Mihály és Péter Gábor ÁVH-főnökök sem szívelte a népszerű, értelmiségi fellépésű, széles körben elismert Rajk Lászlót.

A politikus elleni hadjárat első jele az volt, hogy Rajkot felállították a belügyminiszteri székből, és a sokkal kevésbé fajsúlyos külügyminiszteri pozíciót kapta meg. Ezt követte a politikus és társainak letartóztatása.

A Rákosi–Farkas–Péter-triónak ellenérzései voltak Nagy Imrével szemben is, ám ő kiváló moszkvai kapcsolata miatt nem volt ideális alany egy leszámolóhoz. Rajkot ellenben senki sem védte felülről.

A belső harcok mellett „a nemzetközi helyzet is fokozódott” a negyvenes évek végén. A jugoszláv vezető, Josip Broz Tito különutasága Sztálin szemében elfogadhatatlan volt. A blokk több országában is keresni kezdték azokat a bűnbakokat, akiken Tito engedetlensége okán lehetett példát statuálni, és így a vezetés felső köreiben is megmutatni: senki sem

Tragikus hármas: a megrendelő, az áldozat, és az áruló: Rákosi, Rajk és Kádár

Forrás: közkeincs

érinthetetlen. Míg a per elején még kémkedéssel vádolták Rajkot, és azaz, hogy a Horthy-rendszer titkosszolgálatával működött együtt, később a vád Titóval és az imperialistákkal való kollaboráció volt. Az eljárás menetét Rákosi Mátyás személyesen felügyelte, és folyamatosan tájékoztatta Moszkvát is a fejleményekről.

Éppen ezért nemcsak a magyar ÁVH-s legények gyötörték Rajkot, hogy a kirakatperben a lehető legtöbb propagandacélra felhasználható vallomást csikarják ki belőle, hanem egy idő után a szovjetek is bekapcsolódtak a kínzásokba, kihallgatásokba. Rajk talán mindvégig hitt benne, hogy az életét megkímélik. Azon a bizonyos október 15-én azonban Rajk Lászlót kivégezték, és ezzel ő lett a belső tisztogatás legismertebb áldozata. Később vádlói közül Péter Gábort és Kádár Jánost is vád alá helyezték. Rajk feleségét börtönbe vetették, fiát, Kádár keresztgyereket pedig Kovács István álnéven intézetben helyezték el. Anya és fia csak évekkel később találkozhatott

A lyukszerű cella a rozoga fekvőalkalommal Mikó dokumentumfilmjéből. A magas Rajk valószínűleg a lábát sem tudta soha kinyújtani fogva tartása hónapjai alatt

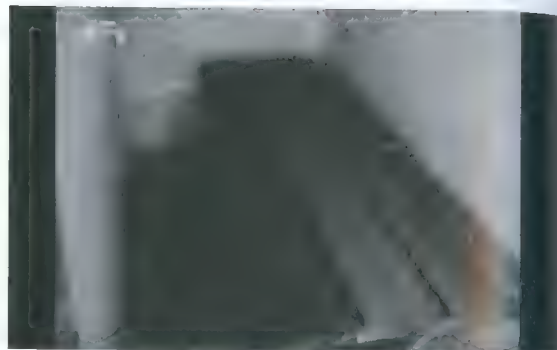
Forrás: Nemzeti Filmtézet - Filmarchívum

újra. Az ifjabb Rajk Lászlóról egy várostörténetről szóló könyvben a saját jogán is írni kell: később építésszé válva ő tervezte többek között a Lehel téri vásárcsarnok épületét is.

A pincéből a karcsú kis torony tetejére indulunk, meghozza az eredeti falépcsőkön lépdelve. Az építető tulajdonos, Förster professzor idejéből származó lépcsősort akár szépek, sőt „helyesnek” is nevezhetné az ember, ha nem tudná, hogy sok esetben a kínzástól eszméletlen vagy járóképtelen rabokat húzták fel itt az ávosok a vallatósobába. Ma a nyolcszögletű erkélyről csodás a kilátás nyílik minden irányba: ellátni a víztornyig, a másik oldalról pedig a várost is látjuk. „Befalazták ugyan a kilátót – pár ablakot hagytak csak, de azokat is befüggönyözték –, az áldozatok később mégis a szoba alakjáról felismerték az egykori kínzásuk helyszínét. Nincs sok nyolcszögletű helyiség a városban” – mondta Földváry.

A borzalmak kicsiny villájának titkát nem tudták elég jól titokban tartani. Amikor 1956-ban kitört a forradalom és elsöpörte Rákosi Mátyás hatalmát, Mikó József személyében egy dokumentumfilmes indult el a hegyre, hogy megtudja, igazak-e a mendemondák, amelyek egy titkos börtönről szóltak a normafai nyaralóban. Az egy perc tíz másodperces fekete-fehér, hang nélküli dokumentumértékű videót bárki megnézheti az interneten. Mikó bejutott a villába, lefilmezte az ÁVH-sok helyiségeit, majd a garázson keresztül a pincébe is lement, ahol méretes vasajtókat talált a cellákon, rabokat azonban már nem. Az ÁVH-sok addigra kereket oldottak, csak egy gondnokot talált, aki feltett kézzel, az iratait lobogtatva magyarázta, hogy ő semmi rosszat nem tett.

A forradalom után a titkosrendőrség nem használta többé titkos objektumként a villát. A tereket húsz-harminc négyzetméteres garzonlakásokra osztották, és belüleges dolgozókat költöztettek ide a családjukkal együtt. Az új lakók bizonyára ismerték az otthonuk borzalmas múltját, ám azt nem

tudjuk, hogy ettől voltak-e álmatlan éjszakáik. Valószínűleg nem, mert Földváry Gergely információi szerint volt, aki még az esküvőjét is itt tartotta.

A rendszerváltás után az utolsó BM-est is kiköltöztették az épületből, amely így évekig üresen állt, és folyamatosan pusztult. A XII. kerületi önkormányzat a 2010-es évek elején vette kezelésbe az ingatlant, és azt 2019-re felújította. Most sokkal békésebb célokat szolgál: itt működnek a Normafa

Az erkélyre vezető eredeti lépcsősor. Az áldozatok gyakran olyan gyengék voltak, hogy úgy kellett felvonszolni őket ide

Park irodái, a családok pedig a látogatóközpontban kaphatnak eligazítást, hogy merre érdemes túrázni a budai hegyekben. A pokoli múltú pincét pedig vezetett túrákon tekinthetik meg az érdeklődők.

A villa szürkületben. A ma kitekintésre csábító terasz befalazva a kihallgatások helyszíne volt

HABOS-BABOS SÜTEMÉNYNEK TŰNIK, DE KINCSEKET REJT A KÖRÖSSY-VILLA

A VÁROSLIGETI FASOR LEGSZEBB ÉPÜLETÉNEK HÁROM ÉLETE

Körössy Albert Kálmán pontosan tudta, hogy a munkát és a magánéletet érdemes elválasztani egymástól. Épített egy minivillát a kert hátsó részében, ahol napközben kollégáival dolgozott

Az első pillanattól elkapja és vonzza az ember tekintetét. Nincs járókelő, akire ne lenne hatással ez a szecessziós gyöngyszem. A Városligeti fasor végén álló kis mesekastély olyan, akár egy habos-babos sütemény. A jelenlegi tulajdonos, Szabó András figyelmét is egy séta alkalmával keltette fel az épület, amelyet aztán a cége megvásárolt, és elkezdődött a Körössy-villa harmadik élete.

A Városligeti fasor 47–49. kertjébe lépve a látogató úgy érzi, mintha Budapestről egy másik világba transzportálták volna. Gondosan vágott gyepek és ízlésesen kiválogatott szobrok állnak az udvarban. A telken belül balra a főváros legendás dokumentaristája,

a fotós Klösz György villája látható, amely ma elegáns irodakomplexumként funkcionál. Hátul, a nagyobb épületek takarásában áll egy picurka villa-épület, az előtérben pedig a francia hangulatú, szecessziós csoda, maga a Körössy-villa. Mindegyik épület története érdekes, ám ebben a feje-

A fasori villa olyan, mint egy mézeskalács ház.
Egyszerűen nem lehet nem szeretni

Tisztítás közben
döbbsentek rá az új
tulajdonosok,
hogy a gyönyörű
kovácsoltvas korlátok
egykor színesek
lehettek

zetben a Kőrössy-villáról mesélünk. A főbejáraton keresztül léptünk az előtérbe, amelyet egy hatalmas és eredeti, színes Róth Miksa-ablak von be különleges fényével.

„A lépcsők korlátja fekete volt, a szennyeződések eltávolítása közben döbbsentünk rá, hogy eredetileg gyönyörűen festett lehetett. Ezek szerint állítottuk helyre” – mondta Szabó András a lépcsők felé mutatva, majd a földszinti szalonba vezetett bennünket. Az üzletember és műgyűjtő a kilencvenes évek elején erre sétált a feleségével, akkor keltette fel a figyelmét a még jóval elgyötörtebb, smink nélküli arcát mutató villa. Az állami tulajdonban lévő épületet 1996-ban egy csereüzlet segítségével szerezte meg a vállalkozó. A korábban itt működő Offset és Játékkártya Nyomda azokban a napokban vitte el az utolsó gépeit, amikor Szabóék birtokba vették romos tulajdonukat. „Ránéztünk az eredeti képekre, és azt láttuk, hogy a régi ház egyáltalán nem hasonlított arra, amit mi megvettünk. A tetőt egy bombatalálat vihette el a második világháborúban, a színes ablakok eltűntek csakúgy, mint a homlokzat díszei, amitől kissé »lebutítottnak« tűnt a villa” – magyarázta a tulajdonos.

Első pillantásra az épület letisztultnak látszik, azonban ha tüzetesebben szemügyre vesszük a homlokzatot és az ablakok körüli díszeket, akkor bur-

A homlokzat legfőbb
díszje a dombormű.
A bal oldali figura a szobrászatot, a középső
a festészetet szimbolizálja, míg a harmadik
maga az építész,
Kőrössy Albert Kálmán

jánzó elemeket veszünk észre: indákat, gyümölcsöket, nimfákat, oroszlánokat, pávákat, mákgubókat. „A fő homlokzati dísz három alakot ábrázol. A vésővel és kalapáccsal dolgozó férfi a szobrászatot, a palettával látható nő a festészetet képviseli. A harmadik egy makett arányait méregető építész. Rájöttünk, hogy ez az alak nem más, mint az egykori tulajdonos, Kőrössy Albert Kálmán. A dombormű arca az ő vonásait rögzítette, a makett pedig maga villa” – mesélte Szabó András, aki két művésszel is megcsináltatta a homlokzati elemeket, mire azok tökéletesek lettek.

Ki volt Kőrössy Albert Kálmán? Egyrészt a ház dúsgazdag tulajdonosa, másrészt Magyarország egyik méltatlanul elfeledett építésze. Élete rejtélyes, mert más neves alkotókkal ellentétben ő alig írt magáról, nem hagyott feljegyzéseket, leveleket, naplót. Amit tudunk róla, azt Baldavári Eszter művészettörténész kutatása derítette fel. Az bizonyos, hogy míg élete első ötven éve a siker és a csillogás jegyében telt el, a maradék harminchat nyomorban és üldöztetésben.

Kőrössy Albert Kálmán 1869-ben Neumann Albert néven látta meg a napvilágot zsidó családban, ám később felvette a katolikus vallást. Előbb Kőrösire, majd a nemesi cím átvétele után Kőrössyre magyarosította a nevét. Nem volt ezzel egyedül, a kiegyezés után tömegével változtatták meg az emberek a nevüket. Kőrössy világpolgár volt, Párizsban és Münchenben is tanult építészetet, és olyannyira rajongott az ibériai muszlim, zsidó és keresztény elemeket keverő mudéjar építészetért, hogy még a spanyol nyelvet is megtanulta.

Budapesten aztán Hauszmann Alajos irodájában kezdett el dolgozni – többek között a New York-palota tervein. A villát még egyedülálló fiatalemberként és Klösz György szomszédjaként kezdte el építeni. 1900–1902 körül költözhetett be az épületbe. Épp jókor, mert nemcsak a téglák kerültek a helyükre, hanem az építész magánélete is: 1902-ben elvette a jómódú családból származó Román Dóra Paulát. A villához a reprezentatív terek mellett étellift is tartozott, a mindig elegáns Dóra asszony, valamint két kislányuk számára pedig több gardrób épült.

Az egyre előkelőbb városrésznek számító környéken idilli lehetett a család élete. A villa mögé – a szomszéd nem kis bánatára – istálló épült, a férj

A festett ablak beszínezi a villa központi tereit

ott tartotta négy paripáját, dolgozni pedig a hátsó kis villába járt. A lányok angolul, franciául és németül tanultak. Dóra asszony is megtalálta a helyét a világban: az Erzsébet körúton létrehozta az úrinők klubját, ahol a hölgyek nyelveket tanulhattak, kirándulni jártak, brizspartikat szerveztek. A villát olykor kutyák csaholása verte fel: a japán spánieket Csulit, Makurát, Chinit és Geishát, a ház úrnője előszeretettel nevezte be ebszépségversenyekre.

Közben Kőrössy a szakmájában is sikert sikerre halmozott, ő tervezte többek között a Kölcsey Ferenc Gimnáziumot (Munkácsy Mihály utca 26.), a Sonnenberg-házat (Munkácsy Mihály utca 23.), a Walko-házat, (Aulich utca 3.) és a Dayka-villát (Benczúr utca 26.). Személyes kedvencem a Tündérpalotának is nevezett egykori tisztviselőtelepi gimnázium (Könyves Kálmán krt. 40.) csodálatos szecessziós épülete.

Az első világhégés alatt sok gazdag család kitárta palotája kapuit, hogy a Vöröskereszt hadikórházat nyisson az otthonukban. Európa többi lakóához hasonlóan ezek a jómódú családok is pár hónapos és nem többéves hadakozásra számítottak. A Kőrössy-villa földszintjén tízágys kórterem létesült. Kőrössy Albert a háború után már nem tervezett többé, inkább jól prosperáló pénzintézeti és építési vállalataira koncentrált, amelyek révén 1917-re a város harmadik legtöbb adót fizető polgára lett, lepipálva a fegyvergyáros Weisz Manfrédot, a cukrászmogul Gerbeaud Emilt, vagy a bankárdinasztia sarját, Hatvany Deutsch Lajost is.

Aztán 1919-ben beköszöntött a Tanácsköztársaság, és a rövid életű proletárdiktatúrában minden egy csapásra megváltozott. A családnak menekülnie kellett a villából, Trianon miatt erdélyi birtokaikat elveszítették, sőt 1920 és 1923 között letartóztatásba is kerültek, ám erről a korszakról alig találunk információt. A Városligeti fasori villába költöztetett átmeneti lakók sok mindent elloptak, vagy tönkretettek, így amikor Dóra asszony újra átléphette háza küszöbét, egy kifosztott otthont talált. A házaspár a gyerekek kirepülése után, 1930-ban elvált, a villát Kőrössy a második világháború kitörésekor kénytelen volt elhagyni. A negyvenes években aztán Albert és Dóra újra egymásra találtak, együtt élték át az internálás keserves éveit, ám hogy pontosan hogyan és hol, az a feledés homályába vész.

Kőrössy nemcsak az első és a második világháborút, Trianont és a Tanácsköztársaságot tapasztalta meg felnőtt fejjel, hanem a Rákosi-korszak elnyomását is. A rendszertől – egykori kapitalista krózsusként – nem sok jóra számíthatott. Az építész teljes szegénységben élt valahol vidéken, a fővárosba csak a tüdőrákja miatti gyógykezelésekre járhatott fel. Itt halt meg 1955-ben, épületeinek többsége azonban ma is áll, nap mint nap

A Kőrössy család távozása után nyomdaként és irodaként működött az épület, most pedig magánmúzeumként kaphat új szerepet

A Körössy-villában látható a világ egyik legjelentősebb Zsolnay-gyűjteménye. A kollekció darabjai a manufaktúra sokszínűségét is bizonyítják

Szabó András elszállt az épület mellett, és beleszeretett. Mára új életet lehel a szecessziós csodába, amely a gyűjteménye bemutatására szolgál majd

használják. A villába a halála utáni évben költözött a nyomda, majd a rendszerváltás után Szabó András cége, a Resonator Kft.

„Eredetileg cégközpontként használtuk a villát, vagyongézelő társaságként itt voltak az irodáink. A tetőtérben lakást alakítottunk ki. Most az épület új szerepre készül” – mesélte a tulajdonos, aki üzleti tevékenysége mellett az ország egyik legjelentősebb műgyűjtője is. Nagyjából ezerdarabos Zsolnay-kollekciója világviszonylatban is tekintélyesnek számít.

Immár négy évtizede fűti a szenvedély a pécsi manufaktúra alkotásai iránt. „Számomra a Zsolnay története igazi hungarikum. Arról mesél nekünk, hogy mire képes egy család, ha tehetséggel, kitartással és odaadással a közösség érdekében dolgozik. A Zsolnay amolyan startupként indult, megteremtette a saját piacát. Nem ismerek még egy márkát, amelynek termékei százötven év elteltével is ilyen kelendők lennének a világon” – magyarázta Szabó András.

A tulajdonos kíséretében elindultunk a lépcsőkön a Körössy-villa emeletére, ahol vitrinekbe rendezve állnak a Zsolnay-kerámiák. A laikus számára is roppant izgalmas a látvány. Szabó Andrásé a legjelentősebb Egyri József-gyűjtemény is az országban. A Balaton piktoraként ismert festő művei közül mintegy nyolcvan van a birtokában, ám más páratlan értékű darabok is fellelhetők a kollekcióban. Beszélgetésünk közben a fejünk mellett két Rippl-Rónai-festmény lógott.

„Minden ember életében eljön a pillanat, amikor elgondolkodik azon, hogy mi lesz az öröksége sorsa. Szeretném, ha nemcsak én gyönyörködhetnék a gyűjteményben, hanem az értéket teremtve közkinccsé válna. Ehhez azonban először tematizálni kellett a kollekciót. Az épületből A gyűjtő háza néven magánmúzeum nyílik, ahol előre bejelentett csoportok, exkluzív jelleggel, vezetéssel ismerhetik meg a kollekciót és persze az épületet. A villa földszinti tereiben 2016 óta működik a Körössy Szalon, ahova első-

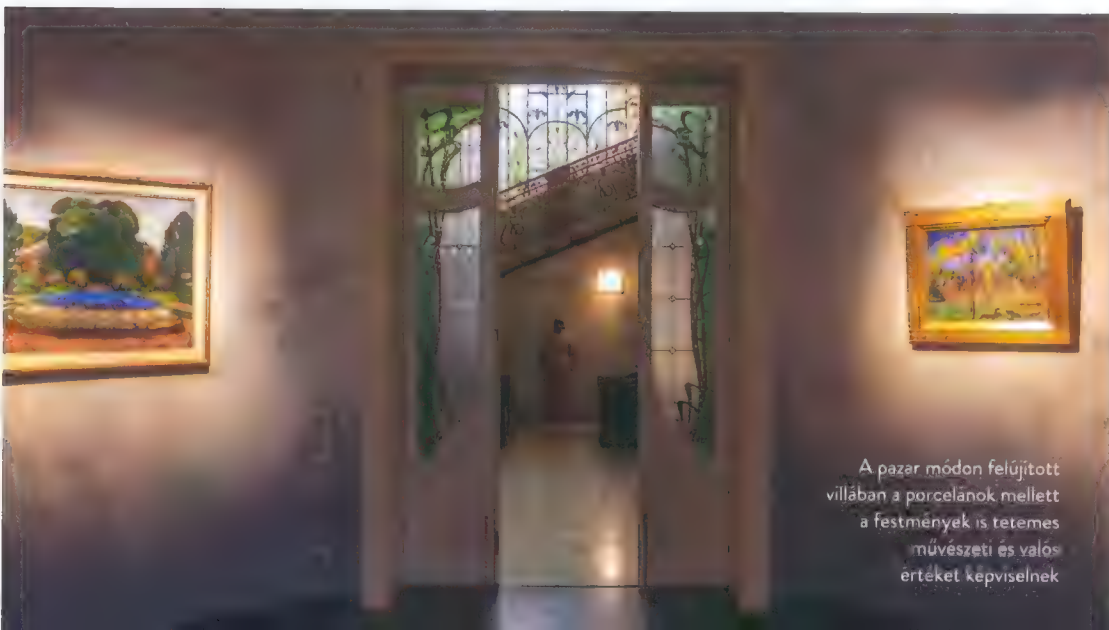

A csillárok felhőként
lebegnek a lépcsőház tetején

sorban az én telefonos noteszom alapján jutnak be vendégek. Itt havonta egyszer kulturális esteket tartunk, legutóbb például Hegedűs D. Géza és Takács Andrea tartott párbeszédekkel tarkított előadást Márai és felesége naplójából” – mesélte Szabó András.

A szecessziós kis villaépületet kívülről, az utcáról bárki megtekintheti. Az exkluzív múzeum megnyitása után pedig többeknek belülről is alkalmuk lesz csodálni Kőrössy Albert Kálmán egykori otthonát.

A pazar módon felújított
villában a porcelánok mellett
a festmények is tetemes
művészeti és való-
s értéket képviselnek

HEGEDÜS-VILLA: A PÉNZÜGYMINISZTER, ANDY VAJNA ÉS A KALÓZZÁSZLÓ

AMIKOR A LÁBAID ELŐTT HEVER A VÁROS, MINDEN MÁSKÉNT FEST

Áll a város felett egy furcsa kis villa, amely mindig is megmozgatta a budapestiek fantáziáját. Sokan talán a nevét sem ismerik, ám amikor az Erzsébet hídon Pestről Budára hajtanak, bizonyára megakad tekintetük ezen a középkori várkastélynak tűnő, vörös téglás, tornyos kis tüneményen. A Gellért-hegy legszebb pontján magasodó, titkokkal teli villát mutatjuk be ebben a fejezetben.

Rengeteg városi legenda kering az Orom utca 4. kapcsán. Az egyik az, hogy a házat egy olasz villáról másolták. Ez a sztori történetesen igaz.

Az eredeti építető,
Schoch Frigyes egy
akkoriban nagyon divatos
sztereofotón. A nagyvilági
figura nemcsak azt szerette,
ha fotózzák, ő maga is
lelkesen fényképezett

Forrás: Fortepan / Schoch Frigyes

Az Erzsébet hídról jól látható a hegy oldalában álló,
kis várkastélyszerű épület

25. 11.

Sztereokép az építkezésről. Schoch fotós szenvedélye miatt rengeteg fénykép készült az építkezés folyamatáról. Az jól látszik, hogy a fél hegy elbontása a garázs kedvéért már akkor is bevett szokás volt

Fortepan / Schoch Frigyes

Schoch Frigyes, a telek tulajdonosa, nagyvilági, életigenlő, agyafúrt és kissé simlis figura lehetett. A svájci származású család sarja építési vállalkozóként vált vagyonossá, vasútállomások, középületek tervezésével foglalkozott, valamint tőzsdézett, és nyakig benne volt mindenféle pénzügyi spekulációban. Emellett sokat utazott és szenvedélyesen fotózott. A gyönyörű kilátással bíró telekre is jó érzékkel tette rá a kezét, majd amikor a felkért építész, K. Császár Ferenc megmutatta neki a genovai Capo Santa Chiara tetején álló Castello Türcke palota képeit, azonnal beleszeretett a látványba. Ugyanazt az épületet akarta, csak nem a genovai domboldalon, hanem a Gellért-hegy tetején. Schoch Frigyes egyenesen kettőt rendelt a kastélyból, úgy képzelte, hogy egymás tükörképeként állnak majd délcegen. Érdekes elképzelni, hogyan mutatna most a városkép két villával, de ebből a fantáziából valóság már nem lesz.

Az első – és egyetlen – villa az 1910-es évek elejére készült el, még garázsa is volt, ami a luxus netovábbjának számított akkoriban. A kis toronyszoba rajzaira a tervező a Főnök feliratot firkantotta. Alighanem Schoch privát birodalma lehetett itt, asztala mögül belátta az egész várost, és a szöhetette fondorlatos terveit. 1914 után a férfinak már azon kellett gondolkodnia, hogy miként mászik

A második tulajdonos, Hegedüs Lóránt expénzügyminiszter, bankelnök és újságíró. Nagyon büszke volt az általa ültetett rózsákra

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

Kilátás az Erzsébet híd és környékére az 1910-es években. Ez a panoráma minden pénzt megér – gondolhatta Schoch

Forrás: Fortepan / Schoch Frigyes

A példakép, az olaszországi Castello Türcke Genovában. A látszat ellenére semmi ősi nincs benne, csak 1903-ban épült egy svájci mérnök, Giovanni Türcke számára. Ezt a villát koppintotta le a tervező

Forrás: Wikipedia

ki a háború okozta gazdasági slamasztikából. Sehogy nem sikerült: 1919-ben a Tanácsköztársaság az egész épületet államosította. Ezt követően a Hestia Ház-építő Rt. birtokába került Buda emblemikus villája.

Dr. Hegedüs Lóránt 1926-ban vásárolta meg az ingatlant, neki köszönhető, hogy a várostörténetek gyakran csak Hegedüs-villaként emlegetik a vörös téglás építményt. Ahogyan Schoch, úgy Hegedüs is sokszínű és érdekes figura lehetett. A gazdaságpolitikus a Teleki- és a Bethlen-kormányban is a pénzügyminiszteri posztot kapta. Tagja volt a trianoni tárgyalódelegációnak, és azt a nehéz feladatot vállalta magára, hogy kinavigálja Magyarországot az államcsőddel fenyegető helyzetéből.

Miniszteri kinevezése előtt Hegedüs jó hat évet élt az Egyesült Államokban, ahol a bevándorlásügyet kutatta, majd volt a Magyar Kereskedelmi Bank igazgatója, valamint a Takarékpénztárak és Bankok Egyesületének elnöke is. Az már tényleg csak hab a tortán, hogy emellett Jókai rokona is volt, állandó rovatot vitt a *Pesti Hírlap*ban, humoristaként és sci-fi íróként is megcsillantotta tehetségét. Egy igazi reneszánsz figura – és egy borzalmas családi tragédia elszenvedője.

1942. július 31-én az Orom utcai villában együtt követett el öngyilkosságot Hegedüs felesége és lánya. A korabeli lapok tudósítása szerint az asszony régóta kedélybeteg volt, a *Pesti Hírlap* úgy fogalmazott, hogy „az orvosok tanácsára az idegbeteg uriaszony mellett állandóan ápoló tartózkodott”. Hegedüsne az elszegényedéstől rettegett, lánya, Margit pedig nem bírta elviselni szenvedéseit. Margit a Szegei Egyetem kémia tanáraként halálos mérgekhez is hozzáfért. A végzetes napon annyi ciánt vitt magával, hogy az tíz ember számára is halálos lett volna. Az asszonyok holttestét a szakácsnő fedezte fel, az akkor már betegeskedő nyugdíjas pénzügyminiszternek nem is merték elmondani az igazságot, csak annyit közöltek, vele, hogy a felesége kórházba került. Két évvel később a férfi is követte családját a túlvilágra. A Hegedüs-örökösök a negyvenes évek közepéig maradhattak a Gellért-hegyen, aztán elvették tőlük az ingatlant, és külföldi diákok kollégiumát alakítottak ki belőle.

A villa az egyik legdrágább budai utcában fekszik, a Gellért-szobortól néhány percnyi sétára

Hegedüs a lányával

Forrás: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjtemény

A villa története azonban itt még korántsem ér véget, hiszen az épület a rendszerváltás után is vonzotta a híres, különleges és persze gazdag embereket. Több tulajdonossal és egykori bérlővel is beszéltem, egyikük sem kívánt névvel nyilatkozni, azt azonban mind elismerték, hogy az Orom utca 4.-ben lakni életérzés.

„Hihetetlen szerencsém volt, hogy egy ingatlanhirdetés útján ki tudtam bérelni az egyik lakást. Imádtam az ott töltött idő minden percét. Alig néhány apartman van az egész épületben, egy-egy nagyobb lakás négyszáz négyzetméteres, így igazán exkluzív a hangulat. A kilátás fentről, a toronyból egyszerűen verhetetlen. Azóta sem láttam ahhoz hasonlót. Igaz, ott vannak a legfurcsább alaprajzú lakások is. Biztosan vonzó egy várkastély tetején ébredni, de kissé kényelmetlenek is azok a terek” – mondta az egyik bérlő, aki az elfoglalt tulajdonosok távolléte miatt néha úgy érezte, mintha egyedül lakna a villában.

A toronylakás leghíresebb lakója Andy Vajna volt, aki magyarországi „visszatérése” kezdetén bérelte a városi panorámát adó apartmant az akkori élettársával. A megkérdezett egykori lakók úgy emlékeznek, hogy a producer jó szomszéd volt, szeretett főzni, és gyakran megvendégelte őket is. Állítólag itt, az Orom utcában Vajna főztjéből barátja, Arnold Schwarzenegger is evett. Vajna néhány évnyi tartózkodás után aztán egy másik milliárdos hatalmas, falakkal körbevett villáját vette ki, elköltözött a Gellért-hegyről.

Igazak azok a városi anekdoták is, hogy a toronylakás csúcsára valaki hónapokon keresztül egy kalózzászlót húzott fel. A halálfejes embléma csak ritkán lobogott a szélben – a „vár ura” talán azt jelezte így az alattvalóinak, hogy a palotájában tartózkodik. A rejtélyt tovább fokozta, hogy ebben az időben a Jack Sparrow név szerepelt a kapucsengőn. Többen tudni vélték, hogy a producer játszotta ezt a fura, színpadias játékot, de a volt lakóktól úgy tudom, hogy egy zűrös ügyekben is érintett ügyvéd, valamint barátnője képzelte magát Johnny Deppnek.

Jelenleg a lakóközösség kis létszámú, de igen színes, legalább annyira, mint amilyen a város, amelyre letekintenek. ➡

A fák virágzásakor különösen
szép a villa, amelynek tornyai
mindig vonzzák a különleges
otthonra vágyó gazdagokat

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A szerző köszöni:

az E.ON-nak a támogatást.

Köszönöm

Feleségemnek Reninek a türelmet és a jótanácsokat.
Szalai Teréznek, Bohus Csabának a hihetetlen profizmust.

Molnár Áginak és Kordos Lászlónak a segítséget.

Köszönöm: dr. Perényi Roland, Felbermann Judit, Greguss Pál, Odze György, Mészáros Ágnes, Vári László, Thuróczy Gergely, Gajdó Tamás, Földváry Gergely, Horváth Anikó, Tóth Farkas Márton, Selmeczi György, Képes Gábor, Rákászné Sinka Erika, Apró Bernadett, fr. Kárpáti Kázmér, Zsolnai Fruzsina, Sávolgy Tamás, Wettstein Edina, Kanel Gyula, Szilágyi Maya, Pavletits Péter, Somfai Péter, Mészáros Katalin, Radnóti Zsuzsa, Kanizsay István, Korda György, Garamvölgyi Katalin, Kiss Róbert, Stuhl Ágnes, Szabó András, Kelen Anna, Baranyai Levente, Völgyi Márta.

Köszönöm a bejutáshoz, adatgyűjtéshez nyújtott segítséget: Budapesti Történeti Múzeum, Kiscelli Múzeum, Hopp Ferenc Ázsiai Művészeti Múzeum, Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet, Mystery Hotel, Neumann János Számítógéptudományi Társaság, CD Hungary, Hotel Oktogon, Postakürt Alapítvány, hotel & more, Budapesti Operettszínház, Resonator Kft.

FORRÁSOK

Zseni a padlásról – Csontváry műterme a város felett

Csordás Lajos: Csontváry műtermében. Budapest, 2019/11.

A szocializmus legmenőbb helye, a Körszálló

György Mária: Budapest legendás épületének nyomában. Az ikonikus körszálló története. Funzine, 2022. január 24.

Puskás Kati: A félig bevert szeg. Szabadszög, 2022. január 19.

Tragikus szerelem a kiscelli kastélyban

Ahol valamikor gyilkoltak. Az Ujság, 1924. július 6.

Arany Zsuzsanna – B. Nagy Anikó – Perényi Roland – Zelei Dávid. Holttest az utazókosárban. A Mágnes Elza-rejtély. Kiscelli Múzeum, Budapest, 2014.

A zuglói ház, amelyre egy Malév-gép zuhant

Dián Dóri: Légi katasztrófa Budapesten. WMN, 2022. augusztus 6.

Domonkos Csaba: Egy szinte eltitkolt repülőbaleset Budapesten. Pest-Buda, 2021. augusztus 6.

Lezuhant a Malév sétatrepülőgépe. Népszabadság, 1961. augusztus 8.

Hidegtől és hidegháború a Mézes Mackóban

Nagy Zsófia: Izlandi kaviár, élő medveboc és koncepció per. A Mézes Mackó büfék története. We Love Budapest, 2023. január 24.

Tischler János: Az Onódy-ügy, 1964. Beszélő online, 2004. február–március.

Tóth Eszter Zsófia: A Mézes Mackó. Napi Történelmi Forrás, 2018. április 3.

Egy világutazó villája az Andrássy úton

Fajcsák Györgyi – Renner Zsuzsanna (szerk.): A Buitenzorg-villa lakója. 2008.

Gombos Károly – Csigó László: 1919-ben alapították. A Hopp Ferenc Kelet-ázsiai Művészeti Múzeum. Budapest, 1980/3.

Nádasi András: Caldroni István és Hopp Ferenc vállalata. Könyv és nevelés, 2007/4.

Az egyetlen hely, amit Rejtő Jenő otthonnak nevezhetett

Thuróczy Gergely: Az ellopott tragédia. Rejtő Jenő-émlékkötet. Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest, 2015.

Ahol Latinovits Zoltán, Ruttkai Éva és Korda György szomszédok voltak

Berkó Pál: Óceánjáró a Bajza utcában, Budapest, 2006/9., 13–15. o.

Berkó Pál: Garzonházi időutazás a Bajza utcában, Nol, 2008. március 4.

Kocsis Katica: Ruttkai Éva otthonában jártunk. A Bajza utcai garzonház története. Kultúra.hu, 2021. február 6.

A hetvenes évek sztárjai laktak az emblemikus épületben, ahonnan kitiltották a gyerekeket. HVG.hu, 2018. december 20.

Egy sztár, egy gyilkosság és rejtélyek az Orbán-hegyen

Mátrai Sándor: Nyolc év után feltáruhnak Bajor Gizi és Germán Tibor kettős öngyilkosságának részletei. Hétfői Hírek, 1958. szeptember 15.

Sal Endre: Az elhallgatott gyilkosság. 70 éve ölte meg a férje Bajor Gizit. Mandiner, 2021. február 12.

Gajdó Tamás (szerk.): Vendégségben Bajor Gizinél. Az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet Bajor Gizi-gyűjteménye. Országos Színháztörténeti Intézet, Budapest, 2012.

Szabadkőműves páholy a Podmaniczky utcában

Az egykori szabadkőműves páholyház épületdíszei. Köztérkép, 2011. június 6. <https://www.kozterkep.hu/13514/az-egykori-szabadkomuves-paholyhaz-epuletdiszei>

Új életre kelt a szabadkőműves szentély. Építészfórum, 2015. május 7.

Az amerikai milliárdos nő és egy Széchenyi palotája Pesten

Gábor Eszter: Az Erdődy, Semsey, Vanderbilt Gladys palota. Budapesti Negyed, 1993/1.

Jármai Rezső: A Széchenyi-házaspár Őrmezőn. Képes Folyóirat, 1908/13–24.

Orgona Angelika: Vér és arany. Egy magyar gróf és egy amerikai milliomos lány házassága. Mindennapok története blog, 2019. december 19.

Ősi, elfeledett nép központja volt a Gellért-hegy

Maráz Borbála: Budapest-Gellérthegy és környékének késő latène kori településtörténete II. Budapest Régiségei, 40., 2006, 30–44. o.

Pető Mária: Az első városi jellegű település Budán. Honismeret, 1985/13.

Somossy és Orfeuma – az ember, aki megtanította mulatni a várost

Buza Péter – Sajdik Ferenc: Budapest 30. Holnap Kiadó, Budapest, 2020.

Kiss György Mihály: Századvégi vigasságok és bukások. Népszabadság, 1996. július 19.

Kun Andor: A budapesti éjszakák királya. Magyar Hírlap, 1935. szeptember 29.

Peller Károly: Somossy Károly, aki megtanította Pestet mulatni. Fidelio, 2018. december 30.

Somfai Péter: Somossy, a Mágus – Egy színházpalota születése. Magánkiadás, Budapest, 2022.

Tábori Kornél: Somossy Károly. Magyar Génusz, 1903. március 8.

Ahol a régi Pest mulatott. Budapesti Hírlap, 1932. március 20.

A budai Disneyland, amelyet a szűnyogok tettek tönkre

Angyal Gábor: Konstantinápoly Budapesten. Vasárnapi Ujság, 1896/36.

Bán Dávid: Lágymányos, a Dunától elhódított városrész I. Építészfórum, 2020. november 28.

Jamrik Levente: Évtizedekkel megelőzte korát a lágymányosi Konstantinápoly, Buda szórakoztató negyede. Múlt-kor, 2021. június 15.

Keserűvíz, édes élet – a csodálatos Saxlehner-palota

Hátori Péter: Őrmezőtől a Feneketlen-tóig. Dél-budai keserűvizek históriája. Természet Világa, 2013. július.

Látogatás a Hunyadi János keserűvíz-forrástelepen. Kakas Márton, 1912/51.

Major Gyula: Saxlehner András és a 140 éves „Hunyadi János” keserűvíz-telep. Országos Műszaki Múzeum–Áron Kiadó, Budapest, 2005.

Saxlehner András keserűvíztelepe. In: Szerdahelyi Sándor (szerk.): A Magyar Bohémvilág. A Budapesti Ujságírók Almanachja 1908-ra. Budapesti Ujságírók Egyesülete, é. n.

Saxlehner-palota. <http://www.kitervezte.hu/epuletek/csaladihaz/saxlehner-palota-budapest>.

Szuhai Barbara: Az Andrássy út egyik legszebb házát gyógyvízmilliomosok építették. A Saxlehner-palotáról. Egy.hu. 2022. május 1.

Frida: a bujaság elegáns palotája

A Maison Frida nagyhercegnője. Amerikából a Magyar-utczáig. Magyar Nemzet, 1906. július 12.
Baj, baj. Maison Frida zár alatt. Szeged és vidéke, 1908. november 11.
Fürdős Zsanett: A Magyar utcai luxusbordélyok. WeLoveBudapest, 2003. március 3.
Lefoglalt örömtanya. Népszava. 1908. november 21.
Maison Frida, Magyar utcai luxusbordélyok. Egykor.hu. 2015.12.29.
Tarján Vilmos – Buza Péter: A bedeszkázott riporter. Budapesti Városvédő Egyesület, Budapest, 2007.
Hol is volt a Maison Frida?! Adalék egy Budapest-történeti téveszme tisztázásához. Melyenszanto.blog.hu, 2016. január 16., <https://melyenszanto.blog.hu/page/6>

Páncélterem és a csúszdázó Diána hercegné a Harmincad utcában

Nigel Thorpe – Matyisin Petra: Harmincad utca 6. Budapesti történet a huszadik századból. Nagy-Britannia és Észak-Írország Nagykövetsége, Budapest, 2002.

Józsefváros elzárt negyede: a Kolónia

Csicsics Anna: Erőd a VIII. kerületben. A Ganz-MÁVAG kolónia öröksége. Korall, 75., 2019., 62–89. o.

Örkény, az önkény és a Lotz-freskók a Blahán

Cs. Kiss Éva: Helytörténet, patikában elbeszélve. Népszabadság, 1996. május 17.
Koloszi Ádám: Örkény István a családi gyógyszerterát adta Sztálin születésnapjára. Index, 2018. január 23.
Magos Gergely: A gyógyszerterák államosításának első szakasza, avagy Örkény István „felajánlja” gyógyszerterát az államnak Sztálin 70. születésnapjára. gyogyszeresztortenet.hu
Örkény István és a gyógyszerészet. www.orkenyszinhaz.hu

G. B. L., avagy a Ferenciek tere alá temetett nemzeti hős

Bagyinszki Ágoston OFM (szerk.): Ferences templom a Belvárosban. Mikes Kiadó, 2012.
Katona Csaba: Ezen gyászünnepélynek kiválóan városi jelleggel kell bírnia. Gróf Batthyány Lajos miniszterelnök 1870. évi újratemetésének háttere. Kisebbségkutatás, 2007/3.
Gr. Batthyány Lajos holtteste. Vasárnapi Ujság, 1870. április 3.

Gróf Batthyány Lajosné Zichy Antónia grófnő levele Gamperl Alajoshoz, Pest város főpolgármesteréhez. Egyed, 1870. február 10. Budapesti Történeti Múzeum (BTM) Térkép-, kézirat- és nyomtatványtár (Tknyt.) 14 056. 1-2.

A makacs Keglevich gróf és a végzetes sértés

Gróf Keglevich István csodálatos élete és rejtélyes halála (sorozat). 8 Órai Ujság, 1936.
Gróf Keglevich István halála. Hazánk, 1905. május 30.
Halálos végű politikai párbaj. Pesti Hírlap, 1905. május 30.
Keglevich István párbajban meghalt. Friss Ujság, 1905. május 30.

Vörös telefon a padláson, tyúk a kertben

Pünkösti Árpád: Rákosi a csúcson 1948–1953. Európa Kiadó, Budapest, 1996.
Ulicza Tamás: Református kézben a „Rákosi-villa”. Református.hu. 2022. július 10
Vincze Miklós: Meglepő történeteket rejt Rákosi elfeledett zuglói villája. 24.hu, 2020. december 15.

A malmok pénzt örölnék – a Haggenmacher-ház története

Jamrik Levente: Budapesten hat darab régi-új szoborral gazdagodott az Andrássy út. Index, 2022. január 25.
Kelecsényi Kristóf: Tiszta lappal. Az Andrássy út 52. műemléki felújítása. Építészfórum, 2022. július 21.
Pekár Zsuzsa: Malomipar és gyáripar a Lipótvárosban. In: Farkaslaky Erzsébet – Ráday Mihály (szerk.): Adalékok a Lipótváros történetéhez. Budapesti Városszépítő Egyesület, Budapest, 1988.
Pekár Zsuzsa: Haggenmacherek Magyarországon. Turul, 1994.

Egy atombunker a szemünk előtt

Ács Ferenc: Utolsó séta? Körkép a Magyar Rádió legendás épületeiről. Építészfórum, 2020. június 16.
Titkos bunkerre bukkantak a Magyar Rádióban. Kultúrpart, 2011. október 19.

Nemzetközi génusz a Bajcsy-Zsilinszky útról

Halmos Pál: A Neumann-legenda, Természet Világa, 1977. január 1.
Neumann János Számítógéptudományi Társaság honlapján elérhető anyagok: <https://n120.njszt.hu/kaleidoszkop.php>.

Ahol a kormányok valójában születtek és megbuktak

Balla Vilmos: A kávéforrás. Régi pesti kávéházak legendái. Magánkiadás, Budapest, 1927.

Greff András – Saly Noémi: Bizonyos negyedek piszok jól megvannak. Litera, 2021. augusztus 22.
Róna Lajos: Harminc év az újságíró-pályán I–III. Szerzői kiadás, Budapest, 1930. <https://digitalia.lib.pte.hu/hu/pub/rona-lajos-30-ev-az-ujsgiro-palyan-szerzoi-bp-1930-3kotet-3414>

A Benczúr Ház és az elátkozott fivérek históriája

Az első távirati jelentés Egyedi Artúr rejtélyes haláláról. Magyar Hírlap, 1930. augusztus 5.
A boncolás eredménye indokolta Egyedi Artur vejének fogvatartását. Pesti Hírlap, 1924. október 12.
Egyedi Lajos öngyilkosságának tragikus részletei. Ujság, 1927. május 21.
Frohreich Ernő dühöngő epilepsziás rohama miatt kétszer kellett félbeszakítani az egyedi gyilkosság tárgyalását. Pesti Hírlap, 1925. június 23.
Lestyán Sándor: Váratlan érdeklődés mellett árverezték hétfőn az öngyilkos Egyedi Lajos lakásberendezését. Ujság, 1927. május 24.
Nehézségek a gyárak miatt. Az Est, 1927. május 21.

Őn a Puskás család számát hívta

György István: Halló és ott ki beszél? Népszabadság, 1972. december 24.
Puskás Tivadar halála. Budapesti Hírlap, 1893. május 17.
Rédli Jenő: A budapesti távbeszélő története és úttörői. Magyar Posta, 1931. május 1.

A pincébe nem hallatszik le a madárcsicsergés

Zubreczki Dávid: Ismét gyönyörű villa lesz a titkos ÁVH-börtönből. Index, 2018. május 21.
CGA [Ch. Gáll András]: Az ÁVH vallatószobájában jártunk, ahol Rajkot kínozták. Index, 2022. szeptember 19.

Habos-babos süteménynek tűnik, de kincseket rejt a Kőrössy-villa

Baldavári Eszter: Kőrössy Albert Kálmán. Holnap Kiadó, Budapest, 2021.

Hegedüs-villa: a pénzügyminiszter, Andy Vajna és a kalózzászló

Egy hely. Hegedüs-villa. Építészforum, 2021. június 2., <https://epiteszforum.hu/egy-hely--hegedus-villa>.
Hegedüs Lóránt halála. Magyar Jövő, 1943. január 3.
Paár Eszter Szilvia: Egy kis Genova a Gellért-hegyen. PestBuda, 2020. július 21.
Vasárnap délután temetik Hegedüs Lórántnét és leányát. Pesti Hírlap, 1942. augusztus 2.

KORDOS SZABOLCS több sikerkötet szerzője és egyben Budapest szerelmese is. Egykori újságíróként interjúk és a beszélgetőtársak segítségével hozta el az igaz budapesti meséket mindazoknak, akik könnyed, mégis tartalmas szórakoztatásra vágynak, és szívesen megismernék a város titkait.

Kordos Szabolcs (42) tíz riportkönyv, az *Egy város titkai* című kötet, és több ezer cikk szerzője. Dolgozott a repülőtéren, újságíróként és lapszerkesztőként, játékonysági szervezetenél, élt Észak- és Dél-Amerikában, jelenleg egy kommunikációs ügynökség társtulajdonosa.

Mi köze a Kiscelli Múzeum épületének a Mágna Elza gyilkosságához? Milyen kripták rejtőznek a Ferenciek tere alatt? Miért tartott tyúkokat a zuglói villájában Rákosi Mátyás? Hol élt valójában Rejtő Jenő? A kötet választ ad ezekre a kérdésekre, valamint beszélgetünk segítségével a legnagyobb mágnaok életébe és máig álló palotáikba. Kinézünk Csontváry műtermének tetőtéri ablakából, találkozunk Buda ókori, letűnt népével. Megismerjük Budapest titkait, amelyek gyakran végig ott voltak a szemünk előtt, de soha nem tudtuk megfejteni őket.

Az *Egy város újabb titkai* Kordos Szabolcs nagy sikerű, több utánnyomást megélt könyvének, az *Egy város titkainak* folytatása, amely újabb izgalmas titkokról lebbenti le a fátylat:

A gyönyörűen illusztrált kötet egyszerre oknyomozás, historikus pletykálkodás, és színes alakok forgataga. Képes történelemkönyv, és lenyűgöző, szórakoztató felderítőút fővárosunk megunthatatlan történetében.

9 789635 684670

8490 Ft

fb.com/21szazadkiado
www.21.szazadkiado.hu

e.on

A könyv megjelenését
támogatta az E.ON